
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
1817

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
1817

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
1817

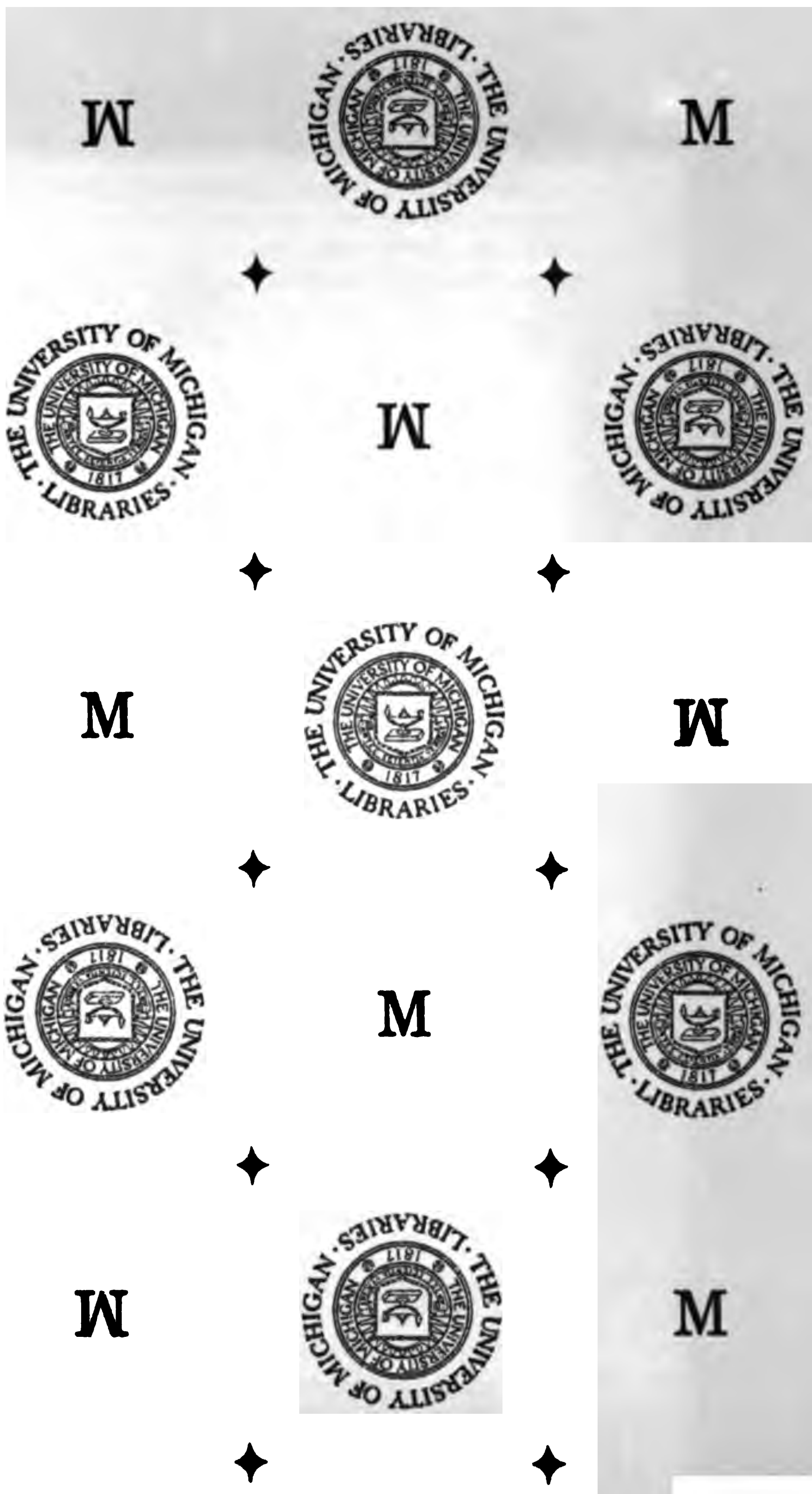

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
1817

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
1817

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN · LIBRARIES ·
1817

41128 40 —

Strohal, Rudolf

GRAD KARLOVAC OPISAN i ORISAN.

NAPISAO:

R. STROHAL,

RAVNATELJ KR. VELIKE REALNE GIMNAZIJE u KARLOVCU I ČLAN DOPISNIK JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI i UMJETNOSTI u ZAGREBU.

CIJENA 5 K.

KARLOVAC 1906.
TISAK M. FOGINE, A TROŠAK PIŠČEV.

„Ad consilium de republica dandum primum est nosse rempublicam“.

Cicero.

Sadržaj.

I. Povjest grada Karlovca i ostalih mjesta, koja spadaju u današnju općinu grada Karlovca.

1. DUBOVAC.

Mjesto Dubovac, koje leži na zapadu današnjega Karlovca, mnogo je starije od grada Karlovca. Mjesto Dubovac razvilo se početkom 14. vijeka na toliko, da je dobilo već godine 1339. svojega posebnoga župnika.

Kada je grad Dubovac sagrađen, nije poznato, ali svakako najkasnije već u 14. vijeku, kada je bilo posagrađeno u Hrvatskoj više gradova radi invazije turske u Evropu. Misli se dapače, da ga je sagradio kralj Bela IV. god. 1236. Prvi su gospodari grada Dubovca bili, koliko posve sigurno znademo, Sudari. Porodica Sudara porijeklom je iz Slavonije. Neki su se članovi iz ove porodice već prije no je ova porodica postala vlasnicom grada Dubovca odlikovali i obavljali razne velike službe, tako je bio Petar Sudar ban hrvatski, a Mirko Sudar biskup erdeljski. Sudari postali su gospodari Dubovca i susjednoga Graca po svoj prilici godine 1385., koje su godine postali po nalogu kralja Ljudevita i vlasnici Gaze, Duge rese, Zamostanja, Vinice i Radonje (kraj Vojnića?)

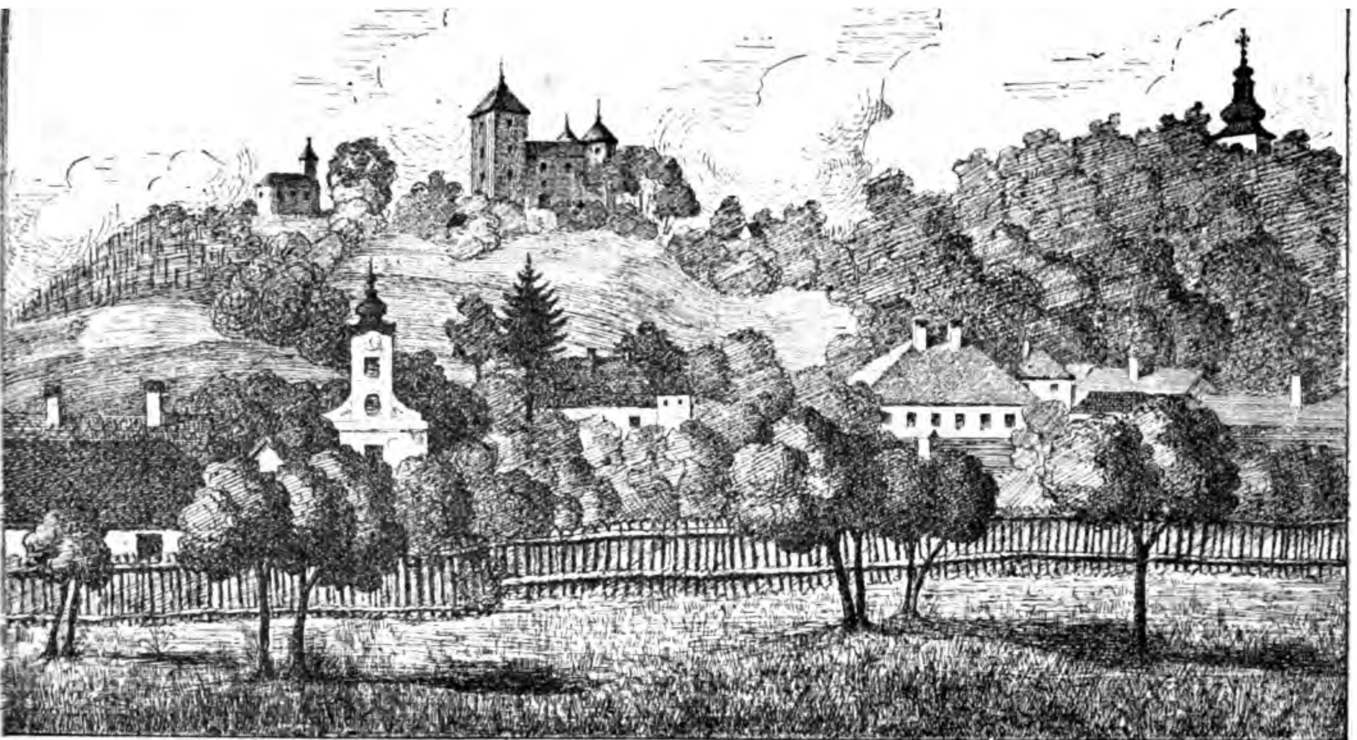
Oko godine 1440. založiše Sudari grad Dubovac, Gradac, Gazu, Dugu resu, Zamostanje, Vinicu i Radonju Antunu

Blagajskomu, koji zalog potvrdi i kralj Sigismund. Ovaj zalog prenese brat Antunov Ivan Blagajski godine 1442., izuzevši Radonju, na Stjepana Frankopana, sina bana hrvatskoga Nikole uz uvjet, da imade porodica Frankopana gornji posjed vratiti Šimunu Sudaru ili njegovu bratu Jakovu Sudaru, ako bi isti željeli otkupiti gornje posjede uz isplatu zaloga. Ugovor između Ivana Blagajskoga i kneza Stjepana Frankopana skopljen bi u Senju 17. veljače 1442. Godine 1449. postadoše Stjepan Frankopan i njegov sin Bernardin neograničeni vlasnici grada Dubovca. Kralj Matija potvrdi godine 1481. posebnom poveljom Bernardinu Frankopanu pravo vlasništva nad gradom Dubovcem. Bernardin Frankopan bio je vlasnik i gradova Ozlja i Ribnika.

Ozaljski Frankopani bili su vlasnici Dubovca do godine 1562., koje je godine predao posljednji potomak ozaljske loze Frankopana, Stjepan, svoje gradove među njima Dubovac i Ozalj svojoj sestri, Katarini, supruzi hrvatskoga bana i sigetskoga junaka Nikole Zrinskoga. Od godine 1520.—1529. bio je vlasnikom grada Dubovca zet Bernardina Frankopana, Grgur Štefković, koji je dobio grad Dubovac kao miraz, kada se je vjenčao sa Bernardinovom kćerkom Veronikom. Kasnije dade Bernardin Frankopan zetu Štefkoviću vinićki kaštel kod Belaja kraj Karlovca mjesto Dubovca, koji pridrža dalje za sebe.

Nikola Zrinski, postavši po supruzi Katarini, vlasnikom grada Dubovca 1562., zadrži ga sve do svoje smrti 1566. Poslije njegove smrti dopadoše grad Dubovac i grad Ozalj njegove sinove Đuru i Nikolu. Nu budući da se je njihov otac Nikola, ratujući s Turcima, zadužio, založiše, da dugove očeve podmire, braća Đuro i Nikola Zrinski ugovorom, napisanim u Čakovcu hrvatskim jezikom godine 1577., grad Dubovac sa varošom pod brdom, sa selima Gazom i Jelsom, pa zemljištima u Hrnetiću Gašparu Šubiću Peranskomu i njegovim sinovima Ivanu i Stjepanu uz pridržanje prava otkupa.

Radi neprestanih turskih provala u Hrvatsku odlučeno bi, da se sagradi na utoku Korane u Kupu nova krajiška tvrđava. Stoga je morala vojna oblast otkupiti nužno za ovu tvrđavu zemljište i stupi u pregovore sa braćom Đurom i Nikolom Zrinskima. Dok su još pregovori trajali, započe se sa gradnjom tvrđave godine 1579., koja bi prozvana po utemeljitelju njenom

Sl. 2. Dubovac godine 1840.

nadvojvodi Karlu »Karlovcem«. Braća Zrinski otkupiše opet Dubovac od Gašpara Šubića Peranskoga i prodadoše ga državi ugovorom od 7. ožujka 1582., sklopljenim u Beču za kralja Rudolfa II. U ime državnoga erara potpisao je ugovor tadanji potpaltin i poznati povjesničar Nikola Ištvanfi. Nu porodica Zrinski niji bila nikada isplaćena potpunoma, pa si je stoga i dalje svojatala prava na grad Dubovac, premda je grad Dubovac sa varošom pod brdom, pa židovskim varošom, selima Gazom, Jelsom i Zagradom došao u faktični posjed vojnoga erara god. 1582. Grad Dubovac posjedovao je kuću na Kupi, a drugu na cesti prema Karlovcu, gdje su bile dvije dašćare za krčmarenje. Oranica je imao u Dubovcu 43 rala, a u Rakovcu 40 rali, sjenokoša je imao na 113 kosaca, vinograda pod gradom na 80 kopača, a u Straži na 30 kopača, šume 39 rali i 2 rala močvare. Mnoga ova zemljišta su uživali purgari dubovački, stanovnici židovskoga varoša, Gaze, Jelse i Zagrada, a zato su morali gospodarima dubovačkim davati težake, urbanijalni činž u gotovom novcu i u viktualijama. Najviše su bili Gažani opterećeni.

Kao što su imale porodice Frankopana i Zrinskih, dok su bile vlasnice Dubovca, za upravitelje tako zvane potkneze, tako imađaše i vojni erar, dotično generali, svoje upravitelje većinom Nijemce ili Slovence.

Poslije nesretne smrti hrvatskoga bana Petra Zrinskoga potpadoše pod upravu austrijskih generala i imanja Švarča i Zvečaj. Austrijski generali radili su odmah, čim je vojni erar došao u posjed Dubovca, da Dubovac potpane i u građanskim parbama pod jurisdikciju regimentskoga suda, dok nijesu glede toga ishodili i carsku naredbu godine 1712.

Kada je bio u Karlovcu godine 1763. uveden vojnički magistrat, potpade i Dubovac pod upravu karlovačkoga vojničkoga magistrata. Kada su se nadalje godine 1768. proširile međe krajiškoga područja, izgubi Dubovac mnogo svoga posjeda i podložnika, što bijaše ustupljeno švaračkoj kumpaniji. Što je preostalo još zemljišta, to je vojni erar ili rasprodao ili darovao karlovačkim i dubovačkim purgarima. I tako ostade gradu Dubovcu samo nešto bašće i šume u neposrednoj blizini grada.

Kada je godine 1778. bio grad Karlovac povišen na čast slobodnoga grada, predana su mjesta Dubovac i Gaza gradu

Karlovcu, a stanovnici Dubovca i Gaze postadoše slobodnim građanima u smislu hrvatsko-ugarskih državnih zakona.

Za sedmogodišnjega rata (od 1756.—1763.) služio je grad Dubovac za tamnice, kasnije bio je barutanom. Godine 1809. smjestiše Francuzi, koji su postali gospodari Hrvatske do Save, u grad Dubovac svoje skladište oružja i džebane, a godine 1810. uredi si u gradu Dubovcu stan francuski intendant barun Vienney, namjesnik maršala Marmonta. Kada su Francuzi otišli iz Hrvatske (mjeseca kolovoza 1813.), bude opet smještena u grad Dubovac barutana, koja osta ondje do god. 1837., kad

Sl. 3. **Mjesto Dubovac sa sjevero-zapadne strane.**

no postade gospodarom Dubovca grof Laval Nugent, koji je sazidao barutanu vojnomu eraru na zgodnijem mjestu u Borlinu nedaleko lujzinske ceste. Godine 1842. htjede grof Laval Nugent ustupiti grad Dubovac bosanskim fratrima za sjemenište, ali kad oni nijesu mogli za to dobiti dozvole iz Rima, ostade on i nadalje vlasnikom dubovačkim. Poslije grofa Lavala Nugenta bio je vlasnikom grada Dubovca c. i kr. pukovnik grof Artur Nugent, od koga je kupio zajedno sa imanjem Kaštelom kraj Hrnetića grad Dubovac Rudolf Leon.

Kada je grad Dubovac stao na očigled propadati, zamolila je gradska općina karlovačka Rudolfa Leona, da joj proda taj stari spomenik Karlovački. Gradska općina je kupila 1896. grad Dubovac i dala je grad popraviti. Osim toga je posadila lijepi nasad uz grad Dubovac i uz cestu do grada Dubovca.

Grad Dubovac imade svoje ime od dubova ili hrastova, kojih imade dosta na dubovačkom brijegu. Dubovčani imađahu već rano svoga plemenskoga suca, koji je sa starješinama i pristavima krojio pravdu svojoj braći »purgarima« po starom zakonu i običajima. Oni imađahu i svoj posebni pečat, koji je pokazivao položenu šaku. Do danas su sačuvana dva pečata, jedan od godine 1550., a drugi od godine 1666.

Dubovčani pobrinuli su se već rano i za obuku svoje mladeži. Već godine 1550. izabraše đaka ili žakana Ivana, da im podučaje djecu u knjizi. Stoga nije čudo, da je bilo u Dubovcu uvijek dosta pismenih ljudi, tako zvanih »žakana ili đaka«. Među njima bio je najviše na glasu žakan Šimun Zlatinčić sredinom 16. vijeka, rodom iz Gaze, koji je radi svoje opće naobrazbe postao i sucem županije zagrebačke. Od njega potječu mnoge savremene latinske i hrvatske (glagolske) listine

Dubovački purgari znali su si svoju slobodu osjegurati raznim kraljevskim i banskim pismima i poveljama, koje su čuvali još do godine 1777.

Dubovac bio je na glasu i radi trgovine, trgovao je sa Primorjem i sa pokupskim i posavskim krajevima, a na glasu su bili i njegovi nedjeljni i godišnji sajmovi; mjerilo se je tada sve na dubovački kupljenik (metreta, quarta Dubovacensis). Imali su kraj Kupe i svoju mitnicu za pobiranje kraljevštine, godine 1563. bio je harmičarom ondje žakan Tomo Dijaniževič.

Mnogo su napretku Dubovca smetale provale turske u Hrvatsku, tako osobito godine 1524., 1540. i 1578. Na sam veliki petak godine 1578. spališe Turci mjesto Dubovac, dapače jurišahu i na sam grad Dubovac. Otada se više ne podiže Dubovac. Kada je bio od god. 1579.—1582. sagrađen grad Karlovac, preseli se množina Dubovčana u sjegurniji i prikladniji grad Karlovac.

Godine 1668. brojilo je mjesto Dubovac još 80 kuća, a iza grada 10 kuća, a sto godina kasnije imalo je u svem 37 kuća,

Kraj grada Dubovca stajala je sve do najnovijega vremena crkva sv. Mihajla, koja se već spominje u starim pismima od godine 1501., ali je bez dvojbe mnogo prije sagrađena bila (godine 1339.) Iz ove je crkve preneseno jedno zvono u crkvu sv. Barbare u predgrađu, koje zvono, sudeći po podobi, potiče iz 13 ili najkasnije 14. vijeka. Ova je crkva bila župnom dubovačkom crkvom do godine 1713. Mjesto nje postade od ove godine župnom dubovačkom crkvom crkva Majke božje snježne, koja je bila podignuta god. 1669. Crkva sv. Mihajla služila je u crkvene svrhe sve do god. 1783. Ove godine pretvorena je u skladište za bojne sprave, a francuski intendant Contaden učini je 1811. konjušnicom. Poslije toga bi posvema napuštena. Danas se od nje vide samo razvaline.

Sl. 4. **Grad Dubovac.**

U najnovije vrijeme stao se Dubovac poljepšavati. Najljepša zgrada je danas u Dubovcu pivovara dioničarskoga društva, u kojoj se osobito nedjeljama i praznicima sakuplja mnogo svijeta. Ne daleko u Žorovici u zgradi, u kojoj je bila prije vojarna, podignuta je u najnovije doba kožarna karlovačka, koje su vlasnici dioničari.

Podno dubovačkoga brijega nalaze se danas sva karlovačka groblja.

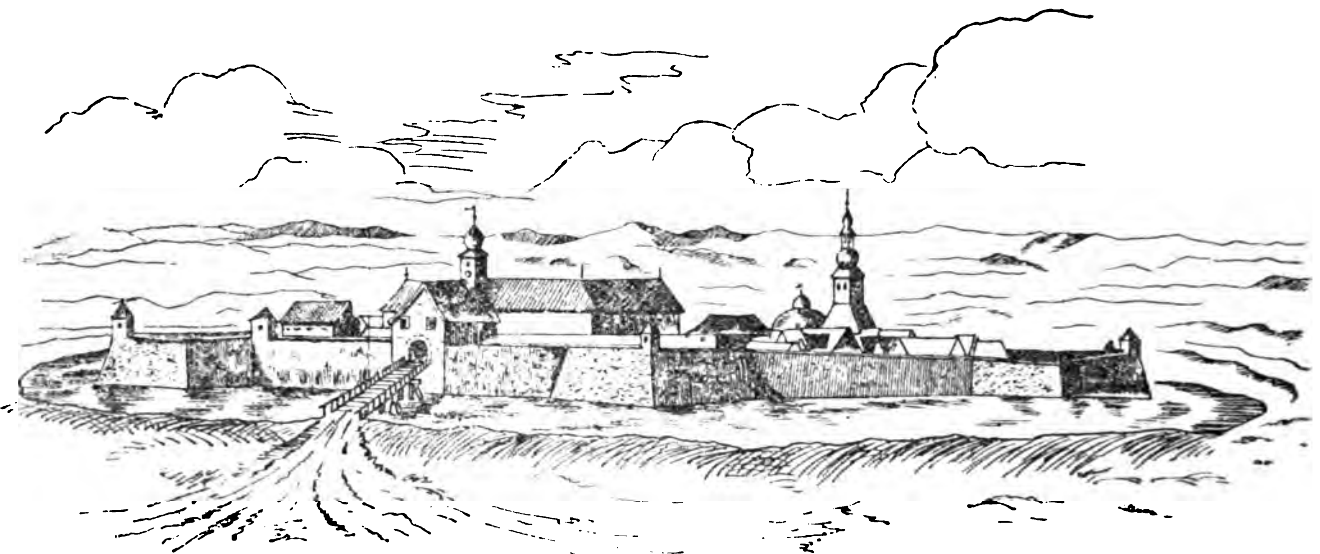
Općinski ured dubovački bio je smješten, košto se priča u kući, gdje je danas nanovo podignuta kuća Šikatancova, a neko vrijeme u kući, koja je danas vlasništvo Dra. Vinskoga (u Zdenčnoj ulici).

2. KARLOVAC.

Na prostoru, gdje je danas grad Karlovac, bile su prije njegova osnutka same bare i močvare. Neprestane turske provale u Hrvatsku izazvale su potrebu gradnje nove tvrđave, i to baš na močvarnom poluotoku između rijeka Dobre, Kupe, Mrežnice i Korane.

Mjeseca travnja 1579. dozvoli porodica Zrinski, da se sagradi na njezinu zemljištu nova tvrđava. Gradnjom se je započelo mjeseca srpnja 1579. (13. srpnja). Gradnjom je upravljao glasoviti tada graditelj Matija Gambon. Nova tvrđava dobi u čast svoga osnivača nadvojvode Karla, brata cara i kralja Rudolfa II., ime Karlovac (njem. Karlstadt). Na tvrđavi radilo je sila radnika većinom iz Kranjske. Kod gradnje tvrđave bilo je raznih neprilika. Najveća su bili Turci, koji su htjeli na svaki način prepriječiti taj posao. Stoga je postavio tadanji vojskovođa Ivan Fernberg straže od Karlovca sve do Petrove gore, da čuvaju radnike od navala turskih. Druga je nevolja bila poplava u mjesecu studenom 1579., koja je mnogo štete na dovršenim već radnjama prouzročila. Uza sve te neprilike bila je tvrđava već mjeseca rujna 1580. za skrajnu nuždu dovršena. Prve kuće, koje su u tvrđavi podignute, bile su: toranj za pohranu praha, oružana, skladište za čuvanje hrane, pekarna, generalski dvor i bolnica. Između godine 1582. i 1589. podignuti su oko tvrđave prvi bedemi i iskopane jame.

Tvrđava je sagrađena na šest kutova, a na svakom je kutu imala bedem ili bastaju. Ove se bastaje isprva zvahu: 1. Kranjska bastaja, 2. Grcfa Josipa Turna, 3. Koruška bastaja, 4. bastaja Andrije Auersperga, 5. bastaja Nikole Zrinskoga i 6. nova bastaja. U tvrđu vodila su samo dvoja vrata, tako zvana banska vrata ispod glavne straže prema Baniji (kraj današnje kadetske škole) i tako zvana turska vrata prema Rakovcu; treća vrata kraj današnje Bergerove i Lahove kuće učinjena su kasnije. Ulice imale su ravni pravac. U sredini tvrđave bio je trg sv. Trojice (paradni trg, sada Jelačićev trg), trga sv. Josipa (sada Strossmayerova trga) nije isprva bilo. Kuće imale su se graditi u 24 jednake četvorne rpe. Tvrđava je opsizala okolo na okolo 1170 rifi. Gradnja tvrđave stajala je 845.000 forinti, što je za

Sl. 5. **Grad Karlovac u drugoj polovici 16. vijeka.**

ovo vrijeme bilo vrlo mnogo. Godine 1585. započelo se gradnjom mosta preko Kupe.

Nadvojvoda Karlo postavi prvim poglavarom karlovačke tvrđave i zapovjednikom krajiške vojske vojskovođu Ivana Fernberga, koji je boravio većinom u Karlovcu. Čim je bila tvrđava gotova, uljeze u Karlovac vojska. Malo iza toga useliše se u Karlovac i civilni stanovnici. Prvi civilni stanovnici dođoše u Karlovac iz Dubovca. Godine 1585. poslije pobjede turske kod Ostrožina doseli se nešto pučanstva iz Ostrožina i Steničnjaka u Karlovac. I obližnji plemići, bojeći se Turaka, sagradili su u Karlovcu nekoliko kuća, da se u njima zaklone u slučaju novih turskih provala u Hrvatsku.

Da ojača vojnički duh u Karlovcu, dao je nadvojvoda Karlo kao kraljev namjesnik Karlovčanima razne povlastice, koje potvrdi kralj Rudolf II. posebnom poveljom u Pragu 24. svibnja 1581.

Izvan tvrđave nije bilo dozvoljeno nikomu graditi kuće. Koncem godine 1588. uvedeni su poveljom u Karlovcu nedjeljni sajmovi i dva godišnja sajma, na imendan nadvojvode Karla, 28. siječnja, i 13. srpnja u spomen dana, kojega se je dana počela graditi karlovačka tvrđa.

Nadvojvoda Karlo sazida još prije smrti u Karlovcu prvu crkvu sv. Trojice i namjesti ondje posebnoga župnika.

Karlovačka vojnička posada izađe brzo na glas sa svoje hrabrosti i junaštva. Godine 1592. dovede poturica Hasan Predojević jaku tursku vojsku, koja se ogleda pred samim Karlovcem sa vojskom Karla od Burgova, sina nadvojvode Ferdinanda. Turci potukoše kršćane 27. rujna 1592., ali ne zauzeše Karlovca. Godine 1594. provališe Turci opet sa 16.000 vojske pred Karlovac i stadoše ga opsjedati. Ali zapovjednik Auersperg sa svojom junačkom posadom odbi neprijatelje. Iza ove provale dođoše Turci pred Karlovac još godine 1598., 1601., 1623., 1627. i 1672. Turci raširiše pomalo svoju vlast malo ne sve do Karlovca; narod preko Kupe stenjao je pod turskim jarmom. Stoga se sada stala učvrštivati karlovačka tvrđa, dogotovljeni su bili opkopi i zgrade na samoj tvrđavi, postavljene su bile palisade u šancu i iskopane dublje jame. Na prijedlog carskoga inžinira Stiera prionulo se uz gradnju tornja usred grada za skrajnji uzmak vojske. Taj toranj bio je dogotovljen istom godine 1683. i služi danas kao zvonik franjevačke crkve.

Sl. 6. **Grad Karlovac u 18. vijeku.**

Kada su hrvatski ban Petar Zrinski i njegov šurjak Krsto Frankopan zasnovali urotu protiv cara i kralja Leopolda, sazida Petar Zrinski u obližnjoj Švarči dobro utvrđeni grad, u kojem je i stanovao, a Krsto Frankopan nastani se u Novom gradu na Dobri. Odavle su utjecali na Karlovčane, ne bi li ih pobunili. Kada se je ušlo u trag buni, napusti general Herberstein 7. travnja 1671. vojsku protiv Švarče, koja razori do temelja grad Švarču.

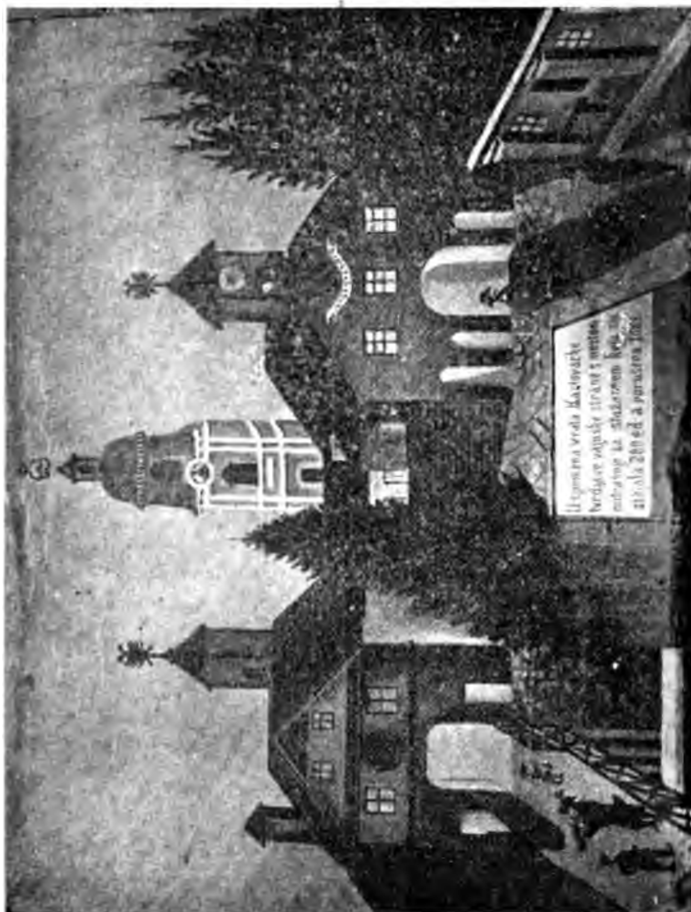
Godine 1686. sazidao je general Herberstein od materijala svaračkoga grada generalsku zgradu (sadanju c. i kr. kadetsku školu), crkvu sv. Josipa, glavnu stažarnicu kod gradskih vrata i visoki toranj. Dvije si kuće bana Petra Zrinskoga u Karlovcu i jednu Krste Frankopana prisvoji general Herberstein, ter se i nastani u jednoj kući bana Petra Zrinskoga, pridržavsi si i njegovo pokućtvo.

Grad Karlovac zatekoše i razne nevolje. Najveća su bili nevolja Turci, koji su grad Karlovac uznemirivali u 16. i 17. vijeku. Druga su nevolja bili česti požari. Prvi požar dogodi se 1585., kada je izgorjelo 14 kuća. Godine 1594. izgorio je čitav grad, koji se je opet lijepo iznova podigao. Godine 1692. (12. travnja) izgorio je po drugi put čitav grad osim nekoliko kuća u istočnom kutu tvrđave. Ovaj je put buknula vatra u generalskoj zgradi. Osim ovih velikih požara bilo je sila manjih. Treća nevolja bili su česti potresi u Karlovcu. Jedan od najžešćih potresa bio je godine 1700., koji je mnogo štete u Karlovcu počinio. Četvrta nevolja bile su česte poplave. Više puta je voda odnijela sve mostove na Kupi, Korani, Mrežnici i Dobri i učinila štete u samom gradu. Osobito velika je bila poplava 1. studenoga 1730. i 29. svibnja 1775. Peta je nevolja bila kuga, koja je ponovno puta harala po karlovačkom pučanstvu, tako godine 1625., 1645. i 1646. (Metlika je ovih godina od kuge sasma opustjela), 1691. (od 1. rujna do 30. studenoga). Ove je godine podignut kip Bogorodice na trgu sv. Trojice i crkva Majke božje snježne u Dubovcu, kamo ide svake godine 5. kolovoza ophod iz grada na uspomenu kuge. Posljednji put je kuga harala u Karlovcu godine 1733.

Sve te nevolje su umanjile broj stanovništva u Karlovcu. Stoga su karlovački generali napučili grad novim stanovništvom.

Najveća naseoba dogodi se god. 1645., kada se doseli u Karlovac 300 njemačkih porodica. To su bili zarobljenici za trideset godišnjega rata iz gornje Njemačke, poznati su bili u Karlovcu pod imenom »Š v e d a«.

Godine 1738. utvrđen je Karlovac iznova po odredbi

Sl. 7. Glavna stražarnica kod gradskih vrata kraj današnje c. kr. kadetske škole.

generala Walisa. Ove godine uređeni su i popravljeni bedemi, šanci i grabe, a godine 1739. položen je temelj za gradski zid.

Ma da i nije bilo dozvoljeno izvan tvrđave zidati kuće, dobivali su ipak pojedinci dozvolu, da si mogu kuću sagraditi i

izvan tvrđave. Prva kuća izvan tvrđave bila je podignuta god. 1584, godine 1615. bilo je već izvan tvrdave više kuća, a od godine 1640. spominju se u listinama razne kuće na prostoru oko sv. Barbare.

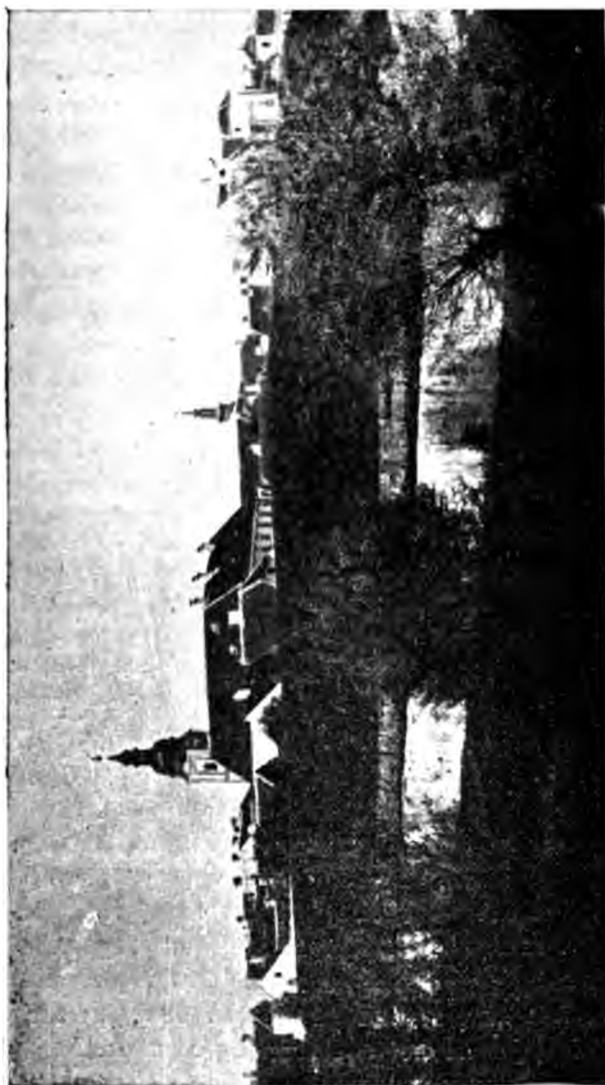
Uprava je bila u Karlovcu posvema vojnička. Istom 6. prosinca 1763. uveden bi magistrat u Karlovcu, a sastojao je od načelnika i šest starješina. Magistrat zvao se: »c. kr. magistrat glavne krajiške tvrđe Karlovca«. Prvim načelnikom bio je vrlo imućan građanin i trgovac Ivan Gutterer. Karlovac je tada brojio, ne računajući vojske, nešto preko 2000 duša, a imao je godine 1765. u tvrđi 246 kuća, u predgrađu i židovskom varošu, pa na Gazi 199 kuća, a u Dubovcu 38 kuća.

Carica i kraljica Marija Terezija odredi kraljevskim otpisom od 9. kolovoza 1776., da se hrvatsko Primorje sa gradom Rijekom i sa cijelim onim krajem, što je na desnoj strani Karolinske ceste ujedno sa gradom Karlovcem, sastavi u novu županiju, tako zvanu »severinsku« sa sjedištem u Severinu na Kupi, pa da se spoji sa ostalom Hrvatskom i podčini kralj. hrv.-slav.-dalm. namjesničkomu vijeću. Za grad Karlovac napose odredi, da se podigne na čast slobodnoga i kraljevskoga grada.

Povjerenstvo, koje je imalo predati grad Karlovac od vojne oblasti građanskoj upravi, sastalo se je u Karlovcu 18. studenoga 1777. Kod te predaje predano bi građanskoj Hrvatskoj: 1. u tvrđi 247 kuća sa 1111 stanovnika, u predgrađu 178 kuća sa 982 stanovnika, na Gazi 28 kuća sa 157 stanovnika i u Dubovcu 39 kuća sa 167 stanovnika, ukupno 490 kuća sa 2417 domaćih stanovnika (ne računajući vojske). Od ovih stanovnika bilo je 60 trgovaca, 190 obrtnika, 146 poljodjelaca i 146 težaka.

Zemljišta je predano i to: 1. što su građani posjedovali: $99^1/_2$ jutra oranica, 34 jutra šume, $32^1/_4$ jutra sjenokoše i vinograda na 325 kopača, 2. što je dopalo magistrat (općinu) karlovački: 122 jutra zemljišta. Karlovac se je protezao prema tomu od ušća potoka Rakovca do kapele sv. Križa na karolinskoj cesti u Dubovcu (kraj sadašnjega rimo-katoličkoga groblja), pa karolinskom cestom do međe općine novigradske, odavle preko Jelse do Kupe i Kupom do utoka Korane, pa gore Ko-

ranom do ušća potoka Rakovca. Kod predaje priznano je karlovačkim građanima, da mogu za gradnju kuća lomiti kamen pod Belajem i u Vinici, a pijesak voziti iz vojničkoga područja

Sl. 8. Ostanci karlovačke tvrđe sa istočne strane.

od crkve sv. Križa u Dubovcu. Konačno predana je za gradu građanske bolnice svota od 1859 for. 41 novč. i zaklada iolitorova od 1000 for.

Ovo povjerenstvo nije dovršilo posvema predaje grada Karlovca od vojne uprave građanskoj upravi radi turskoga rata, pa je stoga car i kralj Josip II. odredio godine 1781. novo povjerenslvo, koje je predaju definitivno uredilo. Zaključak po vjerenstva potvrdio je kralj Josip II. posebnom rezolucijom.

Istom Josip II. izdao je 8. listopada 1781. kraljevsku povelju, kojom se grad Karlovac podiže u red slobodnih i kraljevskih gradova. Ovom poveljom dozvolio je kralj Josip II. razne slobode i povlasti gradu Karlovcu u 19 točaka. Slobodu grada Karlovca uzakoni državni sabor u Budimpešti u zak. članku 30. godine 1791. za Leopolda II, a zajamči Karlovcu istu slobodu i kralj Franjo II. posebnom poveljom 1. ožujka 1799.

U povelji Josipa II. dozvoljen bi gradu Karlovcu posebni grb i pravo pečata crvenim voskom.

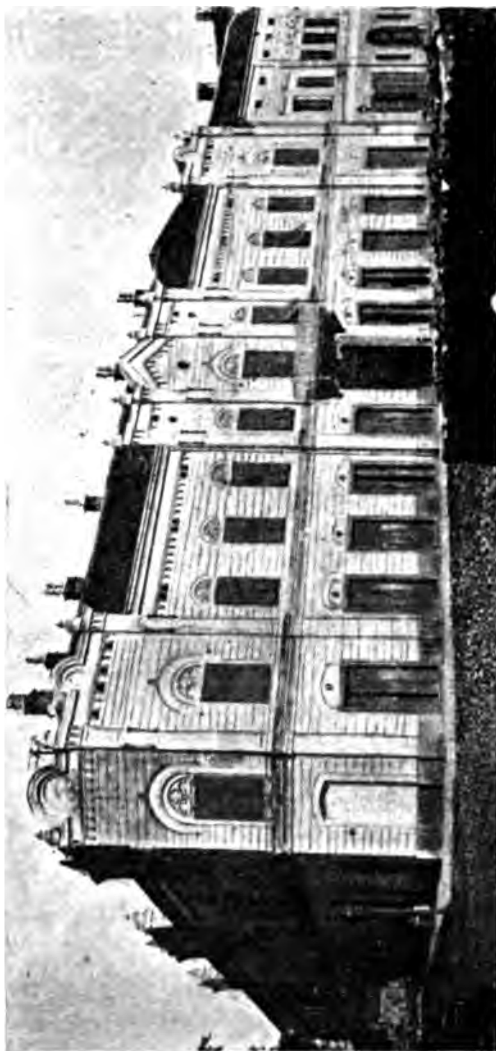
Time što je Dubovac, predgrađe i Gaza pripojena tvrđi i što je u ovako određenom opsegu podignut grad Karlovac na čast slobodnoga i kr grada, riješeni su bili građani izvan tvrđe tlake, koju su plaćali i davali sve do sada vlasteli dubovačkoj i novigradskoj.

Karlovčani su birali prvi put ustavno gradsko poglavarstvo 18. veljače 1778., dok je već 15. prosinca 1777. general grof Samuel Gjulaj svečanim načinom izjavio, da se grad Karlovac predaje građanskoj Hrvatskoj i da je nezavisan od vojnoga zapovjedništva.

Kralj Josip II. posjetio je tri puta grad Karlovac. Prvi put posjeti Karlovac još za života svoje majke kraljice Marije Terezije 27. travnja 1775., obilazeći kao kraljević sve austrijske narode i pokrajine, da ih upozna. Kraljević Josip zabrani svaki sjajni doček. Nastanio se u erarskoj kući (prije je bila ta kuća vlasnost potpukovnika Kovačića, a sada je u njoj pisarna uprave c. kr. kadetske škole). Pregledavajući vojsku, razgovarao se sa vojnicima i neke je dukatima nadario. Drugi put posjetio je Karlovac već kao kralj 3. svibnja 1783. I ovaj put zabranio je Josip II. svaki sjajni doček, u susret je pošao pred kralja samo glavni zapovjednik grof Samuel Gjulaj i to do mosta. Kralj je sišao s kola i unišao u grad pješke. Odsjeo je u gostioni k »orlu«. Po odredbi Josipa II. sagrađena bi ove godine nova oružana, koja i sada stoji. Treći put posjetio je kralj Josip II.

grad Karlovac 25. lipnja 1786. u oči turskoga rata, te je razgledao svu ratnu spremu.

Prigodom turskoga rata od 1778.—1790. posjeti 18. travnja

Sl. 9. Kuća Jovana Baraka.

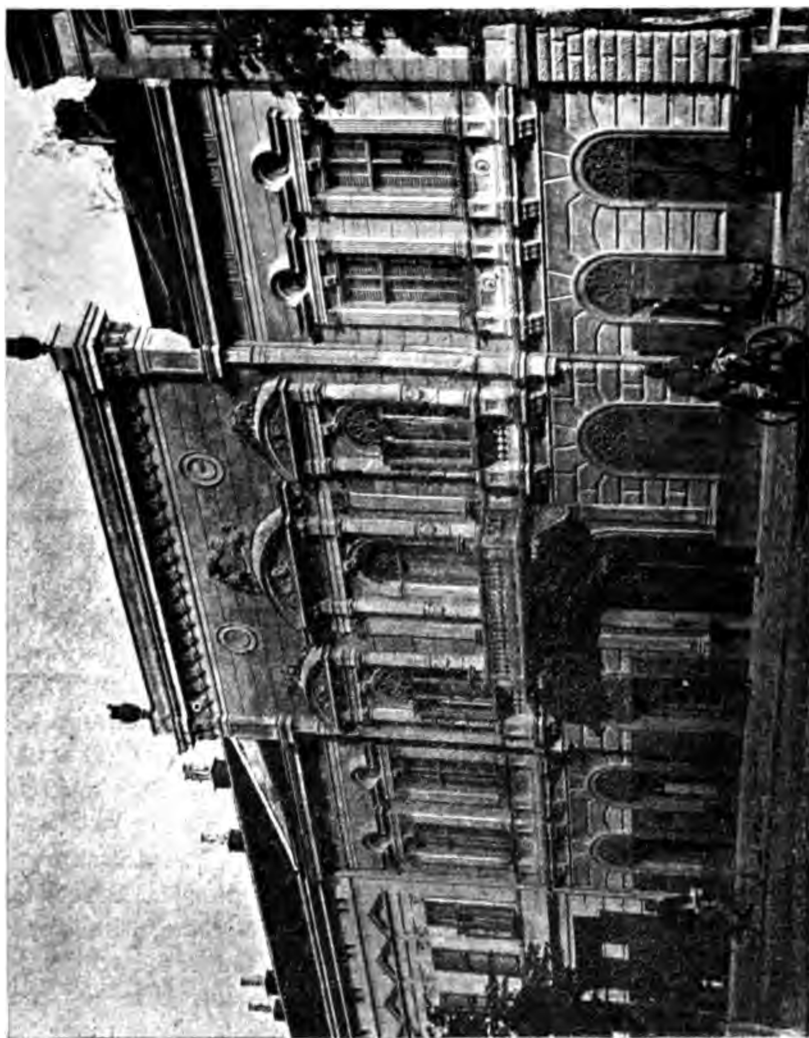
1789. grad Karlovac glasoviti austrijski vojvoda general Laudon, dočim ga je već 24. lipnja 1788. posjetio tadanji nadvojvoda, a kasniji kralj Franjo (II.)

Od kada je bio Dubovac spojen sa Karlovcem, određeno je bilo, da se drži u Karlovcu pet godišnjih sajmova, i to: na Miholjice (8. svibnja), na Vidovo (15. lipnja), na Jakovlje (25. srpnja), na Miholje (29. rujna) i na Tominje (21. prosinca). Osim toga bilo je određeno, da se nedjeljni sajmovi prenesu od subote na petak.

Car i kralj Franjo upustio se mjeseca travnja 1809. u rat sa Napoleonom. Taj rat svrši nesretno po kralja Franju. Bečkim mirom 14. listopada 1809. morade kralj Franjo ustupiti Napoleonu Kranjsku, bjelaški dio Koruške, Solnograd i dio građanske i vojničke Hrvatske od Save pa do mora. Tako potpade i grad Karlovac pod Francuze. Francuzi pod generalom Delzonsom uđoše u grad Karlovac 28. studenoga 1809. Francuzi nijesu si stekli isprva radi surovosti nekih časnika ljubavi u Karlovcu. Te surovosti nesta, čim je bio imenovan dekretom od 25. prosinca 1809. vrhovnim upraviteljem Ilirije, t. j. novo dobivenih pokrajina francuskih, maršal M a r m o n t. Središte francuske Ilirije bilo je u Ljubljani. Carskim dekretom, izdanim u Tuilleriama 15. travnja 1811. određena bi nova uprava u čitavoj Iliriji, a tako i u francuskoj česti Hrvatske. Maršala Marmonta nasljedio je kao upravitelj Ilirije grof B e r t r a n d, koji je 10. rujna 1811. posjetio i Karlovac. Ovoga nasljedi mjeseca ožujka 1813. maršal J u n o t, a ovoga nasljedi T o u c h e vojvoda od Otranta mjeseca srpnja 1813. Nu Francuzi se ne održaše dugo u Karlovcu. Slava i moć Napoleonova stade silno padati poslije nesretne Napoleonove vojne god. 1812. na Rusiju. Godine 1813. započe veliki rat za slobodu protiv Napoleona, u kojem je i Austrija sudjelovala. Taj se rat zlo svrši po Napoleona. Austrijske čete provališe u francusku Hrvatsku, vodio ih je general grof Laval Nugent, koje zaposjednuše 21. kolovoza 1813. Karlovac. Za generalom Nugentom stigne 22. kolovoza u Karlovac zapovjedajući general Radivojević. Karlovčani dočekaše veselo austrijsku vojsku. Do bitke između Francuza i Austrijanaca nije sada ni došlo u Hrvatskoj, jer su Francuzi prije dolaska austrijske vojske pobjegli iz Karlovca.

Nu nade Hrvata, koji su potpadali pod francusku Iliriju, da će biti pripojeni materi zemlji, ne ispuniše se. Francuska Hrvatska bila je pripojena guverneru Ilirije, generalu barunu Lattermannu u Ljubljani i njegovu namjesniku za francuski dio

Hrvatske, viceguverneru generalu Gjurkoviću, koji je došao u Karlovac 13. rujna 1813. i preuzeo upravu francuske Hrvatske. Austrijski viceguverner Ilirije ostade u Karlovcu do 19. stude-

Sl. 10. Palača baruna Dragana Vranyczany-a.

noga 1814., te bi premješten tada na Rijeku. Hrvati obratiše se ponovno puta na kralja Franju predstavkama i molbama, da spoji nekadanju francusku Hrvatsku sa materom zemljom. Istom,

kada je kralj Franjo posjetio mjeseca lipnja 1818. sa kraljicom Karolinom Karlovac, krenu to pitanje na bolje. Ipak proteku opet četiri godine, dok se vruća želja Hrvata ispuni. Kraljevskim reškriptom izdanim u Badenu 5. srpnja 1822. dozvoli kralj Franjo spojenje nekadanje francuske Hrvatske sa materom zemljom.

Početkom godine 1903. pripojena su gradskoj karlovačkoj općini prije samostalne općine švaračka i banijanska, pa je tako grad Karlovac, koji je prije godine 1903. brojio oko 6000 ljudi, ponarastao na 12.248 ljudi.

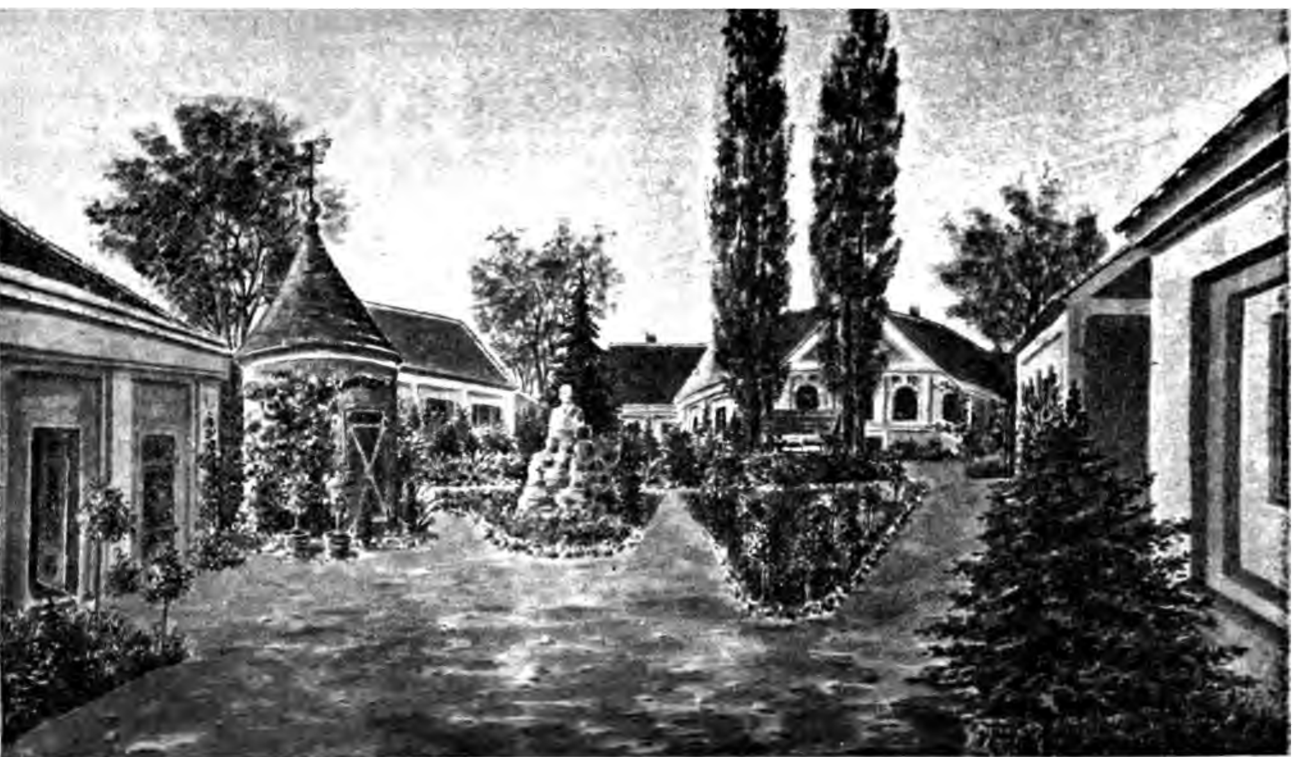
---

3. ŠVARČA.

Na jugu grada Karlovca, a na jugo-istoku grada Dubovca na brijegu, koji se proteže od Dubovca do rijeke Korane leži staro mjesto Švarča. Mjesto Švarča se dijeli: u Doljnju Švarču na Senjskoj ili Jozefinskoj cesti, koja je udaljena od Karlovca jedva dva kilometra, u Gornju Švarču povrh Doljnje Švarče prema Dugoj resi i u Malu Švarču prema rijeci Korani povrh Rakovca.

Švarča se spominje već vrlo rano. Najstariji gospodari Švarče, koliko danas znademo, bili su gorički knezovi Babonići već u 13. vijeku. Stjepan Babonić, ban Slavonije, darova je godine 1313. knezu Jurju, sinu Hozeja. Knez Juraj i njegovi potomci, koji bijahu od godine 1313. gospodari švarački, prozvaše se Severšići od Švarče (de Svarcha) ili Svarački. Gospodari švarački posjedovaše lijepo vlastelinstvo na Švarči, a imađahu svoje posjede na Gazi i u Kamenskom i mlinove na Mrežnici, a međašili su sa vlastelom dubovačkom i iza Vučjaka sa vlastelom od Dobre (novigradskom). Porodica plemića Severšića Švaračkih bijaše mnogobrojna. Jedan po imenu Ivan, sin Ivana Urdunga od Švarče, ostavi za spas svoje duše svoj posjed u Kamenskom tamošnjemu pavlinskomu samostanu (oko godine 1413.). Budući da je bila porodica Severšića mnogobrojna, to se pojedine loze ove porodice naziviju i posebnim imenima, kao Radešići, Kralići, Maleci itd.

Budući da su bili Švarački plemići feudarci grada Steničnjaka (na jugoistoku od današnjega Karlovca), stoga, kada je

Sl. 11. Posjed Severinskoga na Švarči, gdje je stanovao francuski maršal Marmont u travnju i svibnju 1810.

postao godine 1456. Martin Frankopan gospodarom zemalja grada Steničnjaka, dođoše švarački plemići pod pokroviteljstvo porodice Frankopanske. Stjepan Frankopan Ozaljski podignu na Švarči novo vlastelinstvo, koje zapisa za 2000 dukata braći Ivanu i Stepanu Gušiću. Među švaračkim posjednicima nalazimo oko godine 1572. osim pomenutoga Stjepana Frankopana i Nikolu, Jurja i Krstu Zrinske te nekoga Stjepana Ladomira. Stari vlasnici švarački plemići Severšići imali su još uvijek svoje posjede u Švarči.

Godine 1574. darovaše Juraj i Nikola Zrinski svoj dvor i posjed u Švarči Senjaninu Andriji Tadioloviću za vjernu njegovu službu. Godine 1627. darova kralj Ferdinand II. imanje Dolnju Švarču svomu savjetniku Atanasiju Georgiceju, porijeklom Grku i hrvatskomu književniku, kao nagradu za njegova poslanstva u Tursku i Poljsku. Budući da je imao Georgiceo grdnih neprilika s tim posjedom, prodade ga 1631. Ivanu Draškoviću, tadanjemu gospodaru grada Steničnjaka za 1400 forinti, a ovaj proda ovo imanje kapetanu karlovačkih konjanika Gašparu Jankoviću.

Gašpar Janković zamijeni svoje imanje na Švarči sa imanjem tadanjega bana hrvatskoga Petra Zrinskoga »Dolom« (Kašteljem) kraj Krašića. Oko godine 1660. podignu ondje Petar Zrinski dobro učvršćeni grad. Kada je bila otkrivena urota Zrinsko-Frankopanska, razori karlovački general Herberštein grad Švarču do temelja.

Švarča postade, od kada bi podignuta karlovačka tvrđa, znamenitom i sa strategičkoga gledišta. Od godine 1610. bila su stalno namještena na Švarči po 2 časnika sa 50 momaka kao straža.

Car i kralj Leopold I. pokloni jedno imanje na Švarči god. 1681. Ivanu i Jurju Delivuku, mužu Kate, kćeri Franje Severšića, kojim izumre godine 1666. muška loza te stare plemićke švaračke porodice. Ovaj posjed prodadoše godine 1740. Marjana i Kata Delivuk Franji Kuševiću, suprugu Jelene, kćeri Katine. Na Švarči bilo je tada više plemićkih porodica, koji su bili po svojim ženama u rodbinstvu sa starom porodicom Severšića, kao Delivuki, Dubkovići (kojih imade i danas na Švarči), Erhoti, Fundurulići, Hrastovski (kojih imade i danas na Švarči) i Stankovići. Osim ovih nabavio si je lijepe posjede u Gornjoj Švarči i vlastelin Lipe (nedaleko Bosiljeva) Vuk Mihačević.

Godine 1768./9. prodadoše svi gore pomenuti plemići svoje posjede na Švarči vojnomu eraru, pa bi tako Švarča odcjepljena od provincijalne Hrvatske i utjelovljena Krajini. Vojni erar posagradi ondje više vojničkih zgrada. Do godine 1895. bila je na Švarči baš na istom mjestu, gdje je jednom stajao grad Petra Zrinskoga kr. domobranska vojarna, iz koje se domobranci iseliše 1895. u novo sagrađenu vojarnu u Karlovcu na marvinskom trgu ili tako zvanoj Gmajni. Od vojničkih zgrada prodao je vojni erar jednu zgradu sa više nuzgrada 1897. zagrebačkomu trgovcu Severinskomu, koji je ondje podigao tvornicu platnene robe.

Sl. 12. **Rakovac.**

Kada se je pod nadzorom majora Struppia izgradila (oko godine 1780.) poštovna cesta iz Karlovca u Vojnić i u Bansku Krajinu, te prosjekla Malu Švarču, podiglo se uz cestu od potoka Rakovca do Male Švarče mjesto Rakovac, a iza Male Švarče pa do utoka Mrežnice u Koranu selo Mostanje, u koje posljeduje mjesto naseli se već godine 1718. više pravoslavnih porodica, a kasnije se te porodice većinom iseliše u Tušilović.

4. TURANJ (prije Križanićev Turanj).

Povrh rijeke Korane nedaleko utoka Mrežnice u Koranu podigao se je stari grad Turanj. Grad Turanj gradio se odmah, čim je bila karlovačka tvrđa podignuta. Započelo se je gradnjom godine 1580. Nadzirao je gradnju kapetan Juraj Križanić i brat njegov Gašpar. Grad bio je dovršen godine 1584. i prozvan po zaslužnoj braći Josipu i Gašparu Križaniću »Križanićevim Turnjem«, kako se je zvao sve do 18. vijeka. Turanj bio je sagrađen u strogo strategičke svrhe protiv Turaka. Stoga je bila ondje od početka uvijek smještena vojnička posada sa svojim zapovjednikom. Prvi njen zapovjednik bio je pomenuti već kapetan Juraj Križanić, rodom iz Jelse kraj Dubovca. U to vrijeme podignuta su i obadva mosta u Turnju preko Mrežnice i preko Korane.

Grad Turanj bio je prvotno građen u obliku četverokuta na dva kata, opasan je bio na okolo palisadama, među kojima i gradom bile su staje za vojničke konje. Isprva bio je pred gradom drveni čardak, iz kojega se je ulazilo mostom n gornji sprat.

Poslije vojna Hasana Predojevića (1592) raširе Turci svoju vlast do Turnja. Sada je dolazilo vrlo često do većih i manjih bojeva pod samim Turnjem između Turaka i kršćana, tako su godine 1615. Turci popalili kuće pod Turnjem, a od godine 1637 –1652., dok je bio general Vuk Frankopan, bilo je neprestanih sukoba kod Turnja između Turaka i kršćana. Pod samim gradom porazio je ametom Juraj Frankopan 6. rujna 1656. više hiljada Turaka pod zapovjednicima Ibrahim pašom od Požege i Mustaj begom od Bišća. Tu je Frankopan pohvatao silu živih odličnih Turaka, među njima samoga Mustaj bega.

Mirom u Karlovcima 1699. primiriše se i ovi naši krajevi. Sada nastojahu generali i kapetani raširiti svoju vlast po novo dobivenim krajevima. Najpohlepniji je bio Turanjski kapetan Rambschüssel, koji si je silom podložio više kuća u Stenjičnjaku, Hutini i Vojniću, premda je te krajeve naselio na novo grof Ivan Drašković. Stoga nastade više godišnja pravda između Rambschüssela i grofa Draškovića, koju završi kralj Leopold I. godine 1700., dosudivši prisvojene zemlje i kuće

udovi Mariji Magdaleni Draškovićki. Nu i kasnije imali su grofovi Draškovići pravdi sa kapetanima Turanjskim.

Spomena je vrijedno, da je karlovački general grof Karlo Auersperg naselio pismom od 29. srpnja 1700. hrvatske podanike iz gorskoga kotara, naročito iz današnjega delničkoga kotara, u pusta mjesta gospoštije steničnjačke, u Knezgorici i oko Trebinje. U selo Vukmanić naseli grofica Draškovićka godine 1714. također podanike hrvatske iz delničkoga kotara, koji onamo donesoše i svoje posebno delničko narječje, koje se je međutim do danas prilično promijenilo. Nu i ovo selo prisvojiše si Turánj-

Sl. 13. **Turanj.**

ski kapetani kao i druge Draškovićeve zemlje i šume u Petrovoj i Babinoj gori, tako i selo Vojnić, Bukovicu, Zastenje itd.

Posljednji naseli pravoslavne stanovnike u Tušiloviću, po Mostanju i Turnju godine 1718. turanjski kapetan barun Kulmer. U ovim mjestima naselio je već godine 1689. karlovački general Herberstein katolike. Kada se je gradila cesta iz Karlovca preko Vojnića u drugu bansku Krajinu (1780). iseli se više pravoslavnih porodica iz Mostanja i Turnja u Tušilović.

Prigodom reorganizacije Vojne Krajine za vojvode Hildburghausena godine 1746. dokinuta bi turanjska kapetanija. U

gradu Turnju je odsele najprije stanovao zapovjednik krajiške husarske pukovnije, a od godine 1786.—1791. po jedan štopski časnik.

Godine 1791. bi osnovana u gradu Turnju tvornica sukna pod upravom slunjskoga pukovnika Kazimira, a malo niže grada uz Koranu (gdje je danas Sljepčevićev mlin) podignuta bi godine 1793. tvornica koža. Sukno i koža iz ovih tvornica upotrebljavala se za krajišku vojsku. Godine 1793. dobio je grad Turanj današnju podobu. Obje ove tvornice obustaviše svoj rad godine 1799.

U gradu Turnju nastani se sada štopski liječnik u gornjem katu, dočim se dolje nastani krajiški šumski direktor.

Kada se je stalo u 19. vijeku ozbiljno raditi oko naobrazbe časničkoga podmlatka, uvedena bi u grad Turanj pukovnijska tako zvana matematička škola za odgoj časnika slunjske i ogulinske regimente, iz koje se razvi godine 1872. pripravni tečaj od dviju godina za c. kr. kadetsku školu, koja se je imala otvoriti u Zagrebu. Od školske godine 1877./8. ne zove se ova škola više pripravnim tečajem već prvim i drugim razredom c. kr. kadetske škole. Početkom školske godine 1878./9. preselе se ova dva razreda kadetske škole iz Turnja u Karlovac u sadanju zgradu c. kr. kadetske škole. Od godine 1878. služi ova zgrada u vojničke svrhe; obično su ondje smještene po dvije kumpanije vojnika.

Od svih porodica, koje još i danas živu u Turnju, Mekušju i Zastanju (Zastenju), najviše se je istakla porodica Križanića, koja je dala austrijskoj vojsci mnogo vrsnih časnika i junaka, a porodila je u 17. vijeku i učenjaka na glasu kanonika Jurja Križanića, koji je zanesen idejom sveslavenskom pošao u Rusiju, gdje ga je zateklo sibirsko progonstvo, u kojem (u Tobolsku) je napisao u nekom sveslavenskom jeziku više knjiga, od kojih je najzanimivija njegova slavenska gramatika.

5. KAMENSKO.

Na istoku od Karlovca malo iza utoka Korane u Kupu na desnoj obali Kupe diže se danas maleno seoce Kamensko, e će imati u svem oko 40 kuća i oko 400 stanovnika, koji svi poljodjelci.

Nema dvojbe, da je bilo mjesto, koje se danas Kamensko e, već vrlo rano napučeno. Neki misle, da je na mjestu, gdje lanašnje Kamensko, bila rimska naseobina Arupium, jer se i danas kopajući nađu u Kamenskom stare zidine u zemlji, o oruđe i rimski novci.

Naše listine o Kamenskom dopiru do početka 13. vijeka. i vlasnik Kamenskoga početkom 13. vijeka bio je neki Hvala Gorice (jugo istočno od Kamenskoga). Kad je Hvala umr'o pctomaka, darova hrvatski ban Stjepan Kamensko svome jaku Čaku. Čak napusti darovanu zemlju, stoga kralj Bela razdijeli Kamensko u dvoje godine 1261., pa darova jedan prepoštu čazmanskomu Petru i njegovu bratu, magistru Ani, a drugi dio braći Ivanu i Marku Pavkovićima, sinovima covoje od Gorice, za njihove vojničke zasluge. Prepošt Petar rat mu Andrija kupili su već prije oko Kamenskoga zemljišta 53.).

Kasnije postadoše vlasnici Kamenskoga knezovi Baboi. Stjepan (koji je bio ban čitave Slavonije), pa Ivan i ioslav Babonić darovaše posebnom poveljom, izdanom u du Steničnjaku (jugoistočno od Kamenskoga), dne 8. rujna 1. posjed Kamenski svomu vjernomu službeniku Jurju, sinu eja, i njegovim sinovima. Njihovi nasljednici bijahu plemići inski. (Trebinja na jugo istoku od Kamenskoga). Ovi prološe oko godine 1369. Kamensko knezu Stjepanu Frankopanu, i bijaše tada vlastelin u gradu Steničnjaku.

Udova Stjepana Frankopana Katarina utemelji godine 1404. nostan Pavlinski u Kamenskom, i to u čast Marije Snježne i svoju zadužbinu i zadužbinu svoga pokojnoga supruga. nostan dala je kneginja Katarina o svom trošku urediti, osim a zapisa samostanu god. 1405. jedan svoj dvor kraj Kupe. aj se samostan doskora vrlo obogati darovima vlastele i ina. Prvi glavar samostana, komu je zabilježeno ime, bio je godine 1408. prior Demeter. Ivan Ivanov Vrduk, jedan od

preda porodice Severšića i vlastelin švaračkl, pokloni Pavlincima svoja zemljišta u Kamenskom (1405.), a godine 1454. kupi prior Ladislav za samostan posjed u Zakuplju na lijevoj obali Kupe. Godine 1462. zapisa plemić Blaž Vestarić od Korane sa svojim sinom Petrom samostanu Kamenskomu svoje imanje u Škvorčevu polju, Kućaru i Žerjavinovu blatu. U isto vrijeme zapisaše i drugi plemići svoje zemlje na lijevoj obali Korane Pavlincima. Kada je plemić Marko Molingar godine 1473. otišao u svetu zemlju, darova samostanu Kamenskom svoj posjed u Skakavcu (u današnjim Fratrovcima) povrh Ozlja prema Brlogu.

Oko godine 1460. izleže se pravda između kamenskih Pavlina i zagrebačkoga kaptola radi pobiranja desetine od kmetova na posjedima kamenskih Pavlinaca.

Turci zadadoše mnogo jada i Pavlincima. Godine 1445. postrada pavlinski samostan sv. Petra na Zlatu u Petrovoj gori. Odanle utekoše Pavlinci u Kamensko, a imanjem ovoga zapuštenoga samostana upravljaše od godine 1448. prior kamenski. Dozvolom pape Nikole bude onaj pavlinski samostan na Zlatu godine 1451. definitivno spojen sa onim u Kamenskom. Malo iza toga provalili su Turci i u Kamensko, popalili selo Kamensko i mnogo štete učinili Pavlincima.

Ali ne samo Turci već i domaći ljudi činili su štete Pavlincima. Stoga se Pavlinci 1504. potužiše papi Juliju, koji zapovjedi biskupima, da narod najprije opomenu, pa ako opomene ne bi koristile, da pojedince i isključe iz crkve. Najveći protivnici kamenskih Pavlinaca bijahu plemići u Otoku (današnjem Mekušju) i na Orlici (niže Graca preko Kupe), jer su oni imali svoju crkvu sv. Jakova na Gazi i svoje popove glagolaše, dočim su bili poznati kamenski Pavlinci kao latinski redovnici. Najgroznije se ponijeŝe ovi plemići nedjelju poslije uskrsa godine 1535., kada je plemić Matija Brcković navalio sa svojim drugovima iz Otoka u crkvi na svećenika, dok je službu božju vršio, na Matiju Hrvata i oružanom ga rukom ubio. Rimski papa dao je stoga posebnom bulom nalog župnicima u Radonji (današnjem Vojniću), Steničnjaku, Fuku (današnjem Vukmaniću), kod Majke Božje (današnjem Velemeriću), na Gorici, Gazi, Jaski, Šipku, Petrovini i kod sv. Ilije (današnjem Tušiloviću), da proglase pomenute zlotvore u crkvi pred narodom izopćenicima iz rimo-katoličke crkve.

Sl. 14. Kamensko.

Poradi neprestanih navala turskih moradoše negdje između godine 1570. i 1573. ostaviti privremeno i kamenski samostan Pavlinci. U to vrijeme pobježe i mnogo naroda iz Kamenskoga, te se naseli u Ugarskoj u županiji željeznoj i ondje osnovaše mjesto Stinac. General Pavlinskoga reda Stjepan od Trnove dade u zakup godine 1576. čitav posjed kamenski generalu hrvatske Krajine Ivanu Auerspergu. Od generala, koji su u zakupu držali Pavlinski posjed, spomena je vrijedan Andrija Auersperg i Juraj Lenković. U Kamensko smjestiše generali stražu vojnika, koja je brojila 20 i više vojnika sa jednim časnikom. Generali karlovački postupali su sa Pavlinskim posjedom u Kamenskom kao sa svojim vlasništvom, tako porušiše jedan dio zidina samostanskih, pa podigoše od kamenja kamenskoga tako zvana turska vrata prema Rakovcu.

Godine 1613., kada je bio napušten grad Steničnjak, useli se u posebni dvor u Kamenskom gubernator steničnjačkih posjeda Baltazar Vojnović.

Kada su poslije mira u Karlovcima godine 1699. prestale provale Turske u Hrvatsku, preuzeše opet Pavlinci svoj posjed u Kamenskom, ali koja razlika između njihova sadanjega posjeda i negdašnjega. Mnogo zemljišta prisvojiše si razni zapovjednici krajiški, a ono, što ostaviše Pavlincima, bijaše pusto Dok su držali karlovački generali u zakupu posjed Pavlinski u Kamenskom, podigoše godine 1627. Pavlinci nov samostan na sjegurnijem mjestu u Sveticama. Međutim spalo je selo Kamensko na 15 kuća, koje su potpadale pod župu sv. Jakova na Gazi. Oko godine 1684. popravljena je crkva u Kamenskom, te su u napredak dolazili više puta u godini Pavlinci iz Svetica u Kamensko i ondje misu služili. Zasluga su si stekli za popravljenu crkvu u Kamenskom karlovački auditor barun Vergucz, koji je podigao jedan oltar u crkvi i darovao druge urese, zatim turanjski kapetan grof Petar Drašković, koji je podigao u crkvi oltar sv. Križa, napokon podigoše oltar sv. Nikole članovi lađarskoga ceha u Karlovcu.

Godine 1699. jako postrada od žestokoga potresa Pavlinski samostan u Sveticama. To je bilo razlogom, da su se na neko vrijeme Svetički Pavlinci preselili u Kamensko. Godine 1707. određena je opet stalna rezidencija kamenska; prvim priorom bi izabran Ciprijan Vrbanić, i od te godine bio je samostan kamenski formalno odijeljen od svetičkoga.

Samostan kamenski stade opet napredovati. Pusta kamen- zemljišta nastaniše Pavlinci godine 1732. novim kmetovima Bosiljeva. Tada dođoše u Kamensko porodice Priselac, Dok- a, Marković i druge.

Počeli se javljati novi dobrotvori samostana, kao grofica Bar- a Sidonija Delišimunovićka, rođena Peranska (1712.), pa turanj- kapetan grof Ernest Paradeizer (1760.)

Pavlinci bijahu dobri gospodari, bavili se osobito vrtlar- om i voćarstvom. Najplemenitije voćke u karlovačkom kotaru ču još iz njihova vremena. Osim toga bavili su se i zna- ću, bilo je u samostanu više puta i učenih disertacija (1760.)

Od godine 1749.—1767. sasvim je obnovljena samostanska ada i crkva na novo ukusno uređena. Ovako je lijepo na- dovao kamenski samostan do kralja Josipa II., koji je stao ostane dokidati. On ukinu godine 1786. i samostan kamen- Zemljišta samostanska utjelovi Krajini, a samostan i nešto a pričuva za budućega kamenskoga župnika, koji onamo dođe godine kasnije (1789.) od sv. Jakova na Gazi, kada je ondje ni dvor izgorio, a crkvu i groblje Kupa podrovala. Župnik dobio samo jedan dio samostana za stan, ostalo se upotrebilo magazin švaračke kumpanije i za stan časnika.

Tako ostade do najnovijega vremena, samo što se je kas- e vojništvo odselilo iz samostana. Od samostana ostao je do as samo jedan dio za stan župnikov tik do crkve. Obnov- a u 18. vijeku crkva dosta je prostrana i lijepa Imade danas žrtvenika, Blažene djevice Marije, sv. Nikole i ranjenoga sa. Kad je bio samostan Pavlinski dokinut (1786.) u Kamen- om, odnesene su odavle mnoge dragocijenosti.

Još i danas obdržavaju se od davnine poznata hodočašća proštenja u Kamenskom na Veliku (15. kolovoza) i Malu spođu (8. rujna), kamo dolazi te dane narod iz cijeloga kotara lovačkoga. Na ulazu u crkvu nalazi se napis: »D. O. A. Ka- nszkense Coenobium O. S. P. P. E. Fundatum 1404. Per Turcam na tum 1570. Caepit reaedificari 1749. Terminatum 1767.«

Spomenut ćemo još, da ima na Bucalićevoj ledini pod bri- om iza Kamenskoga vrelo kisele vode, koju su nekoč ljudi i, sada je vrelo zapušteno, voda zaudara po sumporu, a imade e sastavine kao jamnička i lasinjska kiselica.

6. HRNETIĆ.

Mjesto Hrnetić zvalo se je prije Brod kod Kupe ili Brodari (u 14. i 15. vijeku).

Hrnetić je lijepo seoce na lijevoj obali Kupe. Historijskih podataka imademo o Hrnetiću malo. Pozitivno znademo, da je ovo selo postojalo već početkom 14. vijeka i da je imalo svoju posebnu župnu crkvu sv. Martina. U sedamnaestom vijeku bila je neko vrijeme pripojena župi hrnetičkoj i župa rečička. Znademo i to, da je općina hrnetićka imala godine 1668. i svoga posebnoga školnika ili žakana, koji je poučavao djecu u čitanju, pisanju i računstvu.

Stanovnici mjesta Hrnetić bili su većinom kmetovi ozaljske gospoštije, i to najprije porodice knezova Babonića (do godine 1325.), zatim porodice knezova Frankopana (od 1398.—1544.), Zrinskih (od 1544.—1670.), gradačke komore (od 1671.—1725.), grofa Rajmunda Perlasa (od 1725.—1766.) i grofa Teodora Batthyanya (od god. 1766.)

Nu pored ozaljske gospoštije bilo je u području župe hrnetićke još nekoliko gospoštija. Početkom sedamnaestoga vijeka spominje se mjesto Kaštel kao vlasteosko imanje. Najstariji vlasnici ovoga imanja bili su Patačići. Naročito spominje se pl. Pudentiana Barbara Patačić. U rukama porodice Patačića ostade ovo imanje do početka 18. vijeka, kada ga kupiše grofovi Perlas. Godine 1766. kupi ovo imanje sa gradom Ozljem od grofova Perlas grof Teodor Batthyany. U rukama grofova Batthyany ostade Kaštel do 1. rujna 1820., kada ga je prodao Antun Josip grof Batthyany karlovačkomu građaninu pravoslavne vjere Anastaziju Kostiću. Ovaj ga je prodao godine 1825. maršalu grofu Lavalu Nugentu. U njegovoj porodici ostade Kaštel do godine 1890., kada ga je prodao grof Artur Nugent sadanjemu vlasniku Rudolfu Leonu. Imanje Kaštel imade u svem 899 jutara i 564 □° zemljišta većinom oranica, livada i šuma, vinograda imade 9 jutara 138 □°.

Malo ne u isto vrijeme, kada i imanje Kaštel, spominje se vlasteosko imanje Drežnik. Prvi vlasnici ovoga imanja bili su Hranilovići (u 17. vijeku). Godine 1766. postade vlasnikom ovoga imanja grof Teodor Batthyany. U porodici grofova Batthyany ostade

ovo imanje do godine 1820. Kasnije je ovo imanje prešlo u ruke raznih vlasnika, kao u ruke karlovačkoga veletršca Franje

Sl. 15. Hrnetić, škola, crkva i župni ured.

Seidla, zatim u ruke velikoga župana Josipa Bunjevca, nadalje u ruke županijskoga suca Kukovića, od koga kupi ovo imanje

c. kr. ženijski major Josip Pfeifinger. Sada je ovo imanje vlasništvo kr. velikoga župana požeškoga Dra. Nikole pl. Jurkovića. Ovo imanje imade preko 200 jutara zemljišta, većinom livada, nešto šuma i oranica. Uz vlasteosko imanje Drežnik, podiglo se je i selo Drežnik, koje broji 482 stanovnika, koji su svi seljaci, a po vjeri rimo-katolici.

U samom Hrnetiću bilo je također u 17. vijeku vlasteosko imanje, koje je uživao kapetan Karoly Mormian sa svojom suprugom Marijom Josipom Terezijom, rođenom pl. Kirchmayer. Poznati karlovački general Ivan Josip Herberstein bio je kum jednoj kćeri Mormianovoj. Pomenuti Karoly Mormian sagradio je po svoj prilici u Hrnetiću vlasteoski dvor sa kulom, koji je postojao sve do godine 1882. Kasnije se rušila zgrada za zgradom, dok nije bila posljednja opeka otpeljana god. 1905., da bude temeljem kući kovača Bartakovića na Selcu. Ovaj dvorac prešao je tečajem vremena u vlasništvo kaštelskih gospodara. Dok su bili gospodari ovoga dvorca grofovi Nugenti, posjećivao je ovaj dvor i ban hrvatski grof Josip Jelačić.

Na Selcu bila su dva vlasteoska imanja u 17. vijeku. Jedno su uživali plemići Jelačići. Udajom Judite Jelačić za Baltazara Magdalenića prešlo je ovo imanje u ruke porodice Magdalenića. Vlasteoska kuća bila je na mjestu, gdje je danas kuća mjernika Böhma.

Drugo vlasteosko imanje bilo je plemićke porodice Krajačića. Danas to imanje ne postoji kao posebno, već potpada pod imanje Drežničko.

Današnji oblik dobilo je mjesto Selce u 18. vijeku, kada se je uz novo uređenu zagrebačku cestu posagradilo više kuća.

Uz Kupu stale su se graditi već u 17. vijeku kuće, a u 18. vijeku podiglo se od karlovačkoga mosta do mjesta Selca više kuća uz zagrebačku cestu na cinženim zemljištima grada Ozlja i imanja Drežnika i Kaštela, koje novo mjesto prozvaše Banijom, jer je potpadalo pod upravu hrvatskih banova, a ne pod upravu karlovačkih generala.

U Pokupju bio je u 17 vijeku također vlasteoski dvor i vlasteosko imanje. Gospodari ovoga imanja bili su isprva plemići Vojnovići, a kasnije Domitrovići. Kćerka pokupskoga vlastelina Domitrovića imenom Kristina udala se za mahićanskoga vlastelina Dragovanića. Od ovoga vlasteoskoga dvorca nema

danas više ni kamena, na kamenu a postojao je sve do godine 1902. Sadanji je vlasnik ovoga vlasteoskoga imanja Rudolf Leon. Pokupje broji danas 188 stanovnika, koji su svi seljaci i rimo-katolici.

Na desnoj obali Kupe preko Hrnetića dizalo se staro vlasteosko imanje Jelsa. Gospodari ovoga imanja bili su dugo vremena plemići Levačići. Sada su vlasnici ovoga imanja Mavrini ili Frljanići (seljaci).

Danas se dijeli Jelsa u Jelsu veliku i Jelsu malu. Svi stanovnici u Jelsi su danas seljaci. Jelsa mala posve je mlado

Sl. 16. **Kaštel.**

mjesto. Podignuto je prigodom gradnje lujzinske ceste i leži uz ovu cestu. U Karlovcu je poznato ovo mjesto i pod imenom D r e n č a k. Tako je prozvano po vlasniku kuće, koja leži tik do lujzinske ceste. Stanovnici Jelse svi su rimo-katolici, a imade ih 560.

Stanovnici svih pomenutih mjesta bave se gospodarstvom i poljodjeljstvom. U novije vrijeme njeguje se u Hrnetiću i u Drežniku među seljacima nastojanjem nekih gospodarskih svećenika voćarstvo i vrtlarstvo.

7. OSTALA POMANJA SELA U PODRUČJU DANAŠNJEGA KARLOVCA.

Osim pomenutih već mjesta valja još neka mjesta istaknuti, tako:

1. U području staroga grada Karlovca:

a) selo Borl ili Borlin. Selo se je podiglo prigodom gradnje lujzinske ceste. Ovdje si je sagradio kuću general Vukasović uz lujzinsku cestu preko ceste od današnje Lukšićkine kuće. Danas je vlasnikom nekadanjega Vukasovićeva posjeda u Borlinu Matija Sladović ml. Otac Matije Sladovića kupio je ovaj posjed zajedno sa posjedom u Modrušpotoku od društva lujzinske ceste, koje je društvo bilo poslije smrti generala Vukasovića vlasnikom obiju imanja.

Ovo selo leži uz lujzinsku cestu. Odlikuje se izvrsnom pitkom vodom. Karlovčani rado prave malene izlete u Borlin. U Borlinu imade po prilici do 100 stanovnika, koji su svi rimo-katolici. U najnovije vrijeme doselilo se nekoliko Bugara u Borlin, koji se bave u veliko vrtlarstvom.

b) selo Vučjak. Ovo je selo vrlo staro, leži na brdu povrh grada Dubovca iza tako zvane Kalvarije. Danas broji ovo selo 202 stanovnika, koji su svi seljaci, a po vjeri rimo-katolici.

2. U području stare općine banijanske, i to:

a) Selo Brodarci. Selo bit će vrlo staro, leži na desnoj obali Kupe, imade danas 194 stanovnika, koji su po zanimanju seljaci, a po vjeri rimo-katolici.

b) Selo Brdo sa kapelom sv. Margarete. Ovo selo leži na povisokom obronku brda na desnoj obali Kupe. Imade danas 249 stanovnika, koji su po zanimanju svi seljaci, a po vjeri rimo-katolici.

c) Selo Novaki. Ovo selo leži na lijevoj obali Kupe na zapadu od Hrnetića. Broji 260 stanovnika, koji su po zanimanju seljaci, a po vjeri rimo katolici.

d) Selo Gradac. Ovo selo leži na sjeveru grada Karlovca na lijevoj obali Kupe. Selo Gradac spominje se već rano u listinama, pa nema dvojbe, da je vrlo staro. Danas imade 257 stanovnika, koji su svi seljaci i rimo-katolici. Žene iz ovoga sela bave se pranjem rublja, što ga donašaju iz Karlovca. U Karlovcu su poznate najbolje kao pralje.

3. U području stare općine švaračke spomenuti valja:

a) Selo Mekušje. Ovo se selo nalazi na brežuljku na desnoj obali Korane. Prije se je ovo selo zvalo Otok. Danas je to najveće selo u području proširenoga grada Karlovca. Danas broji ovo selo 634 stanovnika, koji su svi rimo-katolici, a po zanimanju seljaci Imade ovdje i bogatih porodica, kao pl. Križanići i pl. Plemići, koje porodice šilju svoju djecu i u visoke škole. Bilo je iz ovih porodica i nekoliko znamenitih i glasovitih muževa, od kojih je na svjetski glas došao poznati panslavista Juraj Križanić (u 17. vijeku). Stanovnici ovoga sela bave se mnogo mljekarstvom. U Karlovcu su najbolje poznate mljekarice iz Mekušja.

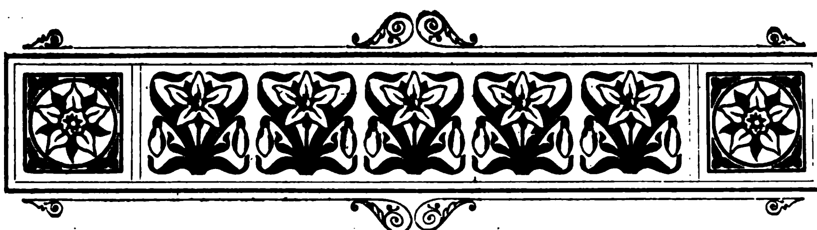
Godine 1733. kušalo se u blizini ovoga mjesta podići tvrđu, ter se je poslom i započelo, ali kada je 1. studenoga 1733. odnesla silna poplava svu građu, odustane se od ovoga posla.

b) Zastanje. Ovo selo leži prema jugu od grada Karlovca. Imade do 300 rimo-katoličkih stanovnika.

c) Mostanje. Ovo se je selo podiglo uz cestu, koja vodi u Vojnić i u staru Vojnu Krajinu. Imade do 400 stanovnika, većinom rimo-katolika, nekoliko porodica imade i grčko-istočnih.

d) Udbinja. Selo kraj Karlovca, imade do 200 stanovnika.

II. Svećenstvo i crkve na današnjem teritoriju grada Karlovca.

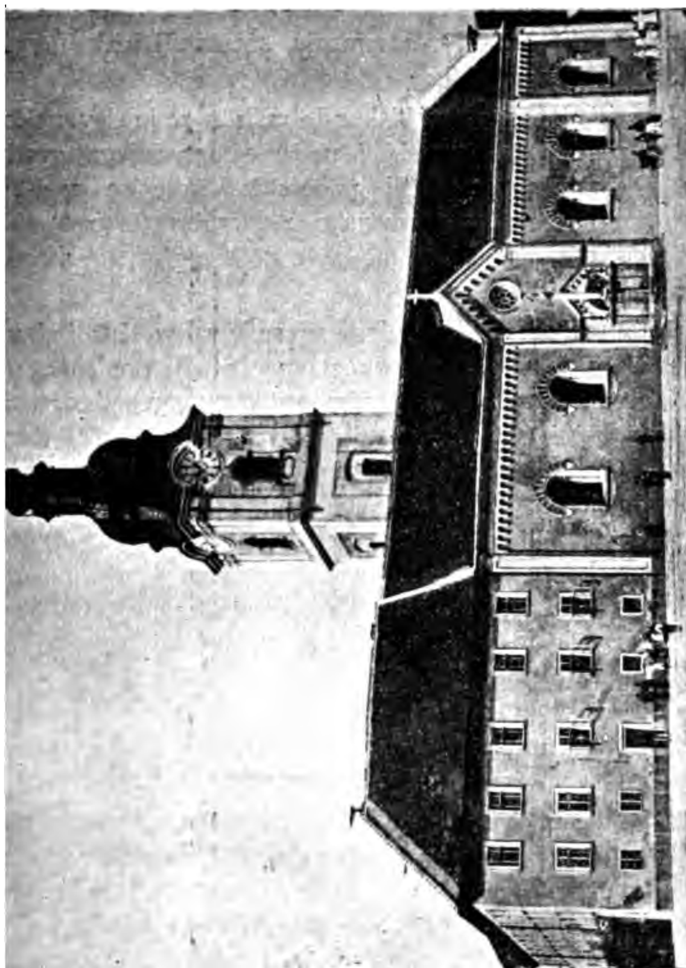
1. RIMO-KATOLIČKO SVEĆENSTVO i CRKVE.

Teritorij današnjega obnovljenoga i proširenoga grada Karlovca potpadao je od vajkada pod arciđakonat gorički (prozvan po Gorici, mjestu na jugoistoku današnjega Karlovca, nedaleko staroga grada Steničnjaka), a pod biskupiju dotično nadbiskupiju zagrebačku.

Rimo-katolici obavljali su svoje crkvene obrede u starija vremena na slavenskom jeziku u arciđakonatu goričkom, a naročito u karlovačkom kotaru. Slavensko bogoslužje, koje su braća Ćiril i Metod uveli među Slavenima, širilo se je i među katoličkim Hrvatima. Borbe Hrvata u Dalmaciji za slavensko bogoslužje od 10.—13. vijeka dobro su poznate, pa kada se je činilo, da će se slavensko bogoslužje kod Hrvata morati posvema dokinuti protiv njihove volje, nastade u tom pitanju preokret.

Malo iza zlatnoga vijeka bugarske književnosti za cara Simeona († 927.) pojavi se ondje krivovjerna sekta bogumilska, koja se raširi preko Srbije u Bosnu, a odavle počela se širiti u 13. vijeku i u Hrvatsku naročito u Senjsko-modrušku biskupiju. Tu krivovjernu sektu volio je narod osobito stoga, što je svoj nauk naučala u narodnom jeziku. Za to doznaše i rimske pape,

: ozbiljno zabrinuše za svoje katolike u Bosni i Hrvatskoj.
i dozvoli papa Inocentije IV. godine 1248. senjskomu
u Filipu opet slavensko bogoslužje u cijeloj njegovoj
iji, a godine 1252. protegne tu dozvolu i na biskupiju

Sl. 17. Franjevačka crkva sv. Trojice i samostan franjevački.

Hrvati poprimiše u svojoj crkvi knjige sv. Ćirila i Metoda.
knjige su napisane jezikom, koji se je govorio u 9. vijeku
mijenju nekih učenih ljudi među macedonskim Bugarima,
ko Soluna, rodnoga mjesta braće Ćirila i Metoda, a po

mnijenju drugih učenih ljudi među moravskim i panonskim Slavenima, gdje su sv. braća djelovala (za moravskoga kneza Rastislava i blatanskoga ili panonskoga kneza Kocela). Prvi učeni ljudi zovu taj jezik starim bugarskim jezikom, a drugi starim slovenskim jezikom.

Hrvati mijenjali su prema svomu jeziku cvaj jezik u svojim knjigama čas više, a čas manje, sačuvavši ipak u glavnom karakter prvotnoga jezika.

Iz susjedne senjske biskupije raširilo se je slavensko bogoslužje u arciđakonat gorički i u župe današnjega grada Karlovca. Pismom su se služili glagolskim, koje se razlikuje od pisma glagolskoga staroslovenskoga (starobugarskoga) time, što ima hrvatsko glagolsko pismo više oblik uglati, a staroslovensko oblik okrugli.

Naobrazba svećenika, koji su se u crkvi služili slavenskim bogoslužjem, bila je vrlo jednostavna. Stariji svećenik uzeo bi k sebi prema svojim imućtvenim prilikama po jednoga ili više dječaka, koji bi mu obavljali isprva kućne poslove i dvorili ga u crkvi. Ove dječake naučio bi čitati i pisati. Dok su oni bili kod starijega svećenika, zvali su se dijaci ili žakani. Oni, koji su se odlučili posvetiti svećeničkomu zvanju, prepisali su si crkvene knjige za svoju porabu. Stoga i većina crkvenih starohrvatskih knjiga potiče od ovakovih žakana. Kad se je koja župa ispraznila, natjecali su se ovakovi žakani, dakako ako su imali propisane godine (barem 24 godine) i ako su dobili potvrdu od svoga svećenika, da su upućeni u sve crkvene poslove. Ovakove svećenike zvali su »popovima glagolašima« za razliku od svećenika latinskoga obreda.

Nu svi dijaci ili žakani nijesu postali svećenicima ili s razloga, što nijesu dobili mjesta ili što nijesu osjećali volje za svećeničko zvanje. Ovakovi su postali onda obično općinski pisari, pa od njih potiču mnogobrojne starohrvatske listine.

U Dubovcu bili su oni i prvi učitelji mladeži. Takav je bio već godine 1550. Ivan dijak. Zatim su bili oni harmičari na kupskoj mitnici kao Tomo Dijanižević (1563.), a bilo je i učenih dijaka, koji su bili vješti i latinskomu jeziku. Osobito se je istakao Šimun Zlatinčić, rodom iz Gaze, a vlasnik kuće u Dubovcu, koji je napisao mnogo latinskih listina i hrvatskih, na-

pisanih prekrasnom glagolicom. On je dapače radi svoje učenosti postao sucem županije zagrebačke.

Nekojim popovima glagolašima u crkvama današnjega proširenoga grada Karlovca znademo i za imena, tako se pominju za crkvu sv. Jakova, koja je bila na utoku Korane u Kupu, ovi popovi glagolaši: 1. Pop Juraj Brcković Mikanić od god. 1530.—1560., koji je imao svoje posjede i kuće na Gazi i u Du-

Sl. 18. **Župna crkva Majke Božje Snježne na Dubovcu.**

bovcu, 2. Juraj Kapusović od 1560.—1568. i kasnije 3. kapelan Juraj Žalković, a za crkvu sv. Martina u Hrnetiću ovi: 1. Pop Petar Škrlac od godine 1529.—1555. i 2. Pop Grgur Janković oko godine 1585.

Kada je bila podignuta u Karlovcu (u tvrđi) crkva sv. Trojice (1580.), namještena su bila u gradu Karlovcu dva katolička

svećenika, jedan latinski (župnik) za časnike i strance, a drugi (kapelan) za domaće pučanstvo. Neposredno prije no preuzeše župu sv. Trojice (god. 1658.) Franjevci države bosansko-hrvatske sv. Križa bili su svjetovni svećenici Mihalj Pulčević (od godine 1612.—1649.), koji je bio i vicearciđakon gorički i protonotar apoštolski, i Nikola Tribunac (od god. 1649—1658.), rodom iz Dubovca, latinski svećenici, dočim je bio pop Šimun Stanić glagolaš.

Od kada su počeli i u Hrvatskoj podizati škole Isusovci i od kada je bilo za hrvatsko svećenstvo osnovano sjemenište u Bolonji i kasnije u Beču, postojahu popovi glagolaši u arciđakonatu goričkom, kamo je spadao i Karlovac, sve to ređi, premda se glagolski misali nalazijahu u pojedinim župama sve do godine 1740.

Sada da ogledamo rimo katoličke crkve na teritoriju današnjega proširenoga grada Karlovca, i to:

A.) One, koje su tečajem vremena porušene bile:

a) Crkva sv. Jakova na utoku Korane u Kupu. Ta je crkva podignuta vrlo rano, svakako prije godine 1334. U župu crkve sv. Jakova spadala su sela Gaza i Otok (današnje Mekušje). Crkvu je ovu podrovala Kupa godine 1789. tako, da je postala neuporabivom. Budući da je istodobno izgorio župni dvor ove crkve, stoga bude ova župa dokinuta. Gaza potpade pod dubovačku župu a Otok (Mekušje) pod župu Kamensko.

b) Crkva (kapela) sv. Antuna na prostoru sadanjega fratarskoga vrta. Kod ove crkve bilo je najstarije karlovačko groblje. Ova crkva podignuta je još u 16. vijeku. Potpadala je pod kompetenciju župe sv. Trojice, a razorena je godine 1740. prigodom popravka bedema, šanceva i graba na strani grada, zvanoj Skarpa ili Glasija.

c) Crkva (kapela) sv. Florijana na prostoru nekadanje streljane (danas vojarne za vojničku glazbu), uz koju je bilo drugo karlovačko groblje, iza kako je bilo napušteno staro groblje kod sv. Antuna (1740.). Ovu je crkvu sagradio po zavjetu poštmeštar karlovački Nikola Herman oko godine 1680. Poslije velikoga požara od 12. travnja 1692. popraviše i obnoviše ovu crkvicu Karlovčani po zavjetu. Radi kompetencije ove crkve prepirahu se dugo vremena župnici dubovački sa Franjevcima. Crkva je bila razorena godine 1790., a misa se nije u njoj slu-

Sl. 19. Župni dvor u Dubovcu.

žila već od godine 1788. Groblje je ostalo na tom mjestu do godine 1820., dapače vojnike su ondje pokapali do 1. veljače 1821., dočim je bilo za civilne mrtvace otvoreno groblje u Dubovcu 1. studenoga 1820.

d) Crkva sv. Josipa na današnjem Strossmayerovom trgu pred zgradom današnje kr. kotarske oblasti. Ovu je crkvu sagradio nešto prije godine 1680. karlovački general Josip Herberstein od građe razorenoga grada Petra grofa Zrinskoga na Švarči i novcem zaplijenjenim na imanjima Zrinsko-Frankopanskim. Crkva bila je građena vrlo ukusno u podobi rotunde. Godine 1689. utemelji Josip Herberstein kao prior malteškoga reda za Hrvatsku i Ugarsku dozvolom velikoga meštra malteškoga komendu kod ove crkve, zapisavši joj oporukom nekadanje imanje Frankopansko u Novigradu na Dobri i imanje Lemberg u Koruškoj. Budući da nije bilo nakon smrti grofa Josipa Herbersteina nijednoga člana malteškoga reda u Hrvatskoj, stoga povjeri sinovac zakladateljev grof Ferdinand Herberstein opskrbu beneficia kod ove crkve karlovačkim Franjevcima uz godišnju nagradu od 550 forinti iz dohodaka Novoga grada na Dobri. Franjevci imadu za to svake godine odslužiti 468 misa, među ovima 61 pjevanu sa isto toliko litanija (blagoslova, večernica) i držati četiri njemačke propovijedi. Godine 1745. prodadoše malteški vitezovi Novigrad barunu Stjepanu Patačiću. Ovoga zapade sada dužnost patronata nad crkvom sv. Josipa, t. j. morao je crkvu popravljati i plaćati Franjevcima 550 for. na godinu za vršenje gore opisane službe božje. Godine 1768. prešao je Novigrad u vlasništvo državnoga erara, pa su Franjevci dobivali gore rečenu nagradu iz državne blagajne. Godine 1778., kad je grad Karlovac proglašen slobodnim kr. gradom, prešla je uprava Herbersteinove zaklade u ruke grada Karlovca, te od toga vremena isplaćuje gradska blagajna Franjevcima gornju nagradu. Nu ova lijepa crkvica ne održa se dugo. Već godine 1788. postala je magazinom za barut i strjelivo, a kasnije podrumom i magazinom vojničkoga živeža, napokon godine 1790. postade prostom krčmom, dok ne bude po naredbi magistrata god. 1833. porušena. Od godine 1788. obavljaju se mise, dotirane iz Herbersteinove zaklade, dozvolom duhovne oblasti u crkvi sv. Trojice.

e) Crkva sv. Mihajla na Dubovcu kraj staroga grada. Ova je crkva sagrađena godine 1339., bila je do godine 1713. župna

crkva dubovačka. Isprva je bila pod pokroviteljstvom dubavačke vlastele, a od 1778. potpala je pod gradsku Karlovačku općinu. Od godine 1713.—1783. bila je ova crkva podružnicom novo sagrađene crkve (1669.) Majke Božje Snježne. Dubovački sajmovi obavljali su se dugo vremena oko crkve sv. Mihajla. Godine 1783. pretvorena je ova crkva u skladište za bojne sprave, a koncem godine 1811. u konjušnicu. Jedno zvono ove crkve

Sl. 20. **Crkva sv. Barbare.**

preneseno je u crku sv. Barbare u karlovačkom predgradu, jedan kamen sa žrtvenika sa natpisom: »1595. Ivan Jaragović« (valjda dubovački župnik) zazidan je u žrtvenik ranjenoga Isusa, dočim se je drugi sa godinom 1524. nalazio još prije nekoliko godina u vinogradu karlovačkoga građanina i dobrotvora Nikole Šebetića (u sadanjem vlasništvu pisca ove knjige), a veliki žrtvenik

ove crkve kupio je lipnički župnik za svoju kapelu sv. Petra. Crkva je posvema porušena prije nekoliko godina.

f) Crkva sv. Magdalene stajala je na raskrižju današnje Zdenčne ulice i lujzinske ceste. Ova je crkva bila dugo vremena podružnom crkvom crkve sv. Mihajla. Razorena je prigodom gradnje lujzinske ceste godine 1810. Mjesto nje i crkve Ranjenoga Isusa podignuta bi uz novo sagrađenu lujzinsku cestu nedaleko župnoga dvora nova crkva Ranjenoga Isusa 1819.

g) Crkva Ranjenoga Isusa bila je na mjestu, gdje je današnje rimo-katoličko groblje tik do Karolinske ceste. Ova je crkva bila podružna crkva sv. Mihajla. Porušena je bila godine 1817., prije no je na ovom mjestu osnovano današnje groblje.

h) Crkva sv Jelene negdje u Zagradu iza grada Dubovca. Ova se crkva spominje kao podružna crkva sv. Mihajla godine 1683. Kod nje imađahu dubovački župnici 20 jutara šume. Danas joj nema ni traga.

i) Kapela blažene djevice Marije sedam žalosti (B. V. Dolorosae) stajala je na starom groblju hrnetićkom sa zapadne strane župnoga dvora ne daleko Kupe. Ovu kapelu spominje godine 1704. hrnetićki župnik Halovanić u svom podnesku na zagrebačkoga biskupa Brajkovića te veli, da je drvena, omazana i okrečena izvana i iznutra, isto tako da imade omazan i okrečen svod, da imade jedan žrtvenik blažene djevice Marije sedam žalosti, koji da je bojadisan i pozlaćen, da imade koruš, koji stoji na tri drvena stupa i povrh koruša da je drveni toranj. Ova je kapela porušena oko godine 1752. za hrnetićkoga župnika Jurja Lukšića. Tada bijaše prenesen i kip Blažene djevice Marije sedam žalosti u župnu crkvu sv. Martina.

B.) Crkve, koje danas stoje:

a) Crkva Majke božje snježne u Dubovcu. Ova je crkva prvotno sagrađena bila od drva godine 1669. na istočnom boku dubovačkoga brijega. Godine 1683. je iznova zidana i obnovljena. Od godine 1713. jest župnom dubovačkom crkvom. Crkvene matice sižu do godine 1672. U župu dubovačku spadaju ova mjesta: Borlin (na lujzinskoj cesti), predgrađa karlovačka: Gmajna (marvinski trg), Šranjga (tako prozvano po harmici, koja je stajala na mjestu, gdje je danas zgrada karlovačke štedionice), židovski varoš (tako prozvan po trgovcima) i Gaza, Rakovac, Švarča gornja i doljnja, Udbina, Mostanje, Mrzlo polje,

Strmac, Zagrad i Vučjak. U cijeloj dubovačkoj župi bilo je koncem godine 1904. rimo-katolika 4994, grčko-istočnjaka (pravoslavnih) 306, unijata 3, protestanta 6 i mojsijevaca 184.

Župnici dubovački, za koje znademo bili su ovi: od 1550.—1552. pop Tomaš, od 1552.—1562. pop Mihalj, plebanuš i kapelan pop Grgur Horvatić, god. 1595. Jaragović (?), od 1650.—1657. Matija Boričak, od 1657.—1665. pop Ju-

Sl. 21. **Kapela Ranjenoga Isusa.**

raj Crnčić, 1665.- 1668. opet Matija Boričak, od 1668.—1683. Stanislav Štibljak, od 1683.—1689. Petar Radović, od 1689.—1696. Petar Tomašić, od 1696.—1702. Franjo Gluhčić, od 1702.—1715. Matija Markulin, od god. 1715.—1728 Matija Malović, od 1728.—1736. Ivan Malešić, od 1736.—1737. Ernest Prešern, 1737. Nikola

Gregorić, od 1737.—1758. Luka Celić, od 1758.—1771. Josip Znika, od 1771.—1782. Antun Jaklić, od 1782—1789. Vuk Ćolić, od 1789.—1809. Franjo Lovinčić, od 1809.—1840. Nikola Hanzić, od 1840.—1855. Ivan Pavlešić, od 1855.—1869. Matija Zupčić, od 1869.—1887. Ivan Mašek i od 1887. do danas Vjekoslav Hegedić. Župni dvor današnji sagradio je nekadanji maire francuski Josip Šporer godine 1817., dočim je stari župni dvor bio bliže župnoj crkvi nedaleko današnje pivovare.

b) Crkva sv. Barbare u predgrađu na uglu današnjih ulica Gundulićeve i sv. Barbare Ovu crkvu sagradiše karlovački puškari god.ne 1684. Godine 1775. izgorjela je. Do ove godine imala je svoje posebno groblje, na kom su kasnije kuće posagrađene. Godine 1787. podignuta bi ponovno ova crkva.

c) Crkva sv. Franje Xaverskoga u gornjoj Švarči. Ova crkvica postajala je već za župnika Luke Celića godine 1737., isprva je bila drvena i jedva za 10 ljudi dostatna. God. 1752. sazidana je iznova i proširena ova crkvica darežljivošću građana, napose Ivana Paveka. Godine 1844. udario je grom u toranj ove crkvice, a god. 1851. ponovno je popravljena nastojanjem župnika Pavlešića.

d) Kapela Ranjenoga Isusa kraj lujzinske ceste, nedaleko župnoga dvora, sagrađena bi u prošlom vijeku, kada su bile crkve sv. Magdalene i stara crkva Ranjenoga Isusa (1819.) porušena. Ograđena je ta crkva godine 1830.

e) Kapela Svih Svetih na groblju rimo-katoličkom u Dubovcu. Ova kapela sagrađena je bila 1870. materijalom stare dubovačke bolnice.

f) Kapela sv. Ivana Nepomuka u Rakovcu pred kr. realnom gimnazijom. Sagrađena je god 1854., pošto je bio kip Ivana Nepomuka na početku marvinskoga trga nedaleko rakovačkoga mosta porušen. Kapela imade natpis: Divo Ioanni Nepomuceno, Regiminis Sluiensis patrono, curantibus ejusdem regiminis officialibus sacrum sacellum hoc dictum ac 16. Maji 1854. benedictum extat.

Bilješka: Crkve pod točkom b, c, d, e i f spadaju pod župu dubovačku.

g) Crkva sv. Trojice u gradu. Ova je crkva osnovana godine 1580. i postala je odmah župnom crkvom za karlovačku

tvrđu. Od 1580. godine do 1658. upravljali su ovom župom svjetovni svećenici, a godine 1658. preuzeše župu sv. Trojice Franjevci države bosansko-hrvatske sv. Križa.

Godine 1658. i 1659. saz'dan bi dio samostana, koji bi dio dogotovljen istom godine 1689. God. 1699. dozvoljeno bi Franjevcima bulom pape Klementa IX., da si sagrade u Kar-

Sl. 22. **Kapela sv. Križa kraj rakovačkih vrata.**

lovcu potpuni samostan. Sama crkva pregrađivala se je više puta od godine 1672. Današnji bi toranj podignut godine 1683. po generalu Herbersteinu. Godine 1692. postrada od požara i ova crkva. Vatra je bila toli jaka, da su se stara zvona rastopila. Današnja zvona nabavljana su polagano od god. 1739.—1814. Crkvu je posvetio 6. srpnja 1823. zagrebački biskup

još dva, i to sv. Nikole i Ranjenoga Isusa. Od godine 1404.—1786. upravljali su ovom župom oci Pavlinci. Matice krštenih dosižu do godine 1734., vjenčanih do godine 1735., a mrtvih do godine 1765. Stanovnika broji 3651 rimo-katolika i 24 grčko-istočnjaka. Pod ovu župnu crkvu spadaju ova sela: Gradac, Husje, Kobilić, Mekušje vojničko, Mekušje provincijalno, Mostanje, Švarča, Turanj i Vodostaj.

m) Crkvica sv. Doroteje i Nikole na Švarči, koja potpada pod župu u Kamenskom.

Prema tomu bilo je na današnjem teritoriju grada Karlovca 9 porušenih i 13 crkvi, koje još stoje.

Osim svjetskih rimo-katoličkih svećenika bili su na današnjem teritoriju grada Karlovca još i neki redovi, i to:

a) Pavlinski red u Kamenskom od godine 1404.—1786., odlikovali su se učenošću, propovijedima i gospodarstvom. U Kamensko došli su Pavlinci iz obližnjega Pavlinskoga samostana sv. Petra na Zlatu u Petrovoj gori, gdje se bijahu nastanili pod priorom Grdošem 1309. Osim toga imali su Pavlinci svoj samostam i u Sveticama kraj Karlovca.

b) Franjevački red države bosansko-hrvatske sv. Križa. Ovaj je red došao u Karlovac 1657., a godine 1658. preuzeše župu sv. Trojice. Prvi gvardian bio je Bonifacius de Ragusa. Između godina 1658.—1669. sagrađen je dio samostana franjevačkoga. Bulom pape Klementa IX. dozvoljeno bi godine 1699. Franjevcima, da si u Karlovcu sagrade formalni samostan.

Barun Verguz, zapovjednik tvrđave, kupi neka polja i livade i pokloni ih crkvi sv. Florijana. Polja i livade uživali su Franjevci uz dužnost, da dohocima uzdržavaju kapelu, groblje i odsluže 156 sv. misa u istoj crkvici za pokojnike porodice Verguzijeve kao i za sve one, koji počivaju u groblju sv. Florijana. Arcidakon barun Patačić oduze ovu crkvicu Franjevcima ujedno sa fundacijom i preda sve to dubovačkomu župniku.

Godine 1783. (24. listopada) preuzeše Franjevci nastavu u latinskimi školama. 23. travnja 1824. započela su predavanja u samostanu iz pedagogije, koje je držao o. Atanasij, ravnatelj pučkih škola u Karlovcu. Isprva su bila 63 slušatelja, a do konca ih ostade samo 33. Škole su držali Franjevci do po prilici 1861.

c) Piariste (fratres piarum scolarum). Ovi su bili pozvani godine 1764. po vrhovnoj vojnoj oblasti u Beču u Karlovac,

da uče mladež latinski i njemački jezik, računstvo i moral na temelju katekizma. Na samu pepelnicu godine 1765. došao je u Karlovac provincijal austrijskih piarista Nicefor Deltel, koji se je nastanio u franjevačkom samostanu, dok je vijećala posebna komisija (od 25. veljače do 5. ožujka) pod predsjedanjem generala Böcka od 16 lica. Na temelju ovoga vijećanja sklopljen bi ugovor između Piarista i vojne oblasti. Piariste dođoše u Karlovac mjeseca listopada 1765. i otvoriše ovdje najprije njemačke, a zatim latinske škole. Ovdje ostadoše do godine 1783.

2. PROTESTANTSKO SVEĆENSTVO i CRKVE.

Protestantska ili nova vjera širila se je u Hrvatsku iz Kranjske, gdje je bio najžešći njen pobornik Ivan Ungnad, barun koruški, vrhovni kapetan konjaničkih četa za doljnju Austriju, Štajersku, Kranjsku, Korušku i Hrvatsku. Ungnada zateče zato i nemilost kralja i cara Ferdinanda I., pa morade iz austrijskih zemalja u Würtemberg, gdje je osnovao u Urachu i Tibingi tiskare glagolsku, ćirilsku i latinsku za širenje protestantskih knjiga.

Najviše pristaša steče nova vjera kod popova glagolaša oko Ribnika i Ozlja. Hrvatski prijevodi protestantskih knjiga, izrađeni po Antunu Dalmatinu, Stipanu Istrijaninu i Juri Zvečiću. a štampani u Tibingi, širili su se i u karlovačkom okolišu. Izrično se spominju ozaljski pop Stjepan Stepanić i završki pop (sv. kriški) Ivan Kolonić kao prve pristalice nove vjere u Hrvatskoj. Najžešći zagovornik protestantizma u ovim krajevima bio je pop Grgur Vlahović, rodom iz Ribnika (oko godine 1570.) Njega su radi toga progonili katolički svećenici, na čelu im ljubljanski biskup, a podupirali su ga pomenuti već Ivan Ungnad i sam tadanji ban hrvatski Petar Erdödi. Osim ovih našao je on priznanja i u krajiškoga generala Ivana Lenkovića i u sina sigetskoga junaka Jurja Zrinskoga, koji je osnovao za širenje protestantskih knjiga na svom imanju u Nedjelišću u Međumurju posebnu tiskaru za cara i kralja Maksimijana II. Vlahović je znao vatrenom svojom riječi upravo

začarati slušatelje. Godine 1563. dojmila se je njegova riječ tako slušatelja, da je s mjesta primilo u Cesargradu do 250 ljudi od njega sakramenat, i da ga je podupirao u tom sam tamošnji katolički župnik. Pored Vlahovića isticao se je kao revni propovijednik nove vjere Petar Lukić, rodom iz Trga kraj Ozlja.

Kranjski i štajerski staleži ishodili su, da su bili namješteni protestantski propovijedači i po Krajini. Ovi su se nadali, da će nova vjera prodrijeti i u Tursku, pa da će za nju predobiti ne samo pravoslavne već i iste muhamedance. Stoga su se protestanske knjige štampale i ćirilicom, a na prevađanje protestanskih knjiga nagovorio je pomenuti Vlahović žumberačkoga popa Ivana.

Osim ovih protestanskih propovijednika poznati su nam jošte pop Martin Grgić (oko god. 1560.) u Črnomlju, koji je djelovao u krajevima oko Karlovca godine 1574., Juraj Juričić († 26. lipnja 1578.) i Tomo Jagonić (oko god. 1579.)

Stoga nije mogao ni osnovatelj karlovačke tvrđave nadvojvoda Karlo mimoići želja i zahtjeva karlovačkih protestanata, premda je bio sam gorljivi katolik, pa im je dozvolio razne vjerske povlasti i slobode, dapače dozvolio, da se u Karlovcu namjeste dva propovijednika protestantska, i to jedan njemački za gospodu i časnike, a drugi hrvatski za puk. Isprva su oni propovijedali riječ božju narodu u kući krajiškoga generala, dok ne dadoše god. 1597. tri pokrajine Štajerska, Koruška i Kranjska sazidati protestantima u Karlovcu posebnu crkvu.

U Karlovcu su naučali novu vjeru Antun Novomješćanin (Napolitanus), kamo je došao iz Črnomlja, odakle je bio izagnan (oko god. 1582.). Malo iza njega god. 1584. postaviše stališi kranjski karlovačkim propovijednikom nekadanjega katoličkoga svećenika Sebastijana Schemnitzera. Od god. 1590.—1592. bio je protestanskim propovijednikom u Karlovcu prije katolički pop Grgur Žitarić. U Karlovcu su boravili i glasoviti protestantski propovijednici Bartol Knaffel, Bartol prozvan Simplicius i Ivan Znojlšek.

Nu protestantima ne bijaše dugoga opstanka u Hrvatskoj i u Karlovcu, jer su bili izvrgnuti koncem 16. vijeka i početkom 17. vijeka progonstvu od strane nadvojvoda dapače i samoga cara i kralja Ferdinanda II. Već god. 1599. zabranjeno je bilo

generalu Jurju Lenkoviću namještati za časnike nekatolike, a god. 1605. određena je bila posebnim saborskim zaključkom opća potjera po Hrvatskoj za protestantima. Uza sve te nepogode imali su protestanti u Karlovcu još svoju posebnu crkvu godine 1645. Iza ove godine ne spominju se više karlovački protestanti.

---

3. GRČKO-ISTOČNO ili PRAVOSLAVNO SVEĆENSTVO i CRKVE.

Pravoslavno pučanstvo selilo se raznim zgodama u Hrvatsku. U Karlovcu se nastaniše pojedinci već malo iza osnutka karlovačke tvrđe. Najstarije porodice pravoslavne u Karlovcu bile su već godine 1585. Nikole Vukanovića i nekoga Popovića. U većem broju stadoše se pravoslavni seliti u Karlovac poslije mira u Karlovcima (1699.), t. j. otkada je osvojena bila Slavonija i Lika. Oni se nastaniše većinom u predgradu pred tvrđom, pa je stoga bio i prozvan današnji Zrinski trg »vlaškim placom«. Kao trgovci ističu se pravoslavni istom u drugoj polovici 18. vijeka. U gradsko zastupstvo izabran je bio prvi od pravoslavnih god. 1764. trgovac Petar Popović.

Godine 1761. počeli su pravoslavni u Karlovcu sakupljati darove za podignuće svoje crkve. Medutim imali su kapelicu sv. Nikole u privatnoj kući u predgradu, te su je više puta premještali iz jedne kuće u drugu. Odmah u početku imali su u Karlovcu paroha i kapelana, pa se spominje već god. 1769., da je pravoslavni kapelan ispovijedao bolesnoga generala Mikašinovića. Godine 1782. zatvorena je bila pravoslavna crkva u Karlovcu u privatnoj kući, ne zna se s koga razloga, premda je već od 15. listopada 1781. postojao patent tolerancije kralja Josipa II. Godine 1783. odlučiše pravoslavni, da će graditi crkvu u Karlovcu, ali im ne dozvoli kr. ugarsko namjesničko vijeće, jer je bio broj njihov premalen za podizanje crkve po smislu edikta tolerancije. Godine 1784. dobiše ipak zamoljenu dozvolu. Premda su imali pravoslavni svoju crkvu i svoje svećenike u Karlovcu, ipak su morali najavljivati slučajeve poroda, vjenčanja i smrti

katoličkomu župniku, što se je moralo unijeti u katoličke matice (u samostanu oo. Franjevaca), pa stoga bi bili morali i propisanu štolu plaćati, ali je nijesu u istinu nikada plaćali.

Nakon dozvole, da si mogu u Karlovcu sagraditi crkvu, izabraše pravoslavni mjesto za novu crkvu kraj stare pošte (na mjestu, gdje je sada Pureblova kuća). Ali budući, da se u ono vrijeme držalo to mjesto malo vrijednim i zakutnim (premda je to mjesto sada najljepše u cijelom Karlovcu), prodadoše oni ovo mjesto u predgrađu i kupiše u tvrđi kuću od Ferdinanda Bulija za 3000 for. i 12 cekina. Kuća bi porušena i temelj crkvi udaren 12. travnja 1784. u prisutnosti vladike Jovava Jovanovića. Crkvu posvema dogotoviše godine 1786., gradio ju je u slogu renesanse neki Štiler, a živopisao ju je slikar Arsa Todorović. Crkva je stajala 30.000 forinti. Posvećena je ova crkva bila 9. svibnja 1803. za vladike Petra Jovanovića Vidaka. Godine 1808. proglašena je ova crkva za parohijalnu; do ove godine smatrala se filijalnom parohije u Tušiloviću.

Za francuske vlade dobivao je plaću pravoslavni paroh iz gradske blagajne na godinu 1500 franaka, koliku i katolički župnik, drukčije ga plaćala crkveno školska pravoslavna općina.

Imovinom crkvenom upravlja sada posebni odbor srpsko pravoslavne crkveno-školske općine na temelju štatuta od godine 1868., koji je potvrđen i od konzistorije 27. siječnja 1872. broj 542.

Ova je općina sagradila godine 1848. dvokatnu kuću na uglu samostanske ulice i Jelačićevu trgu, u kojoj je zgradi danas smještena srpska ženska učiteljska škola sa vježbaonicom, a godine 1882 sagradi drugu dvokatnu kuću na uglu samostanske i rakovačke ulice, na mjestu, gdje je jednom bila pravoslavna bogoslovija.

Karlovačka pravoslavna parohija, kamo spadaju i obližnja mjesta, kao Duga resa i Jaska, broji danas oko 800 duša.

Matica pravoslavne crkve siže do godine 1793. Svećenici bili su od ove godine: Danilo Maslić, od god. 1793.—1796., Lazar Polojac god. 1797., kapelan Vaso Vujaklić od god. 1797. —1801., dva kapelana Vaso Vujaklić i Pavle Mejić od 1802.—1809. Godine 1809. postadoše obojica parosima, i to Pavle Mejić do 24. siječnja 1824. (koga je dana umr'o), a Vaso Vujaklić do 27. listopada 1825. (koga je dana umr'o), od 27. listo-

Sl. 24. **Parohijalna crkva sv. Nikole.**

pada 1825. do 1. veljače 1826. bio je administrator Marko Ma đerčić, od 1. veljače do 1. prosinca 1826. administrator Jovan Slavnić, prota Budački, od 1. prosinca 1826. do 22. ožujka 1859 paroh Jovan Djaković, od 23. ožujka 1859. do 1. travnja 1862 administrator Luda Mandić, od 2. travnja 1862. do 20. travnja 1895. paroh Nikola Begović, od 21. travnja 1895. do 30. travnja 1898. administrator profesor i katiheta rakovačke realne-gimnazije Adam Muždeka, od 1. svibnja 1898. do 1. prosinca 1900 administrator Mile Grubor i od 1. prosinca 1900. do danas paroh Dušan Knežević.

4. KARLOVAČKA IZRAELITIČKA BOGOŠTOVNA OPĆINA.

Pojedine izraelitičke porodice stale su dolaziti u Karlovac već početkom 19. vijeka. Prve su porodice amo došle Weissova i Breyerova.

Do godine 1850. nastanilo se je već u Karlovcu toliko porodica izraelitičkih, da se je ozbiljno stalo razmišljati o tom, da se za grad i okolicu osnuje posebna bogoštovna općina i da se ocijepi od zagrebačke.

Po nalogu županije zagrebačke a pod predsjedanjem nadrabina zagrebačkoga L. Rokensteina konstituirala se u istinu karlovačka izraelitička bogoštovna općina 26. prosinca 1852.

Područje karlovačke izraelitičke bogoštovne općine obuhvaća:

a) iz županije zagrebačke: grad i kotar karlovački, pa kotare Jaskanski, Vrginmost i Pisarovinski;

b) cijelu županiju modruško-riječku, izuzevši kotar sušački

c) cijelu županiju ličko-krbavsku.

Troškove oko općinske uprave podmiruju članovi općine, koji plaćaju stanoviti prinos prema svojim imućtvenim prilikama. Danas imade u cijeloj općini 165 porodica, koje plaćaju svoje godišnje prinose u ukupnoj svoti oko 9.000 kruna.

Općina imade svoga predsjednika, koji zastupa općinu prema vanjskomu svijetu. Prvi predsjednik karlovačke izraelitičke

bogoštovne općine bio je Eduard Lederer. Sada je predsjednikom Dr. Miroslav Stern, kr. zemaljski zdravstveni savjetnik i vitez reda Franje Josipa I.

Bogoštovne čine obavlja rabin ili propovijednik. Prvi propovijednik i vjeroučitelj bio je Aaron Reich od 23. listopada

Sl. 25. **Izraelitički hram u Karlovcu.**

1853. do 1. svibnja 1876., kojega je dana umr'o. Njega nasljedi rabin Dr. S. Gelbhaus od 1876. do 17. rujna 1883. Od godine 1883. do lipnja god. 1896. obavljao je bogoštovne čine u ovoj općini natkantor Julije Josefović. Mjeseca lipnja 1896. izabra

karlovačka izraelitička bogoštovna općina propovjednikom i vjeroučiteljem rab'na Dra. Gavru Schwarza, koji osta u Karlovcu do 1. veljače 1901., t. j. dok ne posta srednjoškolskim vjeroučiteljem u Zagrebu. Od 1. kolovoza 1901. do 31. srpnja 1903. bio je ovdje propovijednikom Dr. Jakov Drobinski, koga zamijeni iste godine sadanji rabin Dr. Bernhard Šik.

Isprva je imala ova bcgoštovna općina svoj hram u privatnoj kući u Florijanskoj ulici kuće broj 220. Godine 1870. pristupilo se je gradnji današnjega hrama. Zemljište bude kupljeno u današnjoj Šebetićevoj ulici od posjednika Vidalia i Kostića za 2000 forinti.

Hram su gradili graditelji Ljudevit Kappner i Ernest Mühlbauer. Ove godine bio je predsjednik općine trgovac Filip Reiner, a odbornici: Makso Blauhorn, Makso Heinrich, Josip Weiss, Ignjat Hafner i Samuel Fröhlich.

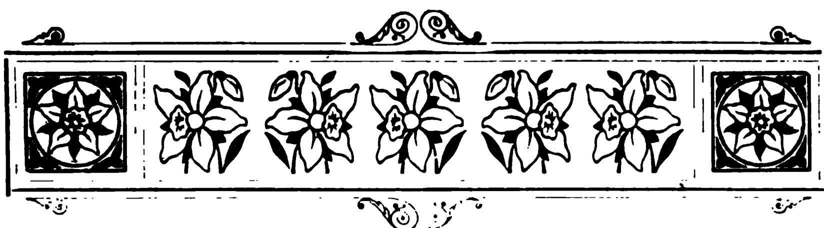
Hram se je sazidao prinosima općinara. Veće svote su poklonili u tu svrhu: Njegovo ces. i kralj. apoštolsko Veličanstvo Franjo Josip I. 200 for., gradsko poglavarstvo karlovačko 118 for., trgovac Eduard Lederer 200 for., Bernhard i Jakov Lederer 200 for., Samuel Weiss iz Zagreba 100 for., Filip Pulzer iz Zagreba 200 for., Emanuel Prister iz Zagreba 200 for, barun Rotschild 100 franaka, Filip Reiner 100 for., Heinrich Neufeld 100 for., Makso B'auhorn 100 for., Heinrich Grünwald 100 for., Makso Heinrich 50 for., Dr. Miroslav Stern 50 for., Josip Weiss 50 for., Sigmund Pollak 50 for. itd.

Hram bio je otvoıen i posvećen svečanim načinom 6. rujna 1871. Zastupane su bile kod toga svečanoga čina sve mjesne oblasti i vojnička glazba, osim toga pridošle su deputacije raznih izraelit'čkih bogoštovnih općina.

Ova bogoštovna općina danas lijepo napreduje i znala si je steći svojim radom općenito priznanje.

Matica ove bogoštovne općine počimlje sa 15. rujna 1853. Od ovoga dana do 11. srpnja 1905. rodilo se u području ove bogoštovne općine 849 ljudi, vjenčanja se obavilo 157, i to prvo 17. siječnja 1854 a posljednje 19. srpn'a 1905., umrlo je od 1. siječnja 1854. do 9. lipnja 1905. 347 ljudi. U gradu Karlovcu bilo je 5. kolovoza 1905. 320 izraelićana.

III. Karlovačka groblja.

1. RIMO-KATOLIČKA:

a) u župi dubovačkoj bila su ova groblja: Najstarije je bilo do grada Dubovca oko crkve sv. Mihajla od 14. vijeka do 1783. Otkada je napušteno groblje kod sv. Mihajla, osnovano bi za Dubovac drugo groblje oko crkve blažene djevice Marije Sniježne. U ovom se je groblju pokapalo do godine 1820. Poslije ove godine zakapalo se samo još rijetko kada u ovom groblju. Danas se još ondje nalaze dva spomenika, jedan od Franciske Duquenois od 17. lipnja 1842., a drugi od Marije Ljudevite Vakanović od 9. listopada 1844. Za karlovačka predgrada (Gazu, Židovski varoš i Šranjgu) postojalo je posebno groblje uz crkvu sv. Barbare od god. 1684.—1775. Za Švarču i Mostanje postoji od godine 1737. groblje uz crkvicu sv. Franje Ksaverskoga, koje je prošireno bilo godine 1821.

b) u župi karlovačkoj (sv. Trojice). Najstarije groblje, koliko pouzdano znademo, bilo je u današnjem franjevačkom vrtu uz crkvicu sv. Antuna, valjda od 1579.—1740. Prije ovoga groblja, veli se, da je bilo starije groblje u tvrdi iza samostana, na četverokutu od nove pravoslavne kuće do kavane Secesion, pa odavle do kr. kot. suda, nadalje odavle do kuće Kocijanove i od kuće Kocijanove do nove pravoslavne kuće.

c) **Zajednička groblja za dubovačku i karl
vačku župu.** Od godine 1680.—1820. postojalo je groblje

Sl. 26. **Rimo-katoličko građansko groblje u Dubovcu.**

nekadanjem školskom vrtu (koji je napušten oko godine 1890
uz crkvu sv. Florijana. Godine 1820. (1. studenoga) otvoreno j

sada jedino građansko karlovačko groblje u Dubovcu. Godine 1829. prikupljeno bi još ovomu groblju jedno jutro vrta, koji je pripadao bolnici, koja je na tom istom mjestu bila.

U novom groblju imade nekoliko lijepih grobnica, kao grobnice porodice Türkove, Vranyczanyeve i Turkovićeve. Osim toga imade i vrlo lijepih spomenika.

d) vojničko groblje. Vojničko groblje bilo je već jednom u 16. i 17. vijeku na ovom istom mjestu, gdje je i danas, t j. u Dubovcu ispod sela Strmca. Kasnije, kad su navale turske postajale sve rede, pokapali su i vojnike u karlovačka groblja sv. Antuna, sv. Florijana i sv. Barbare. Kada su ta

Sl. 27. **Pravoslavno groblje u Dubovcu.**

groblja napuštena bila, obnovljeno bi nekadanje staro vojničko groblje u Dubovcu i otvoreno 21. rujna 1824., jer je bilo novo otvoreno dubovačko groblje premaleno, a da bi se mogli u njem i vojnici pokapati.

e) u župi hrnetićkoj. Najstarije groblje hrnetićko bilo je na istom mjestu, na kojem je i danas, ali je bilo puno manje. Kada je zavladao kralj Josip II. (1781.) i kada je odredio, da se imadu sva groblja maknuti iz blizine crkve, pa po mogućnosti smjestiti izvan sela i gradova na zabitnija mjesta, podig-

nuta biše dva groblja za Hrnetić. Jedno za stanovnike onkraj Kupe na brežuljku preko župnoga dvora, na zemljištu nekoga Budačkoga Karlovčanina, a za stanovnike ovkraj Kupe na kraju zemljišta do Kupe iza župnoga dvora. Kada je kralj Josip II. umro (1790.), zakapali su Hrnetićanci svoje mrtvace na staro groblje tik crkve sv. Martina, jedno s razloga, što podijeljena groblja ne htijahu imati, a drugo što je novo hrnetićko groblje bilo jako povodnji izvrženo. Podjedno proširiše svoje groblje. Godine 1802. ogradiše svoje groblje i više puta ga navažahu.

Osim ovoga groblja postojalo je neko vrijeme i groblje uz crkvicu sv. Margarete već od vajkada i uz crkvu sv. Triju Kralja na Baniji.

f) u župi kamenskoj. Groblje postoji od godine 1404. po prilici 600 koraka od crkve u Kamenskom.

Osim ovoga groblja postoji još groblje uz crkvicu sv. Doroteje i Nikole u Švarči.

g) u negdašnjoj župi sv. Jakova na Gazi. U ovoj je župi postojalo staro groblje nedaleko utoka Korane u Kupu na mjestu, koje se i danas zove Jakovčak, i to od početka 14. vijeka do godine 1790.

2. PRAVOSLAVNO GROBLJE.

Pravoslavni stanovnici karlovački pokapali su svoje mrtvace po prilici sve do pod konac 18. vijeka u katolička groblja. Kada se je broj pravoslavnih porodica umnožao, osnovali su svoje posebno groblje na mjestu, gdje se i danas nalazi, t. j. u Dubovcu podno brijega i sela Strmca.

Vrlo je vjerojatno, da su pravoslavni karlovački stanovnici osnovali svoje groblje već godine 1784., t. j kada su počeli i svoju crkvu graditi. Ali posve se pouzdano znade, da je postojalo godine 1793.

I u ovom su groblju podignute u novije vrijeme lijepe grobnice. Najljepša je grobnica kapetana Paukovića Među ostalim spomenicima nalazi se ovdje i spomenik srpskoga pjesnika i karlovačkoga vladike Lukijana Mušičkoga.

3. MOJSIJEVAČKO GROBLJE.

Ovo je groblje otvoreno godine 1816. nedaleko vojničkoga groblja i pravoslavnoga. Između mojsijevačkoga i vojničkoga groblja pokapali su se jednom uznici, nu to je groblje u novije doba napušteno. Groblje leži u Dubovcu podno sela

Sl. 28. **Mojsijevačko groblje.**

Strmca. Prvi mojsijevac, koji je bio u Karlovcu pokopan, bio je neki Is. Breyer, a pokopan je bio 19. listopada 1816.

Prva parcela za mojsijevačko groblje kupljena je od općine švaračke godine 1816. Dne 5. srpnja 1887. prošireno je ovo groblje time, što je izraelitička bogoštovna općina 30□° prikupila za svoje groblje od iste općine švaračke, 21. listopada 1891. prikupila je opet izraelitička bogoštovna općina od švaračke

općine za svoje groblje 46□° zemljišta. Groblje je gruntovno uneseno na društvo Chevra-Kadiša. Ovo je društvo religiozno-humanitarno. Pravila ovoga društva potvrđena su otpisom kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 26. svibnja 1891. br. 1732. Godine 1892. za društvenoga predsjednika Dragutina Becka sagrađena je lijepa mrtvačnica u grčkom stilu. Do 17. kolovoza 1905. imade u tom groblju pokopanih 277 mrtvaca.

Ovdješnji mojsijevci nijesu u opće žalili ni novaca ni troška, samo da svojim mrtvacima što dostojnije i ljepše prebivalište urede.

U novije vrijeme stali su se i u ovom groblju podizati lijepi ali čedni spomenici. Razne porodice, kao porodice Reinerova, Kramerova i dr., upravo se natječu, da ukrase ovo groblje.

P r i m j e d b a. Protestanti, dok ih je više bilo u Karlovcu u 16. i 17. vijeku, nijesu imali svoga posebnoga groblja, nego su pokapali svoje mrtvace ili u katolička groblja ili su ih odvažali u druga mjesta.

IV. Karlovačko vladičanstvo.

Pravoslavni doseljenici iz Bosne naseljivahu se po Hrvatskoj već od početka 16. vijeka, bježeći pred turskim zulumom. Kada je srpski patrijarka Arsenije Črnojević prešao sa 36.000 porodica preko Dunava u Ugarsku i Slavoniju iz Raše, Albanije i Hercegovine, potvrdio je kralj Leopold ponovno 11. prosinca 1690. razne povlasti i slobode, dane pravoslavnim doseljenicima, naročito im dozvoli, da se mogu povratiti u stari svoj zavičaj, ako ondje mir nastane.

Dne 4. ožujka 1695. potvrdi kralj Leopold opet privilegije pravoslavnim doseljenicima i priopći ih po ugarskoj dvorskoj kancelariji stališima i redovima Ugarske i Hrvatske, potvrdivši podjedno vladike, što ih je Črnojević postavio.

Sada istom počima neodvisna hierarhija istočne crkve u našim krajevima. Prvim vladikom karlovačkim i zrinskopoljskim imenovan bude Stevan Metohijac, ali ne dođe nikada amo. Mjesto njega bude imenovan vladikom Atanasije Ljubojević godine 1696. i ostade vladikom do godine 1712. On podigne manastir Komogovinu i osnuje ondje vladičansku stolicu za karlovačko i zrinskopoljsko vladičanstvo, dočim je već prije počeo graditi svoju stolicu u Lici u mjestu Metku. Njega nasljedi 1713. kao vladika karlovački u crkvenom saboru u Krušedoln izabrani Danilo Ljubotina. Pod karlovačkoga vladiku spadahu pravoslavni oko Karlovca, Žumberčani (u koliko nijesu bili pounijaćeni), zatim pravoslavni oko Ogulina, Otočca, u doljnoj Lici, oko Kosinja i u Primorju. Osim toga pripala su po za-

ključku sabora u Krušedolu god. 1713. karlovačkomu vladici mjesta Trebinja, Utinja, Steničnjak, Slavsko polje, Kirin, Topusko, Perna i krajevi oko Gline na imanjima grofa Draškovića i zagrebačkoga biskupa. Do godine 1721. prebivao je vladika Ljubotina u Gomirju. Godine 1721. premjesti Ljubotina svoju rezidenciju u Plaški, sagradivši ondje drvenu kuću za vladičanski dvor, a plašćanska općina dala mu je zemljište za dvor i bašću. Ovaj stari dvor bio je na istom mjestu, na kojem je i sadanji, a povrh njega bila je stara drvena crkvica sv. Bogorodice i kraj nje parohijalna kuća. Plaški (prije se je to mjesto zvalo Plase) staro je mjesto i sjelo županije, koju su kasnije dobili Frankopani. Ovdje su imali jednom Pavlinci svoj samostan sa crkvom sv. Nikole, dočim je bila župna crkva sv. Stjepana. Osim grada Frankopanskoga bilo je ovdje i više plemićkih dvorova Ljubotina bio je vladikom do godine 1739. Od godine 1739.—1744. bilo je karlovačko košto i kostajničko vladičanstvo podvrgnuto unijatskomu vladici Teofilu Pašiću. Nu nade se, koje su gojile vlasti o Pašiću, ne ispuniše, jer je bio Pašić čovjek slaba značaja i raskalašen, pa stoga nije ni mogao unaprediti unije, radi koje ga i vladikom postaviše. On je bio sa vladičanstva skinut i umr'o je u zatočenju u Lavovu.

Poslije Teofila Pašića nadođe treći karlovački pravoslavni vladika Pavao Nenadović, rodom iz Budima. On je bio vladikom od godine 1744.—1749. Kao vladika učinio je vrlo mnogo za svoju episkopiju. Godine 1746. utemeljio je u Plaškom školu na trošak župnih crkvi. Nadalje je držao školu u Žalužini kod Otočca, gdje su karlovačke vladike izobražavali svoje đakone. Osim toga zamolio je vladika Nenadović kod bečke vlade: 1. da se srpske privilegije proglase i uvedu u karlovačkom generalatu, 2. da bude Srbima dozvoljeno graditi i popravljati crkve, 3. da se povrati pravoslavnoj crkvi Žumberak, 4. da se svećenici pravoslavni ne zatvaraju radi manjih prekršaja po sudovima i 5. da se pravoslavni svećenici pripuštaju delinkventima i da im se dozvoli vjenčati katolikinje, ako se udavaju za pravoslavne. Ovoj je molbi bečka vlada i donekle zadovoljila.

Nenadovićevim nasljednikom na vladičanskoj stolici bio je Danilo Jakšić. Rodio se 1715. u Kom. Moravicama od seljačkih roditelja. Svoju naobrazbu stekao je u samostanu gomirskom. Za Pašićeva vladikovanja bio je paroh u Sjeničaku. Kada je

vladika Nenadović pošao na sabor godine 1748., ostavi mjesto sebe kao eksarha Jakšića, da upravlja vladičanstvom. Godine 1749. postao je administratorom, a godine 1751. vladikom karlovačkoga i severinskoga vladičanstva. Pod njegovim vladičanstvom prošireno bi karlovačko vladičanstvo na svu nekadanju

Sl. 29. **Nova kuća crkvene pravoslavne općine.**

bansku i karlovačku krajinu, pa na Primorje sve do Trsta. U Trst se je doselilo sredinom 18. vijeka mnogo pravoslavnih porodica, osobito Grka. Jakšić se je do dvadeset godina borio, da predobije za pravoslavnu crkvu opet Žumberak, ali nije uspio,

jer je rimska crkva već jaki korijen ondje zahvatila. Inače je bio Jakšić vrlo uman, uzoran i krepostan svećenik, koji je mnogo dobra učinio svomu narodu. On je sazidao u Plaškom stolnu crkvu »vavedenije bogorodice« i osnovao vladičine dvorove, koji bijahu posvema dovršeni istom godine 1780. Nadalje je on o svom trošku podigao četiri narodne učione. Napokon njegovim nastojanjem sagrađene su i neke crkve, kao u Debelom Brdu, Komiću, Kosinju, Dabru, Vrhovini, Budačkom itd. Umr'o je naglo 27. siječnja 1771. u Plaškom, gdje bi i pokopan u svojoj zadužbini, u novoj plašćanskoj crkvi.

Jakšića nasljedi kao vladika Josip Stojanović (od 1771.—1774.), a ovcga Petar Petrović, koji je nakon desetgodišnjega boravka u Plaškom bio premješten godine 1783. kao vladika u Arad. Sv. sinod izabra 2. studenoga 1783. njegovim nasljednikom Jovana Jovanovića. On je upravljao ovim vladičanstvom samo dvije i pol godine, jer se je omrazio i narodu i svećenstvu. Sam je nastojao, da se makne iz Plaškoga. Ta mu se želja ispuni, kada se je ispraznila stolica (1786.) bačkoga vladike. Poslije njega postade karlovačkim vladikom Genadije Dimović. Prije je bio dugo vremena vojnički svećenik, pa je mnogo po svijetu hodao uz generala Ljubibratića. Vladikom postade već ko starac i ostade vladikom u Plaškom sve do svoje smrti 20. prosinca 1796. Umre u 86. godini svoga života. Poslije smrti vladike Genadije Dimovića ostade ovo vladičanstvo 16 mjeseci nepopunjeno. U to je vrijeme upravljao arhimandrit gomirski Joanikije Milojević ovim vladičanstvom kao administrator Dne 15. ožujka 1798. izabran bi po sinodu Stevan pl. Avakumović, grgetečki arhimandrit, za karlovačkoga vladiku. On ne ostade dugo karlovačkim vladikom, jer je bio 30. srpnja 1801. premješten na temišvarsko vladičanstvo, gdje je i umr'o 25. lipnja 1822. Kada je vladika Avakumović prispio u Plaški, ne svidje mu se odmah u prvi čas u Plaškom. Vele, da je rekao: »Ta ovdje ne bi ni medjedi živjeli!« Odmah se sasvijem preseli u Karlovac, gdje si najmi stan za sebe i za pisarnu u kući trgovca Malivuka. U Karlovcu dao se je i instalirati. Već 19. listopada 1798. pođe u Beč, a upravu vladičanstva povjeri mladomu (27. godišnjemu) svećeniku Mojsiji Mijokoviću, koji je postao na božić iste godine arhimandritom samostana Rakovca. Nasljednikom Avakumovićevim postade grgetečki arhimandrit Petar Jovanović Vidak.

On je bio učen i naobražen čovjek. Kad je mitropolit (patriarha) Stratimirović godine 1794. otvorio u Karlovcima bogosloviju, bio je on među prvim učiteljima na novoj bogosloviji. Kao novo izabrani vladika karlovački bio je inštaliran u Plaškom 29. rujna 1801. On se je mnogo brinuo za naobrazbu puka, napose mladeži. Sam je u Plaškom osnovao 1802. »Kiričeskaju školu«, u kojoj je sam predavao sa svojim protođakonom Pavlom Hadžićem. U jeseni 1814. otvorio je u Plaškom i tako zvanu »Slaveno-serpsku školu«. Dne 28. studenoga 1806. bio je kao vladika premješten u Vršac. Narod karlovačkoga vladičanstva žalio je za vrlim ovim vladikom.

Petra Jovanovića Vidaka naslijedi Mojsije pl. Mijoković. Izabran je bio za karlovačkoga vladiku u 27. godini svoga života mjeseca siječnja 1807. On se je također brinuo oko podizanja osnovnih škola. Kiričeska škola u Plaškom prestade odlaskom vladike Petra Jovanovića Vidaka. Godine 1809. mirom u Schönbrunu (14. listopada) potpade cijelo karlovačko vladičanstvo pod vlast Francuza, a time je ovo vladičanstvo prestalo biti član srpske donjo karlovačke mitropolije.

Na poziv nove vlade pođe vladika Mijoković sa svima protoprezviterima u Karlovac, gdje su 24. prosinca 1809. prisegli najsvečanijim načinom u karlovačkoj crkvi pred francuskim generalkomandantom, Cara St. Cirom, vjernost caru Napoleonu I. Napoleonov zamjenik u kraljevini Iliriji, maršal Marmont, odredio je odmah, da se urede plaće pravoslavnim svećenicima poput plaća katoličkoga svećenstva i da se podignu škole. Ali vlast francuska prestade već 26. kolovoza 1813., te ne izvedoše Francuzi mnogo toga, što su namislili učiniti u Hrvatskoj. Narod je novomu caru austrijskomu ponovno prisegao vjernost 4. listopada 1814. pred određenim povjerenicima. Vladika Mijoković pođe ljeti iste godine u Beč, gdje je prisegu položio novomu caru. Iz Beča se je povratio kao tajni savjetnik Njegova Veličanstva, donesavši podjedno zlatne križeve nekim protama. Za francuske vlade dobio je veliki orden »Počasne legije« godine 1810.

Pogrješku je učinio vladika Mijoković, što je namještao odviše svećenstva, a narod ih nije mogao uzdržavati osobito triju nerodnih godina (1815., 1816. i 1817.). Narod je radi gladi

bježao rpimice u Slavoniju i u Srijem na zaradu, a s njime otide i dosta gladnih svećenika.

Pred smrt udarila ga kap, umr'o je u Plaškom 14. prosinca 1823. u 54 godini života, pokopan je u plašćanskoj crkvi 19. prosinca 1823. kraj vladike Jakšića.

Vladiku Mijokovića nasljedi na vladičanskoj stolici Lukijan Mušicki, rodom je bio iz Temerina u Bačkoj. Isprva je bio samo administrator vladičanstva, jer se je njegovu imenovanju protivio mitropolita Stratimirović. Istom 20. srpnja 1827. bude potvrđen za karlovačkoga vladiku. Mušicki bio je svakako jedan od najdarovitijih i najučenijih karlovačkih vladika. On je u Plaškom osnovao većinom o svom trošku centralnu školu za 40 đaka, u kojoj se je školi učio slaveno-srpski jezik i ćirilica. Godine 1824. zavede bogosloviju u Plaškom, koja je trajala dvije godine. U Plaškom je popravio vladičine dvore većinom o svom trošku. Godine 1830. prenese rezidenciju svoju iz Plaškoga u Karlovac, premda je imao dosta neprilika, dok mu je to bilo dozvoljeno, jer mu je smetao u tom njegov lični protivnik mitropolita Stratimirović. Pitanje je ovo riješio sam kralj u prilog Mušickomu. Istodobno prenio je Mušicki u Karlovac iz Plaškoga i bogosloviju, u koju su se primali đaci iz plašćanske preparandije. Bogosloviju je smjestio u kuću, gdje danas stoji nova kuća srpske pravoslavne crkveno školske općine u Rakovačkoj ulici. Ovaj zaslužni muž umr'e u Karlovcu 7. ožujka 1837. Pravoslavna crkveno školska općina karlovačka podigne mu na karlovačkom pravoslavnom groblju lijep spomenik kao proslavljenomu srpskomu pjesniku i slavenskomu rodoljubu.

Njegov nasljednik Eugen Jovanović (od god 1838.—1852.) stolovaše također u Karlovcu, gdje je i umr'o i gdje je i pokopan. Eugen Jovanović bio je također poznat sa svoje učenosti. On je izdao u Beču staroslovensku gramatiku i crkveno pravo.

Kasnije vladike premjestiše stolicu karlovačkoga vladičanstva opet u Plaški kao u staro sijelo vladičanstva i jer da je Plaški više u sredini vladičanstva no Karlovac. U Plaškom su stanovale vladike Sergije Kaćanski od god. 1858.—1859., Petar Jovanović, koji je bio prije mitropolita kneževine Srbije, od god. 1859.—1865., Lukijan Nikolajević od god. 1865.—1873., Teofan

Živković od god. 1874.—1890. i današnji vladika Georgije Grujić od god. 1891. do danas.

Karlovačke vladike imaju naslov, »episkop gornjo-karlovački plaščanski, kostajnički, lički i krbavski te primorskih gradova«.

Zakonima od godine 1868. uređeni su dohoci vladike i svećenstva. Prema naredbi crkvenoga sabora od 26. srpnju 1871. postoji uz vladiku u Plaškom eparhijsko zastupstvo i crkvena školska uprava. Crkvena uprava podijeljena je u konzistoriju i u administrativni odbor.

Glasom diplome kralja Leopolda od god 1695. karlovačko vladičanstvo stoji u svezi sa srpskim patrijarhom (mitropolitom) u Karlovcima. Karlovački vladika je član srpskoga sinoda i crkvenoga sabora, koji upravlja crkvenim i školskim poslovima i u karlovačkom vladičanstvu.

Cijelo vladičanstvo imalo je god. 1900.: 144 parohije, 131 svećenika i 5 kaluđera. Broj ljudi bijaše 333.830, crkvi bijaše 185, konfesionalnih škola bilo je u svem 5 (u Dubici, Jasenovcu, Karlovcu, Kostajnici i Petrinji), 1 učiteljska škola u Karlovcu i 1 samostan u Gomirju.

V. Škole u Karlovcu.

PUČKE ŠKOLE.

1. PUČKA ŠKOLA u DUBOVCU.

Pučka je škola u Dubovcu bila bez dvojbe najstarija škola na današnjem teritoriju grada Karlovca. Ova škola je tako stara, da joj ne možemo ni približno početka označiti. Učitelji u toj školi bili su tako zvani žakani ili dijaci, a zvali su ih Dubovčani »školnicima«.

Škola ova nije bila stalna i redovita, već bi je osnivali pomenuti žakani, kada bi ih općina pozvala ili prema želji roditelja. Ovaki žakan, kada bi otvorio školu, dobio bi od općine školske prostorije, stan i nešto zemljišta. Roditelji, koji su slali djecu u školu, plaćali su sami učitelja neznatnom mjesečnom nagradom od 20 krajcara (cvanzige) za svako dijete.

Od dubovačkih školnika spominje se napose žakan Ivan, koji je godine 1553. osnovao ovdje svoju školu. U toj školi učilo se čitati, pisati (glagolski) i računati.

Ovakova neredovna po žakanima otvarana i zatvarana škola potrajala je u Dubovcu, dok nijesu u gradu Karlovcu preuzeli nastavu u svoje ruke Franjevci (1658.). Od onda nijesu osjećali Dubovčani potrebu, da za svoju djecu drže posebne školnike, već su svoju djecu slali u školu Franjevcima. I tako nestade ove pučke škole po prilici oko godine 1670.

2. PUČKA DJEČAČKA ŠKOLA u KARLOVCU.

Nema dvojbe, da su se karlovački generali pobrinuli odmah iza osnutka karlovačke tvrđe i za nastavu.

U Karlovcu bit će da su bili prvi učitelji isluženi podčasnici. Istom kada su godine 1657. došli u Karlovac Franjevci, preuzeše oni u svoje ruke prvu nastavu kod djece, te je imađahu u svojim rukama do godine 1758. Za godinu 1691. spominje se, da je tik vrata samostanskih postojala škola, u kojoj da je obučavao Franjevac Ladislav Tiquici 40 učenika.

Godine 1764. došli su u Karlovac Piariste, koji su mladež obučavali ne samo u počecima, već i latinski i njemački jezik, te udarili temelj kasnijoj gimnaziji.

Kada su godine 1783. ostavili Piariste Karlovac, preuzeše Franjevci u svoje ruke opet svu školsku nastavu. Pučka škola u Karlovcu imala je tri razreda do godine 1820., koje je godine bila proširena na četiri razreda ili godine, i to na dva prva razreda, drugi i treći razred. Učitelj trećega razreda bio je podjedno ravnatelj škole.

Osnova za karlovačku pučku školu bila je jednaka osnovi ostalih krajiških trorazrednih pučkih škola, te osta takovom do godine 1855.

Ove godine (1855./6.) prestade razdioba prvoga razreda u dvije godine, već je svaki razred trajao po jednu godinu, a škola je imala četiri razreda i zvala se je glavnom normalnom školom. Pored hrvatskoga jezika učio se je već u ovoj školi i njemački jezik.

Školska zgrada nalazila se u to vrijeme u Rakovačkoj ulici (jednom vlasništvu porodice Koturove i Ivana Vončine, danas vlasništvo nasljednika Ivana Dvornika). Odavle se preseli ova škola u oružničku ulicu, u prvanju djevojačku školu 1874.

Franjevci bijahu učitelji ove škole sve do godine 1865. Prvi svjetovni učitelji bijahu na ovoj školi Antun Kovačić, podjedno ravnatelj, Vinko Blažeković, Janko Tomić i Ljudevit Tomšić. Ova škola imala je i tako zvanu opetovnu ili produžnu obuku za one, koji su jur svršili pučku školu, a nijesu stupili u srednji zavod. Pored svjetovnih učitelja bio je jedan Franjevac

vjeroučitelj ove škole i jedan nuzučitelj za risanje i jedan za pjevanje, koji je bio podjedno gradski organista.

God. 1867. (13. lipnja) preuze ravnateljstvo ove škole mjesni župnik i gvardijan Franjevac otac Đuro Novak.

Dne 22. lipnja 1867. posjetio je ovu školu tadanji ban Hrvatske, Slavonije i Dalmacije Josip Šokčević 22. i 23. listopada 1867. posjetili su ovu školu školski savjetnik Dr. Franjo Rački i nadzornik pučkih škola Janko Jurković.

Godine 1869. posjeti ovu školu Njegovo cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo Franjo Josip I.

Školske godine 1869./70. preuze upravu ove škole vjeroučitelj otac Ambroz Kostanjevac, a malo zatim (12. listopada 1869.) gimn. ravnatelj Ignjat Bartulić. Ove je godine odredilo gradsko poglavarstvo, da se mladež poučava i u glazbi.

Godine 1873. imenovan bi privremenim ravnateljem ove škole Davorin Trstenjak, koji je bio ravnateljem dječačke i djevojačke škole do 2. veljače 1877., kada posta ravn. učiteljem ove škole Vinko Blažeković, dočim je Davorin Trstenjak ostao samo ravnateljem više djevojačke škole.

Dne 12. svibnja 1877. posjetila je ovu školu Njegova cesarsko kraljevska Visost nadvojvoda Albrecht.

19. lipnja 1882. posjetio je tadanji ban Ladislav grof Pejačević ovu školu.

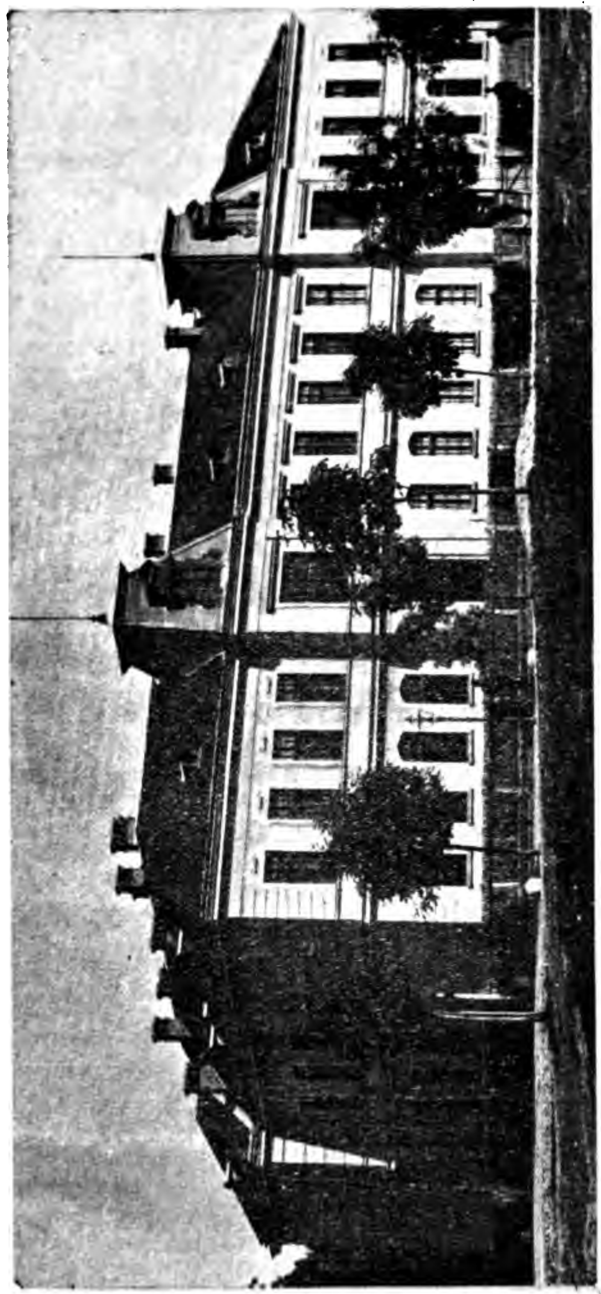
Školske godine 1884./5. preseli se ova škola iz zgrade u oružničkoj ulici u drugi kat samostana otaca Franjevaca, gdje je bila dotada smještena kr. velika gimnazija.

Dne 25. lipnja 1887. posjetio je ovu školu predstojnik vladinoga odjela za bogoštovlje i nastavu Dr. Stjepan Spevec.

Dne 4. lipnja 1888. obaviše vjeroučitelji ovomjesnih škola ispit pred biskupom Franjom Gašparićem, koji je u Karlovac došao, da obavi sv. sakramenat potvrde.

Dne 1. srpnja 1889. posjeti ovu školu ban Dragutin grof Khuen Hederváry u pratnji vladinih odjelnih predstojnika Danila Stankovića i Dr. Stjepana Spevca, te velikoga župana zagrebačkoga Stjepana Kovačevića.

Dne 12. veljače 1892. posjeti ovu školu novi odjelni predstojnik Dr. Izidor Kršnjavi, koji tom zgodom izjavi prijeku potrebu gradnje novih pučkih škola u Karlovcu.

Sl. 30. Pučka dječačka škola u Karlovcu.

Dne 24. i 25. listopada 1893. posjetiše ovu školu kr. zem. vladin povjerenik za grad Karlovac Miloust Smodić i kr. žup. školski nadzornik Petar Maričić.

Dne 21. srpnja 1895. bio je umirovljen ravn. učitelj ove škole Vinko Blažeković, pošto je punih 30 godina služio na njoj. Kao ravn. učitelj ove škole zamijeni ga dosadanji učitelj Josip Schneider.

Početkom školske godine 1895/6. preseli se ova škola iz Franjevačkoga samostana privremeno, dok bude posvema dograđena nova zgrada, u zgradu, u kojoj je dosele bila viša djevojačka škola.

Početkom školske godine 1896/7. preseli se ova škola u novu vrlo ukusno sagrađenu zgradu na Rakovačkoj cesti. Dne 2. rujna 1896. bila je svečana posveta nove zgrade. Gradnju zgrade izveli su graditelji Reiss i Colussi. Gradnja nove zgrade sa novim namještajem stoji 70.000 forinti.

Dne 4. prosinca 1899. posjetila su 22 učiteljska pripravnika IV. tečaja zagrebačke učiteljske škole, predvođeni svojim ravnateljem Karlom Maticom i profesorima Ivanom Brixy-jem, Tomislavom Ivkancem i Stjepanom pl. Jarićem, te učiteljem vježbaonice Josipom Kirinom, ovu školu. Prisustvovali su obuci u III. i IV. razredu.

Dne 16. travnja 1902 pregledao je ovu školu kr. vladin odjelni predstojnik Armin Pavić u pratnji kr. zemaljskih školskih nadzornika Franje Kreme i Antuna Cuvaja.

Dne 24. studenoga 1902. posjetiše opet pripravnici IV. tečaja zagrebačke učiteljske škole, predvođeni svojim ravnateljem Karlom Maticom i profesorima Ivanom Brixy-jem i Ferdom Hefflerom, te učiteljem vježbaonice S Šmidom, ovu školu, gdje su prisustvovali obuci i razgledali zavodske zbirke i prostorije.

Budući da je naredbom kr. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 30. listopada 1902. br. 85.917. proširen teritorijalni opseg grada Karlovca time, što su ovomu gradu pripojene susjedne upravne općine Banija i Švarča, stoga su koncem školske godine 1902/3. napuštene pučke škole u Rakovcu i Baniji, a učenici pomenutih škola uškolani 1. rujna 1903. u karlovačku dječačku pučku školu.

Od školske god. 1903./4. uškolavaju se prema tomu u karlovačku pučku školu djeca iz mjesta: Karlovca, Rakovca, Udbinje, Mostanja, Mekušja, Švarče gornje i doljnje, Strmca, Zagrada, Banije, Selca, Drežnika i Graca. Tom zgodom pridošla su iz Rakovca dva i iz Banije dva učitelja na ovu školu. Broj uškolane djece bio je preko 400, skoro 500.

Dne 8. lipnja 1904. posjetio je ovu školu zagrebački nadbiskup Dr. Juraj Posilović, koji je dao pitati u svim razredima nauk vjere.

Do konca školske godine 1904./5. ostalo je u ovoj školi 453 učenika, a djelovali su ovi učitelji: Schneider Josip, ravn. učitelj, Topljak Stjepan, vjeroučitelj, Bach Đuro, Doležal Franjo, Gjurišević Petar, Kolman Josip, Leskovar Janko i Pećnjak Makso, učitelji, te učiteljica Vanda Majtinger.

Uz ovu pučku školu postoji šegrtska škola, koja je dosele izdala svojih devetnaest godišnjih izvještaja.

Ova pučka škola imade lijepu učiteljsku i učeničku knjižnicu i razne zbirke učila.

---

3. VIŠA DJEVOJAČKA ŠKOLA u KARLOVCU.

Prva djevojačka škola sa tri razreda osnovana bi o gradskom trošku u Karlovcu god. 1765. Pored ove škole osnova vojnička oblast god. 1775. na prijedlog generalnoga nadzornika baruna Žiškovića drugu djevojačku školu za kćerke vojničkih roditelja. Prvi je učitelj u ovu školu došao iz Ogulina i imao je mjesečne plaće 15 for. i 30 for. godišnje stanarine. Njegova supruga je poučavala djevojčice u ženskom ručnom radu uz mjesečnu nagradu od 4 for. U gradskoj djevojačkoj školi bili su prvi učitelji Franjevci i bila je smještena u magistratu (prizemno). Budući da je bio polazak vojničke djevojačke škole vrlo slab, spoji se ona godine 1815. sa gradskom (civilnom). Ovako spojena djevojačka škola ostade i nadalje prizemno u magistratu.

Iz magistrata preseli se ova škola u oružničku ulicu i tu ostade do godine 1874., kamo se je kasnije smjestila dječačka

škola, a djevojačka se smjesti u današnju Hauptfeldovu kuću u školskoj ulici.

Škola je ova imala isprva tri razreda, prvi razred dijelio se u dva odjela niži i viši i trajao je dvije godine. Godine 1824. polazilo je ovu školu 137 učenica.

Godine 1855. pretvorena je ova škola u četvero-razrednu školu, ali prvi je razred trajao od sada samo jednu godinu. Od godine 1855.—1861. bio je u ovoj školi nastavni jezik njemački jezik.

Vrli karlovački načelnik Dr. Ivan Šimunić ishodio je godine 1872., da se je ovoj četvero-razrednoj djevojačkoj školi pridodao posebni tečaj ili razred za ručni rad. Za taj razred imenovana bi posebna učiteljica Dragojla Lopašićka. U ovaj razred primale su se učenice, koje su svršile dobrim uspjehom četvrti razred. Odmah prve godine upisalo se je u taj razred 35 učenica. Taj razred ostade još samo školske godine 1872./3. Nastojanjem istoga gradonačelnika, a dozvolom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 29. listopada 1873. br. 4608. osnovana je bila i otvorena o gradskom trošku viša djevojačka škola i to isprva od šest razreda. Peti razred otvoren bi 1. studenoga 1873., a šesti 1. listopada 1874.

Prvi učitelji bili su osim pomenute učiteljice Dragojle Lopašićke još Davorin Trstenjak (od godine 1874. ravnatelj ove škole), Janko Tomić, Augustin Pernar (vjeroučitelj) i profesor c. kr. realke Đuro Fridrich (za risanje škol. god. 1874./5.)

Dne 1. listopada 1875. otvoren bi sedmi razred, a 1. listopada 1876. osmi razred. Tako postade potpunom ova viša djevojačka škola.

Već 29. svibnja 1874. zasnovano bi gospojinsko društvo sv. Vjekoslava za podupiranje siromašne mladeži karlovačkih pučkih škola.

4. listopada 1876. imenovan bi za ovu školu posebni vjeroučitelj, sadanji sveučilišni profesor Dr. Ferdo Belaj.

Do početka školske godine 1876./7. bila je i dječačka pučka škola pod upravom istoga ravnatelja. Ove se godine posvema odijeli, te bi za dječačku školu imenovan 2. veljače 1877. Vinko Blažeković ravnajućim učiteljem.

Ravnatelji ove škole bili su, u koliko je poznato, od god. 1824.—1833. franjevac o. Atanasij Zajc, od 1833.—1834. o. Hri-

sostom Fogh, od 1834.—1853. lokalni ravnatelj škola o. Josip Emanuel Podvinsky, od 1853.—1858. o. Romuald Šuler, od 1858.—1861. o. Roman Testen, od 1861.—1866. o. Ivan Žibrat, od 1866.—1868. svjetovnjak Antun Kovačić, od 1868.—1870.

Sl. 31. Dr. Ivan Šimunić.

o. Đuro Novak, od 1870.—1874. gimnazijski ravnatelj Ignjat Bartulić, od 1874.—1888. Davorin Trstenjak i od 1888. do danas Vjekoslav Dominković.

Dne 20. ožujka 1882. posjetio je ovu školu kr. vladin

odjelni predstojnik Ivan Vončina, a 19. lipnja 1882. tadanji ban Ladislav grof Pejačević.

Godine 1882. zaključi gradsko poglavarstvo prirediti sjenokušu, zvanu Florijansko groblje, za školski vrt. Za taj si je vrt stekao velikih zasluga tadanji ravnatelj Davorin Trstenjak. U tom je vrtu sagradila općina i krasan pčelinjak.

Odredbom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 14. srpnja 1887. obdržavao se je u ovoj školi i u školskom vrtu voćarski tečaj, koji je polazilo 26 ljudi. Teoriju voćarstva predavao je učitelj rakovačke pučke škole Matija Vrbanić dva sata na dan, a praktično poučavao u školskom vrtu po šest sati na dan Davorin Trstenjak. Taj se je tečaj obdržavao koncem mjeseca kolovoza i početkom mjeseca rujna.

Dne 25. lipnja 1887. posjetio je ovu školu kr. vladin odjelni predstojnik Dr. Stjepan Spevec.

U praznicima 1888. premješten bi sa ove škole ravnatelj Davorin Trstenjak u višu pučku školu u Kostajnicu, a na njegovo mjesto dođe iz Petrovaradina ravnatelj Vjekoslav Dominković.

Dne 1. srpnja 1889. posjetio je ovu školu ban Dragutin grof Khuen Hederváry u pratnji vladinih odjelnih predstojnika Danila Stankovića i Dr. Stjepana Spevca, te velikoga župana zagrebačkoga Stjepana Kovačevića.

Gradsko poglavarstvo karlovačko dozvoli dopisom od 6. studenoga 1889. br. 8169., da se zajednička knjižnica dječačke i djevojačke škole razdijeli i da si svaka škola u buduće upravlja svojom posebnom knjižnicom (učiteljskom i učeničkom).

Dne 22. ožujka 1890. zaključilo je gradsko zastupstvo, da se nova škola gradi na sajmištu do Senjske ceste.

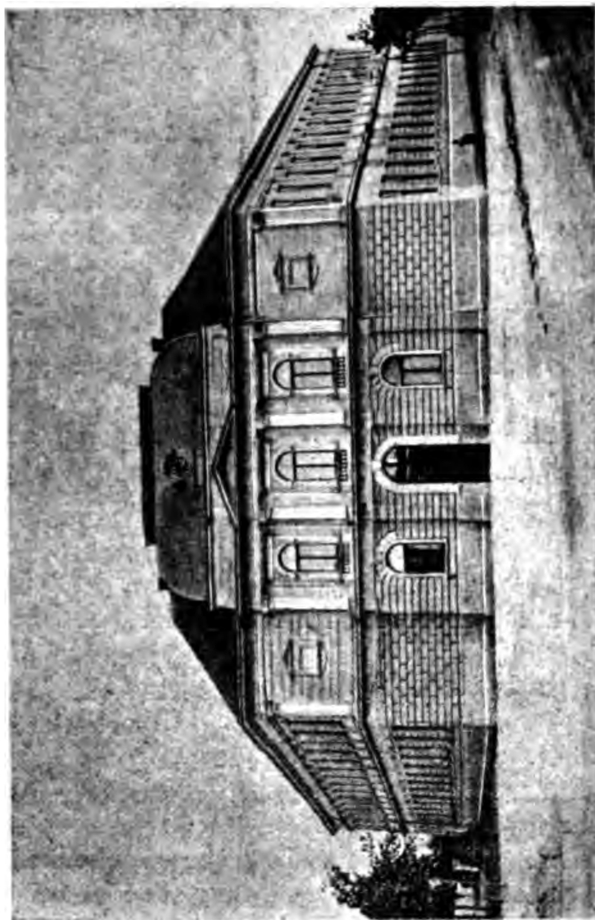
Na jubilarnoj izložbi 1891. odlikovana je bila ova škola velikom kolajnom za žive pčele, diplomama priznanicama (3) za ženski ručni rad, za razno povrće i za nacrt školskoga vrta. 16. studenoga 1891. predala je gradska općina gradnju nove školske zgrade graditeljima Colussiu i Reissu.

Dne 12. veljače 1892. posjetio je ovu školu novi vladin odjelni predstojnik Dr. Izidor Kršnjavi.

Nova školska zgrada bila je dovršena godine 1893. i posvećena 4. listopada 1893. svečanim načinom. Od 6. listopada 1893. otpočela je školska obuka u novoj zgradi.

Dne 25. listopada 1893. posjeti ovu školu kr. vladin povjerenik za grad Karlovac Miloust Smodić u pratnji kr. županijskoga škol. nadzornika Petra Maričića.

Naredbom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 19. kolovoza 1894. br. 12.123. određuje se, da se u

Sl. 32. Viša djevojačka škola.

više razrede djevojačkih škola uvede naučna osnova privremenoga ženskoga liceja u Zagrebu.

Godine 1895. bi otvorena uz višu djevojačku školu ženska stručna škola (12. rujna) sa dva tečaja, jedan za rubeninu, a drugi za krojenje.

Dne 3. prosinca 1899. posjetili su ovu školu pripravnici zagrebačke učiteljske škole sa svojim ravnateljem Karlom Maticom i profesorima T. Ivkancem, I. Brixy-jem i S. Jarićem, te učiteljem vježbaonice J. Kirinom. Oni su prisustvovali obuci u svim razredima, a jedan pripravnik držao je predavanje o čovječjem tijelu.

Dne 15. travnja 1902. posjetio je ovu školu kr. vladin odjelni predstojnik Armin Pavić u pratnji kr. zemaljskih školskih nadzornika Franje Kreme i Antuna Cuvaja.

Poradi spojenja upravnih općina Banije i Švarče sa gradom Karlovcem (1903.) dokinute su bile pučke škole na Baniji i u Rakovcu koncen školske godine 1902./3., a školski obvezanici (djevojčice), koji su se uškolovali u onim školama, uškoluju se od škol. godine 1903./4. u ovu školu. Radi velikoga broja djece imadu sada redovno prva tri razreda paralelke.

Dne 9. lipnja 1904. posjetio je ovu školu nadbiskup zagrebački Dr. Juraj Posilović i uvjerio se o uspjehu učenica iz nauka vjere.

Danas službuje u ovoj školi trinaest redovitih učiteljskih sila i tri vanredne.

---

4. PUČKA ŠKOLA u TURNJU.

Ovdje je pučka škola postojala od godine 1846. Uprava ove škole potpadala je pod nadzor c. kr. vojnoga zapovjedništva (c. kr. General Comande) u Zagrebu.

Uz ovu školu postojao je mjesni školski odbor sa mjesnim školskim nadzornikom. Krajiške škole, koje su potpadale pod regimentu (ili okružje), imale su i pukovnijski školski odbor kod dotične regimente, kojemu odboru bio je na čelu stručnjak, tako zvani okružni (pukovnijski) školski nadzornik. Takovim školskim nadzornikom bio je za ovu školu više godina poznati hrvatski pisac Mijat Stojanović.

Prvi učitelj ove pučke škole bio je podčasnik Blažić, rodom iz Mekušja, koji je službovao kao privremeni učitelj od godine 1846.—1848., pa od 1850—1858. sa godišnjom plaćom od 66 forinti, stanom u naravi i sa nešto zemljišta.

Školske godine 1848./9. i 1849/50. bila je obuka u ovoj školi prekinuta radi rata, jer je morao pomenuti učitelj Blažić u rat.

Od godine 1858.—1862. služio je na ovoj školi kao privremeni učitelj podčasnik Pavao Križanić, rodom iz Zastanja, sa godišnjom plaćom od 144 forinta, stanom u naravi i sa nešto zemljišta.

Od godine 1862. do 1864 službovao je ovdje mladić Antun Vučić kao privr. učitelj sa godišnjom plaćom kao i Pavao Križanić.

Od godine 1864. do 1866. službovao je ovdje mladić Josip Latković, rodom iz Turnja (Jelaša), kao privr. učitelj sa istom godišnjom plaćom kao i Pavao Križanić i Antun Vučić.

Od godine 1866. do 1867. služio je opet podčasnik Pavao Križanić kao privr. učitelj sa istom plaćom kao i prije.

Od godine 1867. do 1868. služio je na ovoj školi kao privr. učitelj mladić Tomo Križetić, rodom iz Kamenskoga, sa godišnjom plaćom od 188 forinti, stanom u naravi i sa nešto zemljišta.

Od godine 1868. do 1881. službovao je ovdje ispitani i pravi učitelj Josip Latković. Iste je godine bio kratko vrijeme namj. učiteljem ove škole Marko Vein.

Od godine 1881. do 1895. službovao je ovdje pučki učitelj Nikola Pavlić sa godišnjom plaćom od 500 for. i sa odnosnim doplacima.

Od godine 1895. (6. rujna) do danas službuje na ovoj školi pravi učitelj Janko Šćulac sa godišnjom plaćom od 400 forinti i sa odnosnim doplacima.

Danom 1. siječnja 1903. prešla je ova škola, pošto su se upravne općine Švaračka i Banijanska spojile sa gradom Karlovcem u jednu općinu, pod upravu grada Karlovca.

Školu ovu polazi sada redovno preko 100 djece. Prostorije školske nijesu već odavna odgovarale tolikomu broju. Isto tako je bio i stan učiteljev tijesan i posvema nezdrav. Stoga nije čudo, da se je već dugo vremena tražilo od mjerodavnih faktora, da se što prije sagradi nova školska zgrada. Ova opravdana želja ispunila se istom ove godine. Sada se dovršuje nova školska zgrada, koja će zadovoljavati svim zahtjevima škole.

Zabilježiti valja, da je dne 16. kolovoza 1877. izgorjela zgrada pučke škole. Tom zgodom izgorjelo je 7 kućnih brojeva u Turnju, i to kuće od raskršća uz cestu, koja vodi u Kamensko.

5. PUČKA ŠKOLA u HRNETIĆU.

U Hrnetiću spominje se već rano pučka škola, koju su podržavali tako zvani žakani u 17. vijeku. Pouzdano se znade, da je takva škola ovdje bila 1660. Nu ta škola brzo prestade. U novije se je vrijeme svojski zauzeo hrnetićki župnik Ivan Mašek, da osnuje modernu pučku školu u Hrnetiću. U tom nastojanju uspje pomoću prijatelja svoga tadanjega školskoga nadzornika za pučke škole i hrvatskoga pjesnika Stjepana Ilijaševića. Godine 1858. imala je općina Banija lijepi prihod od vinotočja i župnik Ivan Mašek ishodi, da je općina Banija odredila za gradnju nove škole 6666 forinti. Odmah se je započelo sa gradnjom. Škola je bila sasvim dovršena godine 1859, stoga bijaše u jeseni iste godine i otvorena. Prvim učiteljem bio je Aleksander Ribarić.

Školska je zgrada jednokatnica, ulaz joj je sa zapadne strane. Razizemlje je stan učiteljev, a u prvom se katu nalazę dvije prostrane školske sobe. Zgrada leži uz općinski put, koji vodi u Drežnik i Baniju, nedaleko crkve i župnoga dvora.

Škola je obospolna. Prve se je godine upisalo 46 djece. Školske godine 1861./2 bio prvi put otvoren treći razred. Ribarić je službovao na ovoj školi do 31. srpnja 1870 Njega zamijeni Mijo Špoljar (od 1870.—1872.), zatim Adolf Korenić (od 1872. do lipnja 1873.), koji se je sam iz samokresa ubio. Ove godine bi udaren temelj mjesnoj školskoj knjižnici. Korenića zamijeni učitelj Julije Bradna (od 1. X. 1874. — 16. X. 1880.), koji je od sušice umr'o.

Školske godine 1874./5. stegnuta bi obuka u ovoj školi samo na prvi razred, koji je polazilo 52 djece. O pokladama godine 1875. bila je na Baniji kod »Krune« priređena zabava sa tombolom u korist siromašne djece hrnetićke škole. Ova zabava

doprinese čistoga prihoda 290 forinti. Tom zgodom je začlanjeno 28 učenika ove škole kao doživotni članovi društva sv. Jeronimskoga.

Dne 28. rujna 1876. zaključeno bi radi prevelikoga broja djece (107), da se u školskoj godini 1876./7. drži samo poludnevna obuka, i to za II. i III. razred prije podne, a za I. razred poslije podne. Iste godine bude ova škola upisana kao utemeljiteljni član hrv. pedagogijskoga književnoga zbora.

Riješenjem visoke kr. zemalj vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 17. lipnja 1875. br. 1903. uvrštena bi ova škola u treći plaćevni razred sa godišnjom učiteljskom plaćom od 500 for.

Dne 13. svibnja 1878. posjeti ovu školu 17 zagrebačkih pripravnika sa tadanjim ravnateljem preparandije Ljudevitom Modcem i kr. županijskim školskim nadzornikom Ivanom Filipovićem.

Školske godine 1877./8. otvoren bi i četvrti razred. Stoga bi zaključeno u sjednici mjesnoga školskoga odbora od 27. prosinca 1877, da se obuka obavlja u obje školske sobe, a da budu djeca pod nadzorom učiteljevim, da se spoje obje sobe vratima.

Radi sve to većega broja školske djece zaključeno bi 7. kolovoza 1879. u sjednici mjesnoga školskoga odbora, da se namjesti na ovoj školi još jedna učiteljica.

Dekretom kr. žup. škol. nadzorništva od 5. listopada 1880. br. 693. namještena bi radi bolesti učitelja Bradne na ovoj školi namj. učiteljica Milica Sajfertova, koja je ovdje ostala i nadalje i po smrti učitelja Bradne do definitivnoga popunjenja učiteljskoga mjesta.

Dne 30. rujna 1881. nastupi u ovoj školi službu novoimenovani učitelj Franjo Galić. Od školske godine 1881./2. ustrojeno bi na ovoj školi mjesto podučitelja, koje dobi namj. učiteljica Milica Sajfertova. Ova započe obuku u I. i II. razredu 16. studenoga 1881., a imenovana bi pravom podučiteljicom 1. travnja 1882.

Dne 17. rujna 1883. zahvali se na službi Milica Sajfertova, a nju nasljedi Anka Štajdoharova.

Dne 6. rujna 1886. obavljena bi po biskupa Gašpariću sv. potvrda, koja se u Hrnetiću nije obavljala već 45 godina.

Dne 5. listopada 1888. premješten bi ravn. učitelj Franjo Galić iz Hrnetića na novo osnovanu pučku školu na Baniji, a za nasljednika bi mu postavljen Josip Horvat. Isto tako premještena bi 6. studencga 1888. Anka Štajdoharova na Baniju, a njezino mjesto dobi učiteljica Julka Mikonova, koja je dosele bila na Baniji.

Josipa Horvata zamijeni već 3. veljače 1889. učitelj Antun Demartini, koji je umr'o 25. lipnja 1889. Njega zamijeni namj. učitelj Eduard Prugovečki.

Učiteljica Julka Mikon udala se godine 1889. i nju zamijeni učiteljica Slava Šomek. Istodobno imenovan bi ravn. učiteljem ove škole Vid Cenčić, koji je amo došao iz Lokava mjesto namj. učitelja Eduarda Prugovečkoga.

Dne 10. travnja 1893. dobio je dopust bolesni ravn. učitelj Vid Cenčić, a učiteljica Slava Šomek držala je od toga dana do konca škol. god. poludnevnu obuku.

Dne 29. lipnja 1894. umr'o je u Zagrebu ravn. učitelj Vid Cenčić. Za školsku godinu 1894./5. imenovala je kr. zemaljska vlada ravn. učiteljem ove škole Petra Gjuriševića. U praznicima 1895. bila je učiteljica Slava Šomek pridijeljena Banijanskoj školi, a mjesto nje bila privremeno postavljena učiteljicom supruga učiteljeva Julka Gjurišević-Mikon, koja je već prije udaje službovala na ovoj školi.

Za školsku godinu 1896./7. imenovana bi namj. učiteljicom ove škole Sofija Knoblochova, a ovu zamijeni u praznicima 1897. prava učiteljica Ružica Sabljak, koja je ovdje službovala do konca travnja 1898 Dne 26. rujna 1898. postavljena bi kao namjesna učiteljica u ovoj školi Dragica Mikšić.

Dne 3. studenoga 1898. doveo je ravnatelj srpske učiteljske škole u Karlovcu Petar Radulović sa profesorom Đurom Glibonjskim i vjeroučiteljem Lambertom Golovskim četvrti tečaj pripravnica, da prisustvuju obuci u ovoj školi.

U praznicima 1902. premješten bi na vlastitu molbu ravn. učitelj Petar Gjurišević sa ove škole na dječačku nižu pučku školu u Karlovcu. Mjesto njega bi privremeno namješten kandidat pučkoga učiteljstva Ljudevit Topljak na pučkoj školi u Hrnetiću, a poslije njega 10. prosinca 1902. Konrad Leustek.

Dne 1. siječnja 1903. pripojene su bile upravne općine

Banija i Švarča gradu Karlovcu, tako dospije i ova škola pod upravu grada Karlovca.

Početkom školske godine 1903./4. ostavila je svoje službeno mjesto učiteljica Dragica Mikšić, mjesto koje bi odmah privremeno namještena Jelisava Rožman kao namj. učiteljica.

Mjeseca veljače premješten bi na ovu školu Josip Rehović iz Krapinskih Toplica kao ravn. učitelj, dočim bi odavle premješten u Kutinu učitelj Konrad Leustek.

Dne 8. lipnja 1904. posjeti ovu školu prigodom dijeljenja sv. potvrde posvećeni biskup Dr. Ivan Krapac.

Škola ova imade lijepi školski vrt, učiteljsku i učeničku knjižnicu i svoj posebni barjak.

6. PUČKA ŠKOLA u RAKOVCU i NA BANIJI.

Pučka škola u Rakovcu započela je školske godine 1819./20. U Rakovac bude premještena iz Slunja, gdje je započela već školske god. 1765./6. i gdje je bio prvi učitelj neki Schinzel.

Čim je došla u Rakovac, dodan joj bi četvrti razred, koji je trajao dvije godine.

Prvi učitelji rakovačke pučke škole bili su podčasnici, nu doskora se je vojna oblast pobrinula, da namjesti na ovu školu, koja se je zvala »Muster-Normal-Hauptschule«, što bolje učitelje. Učitelje pozivala je dapače iz Kranjske i Štajerske. Nastavni jezik bio je u četvrtom razredu njemački jezik, dočim je bio u prva tri razreda nastavni jezik hrvatski, ali učio se je i njemački jezik kao poseban predmet.

Iz ove pučke škole razvila se kasnije (1851./2) niža realka i velika c. kr. realka u Rakovcu (1863./4)

Školske godine 1863./4. bi posvema odijeljena pučka škola od rakovačke c. kr. realke u Rakovcu i uveden bi u sve razrede hrvatski jezik kao nastavni, ali njemački se je jezik i nadalje učio kao poseban predmet.

Ova je pučka škola bila na glasu dugo vremena, pa su mnogi Karlovčani voljeli slati svoju djecu u Rakovac u školu no u svoju pučku školu u Karlovcu.

Kada je bila općina švaračka pripojena (1903.) općini grada Karlovca, dokinuta bi i ova škola Učitelji bili su premješteni u karlovačku mušku pučku školu, a učiteljice u karlovačku djevojačku školu. Djeca, koja su ovu školu polazila, uškolana su u karlovačke škole.

Posljedni učitelji na ovoj školi bili su: Filković Andrija (ravn. učitelj), Kolman Josip, Ferić Ida i Prejac Marija.

Pučka škola na Baniji osnovana je bila godine 1888. Postojala je ta škola do godine 1902, t. j. dok se nije upravna općina Banija pripojila gradu Karlovcu. Od školske godine 1902/3. premješteni su učitelji i učiteljica sa banijanske škole na karlovačke škole. Isto tako su djeca, koja su polazila ovu školu, uškolana u karlovačke škole.

Posljednji učitelji ove škole bili su: Doležal Franjo, ravn. učitelj, Pećnjak Makso i učiteljica Šomek Slava.

---

7. ŠKOLA u JELSI.

Budući da se nijesu mogla uškolati sva djeca u pomenute dosele škole, naročito se nijesu mogla uškolati djeca iz mjesta Jelse velike i male, Brda, Brodaraca i Vučjaka, odlučila se je gradska općina karlovačka, da za ovu djecu sagradi novu školu u Jelsi.

Školska je zgrada osim nekih neznatnih radnja dovršena, te imade nade, da će školska obuka započeti u ovoj školi već školske godine 1905./6.

Nova školska zgrada zadovoljava svim zahtjevima moderne škole. Sagrađena je nedaleko Kupe nasuprot sela Hrnetića.

---

8. SRPSKA OSNOVNA ŠKOLA.

Srpska osnovna škola postoji u Karlovcu od godine 1785. Uzdržavala se ova škola isprva novcem, što su ga karlovački Srbi sakupljali među sobom još od godine 1761. Od ove godine započima crkveno školska pravoslavna općina u Karlovcu. Škola je ova bila u privatnim kućama, a učitelja ili magistora uzimala je općina uz pogodbu.

Kada su Srbi podigli svoju crkvu (1786.), počeli su ozbiljno o tom raditi, da si sagrade i školsku zgradu. Godine 1794. počeli su sakupljati milodare za školsku zgradu, te već prve godine sakupiše 1861 for. 33 novč., darovavši neki po 200 for., drugi po 100 for., treći po 50 for., a neki po 25 for. i manje.

Godine 1803. ostavio je oporučno karlovački trgovac Simo Skeledžić svoju kuću ovomu fondu. Kuća se je prodala za 12.510 for. i novac koristonosno uložio. Iste je godine ostavio istomu fondu petrinjski trgovac Stanko Kunić svotu od 1500 for. I tako je taj fond narasao do konca godine 1803 na 18.712 for. 50 novč. Od ovoga je novca kupljena za školu kuća za 9000 for., a ostatak kapitala narasao je do godine 1810. na 13.778 for. Nu ove je godine ovaj novac radi državnoga bankrota u Austriji izgubio više od dvije trećine svoje vrijednosti, pa je vrijedio samo 4003 for. 12 novč. Ali ova crkvena općina ne klonu zato ipak, već i taj ostatak kapitala podignu do godine 1846. na 19.614 for. 29 novč., i sazida godine 1847. i 1848. lijepu dvokatnu zgradu na Jelačićevu trgu za školu na istom mjestu, gdje je bila srpska školska zgrada i to novcem od 41.006 for. 33 novč. Općina je upotrebila za gradnju ove zgrade i novac nekih zaklada, kojima je upravljala. Ovaj je zajam općina malo po malo otplaćivala, dok ga nije opet posvema isplatila.

Od učitelja, koji su djelovali na ovoj školi, samo su neki poimence poznati. Vrlo se hvali kao marljiv i valjan učitelj neki Jefrem Lazarević, koga je općina pogodila godine 1811. za 300 forinti godišnje plaće. Osim ovoga učitelja poznati su još ovi učitelji: Vladimir Krasić, službovao od 30. rujna 1876. do 2. travnja 1890., koga je dana umr'o. Isti je poznat u srpskoj književnosti kao plodan radnik. Nikola Šumonja od 24. kolovoza 1890. do 1. rujna 1895. i Lazar Borđoški od 1. studenoga 1895. do

danas. Od godine 1900. imade ova škola dvije učiteljske sile (učitelja i učiteljicu.)

Godine 1818. propisala je općina za svoju školu ove učevne predmete: pjenije (pojanje) katehizis, bibliju, aritmetiku, slavensku gramatiku, kaligrafiju i načela u čitanju njemačkoga jezika.

Kada je godine 1875. u Karlovcu osnovana srpska učiteljska škola, pripojena je ova osnovna škola učiteljskoj školi kao vježbaonica, ter od onda stoji pod neposrednom upravom učiteljske škole.

Naredbom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu u Zagrebu, od 4. kolovoza 1881. br. 2018. dobila je ova škola pravo javnosti.

Osim ovih škola bilo je i privatnih škola, kao privatna škola gđe Valjačke u Pekarskoj ulici (u današnjoj Dutzmanovoj kući), zatim Julije Novačićke za djevojke, koja je više godina potrajala u Karlovcu, privatna škola gđica Polčevih u Rakovačkoj ulici (u današnjoj kući pisca ove knjige), privatna škola gđice pl. Vistarini za strane jezike (osobito francuski i talijanski jezik) i konfesijonalna mojsijevačka škola.

GRADSKA GLAZBENA ŠKOLA.

Gradski načelnik Dr. Ivan Šimunić, koji se je zauzeo za sve, što bi moglo podići ugled i dobar glas grada Karlovca, osnovao je godine 1873. gradsku glazbu. Kapelnik gradske glazbe bio je Franjo Vanišek. Ostao je kapelnikom samo jednu godinu. Njega zamijeni V. Hausmann. On je bio kapelnikom tri godine, jer je godine 1877. gradska glazba raspuštena. Te iste godine osnovana je mjesto gradske glazbe gradska glazbena škola.

Učiteljima glazbene škole bili su izabrani V. Hausmann i Franjo Forštik. Nu doskora bio je riješen službe V. Hausman, a na mjesto njega izabran V. Š. Vilhar, koji je bio pojedno i ravnatelj glazbene škole.

Godine 1882. primljen je za učitelja glazbe u ovu školu još i Dragutin Unger.

Kada je Vilhar otišao iz Karlovca, bila je neko vrijeme ova škola bez ravnatelja, dok ne bude takovim izabran po karlovačkom gradskom zastupstvu kapelnik grada Bakra, Dragutin Honza 1896.

Godine 1900. umr'o je učitelj Franjo Forstik, a mjesto njega bi izabran učiteljem glazbe Vaclav Žalud, inače solicitator kod odvjetnika i javnoga bilježnika Dr. Bruna Dürrigla.

Godine 1901. imenovan bude Dragutin Honsa kapelnikom 53. c. kr. pukovnije u Zagrebu, te ostavi ovu školu. Njegovo mjesto dobi sadanji ravnatelj Ivan Horvat.

U ovoj se glazbenoj školi poučaje u ovim glazbenim instrumentima: u guslama, čellu, contrabasu, fruli, klarinetu, u opće u limenim instrumentima, pa u pjevanju.

Učenika i učenica imade redovno 70 do 80.

Nad ovom školom vodi nadzor posebni po gradskom zastupstvu izabrani glazbeni odbor od 9 lica, komu je sada predsjednikom veletržac Makso Heinrich.

Glazbena škola bila je isprva smještena u gradskoj zgradi u Pekarskoj ulici (u sadanjem »Nadin domu«), odavle se je premjestila godine 1897., pošto je gradska općina prodala ovu kuću obrtničko-radničkom društvu »Nadi«, u gradsku kuću »grad Zagreb« na uglu Haulikove i Pekarske ulice. Odavle se premjestila god. 1904. u nekadanju pučku školu u Rakovac, gdje se i sada nalazi.

SRPSKA UČITELJSKA ŠKOLA u KARLOVCU.

Srpska učiteljska škola otvorena je 23. studenoga 1875. svečanim načinom. Osnovana je na temelju § 91. uredbe za srpske narodne škole od 1872. godine, koja je uredba dobila i previšnju sakciju 17. srpnja 1872. u Budimu br. 17.565.

Učiteljska je ova škola bila isprva obospolna, t. j. primani su bili u nju i mladići i djevojke. U prvom početku nije se tražilo od učenika i učenica, koji su željeli biti primljeni u ovu

učiteljsku školu drugo, no da su sa dobrim uspjehom svršili osnovnu školu. Učiteljska je škola imala dva tečaja ili razreda, t. j. trajala je dvije godine. Pored ovih dvaju razreda postojao je još tako zvani »pripremni (pripravni) razred« za one učenike i učenice, koji, ma da su i osnovnu školu svršili, nijesu imali dovoljne spreme za učiteljsku školu. Ovaj je razred trajao godinu dana.

Budući da srpska učiteljska škola u Karlovcu nije bila ravna u spremi učenika i učenica ostalim ovozemaljskim učiteljskim školama, stoga je na poticaj hrv. slav.-dalm. zemaljske vlade u Zagrebu zaključio srp. prav. narod školski savjet u Karlovcima, da se od školske godine 1878./9. ne primaju ni u ovu školu učenici i učenice, koji nijesu svršili ili nižu gimnaziju ili nižu realku ili višu pučku školu (građansku školu sa osam razreda) i da se obuka proširi na tri godine ili razreda. Podjedno bio je dokinut i pripremni (pripravni) razred.

Ovako je ova učiteljska škola postala u kvalifikaciji svojih učenika i učenica posve ravnopravna ostalim učiteljskim školama u Hrvatskoj i Slavoniji.

Kada je srpska muška učiteljska škola u Pakracu prestala, prešlo je mnogo učenika u karlovačku učiteljsku školu, pa je stoga bio ovaj zavod pretvoren po malo u posvema mušku učiteljsku školu.

Tako je bilo do godine 1894., t. j. dok nije bila ponovno otvorena srpska učiteljska škola u Pakracu. Na zagovor srpsko-pravoslavne crkveno-školske općine u Karlovcu, a na prijedlog i molbu tadanjega učiteljskoga zbora karlovačke srpske učiteljske škole odredio je školski savjet u Karlovcima, da se od školske godine 1894./5 ne imadu u ovaj zavod primati više učenici nego samo učenice; učenici, koji su još bili na zavodu, da imadu postepeno po svojim razredima svršiti u Karlovcu učiteljsku školu. Ovako postade ovaj zavod čistom ženskom učiteljskom školom. Mušku učiteljsku školu imadu Srbi u Hrvatskoj i Slavoniji od školske godine 1894./5. u Pakracu. Od škol. godine 1893./4. proširena bi i karlovačka učiteljska škola na četiri razreda ili četiri godine.

Dozvolom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, u Zagrebu od 29. kolovoza 1894. br. 12.728 i školskoga savjeta u Karlovcima od 30. kolovoza (11. rujna) 1894. mogu polaziti ovu učiteljsku školu i rimo-katolikinje, ali mora jošte

svaka posebice moliti dozvolu kod kr. zemaljske vlade preko ravnateljstva učiteljske škole. Naredbom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 7. lipnja 1898. br. 7428. dozvoljeno je i učenicama rimo-katolinjama, da kao redovne učenice prave sve ispite košto i ispit zrelosti. U nauku vjere podučaje učenice rimo-katolikinje za to određeni po nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu vjeroučitelj, koga honoriraju

Sl. 33. **Srpska učiteljska škola u Karlovcu.**

učenice putem ravnateljstva zavoda, a nadzire ga nadbiskupski povjerenik (podarcidakon kotara karlovačkoga).

Učenice, koje polože ispit zrelosti u ovoj učiteljskoj školi, dobivaju istu kvalifikaciju kao i učenici i učenice na ostalim zemaljskim učiteljskim školama, ter se i u jednakom svojstvu namještaju.

Uz učiteljsku školu postoji i pučka škola kao vježbaonica, koja stoji pod upravom i nadzorom ravnateljstva učiteljske škole.

Učiteljska škola smještena je od početka svogą u zgradu srpsko-pravoslavne crkveno školske općine karlovačke. Budući da je ova zgrada zidana za privatne stanove, a ne u školske svrhe, posve je razumljivo, da ove prostorije ne zadovoljavaju. Željeti bi bilo, da ovaj zavod dobije što prije svoju posebnu zgradu, u kojoj bi se mogao i internat za učenice podići.

Najveća školska vlast za ovu školu kao što i za ostale srpske (konfesionalne) zavode je Školski savjet u Karlovcima, komu je predsjednik patriarha Georgije Branković.

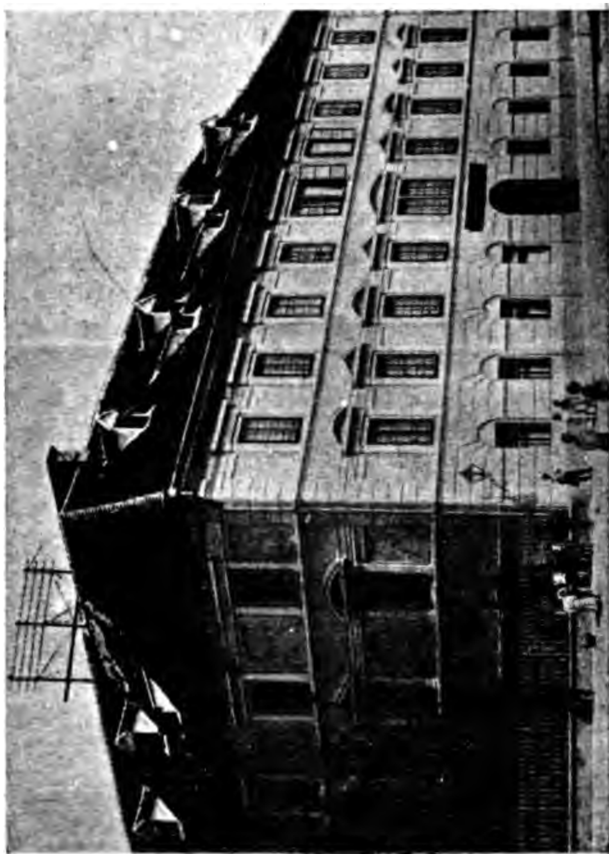
C. KR. KADETSKA ŠKOLA.

Ustrojstvo današnjih kadetskih škola potječe iz najnovijega vremena. Istom za ratnoga ministra baruna Kuhna godine 1869 prionulo se ozbiljno u Austro-ugarskoj monarkiji uz reorganizaciju vojničkih obrazovališta.

Mjesto starih kumpanijskih i pukovnijskih škola, u kojima se izobrazivao časnički podmladak za pješačke pukovnije, podignute biše kadetske škole, koje isprva imađahu 2 razreda sa dvogodišnjim pripravnim tečajem, a kasnije 4 razreda bez ikakova pripravna tečaja. Prve kadetske škole osnovane su bile već godine 1869. u Beču, Pragu, Brnu itd. U Hrvatskoj bi osnovana prva u Zagrebu godine 1874. Prvim njenim komandantom bio je major Ullmansky (od 1874.—1878.). Zagrebačka kadetska škola imala je isprva 2 razreda.

U Turnju kraj Karlovca postojala je tako zvana krajiška pukovnijska matematična škola do god. 1872., u kojoj su se naobrazivali mladići za časnike krajiških pukovnija. Godine 1872. bi dokinuta ova škola, a mjesto nje bi uveden u Turnju školske god. 1872./3. pripravni tečaj za kadetsku školu, koja se je imala otvoriti u Zagrebu. Kada su prvi pitomci školske godine 1873./4. svršili taj dvogodišnji pripravni tečaj, prešli su školske godine 1874./5. u prvi razred c. kr. kadetske škole u Zagrebu.

Ovakovih dvogodišnjih pripravnih tečaja bilo je podignuto više u Hrvatskoj i Slavoniji, kao u Bjelovaru, Osijeku, Otočcu, Kamenici itd. Školske godine 1877./8. bili su svi dokinuti osim ovoga u Turnju, koji se međutim nije u napredak više zvao pripravnim tečajem, već prvim i drugim razredom kadetske škole, dočim se je pređašnji prvi i drugi razred u Zagrebu prozvao trećim i četvrtim razredom.

Sl. 34. C. kr. kadetska škola.

Početkom školske godine 1878./9. preseli se prvi i drugi razred kadetske škole iz Turnja u Karlovac u sadanju zgradu, nekoč u zgradu generala Herbersteina, u kojoj je bila smještena do godine 1873., t. j. do razvojačenja Vojne Krajine, karlovačka general komanda, a od godine 1873.—1878. ženijsko ravnateljstvo (Genie-Direction).

Prva dva razreda kadetske škole u Karlovcu zvala su se od školske godine 1878./9. »Filiale der Agramer kadettenschule zu Karlstadt«, a njihov komandant bio je kapetan 23. pješačke pukovnije Mojsija Tučkorić.

Godine 1877. određeno bi, da pitomci kadetskih škola ne imadu u buduće nositi uniformu svojih regimenta već jednoličnu uniformu, i to u pješačkim kadetskim školama uniformu pješačke pukovnije br. 1., koja nosi ime Njegova cesarskoga i kraljevskoga apoštolskoga Veličanstva Franje Josipa I., a da se razlikuju od ostale momčadi pomenute pukovnije, da imadu nositi zlatom izvezenu vrpcu na onom mjestu na ruci, na kojem nose jednogodišnji dobrovoljci svilenu vrpcu.

U takovoj uniformi izađoše pitomci zagrebačke kadetske škole prvi put na Tijelovo 1877.

Godine 1878. doživje karlovačka filialka zagrebačke kadetske škole neiščekivani doživljaj.

Kada je brigada generala Zacha kod Bihaća mjeseca rujna 1878. postradala, prijeđoše Turci na više mjesta austrijsku granicu i krenuše prema Karlovcu. U Karlovcu nastade, kada se je o tom pročulo, prava strava među pučanstvom, jer u gradu ne bijaše nikake vojske.

Da umiri kapetan Tučkorić pučanstvo, oboruža sasma ko da u rat ide svoje pitomce i ono nekoliko vojnika, što je bilo u Karlovcu, te krene sa natporučnikom i profesorom kadetske škole Kramarićem sa svojom četom u susret Turcima prema Turnju, a odavle pravcem prema Vojniću. Nu sjutradan dođoše već sa granice dobre vijesti, da su Turci potisnuti natrag u Bosnu, a kapetan se Tučkorić vrati sa svojom četom u Karlovac.

Ovako podijeljena (u Karlovcu 2 razreda, a u Zagrebu 2 razreda) ostala je kadetska škola do velikoga zagrebačkoga potresa 9. studenoga 1880. Budući da je bila zgrada, u kojoj su bila smještena ova dva razreda u Zagrebu (u Novoj vesi), potresom na toliko oštećena, da su se morali pitomci odmah iseliti, stoga bude određeno, da se preseli i treći i četvrti razred u Karlovac. Od onda je cijela kadetska škola pod jednom upravom i u jednoj zgradi, a zove se »K. und k. Kadettenschule zu Karlstadt«.

Komandanti kadetske škole bili su do sada ovi: 1. Major Ullmanšky (od 1874.—1878. u Zagrebu), 2. Major Thalheim (od 1878.—1881., † 30. XII. 1881., u Zagrebu do 9. XI. 1880., zatim u Karlovcu), 3. Kapetan Maiwerth (od 1882.—1885. u Karlovcu), 4. Major i oberstlt. Viktorin Steinbrecher (od 1885.—1891. u Karlovcu), 5. Major i oberstlt. Carl Karl (od 1891.—1894. u Karlovcu), 6. Major i oberstlt. Carl Grössl (od 1894.—1899. u Karlovcu), 7. Major i oberstlt. Eugen Pöschmann (od 1899.—1904. u Karlovcu) i 8. Major Aleksander Vidulović (od 1904.—)

Zgrada c. kr. kadetske škole temeljito je u novije vrijeme popravljena. Ova sada zadovoljava koli s pedagoško didaktične strane toli i sa zdravstvenoga gledišta. Kraj zgrade je lijepo uređena bašća. Pitomci se obučavaju u svim predmetima, koji se obučavaju u četiri viša razreda realke, a pored toga i u strogo vojničkim predmetima. Od školske godine 1904./5. podjeljuje se obuka u nekim predmetima u hrvatskom jeziku.

KR. VELIKA REALNA GIMNAZIJA u KARLOVCA.

Današnja kr. velika realna gimnazija u Karlovcu nastala je iz prvotna dva zavoda, iz kr. velike gimnazije u Karlovcu i c. kr. velike realke u Rakovcu. Stoga ogledajmo ta dva zavoda najprije, kako su se razvijala prije spojenja u današnji jedan zavod.

Po dobi je stariji zavod gimnazija. O gimnaziji počelo se je u Karlovcu raditi već godine 1764. Ove godine bio je prihvaćen od vrhovne vojne oblasti u Beču prijedlog zapovjedajućega generala u Karlovcu u to vrijeme, baruna Böcka, da se pozovu Piariste (fratres piarum scolarum) u Karlovac, da uče mladež latinski i njemački jezik, računstvo i moral na temelju katekizma. Piariste dođoše zbilja mjeseca listopada 1765. u Karlovac. Oni se smjestiše u jednom dijelu vojničke kasarne i otvoriše ondje najprije njemačke, a poslije i latinske škole. Ravnateljstvo školsko zvalo se je: »Commissio piarum scolarum Carolostadiensium«,

Ovomu ravnateljstvu bijahu podčinjene sve škole u karlovačko krajini. Ovako ostade u Karlovcu do mjeseca srpnja 1783., kada se moradoše Piariste preseliti iz vojničke kasarne u privatnu kuću, za koju je plaćao stanarinu školski fond. Osim toga imal su Piariste drugoga godišnjega dohotka 1604 for. 48 kr. Ova promjena uvrijedi Piariste na toliko, da otidoše za uvijek iz Karlovca.

Sada povjeri bojno vijeće (24. listopada 1783.) nastavu u pučkim (u kojima su već i prije imali) i u latinskim školama Franjevcima. Franjevci doseliše se u Karlovac koncem godine 1657., a godine 1658. preuzeše i župu sv. Trojice. Čim bi Franjevcima povjerena nastava u latinskim školama, izabraše odmah između sebe tri učitelja za normalne (pučke) škole, a jednoga za prvi gimn. razred. Ovomu prvomu razredu pridodan bi 1784 drugi, a godine 1785. treći razred. Obuka se je držala u refektoriju i u samostanskim ćelijama. Pojedini su učitelji dobivali godišnje plaće 150 for., a državna se je uprava osim toga obvezala, da će namaknuti ovoj školi sve, što bude potrebito.

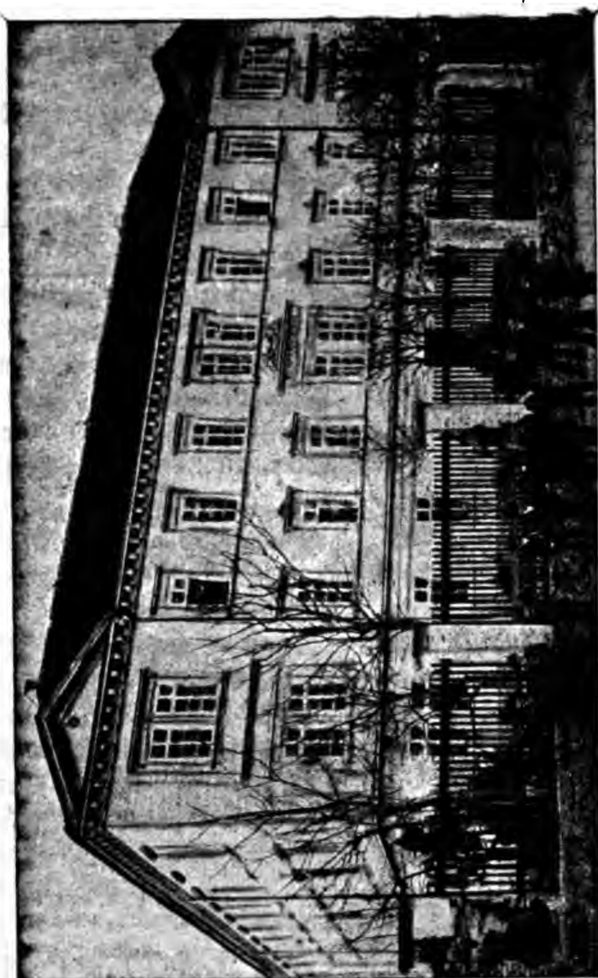
Godine 1792. dozvolilo je vojno zapovjedništvo, da se trorazredna gimnazija u Karlovcu postepeno podigne na potpunu gimnaziju sa 6 razreda. Gimnazija je naime potpadala u to vrijeme pod nadzor vojnoga zapovjedništva u Zagrebu, koje je učitelje imenovalo i isplaćivalo kod vojne blagajne u Zagrebu.

Poradi tijesnih prostorija u samostanu otaca Franjevaca podignut bi u to doba u samostanu drugi kat, koji je služio lih u školske svrhe.

Kada je godine 1809. i grad Karlovac potpao pod Francuze, nastale su i u karlovačkom školstvu veće promjene Upravitelj francuske Ilirije, maršal Marmont, izdade 4. srpnja 1810. naredbu, kojom se škole u novoj francuskoj provinciji Iliriji uređuju i razvršćuju u primarne (normalne, pučke), gimnazije i liceje. Karlovac je dobio novo uređenu po francuskom sistemu gimnaziju i licej. Prefekturu (nadstojništvo) gimnazije dobio je franjevac Karlovčanin, o. Krisostom Fogh. Vrhovni nadzor karlovačkih škola pređe sada od zagrebačkoga vojnoga zapovjedništva (c. kr. generalkomande) na vrhovni ilirski gubernij u Ljubljani, kod kojega je bio namješten i posebni školski referent (generalni školski intendant).

Pomenuti maršal Marmont osnovao je za mladiće, koji su htjeli stupiti u franjevački red u francuskoj Iliriji, i bogosloviju u karlovačkom samostanu.

Kada su Francuzi mjeseca kolovoza 1813. otišli iz Karlovca, nestade opet liceja i bogoslovije, a gimnazija sa 6 raz-

Sl. 35. Kr. velika realna gimnazija u Karlovcu.

reda dobi oblik, kaki je imala prije dolaska Francuza. Sada je naime poučavao opet u svakom razredu po jedan učitelj sve propisane predmete, samo od god. 1816.—1821. poučavali su strukovni učitelji svoje predmete u raznim razredima.

Po glavnom predmetu latinskom jeziku, zvala se je gimnazija »latinskom školom« i dijelila se: 1. u gramatiku (dvije godine, današnji prvi i drugi razred), 2. u sintaksu (dvije godine, današnji treći i četvrti razred), 3. poetiku (jednu godinu, današnji peti razred) i 4. retoriku (jednu godinu, današnji šesti razred) ili u prva četiri razreda »gramatike« i posljednja dva »humanitatis«.

Najviša školska oblast za karlovačku gimnaziju bila je od godine 1813.—1816 i nadalje u Ljubljani, kao i za francuske uprave, od godine 1816.—1822., (t. j. do spojenja krajeva ovkraj Save sa ostalom Hrvatskom) c. kr. tršćanska gubernija u Trstu, a od god. 1822. dalje školsko ravnateljstvo za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu.

Godine 1834. uveden bi na karlovačkoj gimnaziji kao obligatan učevan predmet i madžarski jezik i za nj namješten posebni učitelj Taj se je predmet obučavao do školske godine 1847./8. Sada se je počelo više nastojati oko učenja hrvatskoga (ili kako su ga onda zvali »ilirskoga jezika«). Nu to nastojanje ostade samo do konca školske godine 1851./2. Ove je godine bila reorganizovana karlovačka gimnazija. Školske godine 1852./3. dokinut bi V. i VI. razred i uveden bi kao nastavni jezik njemački jezik, i tako posta od stare potpune šestorazredne gimnazije mala četvero razredna gimnazija u Karlovcu.

Njemački jezik ostade nastavnim jezikom u karlovačkoj maloj gimnaziji do školske godine 1860./1. Poslije ove godine uveden bi i u karlovačku gimnaziju hrvatski jezik kao nastavni jezik. Sada je bilo već osim Franjevaca i učitelja svjetovnjaka. Franjevci postajali su kao učitelji sve to redi u karlovačkoj maloj gimnaziji. Tako ostade karlovačka gimnazija malom gimnazijom sve do školske godine 1877./8. Od školske godine 1878./9. do školske godine 1881./2. bila je postepeno proširena na veliku gimnaziju sa osam razreda.

U samostanu oo. Franjevaca postadoše sada prostorije za veliku gimnaziju kud i kamo premalene. Stoga se je u Karlovcu godine 1882. ozbiljno potaklo pitanje o gradnji nove gimnazijske zgrade. Iz razloga štednje pristalo se je konačno na to, da se dogradi iza zgrade c. kr. realke nova zgrada u Rakovcu.

Sada da vidimo, kako je nastala c. kr. velika realka u Rakovcu i kako se je razvijala prije svoga spojenja sa kr. gimnazijom u jedan zavod.

Već carica i kraljica Marija Terezija, a još više njezin sin Josip II. izdavali su ponovne naredbe, da se hrvatski narod u Slavoniji i postojaloj Vojnoj Krajini, koji je za vremena turskoga gospodstva i turskih navala na naše krajeve u kulturi zaostao, podiže shodnim načinom u kulturi, pa su stoga austrijski generali stali podizati u svim većim mjestima u Slavoniji i Vojnoj Krajini trorazredne pučke škole. Nastavni jezik bio je u tim pučkim školama hrvatski, ali učilo se je i njemački. Pod strogom vojničkom upravom napredovale su te škole vrlo dobro, premda su bili učitelji tek obični isluženi podčasnici.

Prva takova trorazredna pučka škola bila je za slunjsku pukovniju, kamo je spadao i Rakovac, osnovana godine 1765. u Slunju. Ovdje ostade ova trorazredna pučka škola do godine 1819. Ove godine bude premještena iz Slunja u Rakovac, jer se je preselio već za francuske uprave štop slunjske pukovnije iz Slunja u Karlovac.

Iste godine (školske godine 1819./20.) pridodan bi ovoj trorazrednoj pučkoj školi tako zvani »četvrti razred«, koji je trajao dvije godine, a otvarao se je svake druge godine. Nastavni jezik bijaše u četvrtom razredu njemački jezik. Od godine 1819. zove se rakovačka pučka škola »Muster-Normal-Hauptschule«. Nakon uspješno svršenoga četvrtoga razreda mogli su biti učenici odmah primljeni u višu realku (Oberrealschule). Rakovački učenici, koji su nastavljali nauke, polazili su najradije višu realku u Štajerskom Gracu.

Od školske godine 1851./2. nazivlje se taj četvrti razred »nižom nesamostalnom realkom« i traje ko i prije dvije godine, ali dijeli se u dva godišnja tečaja ili razreda, koji su se svake godine otvarali. Od školske godine 1861./2. raširena bi niža realka na tri razreda, a od školske godine 1858./9. do 1863./4. pripojena je bila ovoj nižoj realci i učiteljska škola (preparandija) od dva godišnja tečaja ili razreda. Učiteljski pripravnici, koji su većinom svršili samo pučku školu, a neki već i služili kao učiteljski pomoćnici, polazili su većinom sa realcima

obuku, ali su pored predmeta propisanih za realku učili još didaktične i pedagoške predmete.

Školske godine 1863./4. proširena bi ova niža realka na višu realku od šest razreda i zvala se c. kr. velika realka u Rakovcu (k. k. Oberrealschule zu Rakovac), i to tako, da je bio školske godine 1863/4. otvoren četvrti razred, školske godine 1864./5. peti razred, a školske godine 1865./6. šesti razred. Školske godine 1863./4. bi posvema odijeljena pučka škola od realke, a naredbom c. kr. general komande u Zagrebu od 25. rujna 1864. bi premještena učiteljska škola iz Rakovca u Petrinju.

Školske godine 1871./2. proširena bi ova viša realka na sedam razreda. Od školske godine 1869./70. uveden bi na ovoj realci i ispit zrelosti, i to poglavito s razloga, da ne moraju absolvirani rakovački realci praviti prijamni ispit, žele li biti primljeni u koju cislaitansku tehniku.

Nastavni jezik bio je sveudilj na rakovačkoj realci njemački jezik, dočim se je hrvatski jezik učio samo kao poseban predmet. Od školske godine 1870./1. učila se je na hrvatskom jeziku i povjest i religija. Godine 1874. određeno bi, da se imade uvesti hrvatski jezik kao nastavni i za ostale predmete, nu to ipak ne bi posvema provedeno naročito ne u realnim predmetima. Stoga bi školske godine 1878/9. za generala Philippovića određeno, da se imade polovica predmeta (religija, hrvatski jezik, povjest i zemljopis) obučavati hrvatskim jezikom, a polovica predmeta (realni predmeti) njemačkim. Tako ostade ova realka do utjelovljenja Vojne Krajine materi zemlji (1883.)

Zgrada, koja je bila godine 1819. podignuta za tako zvanu »Muster-Normal-Hauptschule« tik do ceste u sadanjem botaničkom vrtu, srušena bi, a mjesto nje podignuta god. 1863. dvokatna zgrada (prednji dio sadanje zgrade).

Vrhovna školska oblast za c. kr. realku rakovačku bilo je glavno vojno zapovjedništvo (c. kr. general komanda) u Zagrebu do godine 1883., t. j. do pripojenja Vojne Krajine materi zemlji. Od godine 1883. vrhovna je školska oblast i za ovaj zavod kr. zemaljska vlada u Zagrebu.

Budući da su se Karlovčani godine 1882. najviše iz razloga štednje odlučili, da će dograditi iza postojale c. kr. velike

realke novu zgradu i budući da su privoljeli, da se realka i gimnazija spoji u jedan učevni zavod, u tako zvanu »kr. veliku realnu gimnaziju u Rakovcu«, bude karlovačka kr. velika gimnazija i rakovačka c. kr. velika realka spojena školske godine 1882./3., kada je prešao iz Karlovca u Rakovac prvi razred pod imenom »I. realno-gimnazijski razred«) dočim su svi ostali razredi prešli iz Karlovca u Rakovac školske godine 1883./4. Isprva (sve do godine 1895./6.) bila su prva četiri razreda realno-gimnazijska, dočim su bili od V.—VIII. razreda odijeljeni realni i gimnazijski razredi. Dugo je trebalo naporna i ustrajna rada, dok je zavladao u tom svoje vrsti jedinom zavodu u Austro-Ugarskoj monarkiji jedinstveni duh.

Time, što se je dozidala nova zgrada iza zgrade stare c. kr. realke, nije se mnogo postiglo, jer nakon ovoga dozidavanja zgrada s pedagoško-didaktičnih razloga ne zadovoljava.

Naredbom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, u Zagrebu od 7. lipnja 1895. br. 7.555. propisana je za prva četiri razreda ovoga učevnoga zavoda nova naučna osnova, po kojoj su samo prva dva razreda realno-gimnazijska, dočim se od trećega dalje dijele razredi u gimnazijske i realne. Naredbom od 16. rujna 1897. br. 15.333. uvedena bi u realne razrede (od 5. do 8.) osnova, koja je propisana za hrvatsko-slavonske realne gimnazije, uređene prema previšnjem riješenju od 19. rujna 1894., po kojoj traje i realni odio ovoga zavoda osam godina, t. j. imade osam razreda (I. i II. realno-gimnazijski), dočim je za više razrede gimnazijske ostala u glavnom u kreposti naučna osnova propisana visokom naredbom od 30. kolovoza 1886. br. 9454.

Nakon ovih promjena uče danas na ovom učevnom zavodu realci i gimnazijalci neke predmete zajedno, kao nauk vjere, hrvatski jezik, njemački jezik, zemljopis, povjest i filozofijsku propedeutiku (u tim se razredima drže i realci gimnazijske osnove) u svim razredima, u kojima se uče ovi predmeti, dočim matematiku (od III.—V.) i fiziku (u III. i IV. raz.) samo u nekim razredima. Ostale predmete uče posebice gimnazijalci po gimnazijskoj osnovi, a realci po realnoj osnovi.

Povodom spojenja ckolnih općina (Švarče i Banije) sa gradom Karlovcem odredila je visoka kr. zemaljska vlada otpisom od 20. siječnja 1903. br. 648, da se ovaj zavod imade od sada zvati: »Kr. realna gimnazija u Karlovcu«.

Ravnatelji bili su, u koliko se je moglo doznati: 1. u gimnaziji: o. Chrysostomus Fogh od 1810.—1834. podjedno gvardijan i administrator župe nutarnjega grada i cenzor knjiga, o. Josip Emanuel Podvinski podjedno ravnatelj dječačke i djevojačke škole u Karlovcu od 1834.—1853., o. Cherubin Horvatić od 1853.—1857., o. Barnabas Palyuk škol. god. 1857./8, o. Cherubin Horvatić od 1858.—1862., o. Pavao Bošnjak od 1862.—1864., Cherubin Horvatić škol. godine 1864./5, Josip Kostić (svjetovnjak) od 1865.—1868., Ignjat Bartulić od 1868.—1884. (28. veljače).

2. u realci: Franz Potoschnigg (Oberlehrer) od 1819.—1830., Emerich Antolich (Oberlehrer) od 1830.—1850., Johan Januškovec od 1850.—1853., Franz Radočaj od 1853.—1863., Franz Vaniček škol. god. 1863./4. (I poljeće) privr. ravnatelj, Martin Sekulić škol. godine 1863./4. (II. poljeće) privr. upravitelj, Dr. Ferdinand Peche privr. ravnatelj od 1864.—1868., Sigismund Šoštarić pl. Letovanićki od 1868—1875., Dr. Matija Kliment Uhlirž od 1875.—1877., Viktor Lipež od 1877.—1884.

3. na kr. realnoj gimnaziji: Viktor Lipež 1884.—1892., Dr. Matija Kliment Uhlirž od 1892.—1895., Rudolf Strohal od 1895. do danas.

Posljedni direktori (nadzornici) pučkih škola u karlovačkom generalatu sa sjedištem u Karlovcu bili su: Ivan Sabljak do 1809., Franjo Jurjević za francuske vlade od 1810.—1813. i za austrijske uprave od 1813.—1826. Franz de Paula Julius Fras (od 1826.—1844.), Philipp Mikoević (od 1844.—1853.), Johan Januškovec (od 1853.—1864.) i Stefan Miholek (1865.).

VI. Vojska i vojnički zapovjednici u Karlovcu.

a) REDOVNA VOJSKA.

Neprestane turske navale na Hrvatsku u 16. vijeku umanjile su s jedne strane ugled i moć hrvatskih banova i velikaša, a s druge strane prisilile austrijske vladare, da na međama svoje države urede stalnu vojsku, i tako su hrvatske čete došle pod vrhovni nadzor dvorskoga bojnoga vijeća u Gracu. Hrvatski seljak postade vojnikom, koji se je neprestance vježbao u oružju i koji je morao biti uvijek spreman, da suzbije turske navale. On od države nije dobivao drugo no oružje i odoru i samo u slučaju rata plaću. Kada nije neprijatelj prijetio, obrađivao je svoje polje i tjerao gospodarstvo. Područje, u kom je bio hrvatski seljak uvijek spreman na rat i obranu zemlje, zvalo se je Vojna Krajina (Militär Grenze). Vojna Krajina dijelila se isprva u: 1. hrvatsku vojnu Krajinu sa sjedištem u Karlovcu, 2. slavonsku vojnu Krajinu sa sjedištem u Varaždinu i 3. primorsku vojnu Krajinu sa sjedištem u Senju,

Na čelu vojničke uprave za cijelu gornju Krajinu (hrvatsku) stajao je glavni zapovjednik (General-Obrist der Crobotischen und Meergrenzen). Karlovačka (hrvatska) Krajina, koja je sizala isprva do Kapele, imala je isprva dvije velike kapetanije,

i to: 1. karlovačku i 2. slunjsko-žumberačku, te četiri malene kapetanije i to: 1. u Križanić Turnju, 2. u Barilović, 3. u Tounju i 4. u Ogulinu. Primorska Krajina imala je dvije kapetanije, i to: 1. u Senju i 2. u Otočcu.

Najjača vojnička posada bila je u Karlovcu kao u glavnoj hrvatskoj tvrđi. U karlovačkoj vojsci bilo je raznovrsnih četa, tako:

1. arkibusirska konjanička četa, u kojoj su služili po izbor hrvatski plemići, te su bili tjelesnom stražom generala. Ova je četa uvedena godine 1580, brojila je 100 momaka, a zapovjedao je njome general. Isprva su nosili viteško odijelo s oklopom i odlikovali su se svojim junaštvom.

2. dvije kumpanije hrvatskih huzara (od godine 1578.) svaka od 50 momaka. Ovi su se konjanici odlikovali osobito junačkim držanjem, ubojitim oružjem i narodnim odijelom. Oni su vršili isvrsno i poštovne poslove.

3. regularna pješačka vojska, koja je sastojala od njemačke čete i hrvatskih strijelaca, prozvanih haramija. Haramije bili su dobri vojnici i čuvali su vrlo oprezno zasjede i klance, a uvedeni su godine 1589.

4. martolozi uvedeni su početkom 16. vijeka protiv turskih martoloza, koji su poput kasnijih bašibozuka plijenili i harali, do česa su došli. Martolozi bili su doskora dokinuti i mjesto njih bili su uvedeni žumberački i ogulinski uskoci, većinom novodoseljeni sljedbenici grčko-istočne vjere.

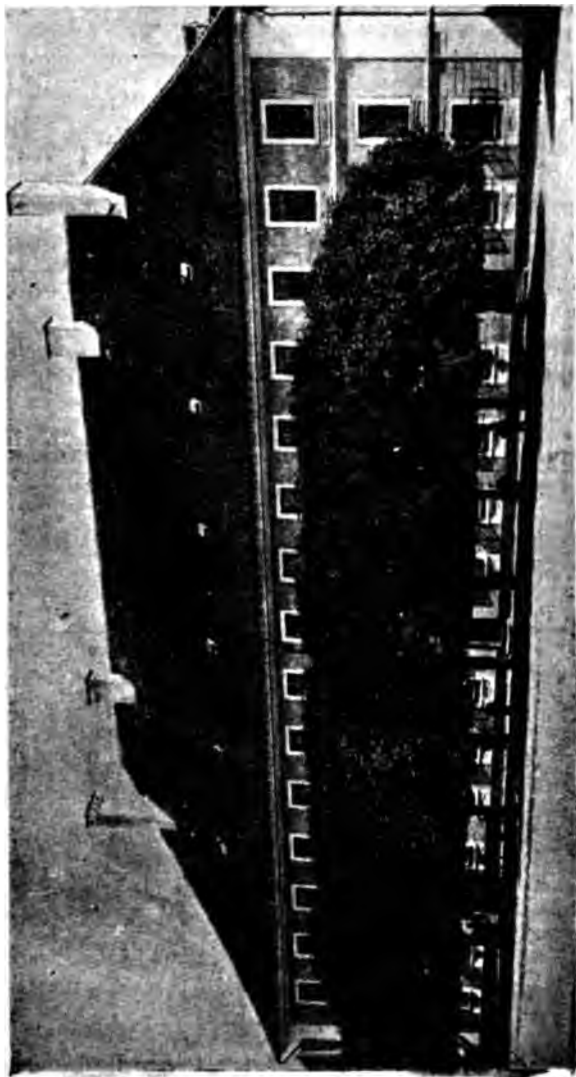
5. venturini i mazoli bili su neka vrst narodne garde. U ovu četu venturina bili su popisani u gradovima Karlovcu, Senju, Ogulinu i Otočcu građani sposobni za vojničku službu. Godine 1701. brojila je ova četa u Karlovcu 42 momka. Mazoli bili su unovačeni seljaci. Oni su gradili krajiške utvrde, pravili mostove, sjekli drva i t. d., a bili su u defenzivi i dobri vojnici.

Troškove za vojsku u hrvatskoj (karlovačkoj) krajini podmirivale su dugo vremena pokrajine austrijske Koruška i Kranjska.

Tečajem dugotrajnih turskih ratova u 16. i 17. vijeku postajale su škole u Hrvatskoj sve rijeđe, stoga je i naobrazba krajiških časnika bila dosta malena, bilo ih je dosta i nepismenih.

Tako je bilo, dok nije godine 1746. vojvoda Hildburgshausen reformirao Vojnu Krajinu. Hrvatska i primorska Krajina, koje se odsele redovno zvahu Karlovačkom Krajinom, razdije-

ljene biše odsele u tri pješačke pukovnije, i to: u slunjsku, ogulinsku i ličku sa 4000 momaka i jednu konjaničku sa 800 momaka. Kada je bila konjanička pukovnija dokinuta, ustrojena

Sl. 36. Vojarna br. 1. na Jelačićevu trgu u Karlovcu.

bi jošte četvrta pješačka pukovnija u Otočcu. Odsada bijahu hrvatske krajiške čete posvema izjednačene sa ostalim carskim četama.

Zapovjedništvo slunjske pukovnije bilo je od god. 1746.—1768. u Bariloviću, od godine 1768.—1810. u Slunju, a od 1810. do razvojačenja Vojne Krajine u Karlovcu.

Zapovjednici karlovačke Krajine, dotično generali karlovački, bili su redomice-ovi:

Tek. broj	Ime generala	Bio general od godine do godine	Što se je znamenita dogodilo?
1	Ivan Ferenberg (Fernberg) iz Auera na rijeci Adiži	od 1578. do 1579.	Branio je Milan od Francuza. 1545. postade plemićem. 1566. dovede u Ugarsku 3 čete iz Tirola, a 2 iz Koruške protiv Sulejmana II. Stoga postade senjskim kapetanom. 22. V. 1578. pobije Turke u Drežniku na Korani, a 13. VII. 1578. pod Dubovcem. Radio je uz nadvojvodu Karla Štajerskoga najviše oko podignuća karlovačke tvrdje.
2	Ivan Vajkard barun Auersperg	od 1579. do 1580.	Radio je mnogo na utvrdama karlovačkim.
3	Jobst Josip grof od Turna i Križa	od 1580. do 1589.	Uhvatio 1561. kod Novoga na Uni Huzref pašu, koji se je otkupio za 20.000 dukata. 1572. utiša kod Krškoga seljačku bunu. 1569. potukao kod Perušića Turke. Kao general karlovački bio je silovit, te se stoga hrvatski stališi i potužiše na nj u saboru 1585.
4	Andrija barun Auersperg	od 1589. do 1593.	Uz hrv. bana Tomu Erdödija potukao je 22. VI. 1593. Turke kod Siska i zaplijenio bogato odijelo Hasana Predojevića, od koga dade učiniti misno odijelo (sada u Ljubljani).

Tek. broj	Ime generala	Bio general od godine do godine	Što se je znamenita dogodilo?
5	Juraj Lenković od Podbriježja	od 1593. do 1601.	Vrlo hrabar i odvažan general. 1594. ote Turcima Petrinju, Hrastovicu i Goru, popalio je Bihać i donesao veliki plijen u Karlovac, 1596. bi poražen od Turaka pod Klisom u Dalmaciji, ali si osvjetla lice u Slavoniji, porazivši Turke. Naseljivao je pravoslavne žitelje iz Bosne po Hrvatskoj, osobito u Gomirju, Vrbovskom i Komorskim Moravicama, a neke i u Karlovcu.
6	Vid Kisel barun od Fužine (njem. Kaltenbrunn nedaleko Ljubljane)	od 1601. do 1609.	Potukao Turke pri sv. Jurju kod Ostrošca. Sa Senjanima nije lijepo postupao, radi česa ga opomenu kralj Rudolf II. (1607.) Za doseljene pravoslavne žitelje u Gomirju i okolici ishodio je godišnju potporu od 200 for. od Kranjske pokrajine.
7	Vuk barun Eggenberg	od 1609. do 1614.	Za turskoga rata izgubio u Ugarskoj lijevu nogu, kasnije se služio drvenom. Istaknuo se u borbi med senjskim uskocima i Mlječanima
8	Adam grof Trautmansdorf	od 1615. do 1617.	Ratovao je s Mlječićima, te poginuo i u ratu s njima 7. VI. 1617.
9	Marquard Eck barun od Hungersbacha	od 1617. do 1618.	Odlikovao se u ratu mljetačkom.
10	Gotfrid Stadel ili Stadler	od 1618. do 1622.	Hrvati mu podjeliše radi zasluga za kraljevinu Hrvatsku indigenat
11	Rudolf barun Paar	od 1622. do 1626.	Bio je komendator i veliki glavar malteškoga reda.

Tek. broj	Ime generala	Bio general od godine do godine	Što se je znamenita dogodilo?
12	**Vuk Krsto Frankopan, grof Trsatski**	od 1626. do 1652.	Pověljom od 3. III. 1622. oslobodi Ogulince radi njihova junaštva od svake podaničke sveze i daće knezovima Frankopanima, koji su bili vlastela ogulinska i modruška. Vojevao je protiv Mlječana vrlo uspješno. 1627. potuče Turke pred Karlovcem. 1634. potuče Turke u zavaljskom polju i nedaleko Karlovca. 1642. ote Turcima grad Perušić. Zet njegov Petar grof Zrinski potuče Turke ametom 1649. kod Rakovice. Kao kraljev pouzdanik inštalirao je dva hrvatska bana 1628. grofa Žigu Erdödya a 1648. grofa Ivana Draškovića. 1626. umirio je pobunjene Draganićance, a god. 1642. Samoborce. Za njegove zasluge darova mu kralj Ferdinand III. 10 000 for. i otpusti mu porez od imanja Brešci (Rann) u Štajerskoj (1643.). Kćerku svoju Katarinu vjenčao je za Petra grofa Zrinskoga u Karlovcu 27. X. 1641. To su bili najsjajniji svatovi, što ih je ikada Karlovac vidio.
13	**Herbard grof Auersperg**	od 1652. do 1669.	Njegov vicegeneral bio je u karlovačkoj krajini Petar grof Zrinski, koji i jest mjesto njega malo ne sve poslove obavljao. Petar Zrinski potukao je 1663. Turke kod Otočca. Malo zatim postao je Petar Zrinski banom hrvatskim.
14	**Ivan Josip grof Herberstein**	od 1669. do 1689.	Prije svoga dolaska u Karlovac bio je varaždinskim generalom, te je ametom potukao na roviškom polju pravoslavne buntovnike 1668. Radio je vrlo mnogo oko crkvene unije. Brzo je došlo medju njim i Petrom Zrinskim do spora. On je prijavio bojnomu vijeću u Gracu cijelu osnovu urote Zrinsko-Frankopanske po posebnom izaslaniku Paukeru, a iz Graca i u Beč (10. III. 1670.). On poplijeni imanja Zrinsko-Franko-

Tek. broj	Ime generala	Bio general od godine do godine	Što se je znamenita dogodilo?
			panska i upokori pristaše Zrinskoga i Frankopana. Uživajući potpuno povjerenje kralja Leopolda I., postao je vrlo moćan u Hrvatskoj, bio je bezobziran i silovit. Kao malteški vitez poduze 1686. vojnu na Turke i potuče više puta Turke. 1689. osvoji Liku i Krbavu. Njegovo mrtvo tijelo bilo je pokopano u raci crkve sv. Josipa u Karlovcu. Kada je ova crkva 1833. porušena bila, prenesena bi nadgrobna njegova ploča u crkvu sv. Trojice i uzidana u zid.
15	Karl Eugen vojvoda od Croy-a	od 1689. do 1694.	1689. borio se s Turcima kod Niša. 1690. otjera Turke ispred Osijeka. Ote Turcima nešto zemljišta u Krbavi i kasnije osvoji u Slavoniji Brod i Gradišku
16	Franjo Karlo grof Auersperg	od 1694. do 1701.	Na glasu general, sudjelovao je u raznim bitkama sa Turcima.
17	Hanibal Alfons Emanuel knez Porcia	od 1701. do 1709.	1704. bio je poklisar na dvoru ruskoga cara Petra Velikoga u Moskvi.
18	Josip grof Rabata	od 1709. do 1731.	1716. potjera Turke iz Perne i Vojnića. U njegovo doba radilo se je mnogo o uredjenju Krajine. Sam je mnogo radio oko unije.
19	Franjo grof Stubenberg	od 1731. do 1740.	1731. umiri pravoslavne doseljenike po imanjima zagrebačkoga biskupa. Vojevao je s Turcima. Kod Mekušja pokušao učiniti nove utvrde, koje je voda porušila.
20	Ivan Juraj grof Herberstein	od 1740. do 1744.	Vojevao je u Italiji 1744., a za našljednoga rata u Bavarskoj i Češkoj.

Tek. broj	Ime generala	Bio general od godine do godine	Što se je znamenita dogodilo?
21	**Vojvoda Fridrik Josip Maria Hildburghausen**	od 1744. do 1748.	Reformirao Krajinu (1746.). U nasljednom ratu bio nesretan, bio je potučen u bici kod Rossbacha 1757.
22	**Leopold barun Scherzer**	od 1748. do 1754.	1751. pobune se Ličani, koje je brzo upokorio.
23	**Benvenuto grof Petazzi**	od 1754. do 1763.	—
24	**Filip Levin barun Beck**	od 1763. do 1768.	Sudjelovao je u raznim bitkama u sedmogodišnjem ratu. Bio je izvrstan general. Podizao je škole i triebio hajduke.
25	**Franjo barun Preis**	od 1768. do 1771.	—
26	**Venceslav Kleefeld barun od Hnojeka**	od 1771. do 1777.	29. V. 1775. provalila je voda kod novih vrata u tvrdju i poplavila je cijeli Karlovac.
27	**Samuel grof Gjulaj**	od 1777. do 1786.	Istaknuo se za pruskoga rata.
28	**Barun de Vins**	od 1786. do 1790.	Za njegova generalata spoji kralj Josip II. sva tri hrvatska generalata karlovački, banski i varaždinski u jedan pod imenom hrvatskoga vojnoga zapovjedništva. General de Vins se radi toga preseli u Zagreb mjeseca travnja 1787., gdje je od tada ostala general komanda.

Tek. broj	Ime generala	Bio general od godine do godine	Što se je znamenita dogodilo?
9	Ivan grof Erdődy	od 1790. do 1791.	Za njegova kratkoga generalata odijeljena bi u upravi banska Krajina, dočim se je upravljala zajedno karlovačka i varaždinska Krajina do godine 1823. Malo iza nastupa generalske časti postade banom hrvatskim.
0	Grof Kaunitz od Rittberga	od 1791. do 1799.	—
31	Chernell v. Chernellhasa	od 1799. do 1807.	—
32	Barun Hiller	od 1807. do 1809.	—
33	Lattermann	1809.	Za njegova generalata osvojiše Francuzi Hrvatsku ovkraj Save, te je držaše u svojoj vlasti do 1813.

Francuski generali bili su u Karlovcu: grof Carra St. Cyr (od 1809.—1810.), barun Delzon (od 1810.—1812.) koji ostavi ovo mjesto, da povede 13. zbor u Rusiju, gdje pogine 24. listopada 1812., barun de Pourally (1812.) i barun Jeanin, koji pobježe iz Karlovca 17. kolovoza 1813., kada je začuo, da se primiče austrijska vojska.

Iza toga postade generalom Pavao pl. Radivojević. (od 1814.—1829.), za koga se opet ujedine hrvatski generalati, karlovački, banski i varaždinski sa trajnim središtem (geneneral komandom) u Zagrebu.

Kada je bila Vojna Krajina razvojačena, pripade momčad karlovačkoga okružja stranom 53. zagrebačkoj pukovniji, stranom 79. otočkoj, dok nije bila uvedena od 1. I. 1883. nova pješačka pukovnija br. 96. u gradu Karlovcu, od koje su tri batalijuna u Karlovcu, dočim se jedan nalazi u Nevesinju u Hercegovini. Na čelu pukovnije jeste pukovnik. Momčad ove pukovnije smještena je u staroj vojarni na Jelačićevu trgu i u novoj vojarni, podignutoj god. 1896. na sjevero-istočnoj strani promenade.

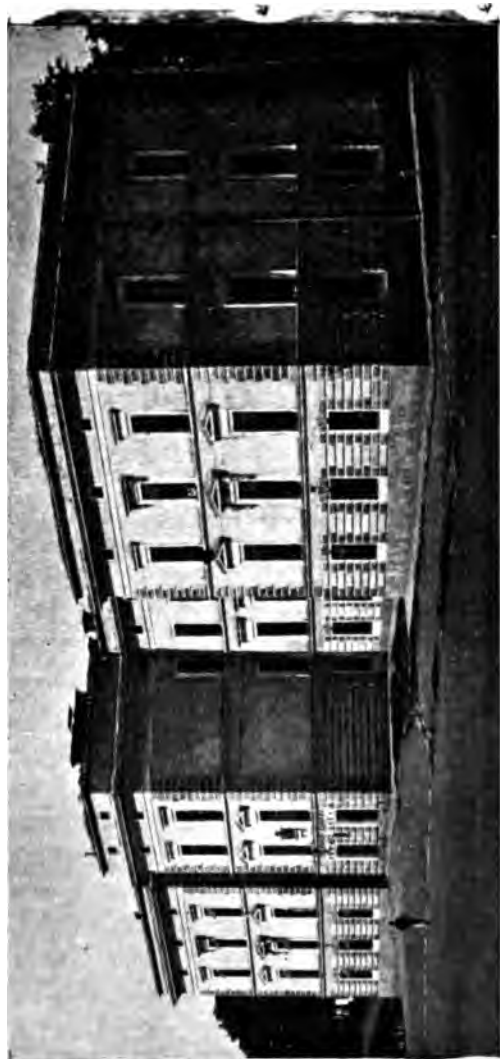
Osim redovite pješačke pukovnije br. 96. nalazi se danas u Karlovcu još 26. domobranska pješačka pukovnija. Dva batalijuna ove pukovnije borave redovno u Karlovcu, a jedan u Gospiću. Momčad ove pukovnije bila je smještena od 1874.—1895. u erarskim zgradama na Švarči, a od 1895. u novo sagrađenoj domobranskoj vojarni na marvinskom trgu ili u domobranskoj ulici. Napokon imade u Karlovcu i nešto topništva i nešto oružništva.

Najznatnije vojničke zgrade u Karlovcu pored pomenutih triju vojarna jesu: zgrada c. k. kadetske škole (u kojoj su zgradi jednom stanovali karlovački generali), Oružana (Zeughaus, jedna od najstarijih zgrada u današnjoj tvrđi na Jelačićevu trgu), pekarna na Strossmayerovu prije Josipovu trgu, časnički kasino i blagovaona sa c. kr. nadopunidbenim kotarskim zapovjedništvom iza ljekarne »k crnom orlu« na uglu Vijećničke i Generalske ulice te Jelačićeva trga, zgrada ravnateljstva (komando) c. kr. kadetske škole na uglu Markezijeve ulice i Jelačićeva trga, zgrada, u kojoj stanuje pukovnik 96. pukovnije, na uglu Markezijeve i Rakovačke ulice, zgrada posadnoga zapovjedništva (Stations Commando) na uglu Vijećničke i Rakovačke ulice i zgrada c. kr. vojničke bolnice. U gradu Turnju prebivaju rednovno po dvije satnije c. kr. karlovačke pješačke pukovnije. Na Dubovcu postoji od godine 1837. kraj Lujzinske ceste vojnička barutana, koju je sazidao maršal grof Laval Nugent.

Karlovačke krajiške čete sudjelovale su, počevši od 1618. do danas u ovim ratovima i bitkama (u koliko nije spomenuto već prije kod karlovačkih generala):

1. U 30godišnjem ratu 1618., 2. u prvoj lipskoj bitki 1631., 3. u bitki kod Lützena 1632., 4. u bitki kod Nördlingena 1634., 5 u bitki kod Huksara preko Vesere 1639., 6. u Češkoj kod Bešina 1646., 7. u Pomeranskoj 1659., 8. u turskom ratu 1663.,

9. u Nizozemskoj 1674., 10. u turskom ratu 1683., 11. u turskom ratu pod velikim senjskim kapetanom Teuffenbachom 1716., 12. u turskom ratu pod vicekomandantom u Kostajnici,

Sl. 37. Vojarna broj 2. na sjevero-istočnoj strani promenade.

Matačićem, i pod vicekomandantom u Zrinju, Paraminskim, 1717., 13. u turskom ratu 1737., 14. u turskom ratu 1739., 15. kod Suhaja u Češkoj 25. V. 1742., zatim kod Leitmeritza,

16. u Italiji pod generalom Herbersteinom 1744, 17. u Provenci kod Nizze 1746, 18. u Genueškom osvojiše klanac Bochettu pod pukovnikom Dillisom 1747., 19. u sedmogodišnjem pruskom ratu, gdje se pod vodstvom Laudonovim kod Lobositza istaknuše 1756., 20. u bavarskom nasljednom ratu 1778, 21. u turskom ratu 1788., 22. u francuskom ratu 1792. i 1799., 23. u ratu sa Napoleonom 1805, 24. God 1809. u Italiji sudjelovala su 2 batalijuna slunjske (karlovačke) pukovnije u bitki kod Sacile i na Piavi. Jedna satnija sačinjavaše posadu u maloj gorskoj tvrđavi Predil (u isto vrijeme slično 2 satnije Ogulinaca u Malborghettu), koju je tako junački branila tečajem triju dana proti jednoj cijeloj četnoj diviziji Francuza, da se to djelo u našem vojništvu slavi kao ono Leonide u Termopilama ili Zrinskoga u Sigetu. 25. Od godine 1809.—1813. sačinjavaše momčad karlovačke (slunjske) pukovnije zajedno sa ogulinskom »drugu hrvatsku pukovniju« u vojsci Napoleona I. Prvu hrvatsku pukovniju sačinjavahu Otočani, koji su 1812. u bitki kod Borodina sudjelovali i radi osobito hrabroga vladanja bili od Napoleona I. napose odlikovani. 26. Godine 1814. sudjelovahu dva batalijuna kod osvojenja južne Dalmacije. 27. Godine 1835. sudjelovahu odjeli karlovačke (slunjske) pukovnije kod suzbijanja turskih zuluma kod Tržeca i Velike Kladuše. 28. Godine 1836. sudjelovahu 2 batalijuna i karlovački pučki ustanak u boju kod Izačića. 29. Godine 1848. sudjelovaše prvi batalijun proti revoluciji u Bergamu, zatim kod obrane Peschiere i u bitkama kod Goita i Volte, a treći batalijun u banovoj vojsci u Ugarskoj u bitkama kod Velencze i kod osvojenja Beča. 30. Godine 1849. sačinjavao je prvi batalijun karlovačke pukovnije posadu Mantue, a drugi i treći batalijun sudjelovao u banovoj »južnoj vojsci« u Ugarskoj napose u bitki kod Tapio-Bieske. Godine 1848. i 1849. odlikovani su bili ovi časnici: i to redom željezne krune: satnici Hassek i Maravić, križem za zasluge: pukovnik Nikola pl. Mudrovčić, potpukovnik Nikola pl. Bunjevac, satnici Kotas, Glavaš, Blagaić, Emanuel Maravić i Martin Kovačević, te natporučnici Pukšec, Josip Mudrovčić i Ivan Fudurić. 31. Godine 1859. sudjelovao je jedan batalijun u Italiji u boju kod Varese i Castenedola, a jedan batalijun kod Malegnana i Solferina. Ove su godine bili odlikovani križem za zasluge: natporučnik Pajo Jugat i poručnici Franjo Stipić, Milan

Vidale i Antun Muić. Godine 1866. nije karlovačka pukovnija sudjelovala u ratu, već je sačinjavala posadu u Istri. 32. Za bosansko-hercegovačke okupacije 1878. spadala je momčad karlovačkoga okružja djelomice 53. zagrebačkoj pukovniji nadvoj-

Sl. 38. Domobranska vojarna.

vode Leopolda, a djelomice 79. otočkoj pukovniji grofa Jelačića. Prva (53.) pukovnija sudjelovala je u bitkama kod Rogolje (Vacar-Vakufa), kod Jajca, kod Velečeva i kod osvojenja Ključa, a druga (79.) sudjelovala je u bitkama kod Doboja, kod Žegara,

Križova i kod osvojenja Bihaća. Iste godine 1878. sudjelovala je i karlovačka 26. domobranska pješačka pukovnija sa sva tri batalijuna kod okupacije Bosne i Hercegovine, i to I. batalijun obsjedao je Veliku Kladušu, II. batalijun bio u okršaju kod Prosičenoga kamena, a III. batalijun bio u bitki kod Bihać-Žegara i kod Izačića. Od momčadi domobranaca odlikovano je 5 momaka sa srebrnom kolajnom za hrabrost. Karlovačka 26. domobranska pješačka pukovnija je u opće jedina domobranska pukovnija u zemljama krune sv. Stjepana, koja se je sa neprijateljem borila. Od karlovačke (slunjske) pukovnije odlikovano je za hrabrost pred neprijateljima od god. 1848.—1878. u svem 188 momaka, i to 9 sa zlatnom i 109 sa srebrenom kolajnom. Osim toga participira kao dio 53. zagrebačke i 79. otočke pukovnije još u razmjeru na odlikovanja za hrabrost, i to na 12 zlatnih i 239 srebrenih kolajna.

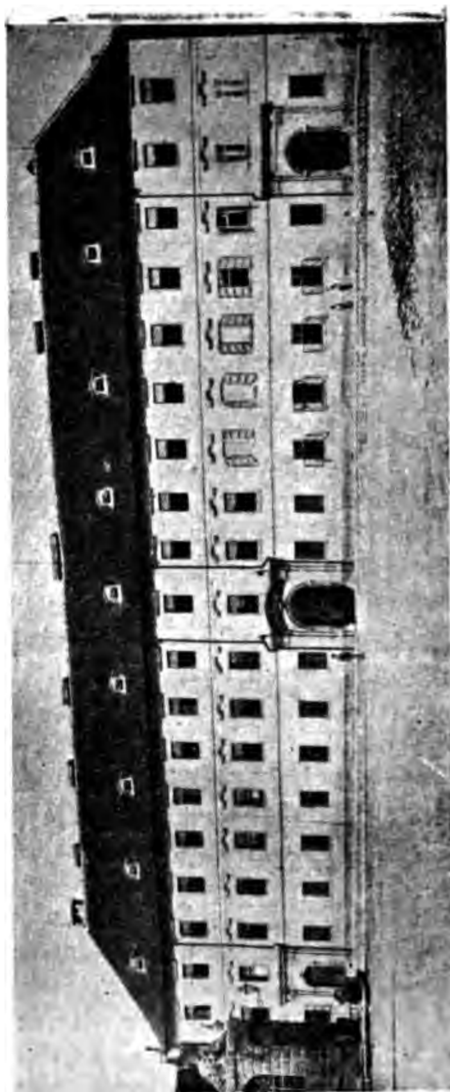
b) KARLOVAČKA GRADJANSKA GARDA.

Kada je grad Karlovac postao godine 1781. kr. i slobodnim gradom, počelo se je ozbiljno o tom raditi, da se u gradu Karlovcu osnuje posebna građanska ili purgarska garda. Najprije se ovakova osnovala u Dubovcu kao dubovačka kumpanija. Oko godine 1800. ustrojiše karlovački građani, na čelu neki njemački majstori, građansku četu ili gardu, koja je brojila 180 momaka. Ovom je četom upravljao gradski kapetan. Prvi njen četnik bijaše gradski kapetan Pogačnik.

Budući da je svakim danom u to vrijeme prijetila sve to veća opasnost od Francuza, stoga bijaše ova građanska garda po nalogu vlade god. 1803 povišena na četiri kumpanije, od kojih je svaka imala po 250 momaka, ne računajući amo šarže. Tako pomnoženoj građanskoj gardi zapovijedao je gradski kapetan Kreč, a njegovim je zamjenikom bio gradski fiškus Paulić. Odijelo imali su četnici kao što su ga imali i tadanji njemački časnici.

Sama garda odijevala se je kao hrvatske pukovnije, t. j.

momčad imala je plavo odijelo sa crljenim rubom, uske hlače i visoke čižme. Karlovačka građanska garda imala je i svoju posebnu glazbu. Prvu građansku gardu uvježbao je kapetan Paliček, koji je službovao kod Strassoldove pukovnije, koja je onda bila u posadi u Karlovcu.

Sl. 39. C. kr. oružana na Jelačićevu trgu.

Palička, koji je bio rodom Čeh, zavoljeli su osobito

Karlovčani, pa su ga i u raznim zgodama odlikovali, najpače kad je bio car i kralj Franjo proglašen 1804. austrijskim carem. Ovaj su dogođaj Karlovčani proslavili vrlo svečano.

Od kasnijih četnika osobito se ističu gradski kapetani Mirko Lopašić (1827.), Dragutin pl. Klobučarić (1833.) i Marko Milčić (1840.)

Ova je četa obavljala u slučaju rata (n. pr. 1809.) i noćne straže, kada je druga redovita vojska u rat pošla.

Koliko su Karlovčani držali do ove svoje građanske garde, vidi se najbolje odatle, što nijesu nijednomu ni građaninu ni strancu dozvolili, da tjera budi kaki obrt, ako nije bar nekoliko godina služio u ovoj gardi.

Za francuske je vlade prestala ova četa. Čim su Francuzi otišli, opet se nanovo ustroji. Sada je imala i drukčije odijelo. Svi su imali i momci i časnici bijele hlače, visoke čižme, plavi frak sa sjajnim pucetima i crvenim ovratnikom, na glavi su nosili visoku čaku, koja je odozgo bila širja no dolje. Svi su momci imali puške i sablje o pasu, dočim su šarže imali samo sablje. Svi su si morali odijelo sami nabaviti, dočim im je oružje nabavljala gradska općina.

Građanska se je garda sastajala pred gradskom vijećnicom. U svečanim zgodama najprije su visoki vojnički dostojanstvenici pregledali građansku gardu, a onda istom ostalu redovnu vojsku. Ona je u počast davala uvijek salve prije no ostala vojska.

Godine 1837. (4. svibnja) izradi ova građanska garda i svoja nova pravila (statute), koje je kr. namj. vijeće odobrilo istom 11. listopada 1843. pod br. 36 802. Ova odobrena pravila bila su javno na vježbalištu pročitana pred cijelom građanskom četom i po svima članovima čete potpisana.

Pravila su bila sastavljena na njemačkom jeziku, kojim se je i zapovijedalo. Dijele se u 24 artikula ili paragrafa. Sada je četa sastojala od momčadi, redovno triju kaprala, koji je svaki imao svoj vod (Zug), jednoga narednika, jednoga podčasnika i jednoga kapetana te četnika.

U društvenu blagajnu uplaćivali su od godine 1837. mjesečno svaki momak po 5 krajcara, kapral 10 krajcara, narednik 15 krajcara, podčasnik 40 krajcara, kapetan 45 krajcara i četnik 1 forintu. Od službovanja kod građanske čete nije se smio ni

jedan karlovački stanovnik (od godine 1837.) osloboditi, osim da je platio u društvenu blagajnu 100 for. Godine 1837. brojila je ova četa zajedno sa časnicima 161 člana. Zapovjednikom glazbe bio je Oton Hauska (kapelnik), a predvodio je glazbu Franjo Amon (Regiments-Tambor).

Godine 1840. nabavila si je ova četa i svoj posebni barjak. Posvetu barjaka obavi četa 8. rujna 1840. u crkvi sv. Trojice. Kumom barjaka bio je poznati hrvatski rodoljub grof Janko Drašković sa suprugom, a prisustvovale su ovoj svečanosti sve civilne i vojne oblasti.

Ovaj se barjak čuva još i danas kod karlovačkoga poglavarstva. Barjak je od bijele svile. Na jednoj je strani izrađen grb grada Karlovca, a nad njim je izvezen hrvatski natpis »Ljubav domovini«, a na drugoj je strani grb kralja Ferdinanda I., a nad njim je izvezen opet hrvatski natpis »Vjernost kralju«. Na barjaku se nalaze i dvije vrpce, jedna od bijele svile sa zlatom izvezenim natpisom »Cohors civ. carolostad. 1840«., a druga od plave svile sa srebrom izvezenim natpisom »Pro rege et patria«. Bod barjaka (vršak) jest mjeden, te imade na prednjoj strani sliku sv. Trojstva, a na stražnjoj sliku sv. Florijana.

Početkom godine 1848. narasla je ova građanska garda na 6 kumpanija, od kojih je bila jedna na Gazi, jedna na Baniji, jedna na Dubovcu, jedna u Židovskom varošu, a dvije u tvrdi. Nu još iste godine nestade ove građanske garde.

Mjesto građanske garde osnovana bi (1848) narodna garda. Prvim zapovjednikom narodne garde bio je trgovac Hinko Davila. Momci i časnici narodne garde nosili su narodne surke, na glavi modre kapice sa hrvatskom trobojnicom i sablje oko pasa. Ova se je narodna garda razišla god. 1850., kada su sasma nove političke prilike nastale.

3. VOJNO-VETERANSKO DRUŠTVO NA BANIJI KRAJ KARLOVCA.

Ovo je društvo osnovano u najnovije vrijeme osobito nastojanjem Daniela Lenharda, Josipa Tončića, Mirka Kozine, Ivana Žibrata, Maksa Pržibila i Maksa Knoblocha.

Nastojanjem pomenutoga Danijela Lenharda sakupi se 12. veljače 1898. u kući Ivana Žibrata više isluženih podčasnika na dogovor, da osnuju »Vojno-veteransko društvo« u Karlovcu (na Baniji). Istoga dana izabran bi privremeni odbor, koji je imao prema pravilima sličnoga društva u Zagrebu izraditi pravila za ovo društvo. Zemaljska vlada, odio za unutarnje poslove odobri predložena pravila riješenjem od 8. studenoga 1900. broj 62.804.

Odmah, čim je ovo društvo dobilo potvrđena pravila, zamoli 6. prosinca 1900. Njegovu cesarsku i kraljevsku Visost Prejasnoga gospodina Nadvojvodu Franju Ferdinanda, da milostivo preuzme pokroviteljstvo nad ovim društvom. Njegova se cesarska i kraljevska Visost odazove ovoj molbi i prime svojim listom od 18. prosinca 1900. br. 554. pokroviteljstvo nad društvom svojih vjernih i hrabrih isluženih vojnika.

Čim je društvo počelo raditi, odmah stade prikupljati novac, da osnuje svoju posebnu glazbu. Kada je društvo sakupilo dovoljnu svotu novaca, nabavljeni su bili glazbeni instrumenti.

Svrha je ovomu društvu: 1. podupirati bolesne i iznemogle članove, 2. uplaćivati određenu svotu za podmirenje pogrebnih troškova i 3. po mogućnosti podupirati udove i siročad umrlih drugova. Redovni članovi društva postaju isluženi ili otpušteni vojnici.

Uniformu mora si svaki član sam nabaviti. Društvena uniforma jest: crn okrugao šešir s bijelom perjanicom i srebrnim gajtanom sa žirom (žirkama); kapa poput kape kod vojničkih časnika sa srebrenim gajtanom i ružom sa slovima »V. D.«, umjesto puceta žuti granat; hlače tamnoplave, kabanice po kroju vojničkom od modre tkanine; bluza je tamno modra na rukavima iskićena. Nošenje uniforme je dozvoljeno samo prigodom korporativnih izlaza. U takvim zgodama nose članovi društveni

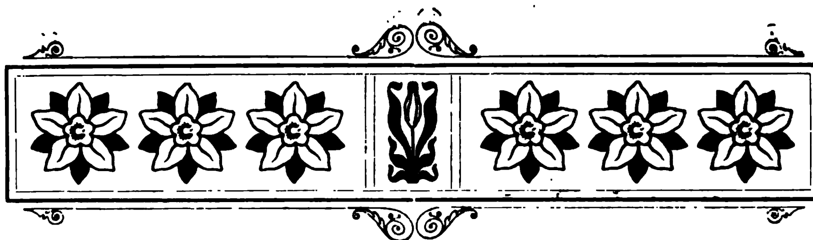
i sablje u crnim svjetlom kožom preodjevenim i žuto okovanim koricama sa mjedenim drškom, pripasak imadu od crne kože. Glazba izlazi samo u svečanim prilikama.

Društveni barjak u narodnim bojama imade na obje strane sliku Njegova Veličanstva u ornatu ugarsko-hrvatskoga kralja.

Prvim zapovjednikom ovoga društva bio je Josip Tončić, sada je zapovjednikom Željko Žibrat.

Bilješka: Neko vrijeme bilo je u Karlovcu fortifikaciono okružno ravnateljstvo (Fortifikations-Distrikts-Direction), kojemu je bio na čelu kapetan Vincenz pl. Apfaltern (1826), koje se je kasnije prozvalo genie i fortifikaciono okružno ravnateljstvo (Genie und Fortifikations Distrikts Direction), kojemu je bio na čelu Franjo Bržezina pl. od Birkenthala, vitez parmazaniskoga Konstantinova i Gjurgjeva reda, inžinir major i fortifikacioni okružni ravnatelj (1833.), Petar pl. Dèesy, major (1838.) i koje se napokon pozvalo c. kr. genie direkcija (građevno ravnateljstvo), kojoj je bio na čelu kapetan Hieronim pl. Rozvadovsky (1852.), major Albert Czirka (1854.), major Franjo Weiss pl. od Schleussenburga (1861.), kapetan Miloš Komadina (1864.), Ladislav Kupelwieser (1870.), kapetan Ferdinand Welk (1871.) i Franjo Banovski (1875.)

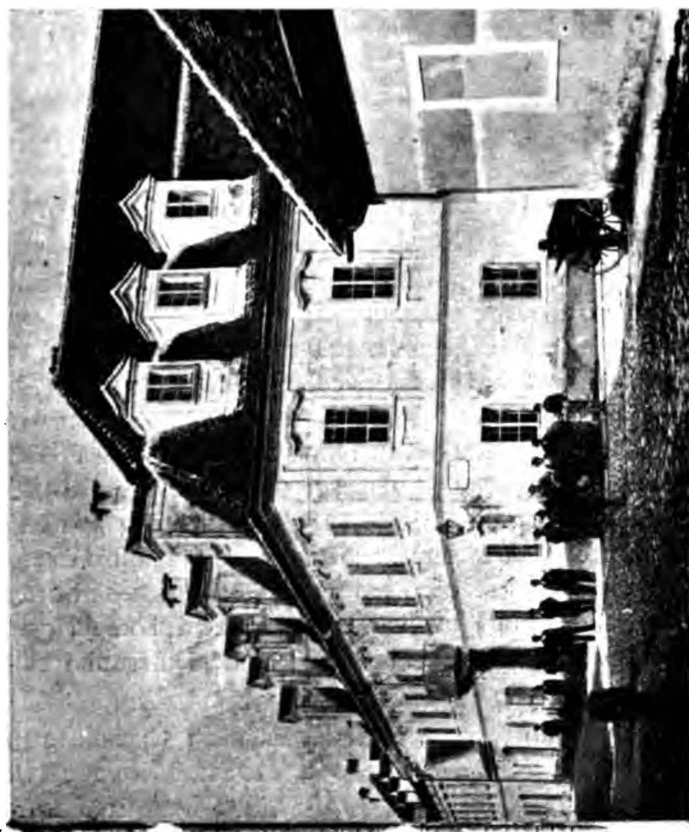

VII. Uprava grada Karlovca.

Uprava grada Karlovca bijaše isprva posvema u vojničkim rukama. Kralj Rudolf II. podijeli gradu Karlovcu posebnom poveljom, izdanom u Pragu 24. svibnja 1581., razne slobode i povlasti. Svaki vojnik, koji si je u Karlovcu sagradio kuću, postao je vlasnikom iste sa pravom nasljedstva. Kada bi se ovakove kuće prodavale, imao je karlovački vojnik prednost pred ostalim kupcima. Kada bi poslije smrti kojega Karlovčanina (vojnika) zapala njegova nepokretna imovina rođaka, koji nije bio posjednik u Štajerskoj, Kranjskoj ili u ostalim saveznim pokrajinama ili koji nije služio u Krajiškoj vojsci, morao je takav svoje vlasništvo, stečeno baštinom, prodati kojemu karlovačkomu vojniku, ili, ako toga nije htio učiniti, morao je uzeti u kuću toliko vojnika koliko mu je odredio zapovjednik tvrđe. Pred tvrđom nije bilo isprva nikomu dozvoljeno graditi kuće ili voćare i vrtove nasađivati.

U gradu Karlovcu pazilo se pod vojničkom upravom mnogo na red i čistoću. Od godine 1672. nije bilo dozvoljeno držati u Karlovcu (u tvrđi) živad, marvu i svinje. Karlovački građani nijesu smjeli kupovati živež preko kupskoga mosta već sve na gradskom trgu. Roba i živež prodavala se uz cijenu, ustanovljenu od vojničke oblasti. Na sigurnost i čistoću pazili

su na trgu profozi, koji su dobivali $2^0/_0$ u ime regala od prodane robe. Ako se je što prodavalo pred gradom (tvrđom), pripadao je regal generalu kao vlasniku dubovačkoga grada. Ovdje je na red pazio tako zvani Pfleger (upravitelj) dubovački. Od godine 1690. nije smio nitko nakon mirozova (Zapfenstreich) vikati i povlačiti se po ulicama.

Sl. 40. Staro gradsko poglavarstvo.

Budući da je bilo u 17. vijeku uvijek u Karlovcu dosta zarobljenih Turaka, koji su bili porazmješteni po karlovačkim kućama, stoga je bilo godine 1684. najstrože zabranjeno građanima Turke na svoju ruku otpuštati, a profozi dobiše strogi nalog, da paze na Turke.

Povlasti, što su ih dobili prvi naseljenici karlovački, izgubile su tečajem vremena svoje prvotno znamenovanje i vrijed-

nost. U 17. vijeku raspolagahu već Karlovčani svojom nepokretnom imovinom u tvrđi sasma poput neograničenih vlasnika.

Izvan tvrđe počele su se također dosta rano kuće graditi. Prvi je dobio dozvolu, da si smije kuću sagraditi izvan tvrđe već godine 1584. neki Juraj Vignjević. Godine 1615. bilo je u predgrađu već više kuća. Ovdje su mogli Karlovčani graditi kuće, ne samo ako je na to privoljela vojniška oblast, nego ako su privoljela i dubovačka i novigradska vlastela, kojoj su morali zato davati tlaku i cinž prema urbariuma. Ove kuće smjele su se graditi jedino od drva, da se mogu prije porušiti u slučaju neprijateljske navale.

Kralj Ferdinand III. dao je gradu Karlovcu godine 1639. novih povlasti.

Budući da je uprava gradska zadavala vojničkim oblastima svakim danom više posla, uvedeni su bili na prijedlog reformatora slavonske Krajine, generala baruna Engelshofena, u Hrvatskoj vojnički komuniteti u Karlovcu, Otočcu, Gospiću, Ogulinu i Brinju. Oblasti ovih vojnih komuniteta bijahu njihovi magistrati. U Karlovcu je uveden magistrat 6. prosinca 1763. Ovaj komunitetski magistrat je sastojao od gradonačelnika (Bürgermeister), od pravosudnoga izvjestitelja (koji je bio podjedno zamjenik gradonačelnika u slučaju potrebe), zatim od komunitetskoga upravnika, koji je obavljao političko-ekonomske i druge javne poslove, od jednoga magistratskoga vijećnika kao i gradskih delegata. Ovima bijahu pridijeljeni pomoćni organi i službenici.

U Karlovcu imao je isprva gradonačelnik i vijećnik svaki po 300 forinti na godinu plaće, tako zvani sindik (pravosudni izvjestitelj i komunitetski upravnik) imao 600 for. na godinu, a šest starešina (gradski delegati) svaki sa plaćom od 93 forinta 20 kr. Čitavo poglavarstvo sa slugama i noćnim stražarima stajalo je na godinu 1833. for. Ovaj se je magistrat zvao: »c. kr. magistrat glavne krajiške tvrđe Karlovca«.

U ovo doba bili su stanovnici predgrađa otkupljeni od vlastelinstva dubovačkoga i novigradskoga, te su time bili riješeni feudalnoga odnošaja i mogli su biti zastupani u gradskom vijeću, koje je bilo sada osnovano.

Pod kompetenciju gradskoga magistrata spadali su svi upravni i sudbeni poslovi u prvoj molbi; samo nijesu u kompetenciju magistrata spadali vojnici. Redarstvena vlast ostala je i nadalje u rukama placmajora. Gradski načelnik sazivao je gradsko vijeće po dva puta u mjesecu u sjednice. U svečanim je zgodama nosio na civilnom odijelu zlatni službeni lanac oko vrata. Na lancu visjela je zlatna kolajna, na koju su bile urezane hrastovim vijencem okružene riječi: »C. kr. magistrat glavne krajiške tvrde Karlovca« (njem. jezikom). Ostali gradski činovnici nosili su propisano službeno odijelo. U ovo doba ustrojili su karlovački građani i građansku četu, koja je postojala sve do godine 1848.

Godine 1763. bio je grad Karlovac proširen, ove naime godine pripojena su mu bila sela Gaza i Mura.

Takva je uprava bila u Karlovcu, dok nije kraljica Marija Terezija odredila 5. rujna 1777., da se poradi trgovine grad Karlovac predade čim prije građanskim oblastima. Na temelju izvještaja predajnoga povjerenstva, koje je stiglo u grad Karlovac 18. studenoga 1777., proglasi general grof Samuel Gjulaj 15. prosinca 1777., da se grad Karlovac istim danom predaje građanskoj Hrvatskoj i da je grad Karlovac u buduće slobodan i kraljevski grad, pa da se imade urediti po domaćim zakonima poput ostalih slobodnih i kraljevskih gradova.

Institucije gradske razvile su se kod nas jedne po uzoru italskom, a druge po uzoru njemačkom. Već u 11. vijeku razvio se ustav primorskih osobito dalmatinskih gradova po uzoru slobodnih gradova italskih, te su po uzoru ovih gradova stekli takove uredbe, koje su kasnije trajale više vijekova. Od 13. vijeka dižu se slobodni i kraljevski gradovi i u nutarnjosti zemalja, koji su najviše privilegija dobili iz dobe kralja Bele IV.

Iz države Karla Velikoga raširi se naime feudalna vlast i u zemlje krune sv. Stjepana. Prema tomu potpadali su i u Ugarskoj i u Hrvatskoj svi neplemići i pojedine općine pod vlast vlasteosku. Pojedine veće općine (osobito zaslužne) opraštali su kraljevi od vlasteoske podložnosti i podjelivali im osobite povlastice i sloboštine, stavljajući ih neposredno pod svoju vlast. Ovakove općine, koje nijesu na svom opredijeljenom zemljištu potpadale vlasteoskoj sudbenosti već neposredno sudbenosti kraljevoj i koje smatrane kao p e c u l i u m s. c o r o n a e r e g n i

s pravom zemaljskoga stališa uživaju na svom području teritorijalna prava jednaka plemstvu (vlasteli), zvale su se »slobodni kraljevski gradovi«, (civitates liberae regiae). Kraljevski zato, što su se smatrali kao krunska imovina, te su isprva plaćali porez, zvan census regius, neposredno kralju, a slobodni zato, što su bili izuzeti ispod feudalne vlasti.

Grad je Karlovac tako od posvema vojničkoga mjesta evo ovako odmah postao kraljevskim slobodnim gradom. Prvo ustavno gradsko poglavarstvo bi izabrano 18. veljače 1778., kada bi izabran prvim ustavnim gradskim sucem Ivan Gutterer od Guttenfelda (inače trgovac i vrlo imućan građanin), dosadanji načelnik vojnoga magistrata. Kraljevsku povelju, kojom bi faktično povišen grad Karlovac u red kraljevskih i slobodnih gradova izda istom kralj Josip II. poslije smrti svoje majke kraljice Marije Terezije 8. listopada 1781. Ovom je poveljom dobio grad Karlovac sva prava, kao i ostali tadanji kr. i slobodni gradovi u Ugarskoj i Hrvatskoj, koja glase:

1. Grad Karlovac stiče sva prava slobodnih gradova u Ugarskoj i Hrvatskoj, te se uvršćuje u četvrti stališ sa mjestom i glasom u državnom saboru, koji će ga uzakoniti i poslije redovito pozivati.

2. Magistrat sa svojim građanstvom smatra se plemićem ugarske krune. Građani stiču pored ostalih plemićkih povlasti i oprost daće kod mitnica na međi sa nasljednim austrijskim pokrajinama.

3. Tko imade posjed u gradu, bio on plemić ili vojnik, plaćat će porez zemaljski.

4. Grad će vršiti u svojem području poput vlastele kraljevska prava (jura regalia).

5. Na čelu grada bit će poglavarstvo, u kojem će biti sudac i šest starješina. Od ovih posljednjih jedan će biti načelnikom (consulom), a drugi kapetanom. U gradskom vijeću (zastupstvu) bit će 24 zastupnika. Upravne poslove obavljat će bilježnik sa podbilježnikom, odvjetnikom, pučkim tribunom, blagajnikom i sirotinjskim skrbnikom. Nadležnost bit će ista kao i kod drugih slobodnih gradova, prizivat će se na tavernika.

6. Grad će vršiti kod velikih zločinaca kaznu smrti (jus gladii).

7. Pod gradsku nadležnost ne spadaju vojničke zgrade ni vojnici; isto tako nijesu mu podložna vojna zapovjedništva i zapovjedništvo slunjske pukovnije.

8. Gradska uprava bit će pokroviteljem katoličkih župa u tvrđi sv. Trojice i u Dubovcu

9. Vojnička se jurisdikcija ograničuje samo na nekoliko zgrada, koje služe u vojničke svrhe.

10. Građani imadu živjeti u dobrom sporazumku sa zapovjedništvom vojske, naročito u ratno doba i valja da vojsci pomažu, kada ustreba.

11. Na sigurnost u gradu pripazit će kapetan pomoću pandura.

12. Grad će nositi sve terete kao i drugi slobodni gradovi i plaćat će porez.

13. Imetak građana, koji umru bez zakonitih baštinika, baštini gradski fiscus; naprotiv kod plemića i kod ljudi, koji su se ogriješili o veleizdaju ili nevjerstvo, baštini imetak kraljevski fiscus.

Sl. 41. **Naslovni list povelje kralja Josipa II. sa njegovim pečatom.**

14. Gradski opseg odredit će kraljevsko povjerenstvo, koje će izlučiti iz gradskoga područja glasiju (šanceve) prema potrebi. Sve ostalo potpast će pod gradsku nadležnost.

15. Grad može odrediti, gdje hoće, mjesto za godišnje i

i nedjeljne sajmove. Dohodak od sajmova može upotrebiti na svoju korist, ali ne smiju se sajmovni dani mijenjati. Sajmovne pristojbe odredit će se naknadno.

16. Privatni posjed vojnika u gradskom području potpada pod jurisdikciju gradsku.

17. Cijene živeža određuje gradsko poglavarstvo, a te cijene vrijede i za vojništvo.

18. Može se udariti namet pod uvjetom, da bude građanima uvijek slobodan uvoz vina za vlastitu potrebu.

19. Kao znak stečene samostalnosti na temelju povelje i za obranu građanstva protiv inih vlasti dobiva grad svoj grb i pravo pečata sa crvenim voskom (poput magnata).

Gradskoj je općini bilo dozvoljeno ubirati pristojbu samo od one robe (žita), koja se je na malo u Karlovcu prodavala, a nipošto od robe, koja je Karlovcem prolazila ili u Karlovcu na skladištima ležala. Osim toga imala se gradska uprava brinuti za valjane mjere i vage.

Od godine 1778. do 1809. bile su ove službe kod karlovačkoga magistrata:

1. služba ili čast suca. Sudac je bio glavom magistrata. On je imao zadaću paziti na to, da se sve naredbe točno vrše, vršio je sudbenu vlast, predsjedao je u gradskom vijeću i izvješćivao je vijeće o gradskim poslovima, čuvao je gradski pečat, morao je imati jedan ključ od ladice, u kojoj se čuvaju gradska privilegija košto i jedan ključ gradskoga arkiva, jer je on bio dužan čuvati gradska prava i međe. Osobito morao je paziti na mir i red u građanstvu.

2. služba ili čast konzula. Konzul se odabire između šest starješina (senatora) prigodom restauracije magistrata. On imade paziti na čistoću grada, imade paziti na mjere i cijene na trgovima, na tarac, zidanje kuća itd., da ne bude prijevare, da se ne događaju čedomorstva, da se vojnici, koji idu na dopust kući, ne zadržavaju u gradu, da se domaći sinovi uče zidarski i tesarski posao, da se ništa ne učini na štetu zdravlja, da su zdenci zdravi, nadalje ima paziti na mostove, učiniti sve potrebno prigodom poplave, paziti na crkve i bolnice i na druge gradske javne zgrade, brinuti se, da bude uvijek u gradu dovoljno opeka i vapna itd.

3. Služba i čast gradskoga kapetana. Ovu čast dobiva također jedan između izabranih senatora. On pazi na javnu sigurnost. On imade u gradu u pomoć zato tako zvane kaprole. Prigodom svečanosti imade građansku četu izvesti. U slučaju nužde imade zamoliti od karlovačke generalkomande vojničku asistenciju. Mora pregledavati osobito u noćno doba krčme, gostione i kavane. Prosjake i klateže imade otpremiti u zavičajnu općinu. Imade pratiti sa naoružanim građanima zločince, koji su na smrt odsuđeni, na stratište. Na gradske šume imade paziti, pri čem mu pomažu lugari. Napokon imade ukonačiti vojsku prigodom prolaza vojske.

Sl. 42. **Grb slob. i kr. grada Karlovca.**

4. Služba ili čast notariuša i vicenotariuša. Ove odabire magistrat između ljudi vještih državnim zakonima. Izabiru se između ljudi, koji ne imadu sveze sa magistratom. Notariuševa je dužnost voditi urudžbeni zapisnik, ekspedirati magistratsku korespondenciju, čuvati arkiv i sva gradska pisma. U gradskom vijeću vodi on zapisnik, koji imade u narednoj sjednici pročitati i tek onda se zapisnik pređašnje sjednice odobrava ili popravlja. Sve ekspedicije imade predočiti sucu prije no ih otpošalje. Notariuš mora koncem godine izvijestiti također kraljevski konsilium (vijeće) u Zagrebu o svom radu. Vicenotariuš imade u svim tim poslovima pomagati notariušu. Vicenotariuš imade razlučiti gradske spise u troje: a) upravne, b) sudbene i c) gospodarske.

5. Služba ili čast fiskališa i vicefiskališa. Fiskališ imade paziti, da nijedna javna povrijeda zakona ne ostane nekažnjena. On imade postupati protiv onih, koji se ne će pokoriti gradskim naredbama. Mora se brinuti za siročad i ubogare. Ako bi se tko nedostojno ponio u gradskom vijeću, imade fiscališ protiv njega postupati. Imade paziti, da se ne povrijedi pravo u nijednom pogledu.

Vicefiskališ imade fiscališu u svem pomagati. Osobita je njegova dužnost okrivljene braniti i na to paziti, da ne bude tko ne saslušan odsuđen.

6. Služba ili čast camerariuša i perceptora. Camerarius ima utjeravati porez. Glavni porez davao je grad Karlovac u ime ratnoga poreza (800 for. na godinu), zatim od trga, lađa i vina stranoga. Pomagač camerariuša bio je perceptor. Obojica imala su blagajnu u redu držati i račune polagati gradskomu sucu.

7. Služba ili čast vođe puka tako zvanoga gradskoga fiscusa. Čast ova povjeravala se čovjeku umnomu i dobromu govorniku. Ovaj je pazio, da se građani pokoravaju gradskim službenicima, ali da i oni postupaju zakonito prema građanima. On je bio prisutan u gradskim sjednicama i imao pravo prigovoriti zaključcima vijeća. On je imao paziti na račune i dohotke gradske. Nadalje imao paziti, da li se brine grad za crkve, bolnice i siročad. Nadalje je njegova dužnost bila paziti na gradske međe, u opće na sve, gdje bi grad mogao trpjeti kakovu štetu.

8. Služba ili čast curatora pupilov i špitala. Ove u istinu dvije časti obavljao je u Karlovcu jedan čovjek. Curator pupilov imao se brinuti, čim dozna, da je umr'o otac djece, da se istinski inventar imovine njegove sastavi i da se djeci što prije skrbnik nađe. Nađeni skrbnik morao je točne račune o dohotku i potrošku imetka siročadi podnositi curatoru pupilov i brinuti se za valjani odgoj dotične djece. Kao curator špitala morao se brinuti, da bolnica ne samo imade neku stalnu svotu imovine, nego i u tom, kako će se ta imovina povećati, osobito imao se brinuti, da se svote, koje se oporukom ostavljaju u korist bolnice, koristonosno ulože.

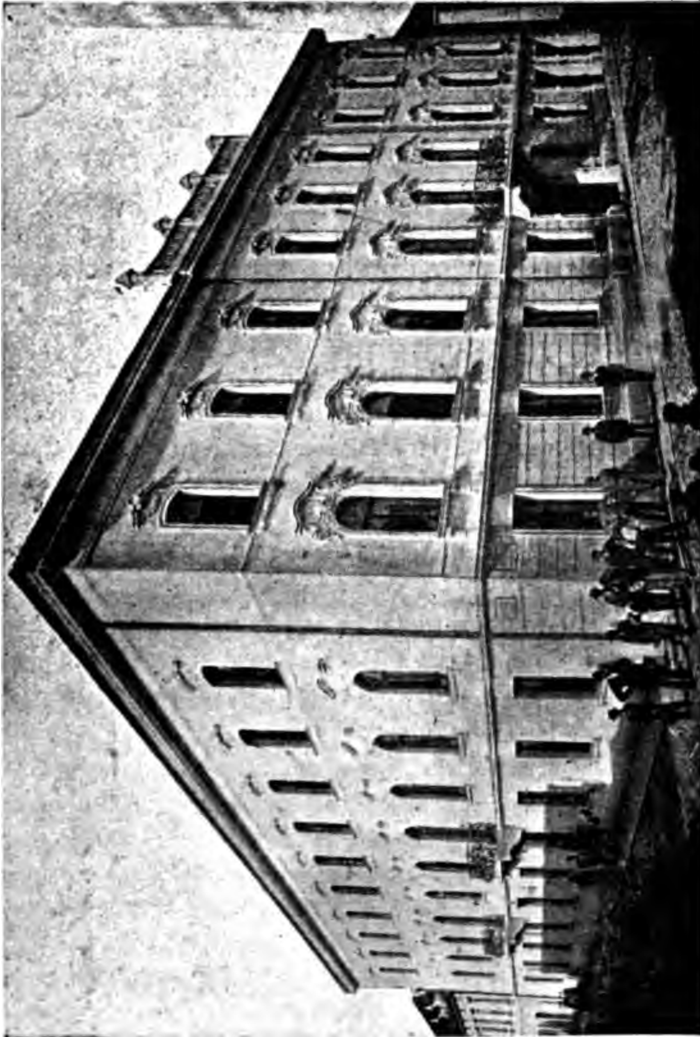
Osim ovih glavnih službenika bilo je i nižih, kao kancelisti, čuvar vijećnice ili pürkulab i janitor.

Svi ovi službenici zaprisizali su se prije nastupa svoje službe po stalnim formulama.

Budući da su se i u Karlovac doseljivali stanovnici iz Bosne, tražio je gradski magistrat od njih prisegu vjernosti. Prisega je ova glasila:

»Ja N. N. prisižem na živoga boga, bogo-divurodicu i sve svece božje, da ja rimskomu caru i lastovitomu najmilostivnešemu kralju, vu kojega ja sada orsag došao jesam, vsu vernost i dužnu pokornost vsigdar vu svih mestih i prilikah iskazuvati,

Njemu harmice i vse ostale daće verno prez vsake okomljivosti vu vsih trgovačkih prilikah marljivo davati, vu turski orsag nikada više se povrnuti, s nikim nikakove korespondencije držati,

Sl. 43. Novo gradsko poglavarstvo.

još manje pineze kraljevstva ovoga vu neprijateljsko kraljevstvo iznašati, svoj ostali tulikajše celi rod poleg svoje mogućnosti pod ovo carstvo prepeljati i dovabiti i povse do smrti moje vu

kraljevstvu ovom veren prebivati želim i hoću. Tako mi bog pomozi, diva bogorodica i sveti evangelium. Amen!«

Grad Karlovac dobio je zatim novih povlastica od kralja Franje I. god. 1799.

Promjene su nastale u gradskoj upravi okupacijom ovih krajeva po francuskoj vojsci (1809.). Grad Karlovac dobio je definitivno u smislu carskoga dekreta od 15. travnja 1811. gradsko vijeće od 20 vijećnika sa mairom i dva adjunkta. Karlovačkoga mairu imenovao je sam car Napoleon kao i u drugim većim mjestima Ilirije: Ljubljani, Trstu, Zadru i Dubrovniku.

Prvi karlovački maire bio je imućni i ugledni trgovac, dojakošnji gradski senator, Josip Šporer, rodom iz Broda na Kupi, prvi adjunkti bili su dojakošnji gradski kapetan Mirko Lopašić i veletržac Jakov Čop (Tschopp), a tajnikom municipija francuskomu jeziku vješti Ivan Virendels.

Poslovi gradske uprave bili su administrativni, financijalni i redarstveni. O tečaju uprave imala se je izvijestiti svakoga mjeseca intendencija civilne Hrvatske u Karlovcu. U redarstvenim poslovima imao se je karlovački maire sporazumjeti sa šefom žandarske eskradrone u Karlovcu. Od godine 1812. vodili su maire i matice rođenih, mrtvih i vjenčanih, a mogli su sklapati i civilne brakove.

Kod oblasti u francuskoj Hrvatskoj uvedeni su dekretom od 1811. francuski zakoni: civilni code Napoleon, code penale, code civilnoga procesa i trgovački zakoni. Isto tako uvedeni su godine 1811. novi porezi, zemljarina i lična tecivarina.

Francuska uprava ostade u Karlovcu do 20. kolovoza 1813. Odmah poslije toga uvede banski namjesnik zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac u gradu Karlovcu prijašnju municipalnu upravu. 29 kolovoza 1813. uspostavljen je stari magistrat sa sucem Josipom Žerjavićem i ostalim časnicima. U mjesecu studenom i prosincu 1813. konštituirala se je u Karlovcu županijska skupština redova i stališa nekadanje francuske Hrvatske.

Ali tako ne ostade dugo. Grad Karlovac sa Hrvatskom ovkraj Save ne bi podvrgnut vladi hrvatskoga bana i sabora, nego bi podvrgnut guverneru austrijske pokrajine Ilirije, generalu barunu Lattermanu u Ljubljani i njegovu namjesniku, vice-

guverneru za nekadanji francuski dio Hrvatske generalu Gjurkoviću u Karlovcu.

Pomalo se uvađahu u Karlovac austrijski (njemački) zakoni, kao oni glede javnoga nasilja. Carskom naredbom od 3. kolovoza 1816. pretvoren bi karlovački vicegubernij u c kr. kapetanat i podložen c. kr. guberniji u Trstu. Karlovac je izgubio svoju autonomiju i slobodu, a mjesto ustavnoga magistrata uvedena bi magistratska oblast sa administrativnim djelokrugom. Osim toga uvedeni biše razni porezi i njemačke uredbe, a službenim je bio jezikom njemački jezik.

Kada je nakon mnogih molba i tužbi od strane Hrvata napokon reškriptom od 5. srpnja 1822 dozvolio kralj Franjo I. spojidbu nekadanje francuske Hrvatske sa materom zemljom, obavi komesar predstojnik ugarske komore grof Josip Mailath obnovu magistrata u Karlovcu 1. studenoga 1822. Sada je bila i karlovačkomu magistratu povraćena prvanja vlast, kaku je imao prije okupacije francuske. Od sada pa do godine 1850. bili su namješteni kod karlovačkoga magistrata ovi činovnici i službenici: 1. Gradski sudac, 2. gradski načelnik, 3. gradski kapetan, 4. osim pod br. 2. i 3. još četiri senatora (vijećnika), 5. veliki bilježnik (Ober-Notär), 6. podbilježnik (Vice-Notär), 7. registrator, 8. veliki fiškal (Ober Fiscal), 9. maleni fiškal (Vice Fiscal) i podjedno exactor, 10. pučki tribun, 11. blagajnik, 12. protustavnik, 13. curator siročadi i bolnice sa 1 pristavom, 14 4 kancelista i 2 diurnista, 15. gradski fizik, 16. gradski kirurg, 17. gradska primalja, 18. tržni nadzornik, 19. kastelan i 20. vratar. U gradsko vijeće birala se po 24. zastupnika.

Privremenom banskom naredbom od 19. kolovoza 1851. glede uprave općinskih poslova u gradovima i trgovištima s magistratom uređen je novi postupak i za upravu grada Karlovca. Glavna načela ove nove uprave bila su ova: Općinu (grad) zastupa općinsko vijeće u vršenju općinskih dužnosti i prava. Članove općinskoga vijeća odabire općina iz svoje sredine. Izbornici izabirali su općinsko vijeće tako, da su u Karlovcu bili podijeljeni u dva izborništva, i to prema količini poreza tim načinom, da je na svako izborništvo otpadao jednaki porezni iznos. Svako je izborništvo tada odabiralo jednak broj općinskih zastupnika. Izborništva se dakle nijesu ravnala prema broju izbornika, nego količini poreza, što su ga izbornici plaćali.

Organi gradske općine bili su: gradski načelnik, gradsko zastupstvo i magistrat. Gradskoga načelnika odabiralo je općinsko zastupstvo apsolutnom većinom svih općinskih vijećnika (u prisutnosti dviju trećina općinskih vijećnika) na tri godine, a potvrdio ga ban. Magistrat bio je izvršujući organ općine, te je bio pod nadzorom općinskoga vijeća. Magistrat je bio neposredna upravna oblast općinskih poslova i općinskoga imetka. Nadzor nad upravom gradskom pripadao je županiji zagrebačkoj. Ona je imala pravo uvida u spise, u račune i u rukovodstvo magistratskih poslova. Banska je vlada imala pravo gradskoga načelnika i svakoga člana magistrata od službe otpustiti ili zabraniti mu službovanje. Ona je imala i pravo raspustiti gradsko vijeće i oduzeti magistratu sve ili pojedine grane mjesnoga redarstva i druge javne povjerene mu poslove.

Ovo je uređenje uprave potrajalo do godine 1861. Previšnjom odlukom od 16. siječnja 1861. odobren bi »Naputak za privremeno uređenje županija, slobodnih kotara, slobodnih i kraljevskih gradova, povlaštenih trgovišta i seoskih općina«. Ovim naputkom bi određen broj činovnika i gradskih zastupnika u gradu Karlovcu, kaki je bio godine 1848. Sada postade grad Karlovac košto i drugi gradovi hrvatski samostalan municipij. Djelokrug mu se proširio, jer je samostalno vršio poput županija ne samo političku upravu nego i sudstvo. Zakonom od 28. veljače 1874. o sudačkoj vlasti odlučeno bi sudstvo od uprave.

Novi zakon o ustroju gradskih općina u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji iziđe 28. siječnja 1881. Ovim zakonom protegnuto bi prvi put aktivno izborno pravo za gradsko zastupstvo na sve općinare (i muške i ženske), dočim pasivno izborno pravo imadu samo općinari zavičajnici muškoga roda.

Gledom na poslove javne uprave vršilo je gradsko poglavarstvo po ovom zakonu djelokrug upravnih oblasti prve molbe za cijelo područje gradske općine. Nadzor nad upravom gradskom imala je kr. zemaljska vlada budi neposredno budi preko svojih organa. Nu nadzor i zadaća njena bila je više negativne naravi, t. j. ona je imala samo nastojati, da se zapriječi sve, što bi se protivilo zakonima i općim interesima države.

Ovaj zakon bi nadopunjen zakonom od 5. veljače 1886. institucijom vrhovnoga načelnika za glavni grad Zagreb i grad-

skih velikih župana za ostale gradove. Gradski je veliki župan predstavnik eksekutivne vlasti, te kao takav vrši nadzor nad poslovima gradske samouprave i nad javnom upravom prenesenom u djelokrug gradskih poglavarstva. Ovim zakonom uređen bi molbeni tečaj gradova tako, da se svi gradovi osim Zagreba i Osijeka u predmetima prenesenoga djelokruga i u poslovima poreznim podređuju županijskoj oblasti, odnosno županijskomu upravnomu odboru, dočim su u poslovima naravnoga djelokruga ostali neposredno podređeni kr. zemaljskoj vladi.

Napokon zakonom od 21. lipnja 1895. uređene su gradske općine u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji onako, kako su još i sada. Po tom zakonu (§ 2.) grad Karlovac utjelovljen je zagrebačkoj županiji, ter je podređen zagrebačkoj županiji u poreznim i u svim upravnim poslovima, koji nijesu podvrženi ovim zakonom kr. zemaljskoj vladi. Grad se Karlovac može služiti na svom uredovnom pečatu svojim grbom. Grad Karlovac imade svoj posebni statut odobren otpisom kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 7. srpnja 1896. br. 37.686. Poslove gradske općine obavlja gradsko zastupstvo, gradski načelnik i gradsko poglavarstvo. Broj članova gradskoga zastupstva bio je za grad Karlovac do god. 1903. 20. Aktivno i pasivno pravo izbora imaju samo muškarci, i to u dva izborništva. Služba gradskih zastupnika traje 6 godina, a vrše svoju službu besplatno.

Zakonom od 22. prosinca 1902. proširen bi grad Karlovac, jer su mu bile pripojene općine Švarča i Banija. Od godine 1903. bira se prema tomu zakonu zastupstvo od 30 članova u tri izborništva, prvo izborništvo izabire 12, drugo 12, a treće 6 zastupnika.

Danas imade gradsko poglavarstvo ove činovnike: 1. načelnika, 2. tri vijećnika, 3. gradskoga inžinira sa 2 pristava, 4. gradskoga fizika, 5. gradskoga kotarskoga liječnika, 6. gradskoga veterinara, 7. gradskoga blagajnika, protustavnika i blagajničkoga oficijala, 8. ravnatelja gradske pisarne, 9. redarstvenoga povjerenika, 10. tržnoga nadzornika, 11. gradskoga oficijala i 12. baždara.

Prošireni grad Karlovac imade po posljednjem popisu pučanstva, ne računajući amo vojske, 12.248 stanovnika, od kojih pripada staroj općini karlovačkoj 5559 stanovnika, općini bani-

janskoj 3191 stanovnik i općini švaračkoj 3498 stanovnika. Kuća imade u proširenom gradu Karlovcu 1280, od kojih pripada staroj općini karlovačkoj 443 kuće, općini banijanskoj 367 kuća i općini švaračkoj 470 kuća Površina proširenoga grada Karlovca iznosi 77·3079□kilometara, od kojih zaprema stara općina karlovačka 7·9031□kilometar, općina banijanska 21·5015□kilometara i općina švaračka 47·8033□kilometara.

Dosadanji gradski načelnici bili su u Karlovcu: 1. Ivan Gutterer (od 1763.—1778.) i gradski sudac (od 1778.—1783.), 2. Juraj Parčetić, gradski sudac (od 1783.—1787.), 3. Ignjat Babić, gradski sudac (od 1787. -1791.), 4. Ivan Kovačić, gradski sudac (od 1791.—1792.), 5. Barun Josip Diettrich, gradski sudac (od 1792.—1795.), 6. Ivan Kovačić, gradski sudac (od 1795.—1802.), 7. Josip Žerjavić, gradski sudac (od 1802.—1807.). 8 Josip Peterle, gradski sudac (od 1807.—1808.), 9. Ivan Kreč, gradski sudac (od 1808.—1812.), 10. Josip Šporer, maire municipaliteta (od 1812.—1813.), 11. Josip Žerjavić, gradski sudac (od 1813.—1815.), 12. Franjo Gerleci, predsjednik magistrata (od 1815.—1822.) i gradski sudac (od 1822.—1828.), 13. Ivan Nep. Kreč, gradski sudac (od 1828.—1836.), 14. Mirko Lopašić, gradski sudac (od 1836.—1838.), 15. Dragutin Klobučarić, gradski sudac (od 1838.—1841.), 16. Maksim Piškorac, gradski sudac (od 1841.—1848.), 17. Josip Smendrovac, gradski sudac (od 1848.—1851.), 18. Ivan Obradović, gradski načelnik (od 1851.—1857.), 19. Ivan Vončina, gradski načelnik (od 1857.—1861.), 20. Josip Zupčić, gradski načelnik (od 1861.—1862.), 21. Ivan Obradović, gradski načelnik (od 1862.—1868.), 22. Eduard Mihalić, upravitelj magistrata (od 1868.—1871.), 23. Dr. Ivan Šimunić, gradski načelnik (od 1871.—1876.), 24. Đuro Kranjčić, gradski načelnik (od 1876.—1881.), 25. Janko Štancer, gradski načelnik (od 16. VIII. 1881. — 29. VI. 1885.), 26. Viktor Uzorinac, upravitelj magistrata (od 30. VI. 1885. — 12. III. 1886), 27. Dr. Antun Jordan, gradski načelnik (od 13. III. 1886. — 31. XII. 1889.), 28. Janko Štancer, gradski načelnik (od 1. I. 1890. — 31. X. 1893.), 29. Miloust Smodić, kr. vladin povjerenik i upravitelj magistrata (od 1. XI. 1893. — 31. XII. 1895.), 30. Josip Vrbanić, gradski načelnik (od 1. I. 1896. — 28. II. 1903.) i 31. Dr. Ivan Banjavčić, gradski načelnik (od 1. III 1903. do danas.)

Sadanji načelnik Dr. Ivan Banjavčić rodio se je u Barilo- viću u postojaloj Vojnoj Krajini 1844. od oca krajišnika. Nakon dovršene pučke škole stupi u Karlovačku gimnaziju škol. god. 1856./7. Ovdje svrši nižu gimnaziju sa nastavnim jezikom nje- mačkim, ter pređe školske godine 1860./1. u riječku gimnaziju. Nakon dobro položena ispita zrelosti (1864.) pođe na pravnu akademiju u Zagreb i zatim na sveučilište u Gradac, gdje svrši pravne nauke (1868.) i položi stroge ispite. Od god. 1859. ško-

Sl. 44. **Dr. Ivan Banjavčić.**

lao se o vlastitoj muci. Nakon dovršenih nauka posveti se od- vjetništvu. Svoju odvjetničku pisarnu otvorio je u Karlovcu god. 1874. Godine 1887. izabrao ga je grad Karlovac svojim narod- nim zastupnikom za sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dal- macije, te ga kasnije takovim još izabrao redomice tri puta (1892., 1897. i 1901.). Godine 1903. izabrao ga je prošireni grad Kar- lovac svojim načelnikom. Sada radi o električnoj rasvjeti, vodo- vodu i kanalizaciji za grad Karlovac.

Tariffa moztovine.

koje poleg viszokoga Czeszarzko kralyevskoga Illyrichko-Horvatske Aprila 1816. pod N. $\frac{2273.}{1428.}$ van danoga, y Obdersavati Zapoveda- piszane na Znanye

		fl.	kr.
1	Od vszakoga pod praznemi koli, ali kochijom zapresenog Marsheta plachasze	—	1
2	Od vszakih teretnih Mushkih, y drugeh domacheh kol pod kojemi 2 Konja ali Vola zapreseniszu plachasze	—	12
3	Od vszakih teretnih Mushkih, y drugeh domacheh kol, pod kojemi 4 Konya ali Vola zapreseniszu plachasze	—	24
4	Od vszakih velikih Kol Lastwagen Zvanih teretnih z-2. Konyim upresenih	—	36
5	Od vszakih velikih Kol Lastwagen Zvanih teretnih z-4. Konymi upresenih	1	—
6	Od vszakoga Konyanika	—	1
7	Od vszake Glave Kony, Mulczev, y Oszlov z kakovomgoder Tergovinom obtersenih	—	2
8	Od vszake glave Szviny vekshih, ali manshih, Kozlov, Ovacz, Jarczev, Srebczev, y Telichev na placz dotiraneh	—	1
9	Od vszake Glave Volov y Krav na placz dotiraneh	—	3
10	Od vszake male Ladye Korabe zvane	—	15
11	Od vszake Ladye Tumbasza, ali Burchele	3	—
12	Od vszake Ladye velike do 3000 Vag.	6	—
13	Od vszake Ladye velike od 3000 do 6000 Vag. . .	10	—
14	Od vszake Ladye velike preko 6000 Vag	15	—

N. B Od Moztovine plachanya iznimlyusze Officiri Obchinzki Czesz. Kralyevzky tak Voinichki kak y Szvetczki, Redovniki obodvojega Zakona, I lemenitashi Dersave ove Horvaczko-Illyrchke y domachi Gradyani, kada zlaztovitom praznom prilikum pelyajusze, odkuda razmevasze, da za zpogodyenom prilikum putuyuche, pogogyen vozacz plachanyu podvesen je.

Dachniki na Obchinzke Transporte, ali poszle, kak takaj u poszlih Urbarialzkih szvoje Gospode Zemalzke z praznemi kolmi prehagyajuchi, kada pako Teret kakov voze, on chyi je plachanyu podversen jest prez vszake Razlike.

Dachniki u Malin, ali iz Malina prehajajuchi, u Odhotku y Dohotku; Zadnich.

Vszi u Szvadbah prehagyajuchi.

Vidi F. Gerliczy Magistratus
Praeses.

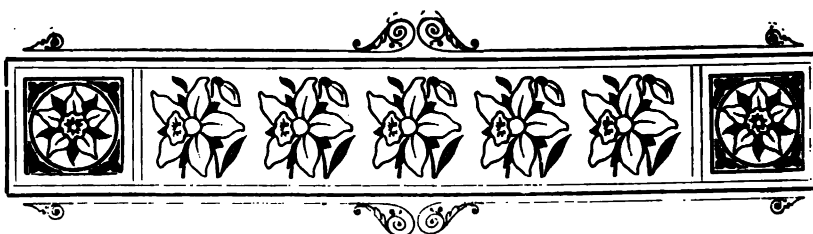
Tariffa placzovine.

Dersave Ravniteliztva pod Danom 16. y 25. tekuchega Meszecza noga Odluchka a za ovaj Czesz. Kraly. Warash Karlovacz predajusze, ter naimre:

		fl.	kr.
1	Od vszakoga Vola, Krave, Junicze ali Juncza po Ztranzkih izszechenimi plachasze	—	8
2	Od vszakog Konya, Vola, y Krave na Szajem dotiranih bili prodani, ali ne	—	3
3	Od vszake vekshe Szvinye, Junicze ali Juncza na Szajem dotiranih	—	2
4	Od vszakog Mainsheg Praszcza, Skopczev, Kozla, Ovcze y Teleta na Szajem dotiraneh	—	1
5	Od vszakog Ovna pechenoga	—	6
6	Od vszakog Praszcza	—	8
7	Od vszake prekajene Szlanine	—	8
8	Od jednog tovornog Konya, Mulcza, ali Oszla znemshi Materialia, y Victualia	—	3
9	Od Mezta na Placzu na jednom Konyu, ali zkroz jednog Chloveka doneshenom Robum iznemshi takogyer Materialia, y Victualia	—	6
10	Od vszakog vekshog van poztavljenog Schatora .	2	—
11	Od vszakog Mainsheg po domacheh van poztavlyenog Shatora	—	30
12	Od vszakog Mainsheg po Ztranzkeh van poztavlyenog Shatora	1	15
13	Od vszakih Kol budi z ribami, z glasevlinom, ali z drugom Tergovine Robom natovarenih budi na Placz, ali u Duchane dopelyane	2	—
14	Od vszakeh Kol Szlamom, Szenom, Vuglenyem, Sitkom natovarenih	—	10

N. B. Pod Imenom Materialov razumevasze Shindol hraztove y jelove daske, Saganicze, Kamenye, Bervanye, Vapno Czigal, peszak y Chrep, od oveh anda, akosze ovde u Varashu potrosse nista neplachasze, ako pako u Ime Tergovine ali izvan Varasha pelyajusze, illiti Kupuju, Kupacz od takoveh pod Terhom Contrabande 10 kr. od voza Arendatoru platiti poleg Razlike Articula 14. dusan bude.

Extradatum per Rochum Alt
c. R. Cittis Carolostadiensis Secretarium.

VIII. Zajednički uredi.

1. POŠTANSKI i BRZOJAVNI URED u KARLOVCU.

Grad Karlovac bio je već za rana u poštovnom saobraćaju sa ostalim svijetom, i to: 1. preko Metlike i Novoga mjesta sa Ljubljanom, 2. preko Jaske i Zagreba i hrv. Zagorja sa Štajerskom, napose sa Njemačkim Gracem i 3 preko Slunja i Ogulina sa hrvatskom Krajinom.

U prvanje vrijeme, sve dok nijesu bile željezničke pruge prometu predane, nijesu imale pošte samo zadaću, koju danas imadu, naime da otpremaju pisma, tovare i novčane pošiljke, već su one posredovale i putnicima putovanja. Stoga su uz ceste. kojima je prolazila pošta, bile gostionice, koje su putnicima pružale noćišta i hranu.

U hrvatskoj Krajini uvedene su nanovo bile pošte godine 1579. po zaključku Bruckskoga sabora i bile su javne. Nadstojnikom pošte bio je za hrvatsku Krajinu imenovan Nikola Antolović. Već godine 1580. bio je u Karlovcu poštar neki Janko Ströbl. Protiv poštara bilo je često tužbi, tako i protiv karlovačkoga poštara Ströbla godine 1582., da je nemaran, da neredno dolazi pošta u Jasku, gdje je bio poštarom neki Preiner. Ali i kasnije bilo je nereda kod pošte, dok nije bolji red kod

krajiških pošta uveo karlovački general Josip Herberstein. On je ishodio kod bojnoga vijeća u Beču, da je dozvolilo naredbom od 13. veljače 1670., da se mogu pošiljke otpremati osim redovitih dana još utorkom sa tako zvanom talijanskom poštom u Karlovac i u karlovačku Krajinu. Godine 1676. uveden je novi poštovni red, kojega su se morale strogo držati sve pošte

Sl. 45. **Poštanski i brzojavni ured u Karlovcu.**

od Karlovca do Ptuja. U Krajini obavljahu poštu isprva konjanici (Reitpost).

Od karlovačkih poštara hvali se kao valjan poštar početkom 18. vijeka Matija Premožić (u Vaničeka se zove »Primorić«).

Naredbom austrijske kancelarije od 26. srpnja 1716. uređene su bile definitivno pošte u karlovačkoj Krajini. Od godine

1750. plaćao je od obična pisma primatelj 8 krajcara, dočim predatelj nije ništa plaćao, samo za listove u Italiju, Tirolsku i u gornjo austrijske provincije plaćao je predatelj 6 krajcara, a primatelj 8 krajcara. Prtljaga, koju nije mogla konjanička pošta sobom ponijeti, otpremala se kolima u tjednu jedanput. Od godine 1783. uvedene su i posebne poštanske postaje; razmak od jedne postaje do druge bio je najmanje po jednu njemačku milju ili po 2 sata, a katkada i više.

Na lujzinskoj cesti bile su ove postaje: Netretić, Severin, Vučinić selo, Skrad, Delnice, Mrzla vodica, Kamenjak i Rijeka.

Od Karlovca do Zagreba: Jaska, Rakov potok i Zagreb.

Od Karlovca do Ljubljane: Netretić, Metlika, Neustadl, Treffen, Pösendorf, St. Marein i Ljubljana.

Od Karlovca do Petrinje: Vojnić, Vrginmost, Glina i Petrinja.

Od Karlovca do Senja: Generalski stol, Josip dol, Jezerane, Žuta lokva i Senj.

Od Karlovca do Zadra preko Žute lokve: Otočac, Perušić, Gospić, Medak, Sv. Rok, Mali Halan, Obrovac, Smilčić i Zadar.

Do godine 1804. bile su pošte u rukama vojnoga erara, koje je davalo u zakup poštu pojedinim zakupnicima pošte, koji su je preuzimali posebnim ugovorom na više ili manje godina. Ovakovi zakupnici pošte zvali su se poštari ili Postmeisteri. Godine 1804. preuze u svoje ruke pošte kr. ministarstvo komunikacija, koje je davalo u zakup i nadalje pošte sve do konca godine 1852. U Karlovcu držao je zakupnik pošte po 2 činovnika (controllirender Post Offizier i Expeditor) i jednoga listonošu. Do godine 1840. po prilici bio je karlovačkim postmeisterom Mihael Schweitzer, a kasnije Netretićki posjednik Nikola Stanisavljević do godine 1852.

Od 1. siječnja 1853. nije davalo više u Karlovcu ministarstvo komunikacija pošte u zakup, već je namještalo samo svoje činovnike, koji su rukovodili poštu. Prvim upraviteljem poštanskoga ureda u Karlovcu bio je Franjo Krätschmer, kojega zamijeni kasnije Emanuel Vurdelja, a ovoga Rajmund Stipić, koji je umr'o u Karlovcu 1886. Njega zamijeni današnji nadzornik poštanskoga i brzojavnoga ureda u Karlovcu Žiga Poglayen pl. Leyenburg.

Brzojavni ured bio je uveden u Karlovcu 24. ožujka 1854. Prvim upraviteljem ovoga ureda bio je Antun Moser, iza njega Josip Hajek i Cajetan Fasanotti, a iza ovoga Vinko Schütz, a iza ovoga od 1872. Stjepan Lazar, koji ostade ovdje do godine 1885. Na njegovo mjesto dođe upravitelj riječkoga brzojavnoga ureda Aleksander Ritter, koji ostade ovdje do godine 1887., t. j. dok ne bijahu poštanski i brzojavni uredi spojeni u jedan ured.

Od godine 1883. potpadaju poštanski i brzojavni uredi pod kr. ministarstvo trgovine i obrta.

Kuća, u kojoj je bila isprva pošta smještena u Karlovcu, nalazila se je u Rakovačkoj ulici, gdje se danas nalazi nova kuća pravoslavne crkveno-školske općine. Kada je ova kuća izgorjela koncem 18. vijeka, preseli se pošta najprije na glavnu promenadu u kuću sadanjega vlasnika Ravnikara tik do Velike kavane, a godine 1844. u kuću na Josipovu trgu (danas Strossmayerovu trgu), koja je danas vlasništvo udove Prolnik, odavle godine 1855. u susjednu kuću kasnijega vlasnika odvjetnika Dra. Novotnoga, gdje ostade do godine 1866. Odavle se preseli u kuću Pavlekovićevu (sada Gaše Devića) na uglu Šimunićeve i Vijećničke ulice, gdje se i danas nalazi.

Brzojavni se ured nalazio u Gundulićevoj ulici u kući Kleščićevoj (u drugoj kući od sv. Barbare prema Vlaškom placu, sada Zrinskom trgu).

Kada su ova dva ureda spojena bila (1887.), premjesti se brzojavni ured u zgradu poštanskoga ureda i od onoga se vremena zovu spojeni brzojavni i poštanski ured »kr. poštanski i brzojavni ured u Karlovcu«.

Spomenuti jošte valja, da je u najnovije vrijeme ovaj ured spojen telefonom koli sa ostalim svijetom toli i sa privatnicima i uredima u Karlovcu.

Danas imade ovaj ured 16 činovnika, 5 listonoša (podčinovnika), 7 podvornika, 1 brzojavnoga nadziratelja i 2 dostavljača brzojavki.

Brzojavnim i poštanskim činovnikom može danas postati mladić, koji je sa uspjehom položio ispit zrelosti na kojoj srednjoj školi i brzojavni i poštanski tečaj kod kojega ravnateljstva pošte i brzojava u Ugarskoj ili Hrvatskoj i Slavoniji.

2. KR. POREZNI URED u KARLOVCU.

Grad Karlovac kao vojnička tvrđa dobio je razne povlasti i slobode. Među ostalim povlastima dobio je prava, da njegovi stanovnici nijesu morali plaćati poreza, ali zato su morali biti svi sposobni za vojničku službu vojnici i morali su se barem u mirno doba sami uzdržavati. Tako međutim nije bilo po cijelom današnjem teritoriju grada Karlovca. Nekadanja općina banijanska morala je davati tlaku i ostale podavke (tako zvani cinž, piliće, jaja itd.) ozaljskoj vlasteli, a stanovnici Dubovca, Židovskoga varoša i Gaze morali su isti porez plaćati vlasteli dubovačkoj i novigradskoj, nekadanja općina Švarča plaćala je, dok nije bila uređena karlovačka vojna Krajina, slične podavke vlasteli švaračkoj.

Vlastela pako su plaćala državi porez ili su o svom trošku uzdržavali vojničke čete. Vlastela su podjedno obavljala sve javne službe, počevši od banske časti, te su ih seljaci (kmetovi) zvali »zemaljskom gospodom«. Osim toga plaćao se i od svakoga dima ili ognjišta porez u novcu, tako zvana »dimnica«, redovito 3 for. na godinu od ognjišta. U ratno doba plaćali su seljaci dimnicu mjesto u novcima u težacima i u podvozu.

Kada je bio grad Karlovac (1778.) podignut u red slobodnih i kraljevskih gradova, odredio je kralj Josip II. (1781.) u svojoj kraljevskoj povelji u točki 3. i 12. da imade svatko, tko imade posjed u gradu Karlovcu, pa bio on plemić ili vojnik, bez razlike plaćati zemaljske poreze.

U gradu Karlovcu utjerivao je sada poreze magistrat po svojim organima, naročito po kamerariusu i perceptoru, dočim su izvan grada utjeravala poreze i nadalje vlastela. Utjerani porez slao se je u zemaljsku blagajnu u Zagreb. Osim redovitih poreza plaćala se vlasteli i karlovačkim zapovjednicima tako zvana lađarina (već od godine 1700.), koji su lađarinu odmjerivali obično po svojoj volji. Stoga je i bilo ponovnih tužbi protiv lađarine osobito onda, kada je na Kupi trgovina cvala. U to vrijeme bile su uređene i gruntovne knjige za grad Karlovac.

Tako je bilo do dolaska Francuza u Karlovac. Za francuske

vlade upravljalo je dohocima od državnoga poreza u francuskoj Hrvatskoj porezno ravnateljstvo u Trstu. Glavni poreznik kod karlovačke intendancije zvao se je Franković. Ovomu bijahu podvrženi poreznici u kantonima i pobirači poreza u pojedinim municipijima. Nadzornikom francuskih mitnica bio je u Karlovcu Martinville, a blagajnikom Mikelli.

Poslije odlaska Francuza (1813.) ubirao se je porez kao i prije godine 1809 i slao se je do godine 1816. u Ljubljanu, a od godine 1816.—1822. u Trst u tako zvanu gubernijsku blagajnu.

Kad je bila godine 1822. Hrvatska ovkraj Save pripojena opet materi zemlji, pa sve do godine 1850. pobirala je gradska općina porez od karlovačkih stanovnika i slala ga u zemaljsku blagajnu u Zagreb, dočim je po seoskim općinama utjeravala porez kr. županija (varmeđija) po svojim organima, (po perceptoru i kontroloru), koji se je porez također otpremao u zemaljsku blagajnu u Zagreb. Tko nije poreza platio, dobio je u opskrbu prema porezu stanoviti broj vojnika.

Prigodom Bachova sistema (apsolutizma) reorganizovani su bili porezni uredi (1850.), te je bio i u Karlovcu ustrojen c. kr. porezni ured. Taj se je ured nastanio u kući modrušpotočkoga vlastelina Matije Sladovića (sada vlasništvo trgovca Dragutina Becka) u Riječkoj ulici. Odavle se je preselio u tvrđu u kuću Ivana Reichherzera (sada Melhiora Lukšića) u Rakovačkoj ulici. Ondje je bila smještena i na novo uređena gruntovnica, kojom je upravljao kasniji karlovački odvjetnik Dr. Ivan Novotni. Ovaj ured potpadao je pod nadzorništvo zagrebačko. U ovo vrijeme bio je nadzornikom kod c. kr. poreznoga nadzorništva u Zagrebu Vukasović, prije upravni časnik u Petrovaradinu, a blagajnikom karlovačkoga poreznoga ureda Franjo Klofutar, protustavnikom Oktavijan Lopašić.

Kada je bio ustav povraćen narodima Austro-ugarske monarkije (1861.), reorganizovani su bili opet porezni uredi. U karlovački porezni ured plaćali su građani i vanjske općine, koje su spadale u djelokrug ovoga poreznoga ureda. Porez su odmjerivali sami porezni uredi, ter slali svoje registre na pregledanje i odobrenje kr. financijalnomu ravnateljstvu u Zagreb. Tada je bio poreznikom u Karlovcu Dragutin Somošy, a pro-

tustavnikom Julio Kerleža i od godine 1865. dalje poreznikom Matija Rubin, a protustavnikom Blaž Rossi.

Godine 1873. bili su porezni uredi na novo reorganizovani. Sada je bilo povjereno općinama pobiranje poreza. Porez se je odmjerivao na temelju valovnica. Porezi su bili tako zvani kućarina, zemljarina, tecivarina 1., 2., 3. i 4. razreda i kamatni porez. Godine 1876· stupi u krepost još opći dohodarinski prirez na kućarinu, zemljarinu, tecivarinu i kamatni račun, a malo iza toga porez na lov, na puške i vojno oprostne takse.

Kada je kupila karlovačka štedionica kuću, koja je bila jednom vlasništvo društva Lujzinske ceste od posjednika Josipa Kovačića (1875.), premjesti se porezni ured iz Reichherzerove kuće u zgradu Karlovačke štedionice, gdje se i danas nalazi.

Kada je bila Krajina razvojačena 1872., osnovan bi za neke susjedne krajiške općine krajiški porezni ured u Karlovcu, koji se je smjestio u zgradi sadanje c. kr. kadetske škole. Poreznikom ovoga ureda bio je Matijević, a protustavnikom Živković. Taj je porezni ured djelovao do godine 1880. Ove se je godine spojio sa civilnim poreznim uredom u Karlovcu.

Potanje ustanove o organizaciji kr. poreznih ureda u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji sadržaje po kr. ugar. ministarstvu financija izdani naputak o službenom osoblju kr. poreznih ureda od god. 1893.

U kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji prema tomu naputku postoje 34 porezna ureda, i to: u ličko-krbavskoj županiji 3, u modruško-riječkoj 4, u zagrebačkoj 6, u varaždinskoj 3, u bjelovarsko-križevačkoj 4, u požeškoj 4, u virovitičkoj 4, a u srijemskoj 6. Kr. porezni ured u Karlovcu podčinjen je neposredno kr. financijalnomu ravnateljstvu u Zagrebu, a posredno kr. financijalnomu ministarstvu u Budimpešti.

Neko vrijeme (1884.) bilo je u Karlovcu i porezno nadzorništvo. Nadzornikom bio je Josip Blagaić.

3. GLAVNA TRIDESETNICA u KARLOVCU.

Već carica i kraljica Marija Terezija odredila je 5. rujna 1777., da se u gradu Karlovcu uvede carinski ured pod imenom glavna tridesetnica. Od 16. vijeka već postojala je obična mitnica (Mauthhaus) na Dubovcu, a od početka 18. vijeka u Karlovcu u kući, gdje se danas nalazi zgrada karlovačke štedionice. Ova je kuća kasnije porušena bila, te za francuske vlade sazidana onakova, kakova je danas. Zidao ju je maire francuskoga karlovačkoga municipaliteta Josip Šporer, koji ju je kasnije prodao društvu Lujzinske ceste.

Glavna tridesetnica smjestila se je u susjednu kuću, koju je istodobno, kada i Šporer prije spomenutu zgradu, sazidao karlovački odvjetnik Štefanac i koja je kasnije bila dugo vremena vlasništvo modrušpotočkoga vlastelina Matije Sladovića, a danas je vlasništvo trgovca Dragutina Becka.

Poslije francuske uprave u Hrvatskoj i poslije spojenja Hrvatske ovkraj Save sa materom zemljom (1822.) bili su činovnici tako zvanih tridesetnica podijeljeni u Hrvatskoj u tri okružja (distrikta), i to: karlovačko, riječko i varaždinsko okružje. Na čelu svakoga okružja bio je tako zvani kr. tridesetnički i solarski nadzornik (königl. Dreissigst- und Salz-Inspector). Pod karlovačkoga nadzornika potpadali su ovi uredi tridesetnica: 1. u Oblaju, 2. u Korlatu, 3. u Kostajnici, 4. u Dubici, 5. u Prosičenom kamenu, 6. u Zavalju, 7. Modroj gredi, 8. u Pečencima, 9. u Maljevcu, 10. u Bregani, 11. na Metličkom mostu, 12. u Severinu i glavna tridesetnica u Karlovcu i 14. tridesetničkih podružnica u Kranjskoj.

Tridesetnički su uredi obavljali poslove, što ih danas obavljaju carinarski, solarski uredi i financijalna straža. U Krajini bili su uvedeni godine 1795.

Glavna je tridesetnica postojala u Karlovcu do godine 1862. Posljednji predstojnici karlovačke glavne tridesetnice bili su: Andrija Repesch, Antun Trexler od Lindenaua i Josip Šoštarić pl. Letovanićki, otac kasnijega ravnatelja c. kr. realke u Rakovcu Šišmana Šoštarića pl. Letovanićkoga.

Godine 1850. preselila se glavna tridesetnica iz kuće Matije Sladovića u tvrđu u kuću Cirkinu (sada Strzalkovskovu),

gdje je ostala do godine 1862., te se je tada zvala glavna carinara 2. razreda (k. k. Hauptzollamt 2. Clase).

Kod glavne tridesetnice namješteni su bili redovno: 1. 1 tridesetnik ili nadtridesetnik, koji je bio podjedno predstojnik ureda, 2. 1 kontrolor ili protustavnik, 3. 1 revizor, 4. 1 pristav, 5. 1 tridesetnički vježbenik i 6. 1 pisar.

Kod podređenih karlovačkomu nadzorniku tridesetničkih ureda namješten je bio redovno po jedan tridesetnik i katkada sa protustavnikom i sa jednim passualistom.

Carina se je utjeravala osobito od prekomorske i strane robe. Organe, koji su imali paziti, da se ne kriomčari roba, podvržena carini, (po prilici današnji financijalni stražari) zvao je narod u Karlovcu »ribereiterima«.

---

4. KR. FINANCIJALNA STRAŽA.

Kada su dokinuti bili (oko godine 1862.) tridesetnički uredi, uvedeni su po Hrvatskoj i Slavoniji posebni carinarski i solarski uredi, u svem 12 carinarskih (u Zagrebačkoj županiji 2, i to u Zagrebu i Sisku) i 4 solarska ureda i uređena bi kr. financijalna straža.

Propisi o ustrojstvu i službi kr. financijalne straže sadržani su u knjizi pod naslovom: »Zbirka na ustrojstvo i službu kraljevsko-ugarske financijalne straže odnosećih se propisa, naputaka i naredaba. U Budimpešti 1895. Iz kr. ugar. državne tiskare«.

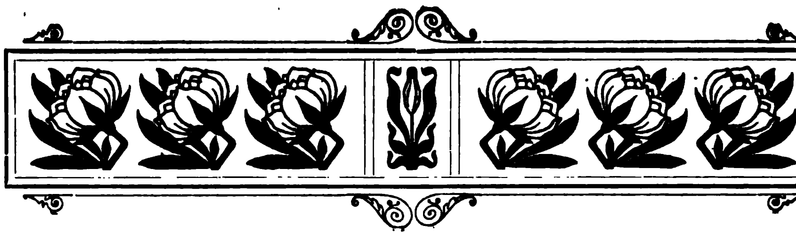
Financijalna straža stoji isključivo pod raspolaganjem financijalne oblasti. Ona je određena, a) da preprijeći kriomčarenje i prestupanje financijalnih zakona i propisa, b) da ulazi u trag prekršiteljima tih zakona i propisa kaošto i protuzakonitomu ili protupropisnomu postupanju izvršujućih financijalnih ureda i organa, c) da financijalne urede i organe podupire u njihovu uredovnom postupku i d) da u slučajevima zakonom ustanovljenima na poziv nadležne oblasti u svom kotaru pomaže izvršivati javnoj sigurnosti namijenjene odredbe.

Osoblje njezino sastoji se iz natpovjerenika i povjerenika financijalne straže, osim toga iz prigledníka, nadstražara i stražara, koji spadaju u stalež momčadi financijalne straže.

Nadzornik financijalne straže nalazi se u Zagrebu, povjerenika imade u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji 21, i to u Glini, Karlovcu, Sisku, Zagrebu, Bjelovaru, Križevcima, Varaždinu, Brodu na Savi, Novoj Gradišci, Gospiću, (jedan natpovjerenik), Senju, Mitrovici, Rumi, Vukovaru, Zemunu, Županji, Osijeku, Virovitici, Ogulinu, Sušaku i Požegi.

Karlovačko povjereništvo imade sedam razdjela, i to: 1. u Karlovcu, 2. u Jaski, 3. u Krašiću, 4. u Sošicama, 5. u Kaljama, 6. u Vivodini i 7. u Ribniku. Na čelu svakoga razdjela je prigledník, a njemu je podčinjeno 3—7 nadstražara dotično stražara.

IX. Zemaljske oblasti.

1. KR. KOTARSKA OBLAST u KARLOVCU.

Gradom Karlovcem upravljale su vojničke oblasti prei »Militär Grenz Rechten für das Karlstädter und Var diner Generalat« od godine 1754., premda se je način upra više puta mijenjao , sve dok nije postao godine 1781. gr Karlovac kr. i slobodnim gradom. Od tada se je u gradu K lovcu upravljalo prema povelji, koju je gradu izdao kralj Jo: II., kao u drugim kr. i slobodnim gradovima u Ugarskoj Hrvatskoj (sr. Timonovu knjigu, njemački prijevod »Ungarisc Verfassungs und Rechtsgeschichte 1902.« str. 723. i sl. i Virc silovu »Das Staats Recht des Königreichs Ungarn vom Stan punkte der Geschichte und der vom Beginn des Reiches l zum J. 1848. bestandener Landes Verfassung« II. sv. str. 37 375., III. sv. str. 127., 136. i 139.).

Stara švaračka općina upravljala se i poslije godine 178 po vojničkim oblastima, jer je ostala pripojena karlovačkoj v noj Krajini, dočim je stara banijanska općina potpadala p upravu civilne Hrvatske, t. j. pod upravu bana hrvatskoga, k jemu su bile podčinjene u upravi županije. Općina banijans

potpadala je pod županiju zagrebačku i to u okružje (kotar) prekokupski. Na čelu okružja bio je veliki sudac, koji je ne samo upravljao političkim kotarom nego je vršio i sudačku vlast. Njemu uz bok stajao je podsudac ili maleni sudac.

Tako je bilo do godine 1848., t. j. do vremena, kada je bio dokinut i kod nas feudalni sustav i nestalo povlastica pojedinih stališa i kada je bila proglašena jednakost svih državljana.

Carskim patentom od 4. ožujka 1849., kojim bi ustanovljen državni ustav za cijelu austrijsku carevinu, određeno bi

Sl. 46. **Kr. kotarska oblast u Karlovcu.**

načelno, da se pravosuđe imade odijeliti od uprave. Politička uprava u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji uređena bi naredbom ministarstva unutarnjih poslova od 12. lipnja 1850. Prema ovoj naredbi razdijeljena bi Hrvatska i Slavonija u šest županija (zagrebačku, varaždinsku, križevačku, riječku, osječku i požešku), a ove u kotare. Županija zagrebačka imala je 6 kotara: Zagreb, Samobor, Sv. Ivan, Sisak, Jasku i Karlovac. Na čelu kotarskih oblasti bili su podžupani. Kotarske oblasti bile su vlast prve molbe (prve instancije) u političkim poslovima.

Ove nove c. kr. političke oblasti stupile su u život 1. siječnja 1851.

Ova upravna perioda nije imala dugoga života, jer bi carskim patentom od 31. prosinca 1851. dokinut ožujski ustav od godine 1849. i u cijeloj monarkiji uveden apsolutizam i njime bi određena posvemašnja reorganizacija političke uprave.

Temeljna su načela ove nove organizacije političke uprave sadržana u naredbi ministara nutarnjih posala, pravosuđa i financija od 19. siječnja 1853., izdanoj na temelju carskoga riješenja od 14. rujna 1852., kojom se obznanjuju previšnje odluke o uređenju i uredovnoj djelatnosti ureda kotarskih, vlasti okružnih i mjestodrštva, o uređenju vlasti sudbenih i nacrti sistemizovanih plaća i nadnevnih razreda, a tako i o izvedenju ustrojstva i organizacije.

Kotarski ured bila je najniža vladarska oblast u kotaru u svim poslovima upravnim i pravosudnim, koji nijesu izrično pridržani drugim vlastima ili organima, te je podčinjen u pogledu tečaja poslovnoga i molbenoga višoj vlasti prema vrsti posla ili političkoj ili sudbenoj ili financijalnoj.

U djelokrug kotarskoga ureda spadali su svi poslovi unutarnje uprave, nadalje je vršio kotarski ured kaznenu i građansko-pravnu sudbenost u prvoj molbi kao sud inokosni, a bio je i oblast financijalna u povjerenim mu poreznim poslovima. Njemu bili su podređeni i porezni uredi u kotaru. Kotarski predstojnik morao ih je nadgledati. On je bio odgovoran za cijelu upravu kotara i imao je disciplinarnu vlast na cijelim činovništvom kotarskoga ureda. Ovako je bilo u prvoj molbi opet spojeno sudstvo sa upravom.

Ova organizacija provedena je bila naredbom ministarstva unutarnjih posala, pravosuđa i financije od 3. lipnja 1854. o političkom i sudbenom ustrojstvu kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Po ovoj su organizaciji sačinjavale kraljevine Hrvatska i Slavonija upravno područje mjestodrštva u Zagrebu. Ovo se je upravno područje dijelilo u pet županija, i to: zagrebačku, varaždinsku, riječku, požešku i osječku. Zagrebačka županija imala je 14 vanjskih i 1 gradski kotar, i to: bosiljevački, modrušpotočki, karlovački, jaskanski, pisarovinski, sisački, moslavački, velikogorički, samoborski, stubički, zagrebački, dugoselski, sveto-

anski, vrbovački i grad Karlovac. U gradu Karlovcu bili su olitički poslovi povjereni gradskomu magistratu.

Kada je bio cesarskom diplomom od 20. listopada 1860. ovraćen ustav kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, izrađena bi ova osnova o političkom uređenju u Hrvatskoj i Slavoniji, oja je dobila i kraljevsku sankciju 16. siječnja 1861. i stupila dmah u život kao »Naputak za privremeno uređenje županija, obodnih kotara, slobodnih kraljevskih gradova, povlaštenih govišta i seoskih općina u kraljevinama Hrvatskoj, Slavoniji i almaciji.

Po ovoj osnovi bila je Hrvatska i Slavonija razdijeljena na edam županija, i to: križevačku, zagrebačku, varaždinsku, ječku, požešku, virovitičku i srijemsku. Županije dijelile su se okružja, a okružja u kotare. Ustrojstvo županija bilo je malo e posve jednako onomu prije godine 1848.

Osim upravnoga djelokruga imale su naime županije u vojim rukama i sudbenu vlast. Županijski suci i sudački organi iunicipalnih vlasti po kr. slobodnim gradovima i slobodnim otarima izvršivali su u području svoga kotara onu sudbenost, oja je dotada spadala na gradske delegovane kotarske sudove. vo ustrojstvo ostade do godine 1870., kada biše zakonskim lankom XVII. uređene na novo županije.

Županija je bilo sada sedam, koje su se dijelile u kotare, d kojih nije smio ni jedan manje brojiti od 16 000 duša. Na čelu otarskim oblastima bio je kotarski sudac, koji je bio odgovoın velikomu županu za upravu cijeloga kotara. Prigodom ove organizacije bila je opet uprava sa sudstvom spojena. Kraevski i slobodni gradovi obavljali su i prigodom ove organiacije sve poslove političkih oblasti za opseg dotičnoga grada, nijesu stajali ni u kakovoj svezi sa županijama.

Nu ni ova se organizacija dugo ne održa. Zakonom od 5. studenoga 1874. ob ustroju političke uprave u kraljevinama Irvatskoj i Slavoniji nastala je opet nova organizacija političke prave. Ovom je organizacijom politička uprava posvema odluena od pravosuđa. Građansko područje kraljevina Hrvatske i lavonije dijelilo se sada na 8 županija, i to u: zagrebačku, ječku, varaždinsku, križevačku, bjelovarsku, osječku, požešku i ukovarsku. Županije dijelile su se u upravne kotare, koji su zvali »podžupanije«, koje su u prvoj molbi vršile političku

upravu kao i gradska municipija, dočim je u drugoj molbi vršila istu kr. zemaljska vlada. U svem je bilo 20 podžupanija. Upravu podžupanija u Zagrebu, Rijeci, Križevcima, Varaždinu, Bjelovaru, Osijeku, Požegi i Vukovaru obavljali su veliki župani, a onih ostalih podžupani. One prve bile su podžupanije prvoga razreda, a druge podžupanije drugoga razreda Zagrebačka županija imala je četiri podžupanije, i to: zagrebačku (prvoga razreda), karlovačku, sisačku i jaskansku (drugoga razreda).

Budući da je spojenjem Krajine (godine 1885.) materi zemlji narasao teritorij i pučanstvo Hrvatske i Slavonije, potrebna je bila opet nova organizacija političke uprave, koja je bila provedena zakonom od 5. veljače 1886. ob ustroju županija i uređenju uprave u županijama i kotarima.

Po ovoj posljednjoj organizaciji razdijeljena je Hrvatska i Slavonija u osam županija, i to: zagrebačku, modruško-riječku, ličko-krbavsku, bjelovarsko-križevačku, varaždinsku, požešku, virovitičku i srijemsku. Županija zagrebačka imade ove upravne kotare: u Dugom selu, Dvoru, Glini, Jaski, Karlovcu, Kostajnici, Petrinji, Pisarovini, Samoboru, Sisku, Stubici, Sv. Ivanu Zelini, Velikoj Gorici, Vrginmostu i Zagrebu. Po ovoj je organizaciji također posvema odijeljeno sudstvo od uprave.

U područje današnje karlovačke kotarske oblasti spadaju upravne općine: Draganić, Dugaresa, Jaškovo, Novigrad sa sjedištem opć. ureda u Netretiću, Ozalj, Rečica i Ribnik. Na čelu kotarske oblasti stoji kr. kotarski predstojnik, kojemu su dodijeljena dva kot. pristava, jedan nadinžinir, jedan inž. pristav, jedan kot. liječnik, jedan kot. veterinar, dva kot. šumara i jedan akcesista.

Od gore spomenutih općina pripadala je prije spojenja Vojne Krajine materi zemlji općina Dugaresa Vojnoj Krajini kao i općina Švarča (koja je početkom godine 1903. pripojena gradu Karlovcu).

U Vojnoj Krajini potpadale su ove dvije općine Slunjskoj regimenti, i to 10. kompaniji ili tako zvanoj švaračkoj kompaniji, te su njima upravljale vojničke oblasti, dotično vojnički činovnici.

Kada se je počelo godine 1872. raditi o tom, da se Vojna Krajina posvema razoruža i da se što prije pripoji materi zem-

lji, uvedena bi godine 1873. civilna uprava u Vojnoj Krajini. Cijela Vojna Krajina bi podijeljena na 151 upravnu političku općinu, 32 kotara i 7 gradova.

U Rakovcu bila je c. kr. kotarska oblast za Barilovićki kotar od godine 1873—1884., t. j. do spojenja Vojne Krajine sa materom zemljom. Te su godine prešle agende rakovačke c. kr. kot. oblasti dijelom na kr. kot. oblast u Karlovcu, a dijelom na kr. kot. oblast u Vojniću.

Kr. kotarska oblast, dotično kr. podžupanija smještena je bila u raznim zgradama. Najprije u Florijanskoj ulici (u današnjoj Stakićevoj kući), zatim u Riječkoj cesti (u današnjoj Beckovoj kući), kasnije u Rakovačkoj ulici (u današnjoj kući Melhiora Lukšića), zatim u magistratu, iza toga u Samostanskoj ulici (u današnjoj Leonovoj kući) i napokon na Strossmayerovu trgu, gdje se i danas nalazi, u nekadanjoj kući grofa Petra Zrinskoga.

---

2. KR. KOTARSKI SUD u KARLOVCU.

Prvi suci bijahu karlovačkim građanima vojnički časnici, i to u građanskim parnicama sami, a u kaznenim i u inim važnim prijepornim parnicama u vijeću, u kojem je bilo nekoliko nižih vojničkih službenika. Osude je potvrđivao general ili njegov zamjenik; potvrđene osude proglasile su se javno i bile su javno izvršene. Zločince, osobito žene, sapeli bi u tako zvane klade pred župnom crkvom. Na to su se ponovno tužili svećenici, osobito karlovački Franjevci.

Novi sudovnik izdao je za grad Karlovac karlovački general Herberstein 16. srpnja 1672. Na čelu suda bio je regimentski sudac (Regiments-Schuldtheiss). Uza nj je bilo nekoliko prisežnika i pisara.

Redarstveni propisi bili su vrlo strogi. Od god. 1672. zabranjeno je bilo pod prijetnjom globe od 6 do 10 dukata držati u gradu guske, patke, svinje i krave. Tko je htio držati volove, morao je plaćati na godinu 3 dukata za čišćenje, jer su ulice morale biti uvijek posve čiste. Tko je bio zatečen, da ima krivu

mjeru ili vagu, kažnjen je bio globom od 10 dukata. U opće pazilo se vrlo na čistoću i sigurnost. Na to su pazili tako zvani profozi. Neki su nam i poimence poznati, kao Juraj Vukasović godine 1677. i Stjepan Miković godine 1693.

Kada je bio grad Karlovac godine 1778. podignut na čast kraljevskoga i slobodnoga grada, prešla je sudbena vlast od vojništva na gradsko poglavarstvo, koje je imalo pravo glasom točke 6. kr. povelje za zločince i kazne smrti (jus gladii); redarstvene poslove imao je obavljati gradski kapetan pomoću pandura. Budući da je sudačka vlast prešla na gradsko poglavarstvo, stoga se i ne zove od godine 1778.—1851. predstojnik gradskoga magistrata načelnikom već gradskim sucem. Gradski sudac imao je uza se posebno vijeće. Članovi toga vijeća zvali su se senatori (najmanje petorica). Proti osudama karlovačkoga suda moglo se je prizvati na županijski sud.

Za francuske uprave bili su i sudovi u Hrvatskoj, koja je potpadala pod Francuze, reorganizovani, i to dekretom od 15. travnja 1811. Od godine 1812. nalazimo u Hrvatskoj u svakom kantonu tako zvanoga »mirovnoga suca« i 11 tribunala u cijeloj francuskoj Iliriji. Najviše sudište za Iliriju bio je apelacioni sud u Ljubljani.

U Karlovcu bio je smješten mirovni sud i jedan tribunal (sudbeni stol). Ovaj sudbeni stol imao je predsjednika (nekadanjega podžupana Gerlecia), dva suca ili vijećnika (prvi vijećnik bio je nekadanji županijski sudac Antun Zdenčaj), tri pristava i glavnoga državnoga prokuratora (Luka Ljubić, Križevčanin, vrlo vješti pravnik). Mirovni sudac bio je nekadanji gradski senator Josip Žerjavić. Mirovni sudac i članovi sudbenoga stoga nosili su u službi crnu togu kao službeno odijelo.

Mirovni su suci sudili u stvarima vrijednim do 100 franaka, zatim u redarstvenim i kaznenim poslovima manje vrsti. Oni su također izvršavali odsude tribunala.

Karlovački sudbeni stol sudio je u građanskim prijeporima i u kaznenim predmetima, podjedno je riješavao u drugoj molbi odluke mirovnih sudaca.

Glede političkih zločina, razbojstva na cestama i imitovanja državnoga novca sudio je posebni vojnički sud u Karlovcu, kojemu je bio predsjednikom zapovjednik hrvatske žandarmerije.

Raspre između vlastele i kmetova, kada nijesu htjeli davati tlake ili ine daće, rješavao je mirovni sud ili sudbeni stol.

Državno je redarstvo uređeno bilo već prije u francuskoj Iliriji naredbom od 13. siječnja 1810. Redarstvo bilo je povjereno glavnomu vojnomu zapovjedništvu. U Karlovcu upravljao

Sl. 47. **Kr. kotarski sud u Karlovcu.**

je redarstvenim poslovima general Carra St. Cyr. Njemu bio je podčinjen glavni redarstveni povjerenik za civilnu Hrvatsku. Tu službu vršio je u Karlovcu neki Musić. Za sigurnost i javni red brinula se je osobito francuska žandarmerija. Vrlo stroga je bila francuska uprava sa razbojnicima, zločincima i vojnim bjeguncima. Takovi zločinci bili su vješani pred svojim kućama.

Osim toga bila je općina odgovorna za sve opačine i štete, što su se dogodile u opsegu dotične općine.

Poslije odlaska Francuza od god. 1813.—1815. prešla je sudbena vlast u ruke gradskoga suca, kako je i bila prije okupacije francuske. Nu budući da nije bila Hrvatska na desnoj obali Save pripojena materi zemlji, košto se je očekivalo, već je bila podvrgnuta guverneru austrijske Ilirije u Ljubljani i budući da je karlovačkomu magistratu bila oduzeta sudbena vlast, ustrojen bi u Karlovcu početkom godine 1815. posebni zemaljski sud za građanske i kaznene parbe (sudbeni stol), koji je bio podčinjen u drugoj molbi ljubljanskomu (do 1816.), a kasnije tršćanskomu prizivnomu sudištu, a u trećoj molbi bečkomu najvišemu sudu. Tako ostade u Karlovcu do godine 1822. (12. studenoga), t. j. do spojenja Hrvatske na desnoj obali Save materi zemlji. Sada je dobio karlovački magistrat u svoje ruke svoju prvanju vlast i sudbenost, pa je stoga bio i dokinut karlovački zemaljski sud, koji je bio uveden za austrijske uprave. Za kotar karlovački (prekokupski) postojao je od godine 1822. —1853. posebni sud, dočim je sudbene poslove u gradu Karlovcu vršio gradski sudac, predstojnik magistrata. Od godine 1853.—1874. spojena je bila sudbena vlast sa upravnom, te ju je vršila za grad Karlovac i kotar karlovački kr. kot. oblast u Karlovcu, dotično od godine 1853.—1861. c. kr. kotarska oblast u Karlovcu.

Istom zakonom od 21. studenoga 1874. o ustrojstvu sudova prve molbe odijeljeno je bilo sudstvo sasma od uprave, pa bi stoga opet uspostavljen kr. kot. sud za kotar karlovački i grad Karlovac u Karlovcu. Kada je bila Vojna Krajina pripojena materi zemlji, izdan bi novi zakon 3. kolovoza 1884., kojim se nadopunjuju zakonske ustanove o ustrojstvu i nadležnosti sudova u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji.

Ovi su zakoni bili nadopunjeni zakonom od 31. prosinca 1891., kojim se nadopunjuju zakonske ustanove ob ustrojstvu sudova i zakonom od 31. siječnja 1893., kojim se nadopunjuju i preinačuju zakonske ustanove o ustrojstvu sudova.

Kada se je počelo raditi o spojenju Vojne Krajine sa materom zemljom, izrađena bi za godinu 1873. osnova o uređenju civilnih sudova u Vojnoj Krajini, po kojoj bi uređeno 28 kotar-

skih sudova za cijelu Vojnu Krajinu, 6 sudbenih stolova prve instancije, i to u Gospiću, Ogulinu, Petrinji, Novoj Gradiški, Vinkovcima i Zemunu. Kao druga instancija bio je c. kr. krajiški odjel banskoga stola, a kao treća c. i kr. odjel stola sedmorice sa sjedištem u Zagrebu.

U Karlovcu (Rakovcu) bio je od god 1873.—1884. c. kr. krajiški kotarski sud za kotar Barilovićki, koji je potpadao pod c. kr. krajiški sudbeni stol ogulinski. Kada je bila Vojna Krajina pripojena materi zemlji, dokinut bi ovaj krajiški kr. kot. sud, a agende njegove prešle su što na kr. kot. sud karlovački, što pak na kr. kotarski sud u Krnjaku.

Karlovačkomu kr. kotarskomu sudu podčinjeni su mjesni sudovi: 1. u Draganiću za upravnu općinu draganićku, sa 18 prisežnika i nadležnošću do 60 kruna, 2. u Dugoj resi za upravnu općinu Dugu resu, sa 8 prisežnika i nadležnošću do 60 kruna, 3. u Jaškovu za upravnu općinu Jaškovo, sa 12 prisežnika i nadležnošću do 60 kruna, 4. u Karlovcu za općinu karlovačku (kamo spadaju od godine 1903. pored grada Karlovca još prvanje upravne općine Banijanska i Švaračka), sa 80 prisežnika i nadležnošću do 200 kruna, 5. u Netretiću za upravnu općinu Novigradsku, sa 24 prisežnika i nadležnošću do 60 kruna, 6. u Ozlju za upravnu općinu ozaljsku, sa 18 prisežnika i nadležnošću do 60 kruna, 7. u Rečici za upravnu općinu Rečicu, sa 12 prisežnika i nadležnošću do 60 kruna i 8. u Ribniku za upravnu općinu ribničku, sa 18 prisežnika i nadležnošću do 60 kruna.

Temeljne propise o organizaciji mjesnih sudova sadržaje zakon od 3. listopada 1876. o mjesnim sudovima i postupku pred njima.

3. URED POVJERENIŠTVA ZA UREDJENJE SELJAČKIH ZADRUGA u KARLOVCU.

Ovaj se ured nalazi u Udbinji u zgradi, u kojoj je bilo općinsko poglavarstvo švaračko do konca godine 1902, t. j. dok se nije upravna općina švaračka pripojila gradu Karlovcu.

Ovaj je ured osnovan na temelju § 6. zadružne novele od 30. travnja 1902. U području kraljevina Hrvatske i Slavonije nalaze se tri takova ureda, i to u Sunji, Vinkovcima i Karlovcu.

Ovaj se je ured doselio u Karlovac 1. rujna 1903. sa cije-

Sl. 48. **Ured povjereništva za uređenje seljačkih zadruga u Karlovcu.**

lim svojim službenim aparatom iz Ogulina. Agende ovoga ureda obavlja kr. kotarski predstojnik Franjo Šaban.

Karlovačkomu povjereniku dodijeljeni su ovi kotari: ogulinski i crikvenički iz županije modruško-riječke, te karlovački, jaskanski, pisarovinski, velikogorički i grad Karlovac iz županije zagrebačke. Do 1. srpnja 1905. zaposlen je bio povjerenik ovoga ureda i u kotaru brinjskom iz županije ličko-krbavske. Budući da je sada svoj posao u ovom kotaru dovršio, prešli su poslovi, koji se tiču seljačkih zadruga, u ruke kr. kotarske oblasti u Brinju.

U kompetenciju karlovačkoga povjerenika za uređenje seljačkih zadruga ne spadaju samo redovite i potajne diobe

zadruge, već i svi razlazi zadruga kao i rješavanje otpremnine pojedinih zadrugara. U tu svrhu pridijeljena su mu četiri gruntovna mjernika, koji su od rana proljeća do kasne jeseni zaposleni izmjerivanjem posjeda mnogobrojnih zadruga, koje su se prijavile, da se provede njihova zadružna dioba. Godine 1905. poslovali su ovi mjernici u ovim krajevima: mjernik Milan Dabić u Odri (u kotaru velikogoričkom), mjernik Milan Cvijanović, kr. gruntovničar u gradu Karlovcu, u kotaru karlovačkom, u Krašiću (u kotaru jaskanskom), u Generalskom stolu, Tounju, Josip dolu i Zagorju (u kotaru ogulinskom), mjernik Petar Ba-

Sl. 49. **Isti ured povjereništva sa istočne strane.**

bić u Plaškom (u kotaru ogulinskom) i mjernik Napoleon Pinter u Drežnici (u kotaru ogulinskom).

Narod se vrlo dobro odazivlje povjereniku u njegovu radu, pa bi za ogromno ovo područje trebalo svakako znatno više mjernika, kada bi se htjelo udovoljiti što prije mnogobrojnim molbama i zahtjevima stranaka, kojima danomice upravo jurišaju na povjerenika.

Popriječni broj zadruga, koje se tečajem jedne godine izmjere, iznosi 160—180 zadruga. Zadružnom se novelom traži, da se provedu i onake diobe, gdje nije nagodba među stran-

kama uspjela, a to otegoćuje znatno mjernički posao. Prije ove novele iznosio je broj izmjerenih zadruga na godinu uz jednaki broj mjernika (četiri) oko tri stotine, tako da je svaki u godini izmjerio po prilici 75 zadruga, dočim sada izmjeri 40—45 zadruga.

Diobne troškove plaćaju stranke. Za sada plaćaju samo diobne predujmove. Kada budu jednom radnje za koji politički kotar posvema dovršene i zaključene, obračunat će se sa strankama konačni troškovi. Kod uračunavanja troškova uzimlju se u račun površine, koje su dopale pojedinoga učesnika zadruge i broj čestica. Poprijećno dolazi na jedno jutro izmjerene zemlje 3 krune troška. Dakle troškovi su u upravnom razmjeru sa veličinom posjeda pojedinih zadruga. Svakako su za 40—60 postotaka manji nego li troškovi običnih civilnih mjernika, a osim toga su radnje, koje su izvedene pod nadzorom povjerenika za uređenje seljačkih zadruga, preciznije i mnogo se prije dovrše.

Spomenuti valja, da postoje dvije vrsti zadružnih dioba, kod kojih se postupak provedbe jedan od drugoga bitno razlikuje. Postupak kod potajnih dioba (a tih je najviše) sasvijem je brz. Stranke se već unaprijed odriču prava utoka, pa kada je diobni aparat gotov, izlaže se javno tečajem 15 dana radi eventualnih prigovora, ali ovi su ograničeni i rješava ih sam zadružni povjernik. Proti njegovu riješenju ne ima više utoka. Odmah iza toga šilju se diobni operati na gruntovnu provedbu. Ovaj se postupak temelji na naredbi kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 16. prosinca 1889. br. 47.318.

Znatno je teži postupak kod redovitih, prisilnih dioba, koje se imadu provesti na temelju §§ 29.—49. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama, jer se taj postupak može povlačiti u tri instancije, kod zadružnoga povjerenika, kr. županijske oblasti i kr. zemaljske vlade, pa treba više puta i nekoliko godina, dok se jedna diobna parnica posvema dovrši.

U Karlovcu poslovat će ovaj ured još nekoliko godina, dok dovrši sve zadružne diobe u gore spomenutim političkim kotarima, a dodijelit će mu se još naknadno zadružne diobe u političnom kotaru slunjskom i vrbovskom iz modruško-riječke županije.

4. GOSPODARSTVENI URED IMOVNE OPĆINE SLUNJSKE.

U slunjsku imovnu općinu spadaju ove kumpanije a sada upravne općine: 1. Lađevac (sada Slunj) sa 41 selom, 1322 kuće i 8847 stanovnika, 2. Vališselo sa 27 sela, 1173 kuće i 8832 stanovnika, 3. Krstinja sa 23 sela, 903 kuće i 5602 stanovnika, 4. Vojnić sa 24 sela, 993 kuće i i 5548 stanovnika, 5. Blagaj, sada Veljun, sa 21 selom, 839 kuća i 5531 stanovnikom, 6. Budački, sada Krnjak, sa 27 sela, 825 kuća i 4776 stanovnika, 7. Poloj, sada Perjasica, sa 29 sela, 686 kuća i 3945 stanovnika, 8. Barilović sa 32 sela, 927 kuća i 6220 stanovnika. 9. Vukmanić sa 22 sela, 1036 kuća i 6853 stanovnika, 10. Švarča, sada Dugaresa, sa 32 sela, 866 kuća i 6652 stanovnika i 11. Marindol sa 3 sela, 77 kuća i 424 stanovnika.

Cijela imovna općina slunjska imade prema tomu 281 selo, 9647 kuća i 63.230 stanovnika (prema popisu od godine 1895.)

Imovna se općina slunjska prostire na $20^{1}/_{2}$ četvornih milja ili na 1166 četvornih kilometara. Međe su joj sa juga Bosna, sa zapada ogulinska regimenta (imovna općina), sa istoka I. banska regimenta (imovna općina) i sa sjevera Kupa i dio provincijalne Hrvatske i grad Karlovac.

Osamljen je preko Kupe na sjevero-zapadu predjel Marindol, koji međaši sa Kranjskom i provincijalnom Hrvatskom.

Krajevi, kuda se prostire današnja imovna općina slunjska bili su prije provale turske dobro napučeni, bilo je tu i lijepih gradova, kojih ostanci još se i danas vide, kao Slunj, Kremen, Mašvina, Furjan, Cetin, Petrovac, Klokoč, Otmić, Šlivnjak, Krstinja, Mrsinj, Budački, Crkvina, Skrad, Blagaj, Poloj, Perjasica, Barilović, Belaj, Strijelac, Samograd, Gorica, Dubovac, Zvečaj i t. d. Ali neprestane navale turske rastjeraše narod iz ovih krajeva i ovi krajevi opustješe.

Kada je nadvojvoda Karlo osnovao i podigao tvrđu karlovačku, pa kada su pomalo ovi krajevi opet dolazili u ruke austrijske, počeli su generali karlovački ozbiljno o tom raditi, da ove krajeve napuče. Godine 1711. uvedena bi gornjo karlovačka Krajina, koju je organizovao godine 1746. vojvoda Hildburg-

hausen. Ove je godine bila osnovana slunjska regimenta (današnja imovna općina slunjska). Godine 1747. određene su ovoj regimenti točno međe i opseg.

Svoje je ime dobila ova regimenta od stare gradine Slunj, po kojoj je dobilo ime i mjesto, koje se je kraj ove gradine podiglo. Mjesto Slunj bilo je dulje vremena i sijelo slunjske regimente, kamo je preneseno god. 1768. iz Barilovića; iz Slunja bilo je preneseno za francuske vlade u Karlovac.

Regimenta imala je broj 4. od godine 1748. Zakonom kralja Franje I. »temeljite uprave za karlovačku i t. d. vojnu granicu« uređene su imovinske prilike stanovništva. § 1. ovoga zakona postao je svaki krajišnik za uvijek vlasnikom negibiva imetka, što ga je od vojne uprave dobio kao dar uz uvjet, da vrši krajiške vojničke dužnosti. Privatnih šuma krajišnici nijesu imali, jer su one bile vlasništvo vladara. Pašnjaci po § 16. istoga zakona bili su zajednički ili općinski.

Svaka je krajiška kuća morala uzdržavati vojnike, za svakoga vojnika, dok je služio, dobivala je kuća 12 forinti na godinu.

Za uzdržavanje i gradnju cesta, za uređivanje rijeka i potoka, za isušivanje močvara i bara, za uzdržavanje šuma, za siječnju, slaganje i vožnju drva raznim uredima, za gradnju i uzdržavanje javnih zgrada i za ine nepredviđene potrebe morali su Krajišnici od svakoga jutra oranice ili livade badava davati na godinu jednoga težaka na dan i pol dana vožnje (volove ili konje).

Osim toga su plaćali krajišnici slunjske regimente od jutra oranice i livade za prvu vrst 20 novč., za drugu vrst 16 novč., za treću vrst 12 novč., od vinograda 1 for., a od vrta i voćnjaka 30 novč. poreza. Krajišnici živjeli su u zadrugama.

Budući da nijesu imali krajišnici šuma, to su svoje potrebe u drvima namirivali iz kraljevskih (carskih), kasnije prozvanih državnih šuma.

U novije vrijeme kušalo se je pitanje šumsko više puta urediti, tako zakonom od godine 1852., koji je vrijedio za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju istom od godine 1857.

Zakonom od godine 1860. izdan je propis o uređenju šuma i o uređenju šumarske službe u Vojnoj Krajini.

Po ovom propisu imale su državne šume podmirivati: 1. građevna drva za sve javne i državne građevine, 2. potrebita građevna drva za općinske, školske i crkvene zgrade, 3. ogrijevna drva za sve krajiške javne oblasti i 4. građevna i ogrijevna drva za kućnu porabu krajiških porodica, koje su u zadruzi živjele ili koje su vojnike davale i uzdržavale.

Zakonom od 8. srpnja 1871. otkupljene su ove povlasti tako, da je imovna općina slunjska dobila u ime svojih pravo-

Sl 50. Gospodarski ured imovne općine slunjske.

užitnika polovicu svih šuma, koje se nalaze u području ove imovne općine (prije regimente), a druga je polovica ostala državi.

Zakonom od 11. srpnja 1881. uređeno je i pitanje uživanja imovno-općinskih šuma. Na temelju ovoga zakona vlasnici su ovih šuma: 1. općinski, župni uredi i škole i 2. pravoužitne

porodice krajiške, koje u zadrugama živu ili koje su davale i uzdržavale svojevremeno vojnike.

Imovne općine uređene su zakonom od 15. lipnja 1873., koji je zakon nadopunjen zakonom od 11. srpnja 1881.

Otkupom šumskih povlasti (1871.) dobila je imovna općina slunjska 24.658 rali 1118□° šuma, koje se nalaze u današnjih 13 političkih općina, i to u općinama: Slunj, Vališselo, Veljun, Krstinja, Vojnić, Barilović, Perjasica, Vukmanić, Švarča, Dugaresa, Krnjak i djelomice u općinama Generalski stol i Modrušpotok (Marindol).

Ove su šume procijenjene na 2,036.195 for. 99 novč.

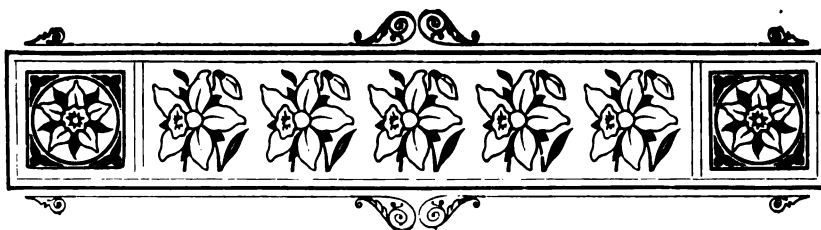
Veći dio imovne općine slunjske potpada pod županiju modruško-riječku, a manji dio, i to općina Švarča (koja je od godine 1903. pripojena gradu Karlovcu), Dugaresa i Modrušpotok pod županiju zagrebačku. U području ove imovne općine nalaze se tri kotarske oblasti, i to u Karlovcu, Vojniću i Slunju.

Ovaj je posjed preuzela imovna općina slunjska po nalogu c. kr. glavnoga vojnoga zapovjedništva u Zagrebu od 12. prosinca 1874. Predaja bila je potpunoma dovršena 16. veljače 1875.

Sada upravlja imovnom općinom slunjskom gospodarski ured u Rakovcu, koji potpada pod nadzor kr. zemaljske vlade u Zagrebu. Na čelu je ovomu uredu šumarnik, koji imade dva šumara, jednoga u Rakovcu (sada nije mjesto popunjeno) i jednoga u Vališselu. Kotarska šumarija rakovačka imade 23 lugara, a ona u Vališselu 20 lugara. Osim toga namješten je kod gospodarstvenoga ureda u Rakovcu jedan kancelista i jedan pisar

Gospodarstveni ured imovne općine slunjske smješten je u Rakovcu u vlastitoj kući, na glavnoj cesti (koja vodi u Vojnić), uz koju se kuću nalazi vrlo lijep vrt od ceste do Korane.

X. Privatni uredi i posjed.

1. DOHODARSTVENA KOMORA DOBARA KNEZA ALBERTA THURN-TAXIS-A NA BANIJI KRAJ KARLOVCA.

Ovaj je ured središnji ured dobara ili gospoštije, što ih je kneginja Jelena Thurn-Taxis, sestra blagopokojne carice i kraljice Jelisave, kupila u Hrvatskoj godine 1872. i 1873. za svoga onda malodobnoga sina Alberta kneza Thurn-Taxisa, i to:

1. Gospoštije Grobnik, Brod na Kupi i Ozalj od grofa Gustava Batthyány-a (1872.) i

2. Gospoštiju Zelin-Čiče od grofa Stjepana Erdödy-a (1873). Ove Gospoštije imadu:

Gospoštija	Zemljište, koje se obradjuje	Šuma	Zemljišta, koja se ne obradjuju	Ukupno
Grobnik-Brod	1674 jutra	42.081 jutr.	452 jutr.	44.207 jutr.
Ozalj	1016 jutara	1.341 jutr.	35 jutr.	2.392 jutr.
Zelin-Čiče	5361 jutro	12.355 jutr.	630 jutr.	18.346 jutr.
Ukupno	8051 jutro	55.777 jutr.	1.117 jutr.	64.945 jutr.

Od godine 1888. jest vlasnik ovih posjeda knez Albert Thurn-Taxis, koji se je vjenčao u srpnju godine 1890. sa kćerkom nadvojvode Josipa nadvojvotkinjom Margaretom Klementinom.

Do godine 1903. bijaše ova komora u potpunom smislu središnji ured za sve gospoštije kneza Thurn-Taxisa u Hrvatskoj u poslovima ekonomičnim, financijalnim, juridičnim i tehničkim, te bijahu kod ovoga ureda u Karlovcu namješteni jedan ravnatelj, dva blagajnička činovnika sa potrebitim pomoćnim osobljem i jedan inžinir sa jednim inžinirskim pristavom.

Šumarska služba bila je odijeljena odmah iz početka od ovoga ureda, te se je obavljala za gospoštije Grobnik i Brod po šumarskoj komori u Lokvama, kojoj je bilo podčinjeno 7 šumskih okružja ili ureda, a za gospoštije Zelin Čiče i Ozalj po šumskom uredu u Lekeniku, kojemu je bilo podčinjeno 5 šumskih okružja.

Od godine 1903. uprava ovih gospoštija doživje neku promjenu u tome, što je šumska komora u Lokvama dobila u svoje ruke i upravu dohodarstvenih poslova za gospoštiju Grobnik i Brod, te se od onoga vremena zove lokvarski ured »Šumski i dohodarstveni ured«.

U povodu toga je kod karlovačke dohodarstvene komore broj činovništva umanjen za jednoga blagajničkoga činovnika, a u Lokvama povišen za jednoga blagajničkoga činovnika.

U Lokvama podigla je šumska komora prekrasno uređenu parnu pilanu, koja je prije nekoliko godina izgorjela. Osim toga je podigla ondje i nekoliko kuća.

Od posjeda kneza Thurn-Taxisa najstarija je gospoštija Grobnik. Grobnik je starodrevni grad, koji se nalazi na strmom brežuljku nedaleko grada Rijeke, od Lujzinske ceste, od sela Čavala, udaljen je po prilici 3 kilometra. Grobnik se je u povjesti hrvatskoj istaknuo osobito za provale Tatara u Hrvatsku god. 1242. Na grobničkom polju, koje se je proteglo prema sjevero-istoku samoga grada, potukli su Hrvati Tatare. Kralj hrvatsko-ugarski Bela IV. nadario je stoga Grobničane raznim povlasticama i plemićkim poveljama, koje još i danas imadu neke Grobničke porodice.

Ni grad Ozalj nije mnogo mlađi od grada Grobnika, nalazi se na rijeci Kupi nedaleko Karlovca. U sačuvanim listinama

spominje se grad Ozalj već polovicom trinaestoga vijeka, kada bijaše u vlasti kralja Bele IV.

Zrinski grad u Brodu na Kupi ili kako ga danas Brođani naprosto zovu »grad«, sagrađen je u obliku četverokuta na dva kata. Ispod krova crne se okanca, a na pročelju otvori za puške i topove. Kada je grad sagrađen bio, ne zna se točno, ali svakako mnogo prije godine 1670. Poslije urote protiv bečkoga dvora (1671.), kojoj su bili na čelu Petar grof Zrinski i

Sl. 51. Dohodarstvena komora dobara kneza Alberta Thurn-Taxis-a na Baniji kraj Karlovca.

šurjak mu Franjo Krsto Frankopan, potpali su mnogi gradovi i dvorovi roda Zrinsko-Frankopanskoga, a među njima i Brod, karlovačkoj Krajini. Brođani su se tom zgodom junački borili jedan cio dan protiv njemačke vojske. Malu četu vjernika Zrinsko-Frankopanskih sokolio je tamošnji tadanji župnik Juraj Pipinić. Nakon žestokoga otpora podlegoše oni premoći njemačke vojske. Godine 1725. dobi grof Rajmund de Villana Perlas grad Ozalj sa Grobnikom i Brodom u zamjenu za svoja imanja u Siciliji i Abruzzima, koja su prodana sinovima Franje

Rakocija, zeta Petra grofa Zrinskoga. Pomenuti Perlas prodade godine 1766. Ozalj, Grobnik i Brod grofu Teodoru Batthyány-u, a od njegovih nasljednika kupila je iste gradove mjeseca rujna 1872. pomenuta kneginja Jelena Thurn Taxis.

---

2. ZEMLJIŠNA ZAJEDNICA »IMOVNE OPĆINE BANIJANSKE«.

Ova zemljišna zajednica postoji od godine 1870. Pravilnik za ovu zemljišnu zajednicu uređen bi 15. listopada 1902.

Sl. 52. **Zgrada imovne općine banijanske na Baniji.**

i potvrđen od kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, dne 11. svibnja 1903. br. 24.441.

Nastala je ova zemljišna zajednica od raznih općinskih prihoda, kao pristojba, globa i t. d., te je bila spojena do godine 1870 sa upravnom općinom banijanskom. Kada se je ova zemljišna zajednica »Imovne općine banijanske« odcijepila od upravne općine, prenesena je imovina ove zajednice na 70 kuća (do-

ıo na 70 kućevlasnika), koje su godine 1870. na Baniji po-
jale.

Danas posjeduje ova Zemljišna zajednica u poreznim op-
ama Baniji i Hrnetiću 2 jednokatne kuće i 1 kovačnicu, te
jutara i 609□° zemljišta većinom šuma (do 32 jutra), ora-
a (do 18 jutara), livada (13$^1/_2$ jutra) i pašnjaka (7 jutara).
im toga posjeduje 17.471 K 30 fil. uzajmljenih i hipotekarno
eguranih te regalno odštetnu glavnicu od 6400 kruna.

Prvim predsjednikom (glavarom) ove zemljišne zajednice
je banijanski trgovac Mijo Balaš, sada je njenim predsjed-
om ljekarnik Gustav Modrušan.

Budući da ova Zemljišna zajednica ne odgovara pravoj
si, t j. pravoužitnici ne bave se poljodjelstvom i gospodar-
om, stoga su zamolili pravoužitnici kr. zemaljsku vladu, da
ɩvoli, da se nekretnine ove Zemljišne zajednice prodadu, a do-
eni novac da se na jednake dijelove razdijeli među pravou-
ıike.

Imovinom upravlja odbor od 6 lica, koji se od pravoužit-
a izabire na tri godine u glavnoj skupštini. Glavna se skup-
ıa sazivlje svake godine mjeseca studenoga, te se u njoj
ıbire odbor od 3 lica, koji imade svake godine pregledati
une Zemljišne zajednice.

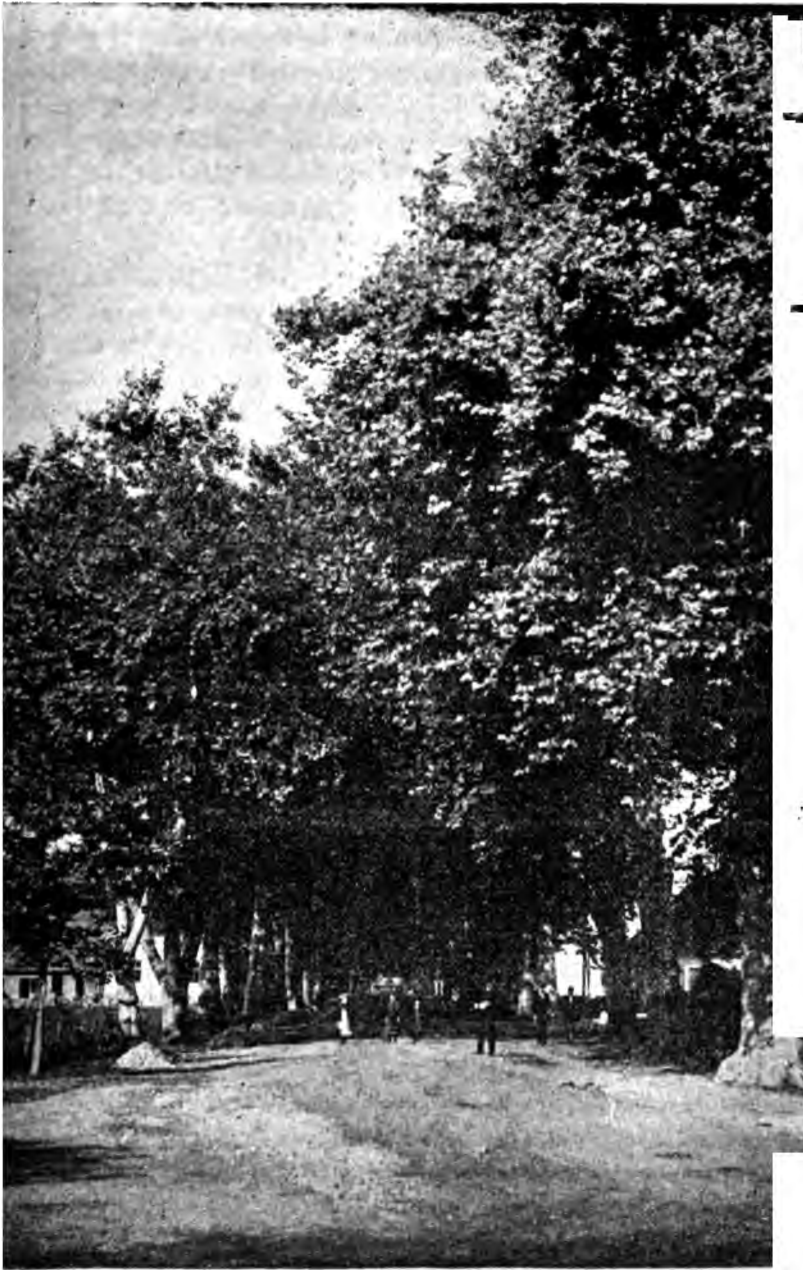

XI. Ceste, željeznice i mostovi u Karlovcu.

Starodrevnih cesta danas nema više u Karlovcu. Takove su dakako jednom postojale, nu tečajem vremena zamijeniše ih nove.

Ceste, koje danas vežu grad Karlovac sa ostalim mjestima, jesu ove:

1. Karolinska cesta ili stara cesta. Ovu je cestu zasnovao kralj Karlo VI., otac kraljice Marije Terezije, od koga je dobila i ime. Gradnjom se je zadočelo godine 1726. Duga je 17 milja i vodi iz Karlovca preko Dubovca, Novoga grada, Bosiljeva, Vrbovskoga, Ravne gore, Staroga laza (najviši vrh 2608'), Mrkoplja, Fužina, Zlobina, Meje i Bakra do Rijeke. Cesta je ova sagrađena s razloga, da se trgovina od Podunavlja nakrene na hrvatsko Primorje. Gradnja ceste ne pokazuje nikakove tehničke vještine, jer imade premnogo naglih strmina, radi česa i nije nikada prikladna bila za veći promet, već se je roba većinom na konjima i mulama prenosila. Ovakav se je način prometa zvao turmarenjem, a ljudi, koji su na ovaki način promet tjerali, zvali su se turmari. Prigodom gradnje ove ceste nastanilo se je uz ovu cestu, osobito u Vrbovskom, Ravnoj gori, Sušici, Mrkoplju i Sungeru mnogo katolika Primoraca, Slovenaca i Čeha, dočim su bili pravoslavni potisnuti sa ove ceste.

Sl. 53. Početak lujzinske ceste u Karlovcu.

2. Cesta iz Zagreba do Karlovca izgrađena je na novo i mnogo prikladnije godine 1750. Godine 1754. sagrađen bi stalan most preko Kupe mjesto prijašnjega mosta na pontonima po zaključku hrvatskoga sabora.

2. Josipova cesta od Karlovca do Senja. Ova cesta je bila sagrađena između godine 1770.—1779. pod nadzorom majora Struppia troškom od 388.000 for., jer nije nimalo zadovoljavala starija cesta Karolinska.

4. Poštovna cesta u Vojnić i u bansku Krajinu preko Rakovca građena bi istodobno sa Josipovom cestom.

5. Najznamenitija i najljepša je cesta Lujzinska cesta od Karlovca do Rijeke. Ova je cesta upravo umjetničko tehničko djelo. Cestom Karolinskom i Josipovom ne mogahu se dovažati veći tereti do mora, valjalo je stoga graditi novu cestu. Zasluga si za ovu cestu stekoše dva Hrvata, biskup Maksimilijan Vrhovac, rođeni Karlovčanin, i general barun Filip Vukasović. Gradnju ceste, na kojoj se je radilo od 1804.—1809. rukovodio je pomenuti general Vukasović. Cesta je dugačka 18 milja i široka 26 stopa, prolazi najljepšim krajevima u čitavoj našoj domovini, od Karlovca preko Stativa, Netretića, Prilišća, Vukove gorice, Severina, Vrbovskoga, Moravica, Skrada, Zalesine, Delnica, Lokava, Mrzle vodice, Jelenja, Grobničkoga polja, Čavala, Svilna, Orehovice do Rijeke. Najviši je vrh Ravno podolje povrh Mrzle vodice $2936^{3}/_{4}$ stopa nad površinom morskom.

Lujzinska cesta postade vlasništvo dioničarskoga društva, u kojem bijahu članovi knezovi Lichtenstein, Diettrichstein, Estenházy, te grofovi Erdödi, Harrach i Bathhyáni. Društvo imalo je svoga centralnoga ravnatelja u Beču, koji je dva puta na godinu nadzirao cijelu upravu ceste u Hrvatskoj i rješavao kao posljednja inštancija sve podneske činovnika ove ceste. U Karlovcu bio je namješten lokalni (mjesni) nadzornik. Lokalno nadzorništvo bilo je smješteno u društvenoj zgradi, u današnjoj zgradi karlovačke štedionice. Pored nadzornika bio je u Karlovcu namješten računovođa, jedan inžinirski pristav i jedan oficijal. Lokalni nadzornik imao je pregledati svaki mjesec upravu cijele ceste i rješavao je kao prva instancija sve podneske činovništva ove ceste. Računovođa pregledavao je sve račune o troškovima i dohocima ove ceste. U Bakru (Hundsbergu), u Lokvama, u Moravicama (Dobri) i u Modrušpotoku namješteni

su bili inžiniri, dotično inžinirski pristavi, koji su svaki sa svojim distriktom upravljali. Dohoci ceste dolažahu od malta ili harmica. Malta imađahu pet glavnih i to u Stativama, Severinu, Delnicama, Orehovici (za riječku cestu) i u sv. Josipu (Meji) za bakarsku cestu, pa više manjih, kao u Vukovoj gorici, Močilama, Vučinić selu, Skradu, Zalesini, Sopaču, Maloj vodi, Osoju, Jelenju i Kamenjaku. Kod velikih malta bili su namješteni činovnici, a manje malte davalo je društvo u zakup. Pod nadzorom svakoga inžinira, dotično inžinirskoga pristava, bilo je 9—10 cestara, koji su imali brigu i pasku svaki po prilici na pol milje ceste.

Društvo lujzinske ceste imalo je i svojih kuća i posjeda uz cestu, tako u Karlovcu, Borlu, Stativama, Netretiću, Modrušpotoku, Vukovoj gorici, Severinu, Delnicama, Sopaču, Maloj vodi, Mrzloj vodici, Osoju, Jelenju, Škrbutnjaku, Kamenjaku, Zagradišću, Orehovici, Hundsbergu (kraj Bakra) i komad zemljišta na Sušaku.

Od Jelenja do Bakra učinjen bi posebni trak ceste naknadno, koji je širok od Bakra do nešto povrh Meje (12 numera, $^3/_4$ milje) kao i ostala lujzinska cesta, a od Meje do Jelenja uži.

Radi bolje trgovine sagradilo je društvo lujzinske ceste naknadno još nekoliko trakova ceste, kojima je spojilo lujzinsku cestu sa drugim cestama ili sa nekim mjestima, tako je izgrađen trak ceste od Netretića do ispod Modrušpotoka, kojim je trakom ceste spojena lujzinska cesta sa starom cestom, koja je vodila preko Metlike i Novoga mjesta u Ljubljanu, i time je navrnulo društvo lujzinske ceste trgovinu iz Kranjske na svoju cestu. Nadalje takov je trak ceste od Kupjaka do Ravne gore. Tim je trakom ceste spojilo društvo svoju cestu sa Karolinskom, dotično navrnulo trgovinu iz sela Sušice i trgovišta Ravnegore na svoju cestu. Napokon takav je trak od Sungera do Sopača povrh Lokava. Tim je trakom ceste spojilo društvo lujzinske ceste opet Karolinsku cestu sa svojom cestom, dotično navrnulo trgovinu iz trgovišta Mrkoplja i sela Sungera, a donekle i Fužina na svoju cestu i time učinila pristupačnima prometu velike šume, što no leže između Ravne gore, Mrkoplja, Delnica i Lokava, ter šume na Bijeloj Lasici.

Kad je bila željeznička pruga od Karlovca do Rijeke god. 1873. prometu otvorena, nastojalo je društvo lujzinske ceste, da se riješi ove ceste, osobito kad je morala u zimi od godine

1875. na 1876. silne troškove namiriti oko prokapanja snijega u Osoju i Lepenicama. Svoje činovništvo raspusti godine 1876. u jeseni i poproda sve svoje kuće i posjede u bescijenu; definitivno preuze u svoje ruke ovu cestu zemaljski erar godine 1881.

Vrijedno je spomenuti, da je već godine 1759. vlada dala urediti rijeke Savu, Dravu i Kupu. Pregledao je ove rijeke savjetnik Rab sa sucem zagrebačke županije Josipom Špišićem i inžinirom Stipanovićem i izradio posebnu osnovu. Rabovu osnovu kušao je kasnije (god. 1768.) provesti nadstojnik građevina u Trstu Fremont, koji je imao u Karlovcu svoga inžinira. Ovaj posao preuze bačko brodarsko i trgovačko društvo, kojega bio je članom poznati karlovčanin zagrebački biskup i hrvatski rodoljub Maksimilijan Vrhovac.

Ovo društvo namisli učiniti rijeku Kupu brodivom do sela Broda na Kupi. Da se obiđe slap kod Ozlja, namislilo je kod Mahična zakrenuti rijekom Dobrom do povrh Stativa, a odavle učiniti prorov (tunel) do Ladešić drage, koji bi spajao Kupu sa Dobrom. Taj bi prorov stajao prema osnovi u ono vrijeme 1.650.000 forinti. Od Broda do Rijeke namislilo se sagraditi novu cestu, kojom bi se izvažala roba dopremljena po Kupi iz Broda do mora.

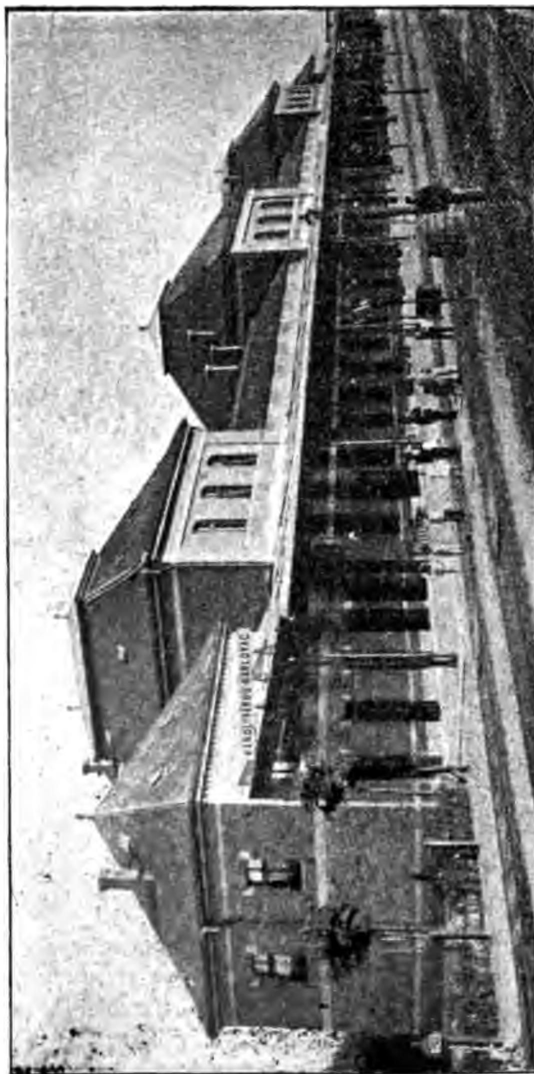
Na toj se je osnovi radilo najviše godine 1798. Ali doskora se je dokazalo, da je ta osnova nepraktična i vrlo skupa. Članovi društva izgubili su tim podhvatom oko pol milijuna forinti.

Posljedica neuspjeha ovoga pothvata bijaše, da se je prionulo uz gradnju lujzinske ceste.

Kada su se stale graditi u 19. vijeku željeznice u Austrougarskoj monarkiji, nije ostao ni grad Karlovac dugo bez željeznice. Najprije se spojio grad Karlovac željeznicom sa Zagrebom. Društvo Južnih željeznica otvori prometu prugu Zagreb-Karlovac godine 1863. i podignu privremeni kolodvor na Baniji kraj Karlovca.

Za veliku i svjetsku trgovinu osjećala se je sada potreba, da se izgradi željeznička pruga Karlovac-Rijeka. Na ovoj pruzi započelo se je raditi 1868. Pruga je ta vrlo skupa, jer se uspinje na velike brdine i opet spušta u nizine. Dovršena je bila godine 1873. i predana prometu 1. listopada 1873. Prugu je

ovu gradila država. Isprva našlo se je više pogriešaka Već 8. prosinca 1873. baci bura cijeli vlak kod postaje Meje u grabu. Tom zgodom postrada nekoliko ljudi. Stoga trebalo je naknad-

Sl. 54. Kolodvor u Karlovcu.

no sagraditi jake zidove uz prugu, da brane vlakove od bure, a u gorskom kotaru drvene ograde, da čuvaju prugu od sniježnih zameta.

Pruga ova prolazi vrlo interesantnim krajem. Od Karlovca zakreće u nekadanju Vojnu Krajinu, te prolazi mjestima Dugom resom, Generalskim stolom, Tounjem, Josip dolom, Ogulinom i Gomirjem i izlazi kraj Vrbovskoga u stari provincijal. Provincijalnom Hrvatskom ide od Vrbovskoga, Komorskim Moravicama, Skradom, Delnicama, Lokvama, Fužinama, Ličem, Plasama, Mejom i povrh Bakra do Rijeke. Od Vrbovskoga do Rijeke imade preko 20, što većih što manjih prorova (tunela), od kojih je najveći prorov Kupjački između Skrada i Sušice.

Godine 1881. otkupila je država prugu Zagreb Karlovac od društva Južnih željeznica.

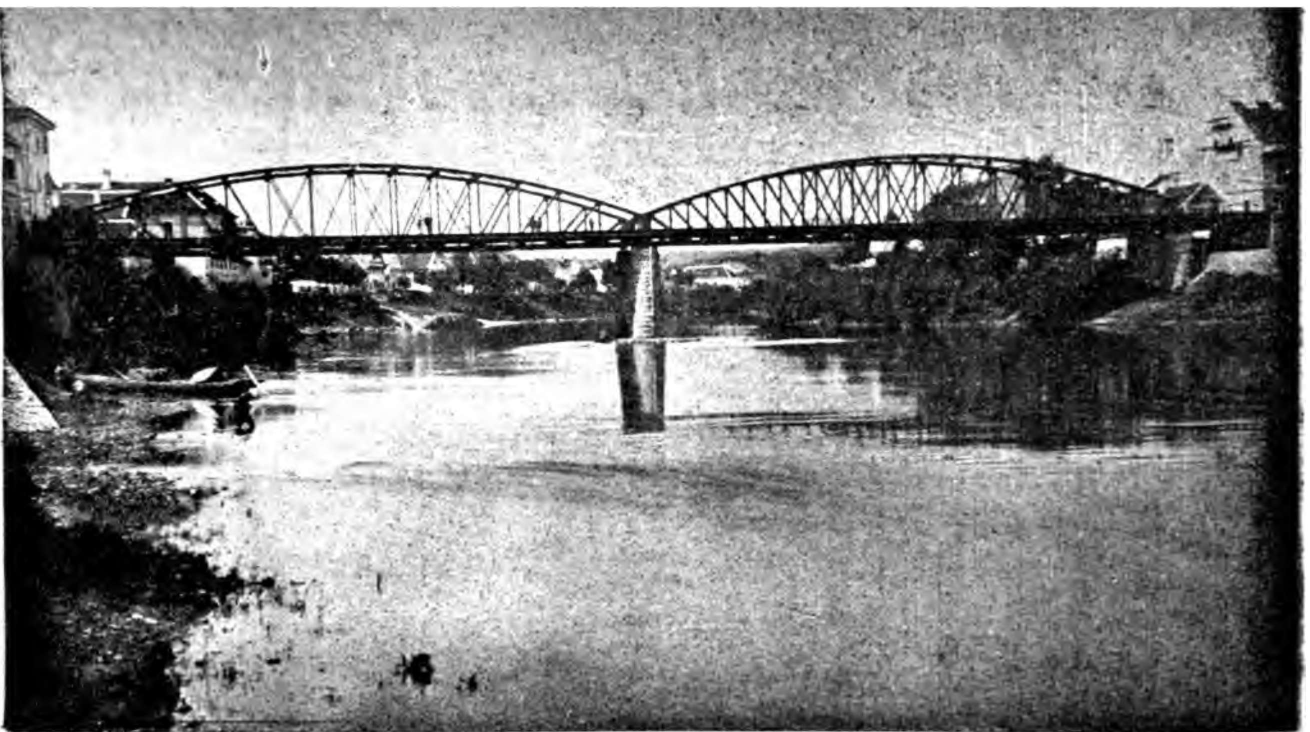
Željezničkom prugom od Karlovca do Rijeke stradala je trgovina u Karlovcu. Karlovac bio je dugo vremena stovarište robe, koja je dolazila za Primorje amo iz Slavonije, Banata, Bačke i cijele Južne Ugarske. Time prestade biti, od kada je prometu predana karlovačko-riječka pruga.

Za Karlovac bilo bi sada poželjno, da se što prije željeznicom spoji sa Vrginmostom i sa Kranjskom (Novim mjestom). Ovim dvjema prugama mogao bi Karlovac na novo oživjeti i u trgovini.

Novi vrlo ukusni i udobni kolodvor podignu ravnateljstvo kr. ugarskih državnih željeznica na istom mjestu na Baniji, gdje je bio i stari kolodvor, od godine 1901.—1903. Pored glavne zgrade imade ovdje i nekoliko pomanjih zgrada, od kojih valja napose spomenuti zgradu za skladište raznovrsne robe i grijaonu vlakova tik do Kupe. U glavnoj zgradi nalazi se u dvima dvoranama ukusno uređena blagovaonica.

U gradu Karlovcu u Rakovačkoj ulici u kući gosp. Melhiora Lukšića nalazi se mjernički ured kr. ugarskih državnih željeznica.

Prvi most na današnjem karlovačkom teritoriju gradio se preko Kupe godine 1585. Gradili su ga radnici iz krajeva prekokupskih pod nadzorom županijskoga suca Andrije Despotovića. U isto vrijeme podignuta su obadva mosta na Mostanju, jedan preko Mrežnice, a drugi preko Korane.

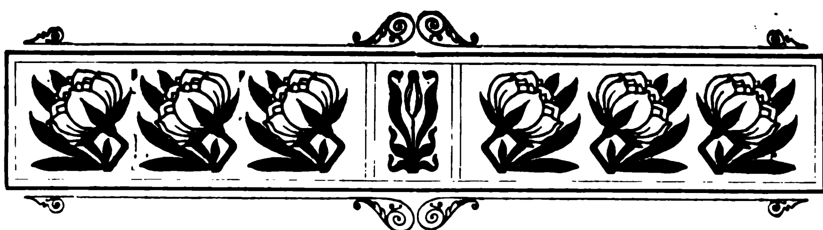
Sl. 55. **Most preko Kupe u Karlovcu.**

Sva tri ova mosta izgrađena su bila isprva od drveta, te su trebala neprestanih popravaka. Istom u najnovije vrijeme učinjeni su željezni mostovi sa kamenitim babama. Najprije je bio renoviran most u Karlovcu preko Kupe (1884.) a zatim oba dva preko Mrežnice i Korane (1897.)

Pored ova tri mosta nalazi se jaki kameniti most preko potoka Rakovca u Karlovcu, koji je bio sagrađen oko godine 1770. Kad se je gradila željeznička pruga od Karlovca do Rijeke (od 1869.—1873.), podignut bi preko Kupe jaki željezni most za promet željeznicom.

Vrlo bi potreban bio jošte most preko Kupe od Dubovca do sela Dreznika. Tim mostom dobio bi vrlo mnogo Dubovac, a selo Drežnik i obližnja mjesta kao Hrnetić, Novaki, Kaštel i Pokupje bi upravo procvala.

XII. Život i zanimanje Karlovčana.

Čim je bio grad Karlovac podignut, preuze zadaću kranjskoga grada Novoga mjesta. Karlovac je naime postao mjestom, odakle je vojska dobivala novac, hranu i odijelo. On je postao i glavnim skladištem i opskrbilištem za gornju hrvatsku Krajinu. Nije stoga ni čudo, da su se Karlovčani već za rana počeli baviti trgovinom i obrtom.

Osobito su se Karlovčani istakli kao valjani trgovci i korabljari, a trgovali su žitom, solju i grahom. Trgovina se je razvila osobito u predgradu, stoga i prozvaše taj dio grada Gažani, koji su bili većinom obrtnici (lončari) i poljodjelci, židovskim varošem ili trgovačkim dijelom grada. Već prije osnutka grada Karlovca bilo je na glasu lađarstvo na rijeci Kupi. Lađama na Kupi promicala se je trgovina između mora i Kranjske s jedne strane, a posavskih i pokupskih krajeva s druge strane. Bilo je na glasu lađara, tako već godine 1581. neki Leonhard Jurić. Nije stoga čudo, da su karlovački lađari već rano bili poznati u svijetu. U 17. vijeku složili su se u bratstvo ili ceh sv. Nikole, te su zato kasnije dobili i posebnu povlast (1706.) papinskom bulom. Sastanke svoje držali su u župnom dvoru. Godine 1680. urediše dohotke za zajedničku bratsku ladicu (blagajnu), te su si podjedno izabrali svoje glavare, kapitana i

bilježnike, koji su upravljali lađarskim poslovima na Kupi i Savi. Imali su i svoje propise. Tko ih je prekršio, bio je kažnjen obično globom u korist lađarske ladice (blagajne), a ako nije mogao globe platiti i zatvorom. Najugledniji bijaše lađarski kapetan Ivan Juraj pl. Zmajlović.

Lađari su nekoliko puta i nastradali, osobito kada su prigodom turskih ratova za vojsku prevažali hranu, topove i strjeljivo, tako osobito godine 1717. i 1738. Mnogo je smetala napretku karlovačkih lađara velika brodarina i obalarina, što su je morali plaćati vlasteli gradova Steničnjaka i Rečice, grofovima Nadaždima i kasnije Draškovićima, zatim zagrebačkim biskupima kod Pokupskoga i kaptolu zagrebačkomu. Bilo je napokon i među časnicima i takovih, koji su utjerivali od karlovačkih lađara kojekakve daće. Poradi toga potužili se ponovno puta Karlovački lađari kod raznih oblasti. Lađarstvo je cvalo u Karlovcu sve do godine 1860.

Kao trgovci izašli su Karlovčani na glas već u prvoj polovici 17. vijeka Sva moguća vlastela kao Zrinski i Frankopani, pa bogati karlovački generali kupovahu robu i sve potrepštine u karlovačkim dućanima. Osobito je bio na glasu karlovački trgovac Bartol de Fedrigi, rodom Dalmatinac ili Istranin.

Od karlovačkih obrtnika valja spomenuti lončare (na Gazi), zidare, kovače, čižmare, krojače, tkalce, puškare, sabljare, bravare, zlatare, mesare, stolare, kramare itd., koji svi imađahu uvijek dosta posla i zaslužbe. Osobito su se istakli karlovački zlatari, kod kojih su naručivali crkveno posuđe i nakite zagrebački biskupi kao umni biskup Mirko Eszterhazi. Glasoviti je bio i karlovački arkibusir Dominik Tomašić, koji je pravio bisquit, koji je trajao do 25 godina.

Pomalo spajali su se obrtnici u bratovštine ili cehove. Najstariji je bio ceh lončarski, koji je bio spojen u bratovštinu »tijela Isusova«, koju je bratovštinu potvrdio papa Klement IX. godine 1668. Godine 1669. izdalo je vojno zapovjedništvo pravila za karlovačke cehove, kakva su bila u običaju i u drugim hrvatskim gradovima. U 18. vijeku bilo je već više takovih cehova u Karlovcu, kao ceh zlatara, sabljara i kovača; već godine 1693. uređeni su carskim patentom cehovi tesarski, kovački, radnički i zidarski.

Broj cehova narasao je na jedanaest, a u svakom cehu bilo je spojeno nekoliko obrta. Kraljica Marija Terezija izdala je 21. rujna 1767. novi red za cehove u čitavoj karlovačkoj Krajini, po kojem su redu bili svi obrtnici u Krajini spojeni od 1. svibnja 1773. u jedan zajednički ceh, ali uz ovaj zajednički ceh postojali su i prvanji posebni cehovi, ter su dobili 6. kolovoza 1774. još svaki napose svoja pravila. Svaki je ceh imao svoju posebnu škrinju i zastavu, držao je svake četvrt godine skupštine, u kojima su izabirali po dva cehmeštra. Ovi pako izabrani po posebnim cehovima cehmeštri izabirali su među sobom po dva cehmeštra za glavni zajednički ceh. Glavni ceh čuvao je povelje. Dužnosti majstora i kalfa naznačene bijahu u dvadeset članaka. Svi se cehovi moradijahu na Tijelovo pokazati kod svečanoga ophoda pod svojim barjacima u najsvečanijem odijelu. Godine 1777. bilo je u Karlovcu 194 majstora, a svih obrtnika ukupno 431. Mnogi su obrtnici izučili svoje zanate na račun vojnoga erara daleko od domovine, većinom u Beču.

Veliki se zajednički ceh raspade, kada je bio Karlovac odijeljen od Krajine (1778).

Poslije biogradskoga mira godine 1739. procvala je u velike trgovina u Karlovcu. Kraljica Marija Terezija osnova godine 1754. radi promaknuća trgovine u Beču posebnu dvorsku oblast imenom c. kr. dvorsko trgovačko vijeće (Hofkomerzienrath), te mu je podvrgla cijelo Primorje. Ovo se je Primorje smatralo kano posebna pokrajina i imalo u Trstu svoju posebnu zemaljsku oblast, imenom trgovačka intendenza. Tršćanska je intendenza podupirala svojski karlovačku trgovinu.

Godine 1776. sagrađen bi u Karlovcu solni magazin, a u Dubovcu magazin za živež. Jako su promicale trgovinu u Karlovcu novo sagrađene ceste Karolinska, Josefinska i Lujzinska, poštovna cesta u Vojnić i nova cesta u Zagreb, pa još sveudilj i rijeka Kupa. Najviše se je prodalo žita od godine 1805.—1809. Toliko se je uvozilo u Karlovac i izvozilo iz Karlovca, da nije bilo u okolici karlovačkoj dovoljno podvoza. Stoga su došli u Karlovac iz Beča (barun Reinisch) i iz Zlatnoga Praga poduzetnici za podvoze. Za konje ovih poduzetnika sagradi erar četiri velike staje, svaku za sto konja, u Zvečaju, Tounju, Modruši i na Vratniku.

Taj veliki promet i trgovina urodi velikim blagostanjem u gradu Karlovcu. Dohoci gradski bijahu veliki, gradske blagajne bile su pune. Grad Karlovac plaćao je tada najveći porez od svih gradova u Hrvatskoj i Slavoniji. Ovo blagostanje urodilo je i nekom preuzetnošću. Osobito su stari Karlovčani zavoljeli igru na karte. Igralo se u veliko na hiljade, a bilo je i objesnih ljudi, koji su desetačama lule palili. Novac, što je kod igranja na karte pao pod stol, taj se nije podizao.

Na Kupi bilo je redovito toliko lađa, da se nije vidjela od silnih lađa ni voda, bila je sve jedna do druge. Uz cestu od Karlovca do Dubovca s jedne i druge strane bio je uvijek smješten materijal raznoga drva, koji se je imao otpremati k moru.

Ovo blagostanje potraja po prilici do godine 1860. Od tada trgnu trgovina u Karlovcu u nazadak, osobito od godine 1873., kada je bila prometu predana karlovačko-riječka željeznička pruga. Od tada je prestao Karlovac biti središte trgovine. Velika se roba sada samo preveze mimo Karlovca.

Danas u Karlovcu podržavaju najviše trgovinu godišnji i nedjelni sajmovi, na koje se još uvijek dotjera velika množina raznovrsne marve.

Isto tako je i obrt u Karlovcu u posljednje vrijeme pao, jer ne mogu mali obrtnici odoljevati velikoj konkurenciji raznih tvornica.

Dok se je ovako živjelo u gradu Karlovcu, živjeli su seljaci, koji danas spadaju u gradsku karlovačku općinu, posve drukčije.

Seljaci prvanje upravne općine švaračke bili su vojnici košto i drugi krajišnici, koji su morali uvijek spremni biti, da pograbe oružje protiv neprijatelja. Seljaci pako prvanje općine banijanske živjeli su kao kmetovi pod feudalnim gospodstvom vlastele.

Ma da je bio seljak iz nekadanje švaračke općine (švaračke kumpanije br. 10. za krajiške vojničke uprave) vojnik, a onaj iz nekadanje banijanske općine vlasteoski kmet (do 1848.),

ipak vezalo ih je njihovo narječje (jezik), običaji i način života.

Seljaci iz prvanje banijanske i karlovačke općine morali su davati polag urbariuma vlasteli tlaku i ine podavke (kao činž, piliće, jaja itd.)

Seljaci u današnjem proširenom gradu Karlovcu bavili su se najviše poljodjelstvom, zatim njegovanjem marve. Tečajem vremena razvilo se vrtlarstvo i voćarstvo najbolje u Hrnetiću i Drežniku. Nema dvojbe, da su si u tom najviše zasluga stekli neki hrnetićki svećenici. U Mekušju zanimaju se seljakinje najviše mljekarstvom, a u Gracu pranjem karlovačkoga rublja.

Od domaćih životinja njeguju karlovački seljaci najvećma goveda i perad (osobito kokoši, manje pure, guske i patke). Konja imadu karlovački seljaci malo, najviše u Drežniku i Mekušju.

Vinogradarstvom se karlovački seljaci bave malo, jer vinogradi uspjevaju samo iza Dubovca prema Kalvariji, a ti su vinogradi većinom vlasništvo karlovačke gospode. Ovi su vinogradi regenerirani. Kod obnavljanja vinograda upotrebljavali su se isprva stranci; danas se već u taj posao razumiju i domaći seljaci.

U novije vrijeme počeli su karlovački seljaci mnogo putovati u Ameriku radi privrijede.

Seljačka kuća imade redovno oveću sobu i kuhinju; građena je iz drva i pokrivena slamom. Redovno nema dimnjaka, već se dim hvata posebnim košem, koji se nalazi povrh ognjišta i odavle odilazi na tavan. Pored ove glavne kuće nalazi se uz seljačku kuću staja za blago i sjenik, a katkada još posebna komora. Uz seljačku kuću je dvorište i gumno, a često puta i tako zvani kal (bara, gdje se blago napaja).

U novije vrijeme grade karlovački seljaci ljepše i veće kuće sa dvije i katkada više soba, pokrivaju kuće katkada i crijepom, te prave na kućama i dimnjake.

Hranom su se prije hranili posve lošom, crnim hljebom i ono, što im je zemljište pružalo. Rijetke su bile seljačke kuće, u kojima se je osim velikih praznika jelo meso. Danas, kada se rad seljački više cijeni, a osobito od kada su seljaci stali putovati u Ameriku, hrane se i seljaci bolje.

Čim o proljeću okopni snijeg pa do kasne jeseni rade seljaci marljivo od zore do mraka. Posao svoj zaslađuju narodnom pjesmom, koja se još uvijek goji, osobito među seljakinjama.

Zabava seljaci imadu vrlo malo. O crkvenim proštenjima (osobito u Kamenskom) mladež pleše. Kod plesa gude seljaci iz Stativa. Plesovi seljački počimaju, čim se služba božja svrši i traju redovno do noći Po noći kod seljaka nema redovno plesova. Kada nema plesova, a to je obično, sastaju se nedjeljom i praznicima poslije podne seljaci na hladovitom kakom mjestu, pa ili pričaju stari razne doživljaje ili pretresuju sadanje prilike, koje obično ne odobravaju, dočim hvale prvanji način života. Katkada se nađe i među seljacima dosetljiv čovjek, koji onda zabavlja svojim šalama, više puta i krupnim, cijelo društvo. Djevojke i mlade snahe udalje se od ovakova društva, pa zapjevaju pjesmu.

U jeseni i zimi imade nešto više zabava kod seljaka. Mladež rado žanje žito po noći. Kod ovoga noćnoga posla pri sjajnoj mjesečini imade zabave i veselja. Zabavom smatraju seljaci i tako zvano perušanje kukuruze, kod kojega se posla također sabere mlade čeljadi muškoga i ženskoga roda, pa ima šale i zabave dosta. U zimno doba obično su prela. U veće kuće, gdje imade više družine, sabire se mladež iz susjedstva, te se uz preslicu ili stan zabavlja.

O d i j e l o bilo je prije i kod muškaraca i žena vrlo jednostavno. Muškarac nosio je u ljetno doba samo košulju (rubaču), gaće i modri prsluk (lajbek) sa dosta velikim okruglim iz svjetle mjedi pucetima. Na nogama nosio kopice (čarape) ili krpe, a povrh njih opanke. Na glavi nosio crn šešir (krljak) iz surova materijala, a na lijevom boku torbu. Po zimi pored toga još kaput (halju), a mjesto opanaka katkada i čižme (dokolenke). Žene su imale ljeti samo košulju dosta kratku (opleće ili oplećak), krila (bijelu haljinu od pasa do iznad nožnoga stopala) i zastor (pregaču), a samo prigodom svečanih zgoda, kad su polazile k službi božjoj ili u grad, imale su modri prsluk (lajbek) koje kako iskićen šnorama i pucetima. Na nogama nosile su opanke ili cipele (postole), koje su obukle na štumfe (čarape). Na glavi su nosile rubac. Zimi su povrh ovoga odijela imale kožur, koji je bio iz nutarnje strane podstavljen janjećom kožom. Mješto štumfa no-

ıile su zimi tako zvane **lačice**, t. j. iz toplijega i debljega ma-
erijala čarape, koje su i nešto dulje bile, a na lačicama nosile

Sl. 56. **Seljaci iz današnjega područja grada Karlovca.**

ıu natičke ili škrpetljine (posve niske čarape, sapletene iz de-
ıele ovčje vune), a na natičke obukle su opanke. — Zastor i

krila imadu tako zvanu opšicu, kojom se sveže opleće, a povrh opšice dolazi pas. Nu tečajem vremena stale su žene mijenjati odijelo. Mjesto kožura počele su osobito djevojke nositi gradske haljetke, tako zvane surke, a starije žene osobito imućnije dugačke (podstavljene vunom) kabanice zvane binjuše.

Već od vajkada nosile su djevojke i mlade snahe o vratu radi nakita o koncu nanizani džundž i škude i tako zvani šmizljin, t. j. pantliku ili vrpcu. Džundža ima više vrsti: drepani džundž ili koralde drepanice (iz bojadisanoga stakla), belooške (iz koralja crvene boje), koraldice (džundž bez boje), crne koraldice (za žalost, od kamena). Crne koraldice nose se na modroj vrpci.

U novije vrijeme nose djevojke o vratu nanizani zlatni novac od 10 ili 20 kruna mjesto starih škuda (po 2 for.)

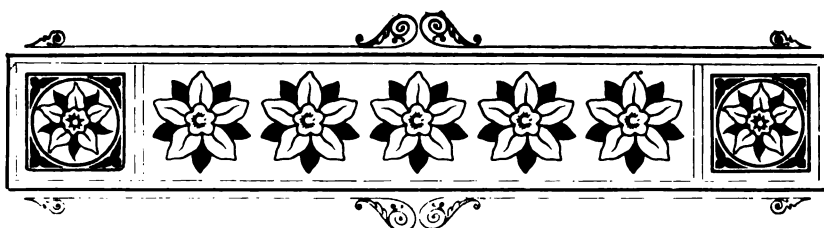
Djevojke se drukčije češlju no žene udate. Djevojke imadu u kosama trak tako zvani splitač, kojim vežu kose oko glave. Glavu obično pokrivaju rupcem, ali ne uvijek. Mjesto rupca nose djevojke (i mlade snahe) tako zvanu pečicu prigodom svečanih zgoda (nedjeljom i blagdanima), t. j. fino bijelo platno kojekako izvezeno. Udate žene imadu uvijek na glavi rubac, ispod ovoga rupca nalazi se manji. Taj manji rubac sa češljem i uplitnjakom (nešto pređe) pravi tako zvane roge, po kojima se udate žene prepoznaju.

Muškarci seljaci iz područja grada Karlovca nose u novije vrijeme obično hlaće (pantalone), osobito u zimsko doba.

Odijelo (bijelo) tku žene. Tako zvana gospodinja natke obično toliko platna, koliko njena porodica treba. Pored svoga seljačkoga platna kupuju karlovački seljaci i dosta finoga platna u gradu. To fino platno upotrebljuju samo za svečane zgode.

Muškarci obavljaju u zimi poslove, kojih ne mogu radi poljskoga posla obaviti u ljetu, tako si zimi prirede sve poljsko oruđe (grablje ili zupce, roglje ili vile, žlice, gajbe ili krletke, metle, kolca za djecu). Kolari prave zimi kola itd.

XIII. Neki zaslužni Karlovčani.

1. MAKSIMILIJAN VRHOVAC RAKITOVAČKI.

Rodio se je u Karlovcu 23. studenoga 1752. od oca Alekse, koji je bio konjanički kapetan u Karlovcu i majke Antonije, rođene Znika. Porodica Vrhovčeva nastanila se rano u Karlovcu. Djed našega Vrhovca Juraj Vrhovac bio je kaprol i mesar u predgrađu, te je morao plaćati 50 funti izcvrtoga loja kao godišnji navadni regal dubovačkoj vlasteli. Kuću je imao na uglu kraj gostione »k Orlu« (danas »Hotel-Central«) nasuprot franjevačkoga samostana, gdje je danas srpska učiteljska škola.

Prve je škole učio Vrhovac u Karlovcu kod Franjevaca i Piarista, koji su osnovali u Karlovcu baš onda gimnaziju. Daljnje je nauke učio u Gracu, kamo mu je bio otac premješten. Ovdje je na sveučilištu učio i pravo. Po očevoj želji prekinu nauke i posveti se po volji očevoj vojništvu. Ali od malih nogu gojio je osobitu volju za svećenički stalež. Stoga napusti vojništvo i pođe u Zagreb, gdje ga prime biskup Galjuf u sjemenište. Ovdje se je osobito odlikovao u naucima i uzornim svojim vladanjem. Na brzo dođe na glas i kao izvrstan govornik. Upoznavši njegovi glavari u njem prekrasne sposobnosti,

poslaše ga u Béč u hrvatski kolegij, da se usavrši u svojim naucima. Ovdje postade doktorom filozofije. I ovdje se doskora uvjeriše o prekrasnim duševnim sposobnostima Vrhovčevim, pa ga poslaše visoki njegovi zaštitnici u Bolonju, da ondje dovrši teološke nauke. Ondje položi sa odličnim uspjehom doktorat teologije i vrati se 1775. kući.

Godine 1775. bio je zaređen za svećenika po biskupu Galjufu, a prvu misu odsluži 1. siječnja 1776. Odmah postade suplentom u bogoslovnom zavodu i propovijednikom, a za kratko vrijeme i podrektorom i profesorom retorike u sjemeništu, te suplentom teologije u akademiji.

Godine 1784. postade Vrhovac rektorom po kralju Josipu II. osnovanoga generalnoga sjemeništa za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu, a kad su bili godine 1786. premješteni iz Zagreba kao i iz drugih sjemeništa svi klerici u centralno sjemenište za Ugarsku, Hrvatsku i Slavoniju u Peštu, postao je Vrhovac ravnateljem ovoga zavoda.

U isto malo ne vrijeme postao je Vrhovac i kanonikom zagrebačkim, bilježnikom biskupske konzistorije, a malo kasnije i profesorom teološkoga fakulteta u Pešti. Nu tu nije ostao opet dugo, jer ga je kralj Josip II. imenovao 21. kolovoza 1787. biskupom zagrebačkim (poslije smrti biskupa Josipa Galjufa).

Sada započe pravi rad Vrhovčev. On se je najprije pobrinuo za valjani znanstveni i ćudoredni odgoj svećenstva. Putovao je mnogo po svojoj biskupiji i zanosio narod svojom riječju na bogoljubna djela. Podizao je škole, poljepšao stolnu crkvu u Zagrebu i sagradio novo sjemenište. Podupirao je hrvatsku knjigu i hrvatske pisce. Osnovao svoju tiskaru i štampao u njoj djela hrv. pisaca. Za siročad podigao je u Zagrebu sirotište, te mu oporukom ostavio 55.000 forinti za uzdržavanje. Godine 1804. doveo je u Zagreb milosrdnu braću, te je darovao za njihovu bolnicu 10.000 for.

Godine 1794. darovao je u ratne svrhe 4000 for., a god. 1795. ustrojio je o svom trošku od svojih slobodnjaka posebnu četu od 206 momaka. Isto tako pripomogao je državi za francuskih ratova (god. 1805. i 1809.) Uz generala Filipa Vukasovića ide glavna zasluga Maksimilijana Vrhovca, da se je otpočelo gradnjom lujzinske ceste, i time si je zasluga stekao za rodno mjesto Karlovac.

Dakako da su se zasluge Vrhovčeve znale i cijeniti. Već godine 1792. postao je kr. pravim tajnim savjetnikom, 1808. dobio je komanderski krst reda sv. Stjepana, 1809. postao je banskim namjesnikom, 1810. dobio je od kralja Franje I. imanje Rakitovec, radi česa bi prozvan Rakitovački, a 1815. bi odlikovan zlatnim civilnim počasnim križem.

Ovako postade Vrhovac pomalo prvim čovjekom u Hr-

Sl. 57. **Maksimilijan Vrhovac Rakitovački.**

vatskoj. Bogat i učen bio je svigdje dobro pažen. Godine 1810. organizovao je vojsku od 18.000 vojnika, sam je opremio švadronu husara i 700 momaka. U njegovu su se dvoru sastajali vojvode, knezovi, grofovi i učenjaci.

Zauzet za hrvatsku knjigu radio je o jedinstvenom književnom jeziku i pravopisu, pa je glede toga pitanja dopisivao

sa prvim slavenskim filolozima, kao Bartolom Kopitarom i Josipom Dobrovskijem. Da je bio na visini tadanje znanstvene naobrazbe, pokazuje nam i njegova okružnica od 26. lipnja 1813. na podređeno svećenstvo, u kojoj pozivlje svoje svećenstvo, da mu sakuplja po narodu riječi, rečenice, poslovice, narodne pjesme, rukopise, listine i knjige. I sam je bio hrvatski književnik. Napisao je nekoliko bogoljubnih djela u kajkavskom narječju. Od svjetovnih njegovih proizvoda najzanimivije je »Plesopesem pri došešću vu Zagreb Nj. Veličanstva Ferenca I. i Karoline 27. den klasna 1818.« To je narodno kolo sastavio, ter se je plesalo u čast kralja Franje I. i njegove supruge Karoline.

Za grad Zagreb stekao si je Vrhovac još i time zasluga, što je uredio perivoj Maksimir, koji je dobio i njegovo ime.

Dne 1. siječnja 1826. proslavio je svoju zlatnu misu. Malo iza toga pade mu kap, baš kada je bio na saboru u Požunu. Poslije nije bio više pravo zdrav. U prosincu 1827. obolio je od groznice i poslije šest dnevne bolesti umre 16. prosinca 1827. u 79. godini života.

Oporukom nadario je crkve, župe, sirotišta, bolnice, a najvećma stolnu crkvu u Zagrebu, kojoj je ostavio 60.000 forinti i 3050 dukata. Mnogo je ostavio i siromasima. Svoja imanja Stubicu, Rakitovec i Golubovce ostavio je grofovima Sermageima, koji su mu bili po majci rođaci. Pokopan je vrlo sjajno 22. prosinca 1827. Pogreb je vodio biskup Alagović. Njegovi memoari i silna korespondencija nije do danas proučena.

---

2. FRANJO pl. TÜRK OD KARLOVCA GRADA.

Franjo pl. Türk od Karlovca grada danas je prvi čovjek u Karlovcu i po imetku svojem i po ugledu, što si ga je znao steći svojim rodoljubljem, svojom blagohotnošću i prijaznošću napram svakomu.

Rodio se je 4. travnja 1836. u Karlovcu od oca Franje i majke Katarine, rođene Jakšić. Otac njegov rodio se u St. Godhardu u Ugarskoj i došao je kao mladić od dvadeset godina prilično

praznoruk u Karlovac. Mati bila mu je pravoslavne vjere iz porodice Jakšića u Kostajnici. Njezini roditelji imali su kuću u Zagrebu i jednu u Karlovcu (broj 333) na uglu današnje Šebetićeve i Gundulićeve ulice.

Otac bio mu je vrlo vješt trgovac, otvorio je u kući br. 333. trgovinu god. 1834. Kako je baš u ono vrijeme cvala trgovina sa drvom, prionu on uz ovu vrst trgovine. Godine 1835. oženi se i priženi kuću broj 333. U trgovini bio vrlo sretan. Drva (les) kupovao je u Slavoniji i izvažao ga u Trst, a odavle slao ga u Italiju, Francusku, Englesku itd.

Iz ovoga braka porodio se kao najstariji sin današnji Franjo pl. Türk. Franjo Türk polazio je prve škole u Rakovcu, gdje je svršio tadanju nižu nesamostalnu realku. Iza toga svršio je trgovačku školu u Ljubljani.

Čim je svršio u Ljubljani trgovačku školu, odmah stade ocu pomagati u trgovini, koja je bila već vrlo razgranjena.

Franjo Türk imao je još jednoga mlađega brata Kamila, koji je također polazio školu u Rakovcu, a trgovačku školu na Rijeci. Ovoga otac posla u Trst, da mu ondje nadgleda posao. U Trstu je Kamilo Türk doskora postao veletržac prvoga reda. Osim brata Kamila ima Franjo pl. Türk i sestru Ivanu, koja je udata za dvorskoga savjetnika Danbachya u Zagrebu.

Tako se je Franjo pl. Türk bavio trgovinom u velike u društvu sa svojim ocem i bratom Kamilom. Godišnji promet trgovine bio je od $^1/_2$ milijuna do 1 milijuna forinti.

Otac Franje Türka nije u svom blagostanju nikada zaboravio sirotinje i opće korisnih zavoda i institucija Nema u Karlovcu društva ni zavoda, koga nije Franjo Türk st. obilato novčano potpomogao. Karlovčani bit će mu uvijek zahvalni, što je osnovao zakladu od 10.000 for., od koje se kamati daju kao stipendija jednomu valjanomu i siromašnomu mladiću, koji je pripadnik grada Karlovca.

Za mnogobrojne zasluge, što si ih je stekao Franjo Türk st. za opće dobro dobio je od Njegova c. i kr. apoštolskoga Veličanstva ugarsko plemstvo sa naslovom od Karlovca grada (24. listopada 1877.).

Franjo pl. Türk pošao je posvema stopama svoga plemenitoga oca. Kada je trgovina pala u Karlovcu, napustili su Türki trgovinu i počeli od god. 1866. kupovati imanja.

Danas je Franjo pl. Türk vlasnik ovih imanja: 1. Novigrada na Dobri na karolinskoj cesti po prilici $1^1/_2$ sata pješke prema zapadu od Karlovca. Prije se je zvao Novigrad »Dobrom«. Najstariji vlasnici ovoga grada, koliko pouzdano znademo, bili su Frankopani (od godine 1398.—1671.). Kasnije dobio je Novigrad karlovački general Herberstein (god. 1676.), a od njega baštinio Novigrad malteški red, koji ga je držao do godine 1746. Poslije bili su vlasnici Novigrada Patačići, u čijem posjedu ostade do godine 1809., t. j. do dolaska Francuza. Grof Bartol Patačić prodade ga tada uz posve neznatnu cijenu svomu odvjetniku i kasnijemu francuskomu mairu Mirku Haraminčiću. Rođaci njegovi Špišići Japranski, koji su baštinili iza Haraminčića Novigrad, ne održaše se ondje, već ga god. 1877. na javnoj dražbi kupi hrvatski zemaljski erar, a od erara ga kupi Franjo pl. Türk, koji je na novo uredio i popravio ovaj grad.

2. Svetice na sjevero-zapadu od Karlovca po prilici $2^1/_2$ sata od Karlovca. Ovdje je bio mnogo godina samostan Pavlinaca.

3. Hrastje nedaleko Svetica prema zapadu i

4. Pokupje nedaleko Ozlja.

Najljepše i najveće imanje je imanje Novigradsko, koje imade pored grada još nekoliko pomanjih kuća i tri mlina na Dobri. Sva ova imanja imadu oko 1700 jutara zemljišta, većinom oranica, livada, šuma, pašnjaka i 30 jutara vinograda (u Hrastju i Novom gradu).

Prije više godina (po prilici prije 20 godina) kupili su Franjo pl. Türk, Kamilo pl. Türk i Vjenceslav Turković imanje Kutjevo kraj Požege, svaki $^1/_3$ imanja. Ali je doskora Vjenceslav Turković otkupio od braće Türka cijelo imanje.

U javnom se je životu istaknuo Franjo pl. Türk prije svega kao gradski zastupnik rodnoga svoga grada Karlovca. Ovu je čast vršio preko 30 godina. Nadalje istaknuo se i kao narodni zastupnik grada Karlovca na saboru kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od godine 1875.—1887. U saboru isprva je pripadao narodnoj stranci. Prigodom afere grbova istupio je iz narodne stranke (1883.), ali se nije priključio nijednoj stranci. Na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru u Budimpešti bio je zastupnikom od godine 1875.—1881.

U Peštanskom je saboru preporučao regulaciju Kupe. Posljedica te njegove preporuke bila je, da je u Karlovac došlo posebno izaslanstvo iz Budimpešte, u kojem su bili general Türr, grof Appony, grof Sečheny i više inžinira, koji su uz

Sl. 58. **Franjo pl. Türk.**

Kupu putovali iz Karlovca u Sisak. Tadanji ministar trgovine Pechy uvjeravao je i poslije Franju pl. Türka, da će bez sumnje doći do regulacije Kupe. Nu Pechy je umr'o i tako ostade sve pri starom. Međutim prije dvije godine proučavali su to

pitanje opet inžiniri i Budimpešta, koji su iz nekoliko dana boravili u Karlovcu.

U zemaljskom saboru u Zagrebu predložio je u korist grada Karlovca, da zemlja preuzme troškove oko uzdržavanja gimnazije karlovačke. Tim prijedlogom uspio je istom godine 1882. za odjelnoga predstojnika Ivana Vončine, kada se je realka rakovačka i gimnazija karlovačka spojila u kr. realnu gimnaziju. Nadalje je u proračunskom odboru predložio, da se Rakovac i Banija pripoje gradu Karlovcu (1884.). Nu taj je prijedlog u saboru pao, jer je protiv njega bila tadanja saborska oporba.

Franjo pl. Türk ženio se je dvaputa. Prvi put se ženio za Herminu rođenu barunicu Vranyczany. Iz ovoga braka imao je troje djece: Elviru, udatu za Miroslava grofa Kulmera, Beatu udatu za Milana grofa Kulmera († 1891.) i Aurela. Sin Aurel bio je vlasnikom imanja Kerestinec, (od 1892.—1904.), koje se nalazi na cesti iz Rakov potoka u Samobor. Ovo je imanje prodao godine 1904. zagrebačkim posjednicima: Kronfeldu, Mülleru i Spitzeru. Drugi put se je ženio za sadanju svoju suprugu Otiliju pl. Türk. Iz ovoga braka imade tri kćerke: Otiliju, udatu za baruna Oskara Trebersburga, posjednika u Ugarskoj, koji živi u Gracu, Alicu, udatu za baruna Josipa Löwenthala u Beču, vicesekretera kod ministarstva trgovine, i Ivanu, koja je još u roditeljskoj kući.

---

3. VJENCESLAV TURKOVIĆ.

Vjenceslav Turković rodio se je 28. rujna 1826. u Kraljevici od oca Ivana Stjepana Turkovića i druge njegove supruge Marije, rođene Jakovčić. U ono je vrijeme bila Kraljevica (Portore) carskom bojnom lukom, ali je podjedno i tjerala dosta veliku trgovinu, osobito drvenim produktima.

Otac Vjenceslavov, Ivan Turković, tjerao je također ovakovu trgovinu i bio je brodovlasnikom i posjednikom u Kraljevici. Uživajući u Kraljevici ugled i naobražen kao malo tko ondje, postade distriktualnim sucem, koju je čast vršio punih

30 godina. Istodobno je bio i papinskim konzulom. Za francuske uprave u ovim krajevima (od 1809.—1813.) bio je maire Kraljevice i Bakra.

Vjenceslav Turković polazio je pučku školu u Kraljevici i u Novom, gdje mu je bio učiteljem Vončina, otac pokojnoga predstojnika vladinoga odjela za bogoštovlje i nastavu, Ivana Vončine. Kako je Vjenceslav Turković kod ovoga učitelja u Novom stanovao, sprijateljio se i s njegovim sinom Ivanom. Iza toga polazio je gimnaziju u Senju. Nu budući da su imućtvene prilike očeve trgnule sada u nazadak, napusti godine 1842. škole i pođe u Karlovac k starijemu svomu bratu iz prvoga braka Ivanu, koji se je u velike bavio trgovinom dužica iz hrvatskih, slavonskih i bosanskih šuma.

Trgovina sa dužicama cvala je u to vrijeme vrlo dobro, pa su tu trgovinu tjerale i druge znamenite porodice kao Vranyczanyeva, Ciottina i Davilina. Sva je ova roba kaošto i silni tovari žita i kukuruze dolazila u Karlovac rijekom Kupom, a odavle se otpremala lujzinskom cestom na Rijeku ili Bakar ili cestom preko Kapele u Senj.

Vjenceslav Turković oženio se mjeseca studenoga 1849. sa Ivanom Amšelovom. Ova je ženidba bila razlogom, da je on još iste godine započeo sam svoj posao, stekavši si veliko trgovačko iskustvo u kući svoga brata Ivana. Trgovao je sa dužicama i raznim žitom. U poslu bila mu je desnom rukom supruga Ivana.

Marljivim i ustrajnim radom napredovahu mu poslovi u toliko, da je već godine 1856. posjedovao vlastitu dvokatnu drvenu kuću u ulici sv. Barbare u sredini, gdje se danas stječu kuće Barakova i Sljepčevićeva, koja je izgorjela prigodom velikoga požara godine 1866. Godine 1858. složi se sa Franjom pl. Türkom st., da kupuju zajedno šume, izrađuju dužice i prodavaju ih.

Godine 1859. kupi i uredi si kuću u tvrđi, u kojoj je cijeli svoj ostali život stanovao. Poslovi pod tvrtkom Türk i Turković vrlo su dobro napredovali, tako te je početkom šezdesetih godina slovila ova tvrtka kao jedna od prvih u drvarskom poslu, osobito od kako je stovarištu ove tvrtke u Trstu stupio na čelo sin Franje pl. Türka st., Kamilo.

U ovo je vrijeme počeo Vjenceslav Turković utjecati u društveni i politički život grada Karlovca. On je bio članom svih tadanjih društava u gradu Karlovcu, a njegova kuća postade središtem duševnoga pokreta. U njegovu su kuću dolazili Perkovac, Miškatović, Mrazović, Vončina, Torbar, Kurelac, pa i sam biskup Strossmayer.

Društveni život muškaraca bio je u ovo vrijeme usredotočen u čitaonici. Godine 1864. izabra ga Čitaonica svojim predsjednikom, pa je tada poduprt Drom. Ivančevićem, Trnskijem i Hauskom podupirao društvenost u gradu Karlovcu vanrednim koncertima i zabavama. U njegovoj su se kući slavila prava slavlja prigodom koncertovanja guslačice Weisserove i pjevačica Mallingerove i Murske.

Osim toga je putovao mnogo po svijetu, već god. 1862. bio je na izložbi u Londonu, a osim toga putovao je mnogo po Francuskoj, Njemačkoj i Italiji. Stoga nije čudo, da je njegova riječ mnogo vrijedila, kada ga u ovo vrijeme izabraše u gradsko zastupstvo.

Godine 1864. i 1865. nalazimo ga u najtjesnijem društvu u Jamnici sa biskupom Strossmayerom, Mrazovićem, Miškatovićem, Josipom pl. Vranyczanijem i dr. On je bio jedan od prvih osnivača društva »Zore«, komu je bio i predsjednikom god. 1868.

Godine 1865. bi od grada Karlovca izabran narodnim zastupnikom u sabor trojedne kraljevine. U saboru pripadao je tadanjoj oporbi. Ovaj je mandat nakon dviju trogodišnjih perijoda iz vlastita nagona prepustio početniku, mladomu poborniku i izvrsnomu govorniku Dru. Milanu Makancu.

Godine 1868. započeo je uz svoje redovite šumske poslove graditi i brodove jedrenjače, i to u svom rodnom mjestu Kraljevici, pa je već mjeseca prosinca 1868. bio porinut u more prvi njegov brod »Grad Karlovac« uz veliko slavlje i u prisutnosti tamošnjega gradskoga izaslanstva. Iza toga je izgradio brodove »Strossmayer«, »Kraljevica«, »Trojednica«, »Tri sina« i »Tri brata«. Na tim brodovima bili su sami domaći pomorski kapitani i domaća družba.

Međutim su ga šumski poslovi vodili neprestance u razne krajeve Slavonije i Ugarske, a kasnije i u velike šume Vojne

ine. Tim je načinom dolazio u neprekidni dodir sa raznim posjednicima šuma i vlastelom.

Budući da je bio Vjenceslav Turković osobiti štovatelj ıičkoga staleža i budući da je mnogo općio sa časnicima r. vojske, stoga nije čudo, da njega izabraše prigodom boıke okupacije predsjednikom odbora u Karlovcu za njegovanje

Sl. 59. **Vjenceslav Turković.**

enih vojnika. Tu je on čast tim radije primio, što su i njea dva starija sina bila pozvana kao dobrovoljci u vojničku bu, a vršio ju je toli savjesno, da ga je Njegovo Veličanı odlikovalo svojim previšnjim priznanjem.

Kada su koncem sedamdesetih godina stupila u posao ce Türk i Turković i njegova dva starija već odrasla sina,

razgranio se je posao ove tvrtke još više na tržištima u Trst Beču i po Francuskoj.

Godine 1882. kupio je u društvu sa braćom Türkima pl mićko imanje Kutjevo. Dominium ovaj opsiže preko 25 000 k tastralnih jutara, od kojih je bilo do 20.000 jutara hrastove bukove šume. Zapuštenost ovoga posjeda, pa udaljenost od svi prometnih točki, bez željeznica, cesta i većih rijeka zadavala j prvih godina novim vlasnicima velikih briga. Gospodarski zgrada nije bilo, pa se je isprva moralo upravo u bescijenu najmljivati zemljište seljacima. Godine 1886. prodadu svoje dije love braća Türki, a mjesto njih preuzmu kupom njihove dije love ($^{2}/_{3}$) dva starija sina Turkovićeva.

Od te godine nasta preokret u ovom vlastelinstvu. Sad se je velikom energijom započelo raditi oko gospodarstva č štenjem polja i livada, dizanjem gospodarstvenih zgrada, nab vom potrebnoga nareda i sađenjem vinograda i voćnjaka. Osi toga podignute su parne pilane, gospodarstvene tvornice žest u velike bi osnovano marvogojstvo i sve grane naprednoga racionalnoga gospodarstva. To je bilo dakako skopčano i s velikim naporom i sa velikim investicijama. Danas slovi ov vlastelinstvo na daleko i široko po svijetu radi svojih nasad šumskih kultura, uredaba i produkata, te u potpunoj mjeri za služuje svaku pažnju stručnjaka.

Vjenceslav Turković pratio je prvih godina sa velikim inte resom i razumjevanjem razvoj ovoga vlastelinstva, pa se je njegovu napretku veselio tim više, što je ovako održao rije koju je prigodom kupa zadao, da je odlučio ovo vlastelinstv podići na uzorni stepen gospodarstva i da ga ne kani sam iscrpsti možda u špekulativne svrhe.

Početkom devedesetih godina poče poboljevati od živča bolesti, a kada mu je godine 1893. umrla čestita supruga, p gorša se još i više njegova bolest. Samo uz veliku njegu pasku uzdržao se na životu do 30. travnja 1902. Pokopan je dubovačkom groblju u vlastitoj grobnici.

Vjenceslav Turković bio je čovjek plemenit, blag ali na i pošten do skrajnosti, pravi čelik Primorac, kojim se je porije uvijek ponosio. On bijaše vatren rodoljub, u govoru ž han, u poduzećima energičan, a u porodici uzor oca i supru On je bio pristupačan modernomu pravcu napretka i lib

zma, a uz to ostao pravi demokrat. U sretnom je braku živio une 44 godine, našavši suprugu, koja je bila prava čuvarica orodičnih svetinja i sjajna i brižna majka svoje djece. Uza to avila se je gospodarstvom, jer je Vjenceslav Turković nakuovao tečajem godina više nekretnina. Kano odlučna rodoljupka ije zaboravila nikada ni na dužnosti spram javnoga života, pram rodnoga grada ni spram siročadi. Njena gostoljubiva uća bila je uvijek svakomu otvorena. Društvo sv. Vjekoslava a potporu siromašne školske djece uvijek će se sa zahvalnošću jećati svoje prve i mnogogodišnje predsjednice. Kakva je bila na i požrtvovna i darežljiva, takav je bio i on. Nije bilo drutva ni rodoljubiva i čovjekoljubiva poduzeća u Karlovcu košto i širom naše domovine, koje on ne bi izdašno podupr'o.

Vjenceslav Turković ostavio je petero žive djece, tri sina dvije kćeri, koji danas svi u odličnim društvenim pozicijama uvaju tradicije pokojnih roditelja koli u radu toli u ozbilji i načajnosti.

---

4. DANE BANJANIN,

veletržac u Karlovcu.

Dane Banjanin rodio se 15. prosinca 1817. u najsiromašnijem kraju Like u selu Jošanima od siromašnih ali čestitih Krajiška, i to od oca Maksima i majke Marije. Dane imao je jošte etero braće i dvije sestre.

Dane je polazio pučku školu (trorazredu) tako zvanu trialku (Trivialschule) u Udbinji, koja je bila ovamo premještena z Podlapca već godine 1811. Polazio je ovu školu do godine 829. Godine 1834. bio je vježbenikom u kumpanijskoj pisarni Udbinji. Selo Jošani bilo je u ono vrijeme postaja natporučka, dočim je bilo selo Udbinja postaja kapetana 5. kumpanije, a je potpadala pod ličku pukovniju sa svojim središtem u ospiću.

Poradi valjana vladanja i marljiva rada zavolio je Danu obito njegov kapetan Leopold Filipović, otac čuvenih kasnije

generala baruna Franje i Josipa Filipovića. Kada se je Dane povjerio svome kapetanu i rekao mu, da bi želio kuda u budi kaku trgovinu, ne bi li danas sjutra mogao koristiti svojima, odobravao mu je kapetan, dapače nagovarao oca njegova, da vodi sina u Karlovac, gdje je bila onda jaka trgovina, i da ga dade ondje u kaku trgovačku kuću. Otac se nije mogao isprva odlučiti na taj put, veleći, da ne će moći naći u Karlovcu za svoje dijete mjesta, kad ondje nikoga ne pozna. Ali ga kapetan brzo primiri i reče: »Ne brini se ti za to, za nj će se bog pobrinuti. Ako mu ne nađeš u Karlovcu mjesta, ti ostavi dijete na žitnom trgu u Karlovcu, uzet će ga koja dobra duša, a ti putuj kući!« Otac posluhnu kapetana i sudbina Danina bi odlučena.

Otac pođe sa djetetom godine 1835. u Karlovac i prispje onamo 5. svibnja. Ali dakako o mjestu za njegova sina ni govora. Pitaj ovdje, pitaj ondje, ali nitko ga ne htjede primiti u svoj posao. Otac sada učini ono, što mu je kapetan Filipović kazao i ostavi dijete na sred karlovačkoga žitnoga trga, pa mu reče: »Sinko, puštam te na ovom trgu, kako mi je pred tobom kazao tvoj kapetan. Bog te neka vodi i upravlja na dobre pute. Gdje stupiš u službu, budi pošten, vjeran, poslušan i marljiv, tako ćeš svoju sreću postići. Evo ti jedna cvanciga (66 filira), dok u službu stupiš, više nemam, ta znaš, da smo siromasi!«

Tako se rastadoše otac i sin, otac ode kući, a sin ostade na trgu u Karlovcu, ne poznavajući nigdje nikoga. Tu ostade, dok ga ne pozove neki mali karlovački trgovčić imenom Rade Perić i upita ga, zašto ostade za onim graničarom? Dane njemu sve plačući ispriča, kako je i što je. Radi se sažali dijete, pa mu reče: »Ne plači, sinko. I mene je tako otac doveo u Karlovac, pa sam se sastao sa kruhom. Hoćeš i ti, kada imadeš dobru volju. Ostat ćeš kod mene, dok ne dobiješ službe!«

Dane je badava četiri dana tražio po Karlovcu mjesto. Kada ništa ne nađe, ode lađom u Sisak, a kada ni tu ništa ne nađe, ode pješice u Zagreb. Ovdje se namjeri na trgovca Stevana Krestića, oca kasnijega zagrebačkoga odvjetnika Nikole Krestića. On ga uputi, da uči zanat, jer da svaki trgovac traži od momka, koga primi u svoj posao, i neko jamstvo, a da za nj nema tko jamčiti. Krestić mu zbilja nađe mjesto kod bravara Gerstlera. Kod Gerstlera ostade Dane par nedjelja, učeći bra-

ski zanat. Nu Dani doskora dodija teški bravarski posao, pa pismom potuži Radi Periću u Karlovac.

Baš u to vrijeme upita trgovac Vaso Barako (otac Koste i ana Baraka) Perića, gdje je onaj momak iz Like, što ga je c ostavio na karlovačkom trgu, i reče, da bi on sada baš trebao ova momka u svom poslu. Perić dokaza Baraku sve, što se

Sl. 60. **Dane Banjanin,**
veletržac.

ɩogodilo sa Danom i Barako pisa Krestiću u Zagreb, da mu nah otpravi u Karlovac Danu.

Krestić posla odmah Danu u Karlovac i on stupi u trgo- u kod Baraka 11. srpnja 1835. Barako ga uputi u posao i u ovačku korespondenciju. Za nekoliko mjeseci dade Barako ni 40 for. godišnje plaće radi dobroga vladanja i lijepoga

napretka, a nakon godine dana podigne mu godišnju plaću na 130 for.

Nu doskora se odluči Dane Banjanin, da će započeti trgovački posao na svoju ruku. Imao je dobra prijatelja u Vasi Baraku, a u banatskim žitnim trgovcima veliko povjerenje. On je 1. ožujka 1841. objavio, da počinje žitnom trgovinom na svoju ruku. U trgovini bio je ne samo vrlo marljiv nego i vrlo sretan. Štogod bi poduzeo, u svem bi uspio, a uz to živio vrlo skromno.

Svojim je dobročiniteljima bio zahvalan. Kada je njegov prvi karlovački dobročinitelj Rade Perić godine 1849. osiromašio, primio ga je u svoju kuću i pomogao mu je djecu opskrbiti. Za kapetana Filipovića, koji ga je uputio u Karlovac, ostavio je zakladu od 500 for., da se za nj u crkvi čini spomen i da se obnavlja grob njegov i njegove supruge svake godine.

Prema rodu svome bio je vrlo darežljiv, silu svojih rođaka dao izučiti zanatu i trgovini, a neke i iškolao. Za zasluge njegove, što si ih je stekao, podupirući sirotinju odlikova ga Njegovo Veličanstvo naš car i kralj 13. ožujka 1869. zlatnim križem s krunom za zasluge.

Kada je godine 1879. Lika i Krbava stradala s nerodice i povodnja, pritekao je Dane Banjanin velikom novčanom svotom narodu u pomoć, i tako je spasio od gladi cijelu političku općinu Udbinjsku napose mjesto njegova rođenja Jošane. Za Jošane mnogo je dobra u životu učinio, tako je god. 1880. kupio ondje i poklonio parohijalnu kuću za stan svećeniku, a godine 1881. darovao 4000 for., da se obnovi crkva. Iste je godine osnovao zakladu od 1000 for, da se kamatii daju za nagradu učitelju, što će djecu učiti crkvenomu pojanju.

Godine 1879. osnovao je dvije zaklade, i to jednu od 1000 for., a drugu od 6000 for. Kamati prve imaju se davati kao potpora dvojici učenika gospićke gimnazije, a kamati druge imaju se opet davati kao stipendija dvojici učenika iste gimnazije pravoslavne vjere. Radi ovih njegovih djela odlikova ga Njegovo Veličanstvo naš car i kralj 1881. viteškim redom Franje Josipa I. Na uspomenu toga odlikovanja darova Banjanin karlovačkoj sirotinji 500 for.

Banjanin podupirao je i književnike, tako je godine 1881. o svom trošku izdao knjigu tadanjega pravoslavnoga katihete

na c. kr. realci u Rakovcu, a sadanjega mitropolite u Doljnjoj Tuzli, Nikole Živkovića »Istorija hrišćanske crkve« i Krasićev prijevod Kelerove knjige: »Novo vaspitanje, osnovi pedagogijskih ideja Freblovih«.

Zadnje je godine svoga života sproveo mirno u Karlovcu, gdje je i umr'o 12. lipnja 1891.

Dane Banjanin oženio se 25. studenoga 1849. sa Julkom Mileusnićevom iz Senja, koja mu je 5. XI. 1850. porodila jedinca sina Aleksandra, ali koji je preminuo 25. V. 1858. I tako ostade Banjanin bez potomstva.

Sva njegova djela preteče njegova oporuka od 23. veljače 1891. Ostavivši rodu svojemu obilatu ostavštinu, osnovao je za opće dobro više stipendija i zaklada pod imenom Danila i Julke Banjanin, kao:

1. 10 stipendija po 400 for. na godinu za učenike grčko-istočne vjere do svršetka njihovih nauka.

2. 2 stipendije po 300 forinti za dva mladića, koji će učiti bogosloviju.

3. 1 stipendiju po 500 forinti na godinu za učenika grčko-istočne vjere, koji polazi gimnaziju u Gospiću ili u kom drugom mjestu do svršetka njegovih nauka.

4. 2 stipendije po 200 forinti za djecu, koja stupe u Gospićku gimnaziju ili drugi koji srednji zavod, a rođeni su u selu Jošanima.

5. 12 potpora djeci iz Jošana po 25 forinti svakomu na godinu za školske potrepštine.

6. 3 stipendije po 100 forinti za djecu iz političke općine udbinjske, koja polaze budi koju srednju školu.

7. 6 potpora po 24 forinta za grčko-istočnu djecu, koja polaze osnovnu školu u Karlovcu i

8. 1 stipendiju po 600 forinti za mladića njegova roda, koji je proglašen punoljetnim, kada svrši nauke, da si otvori posao ili trgovinu ili uredi ma kakovo zvanje.

Nadalje je ostavio 3000 forinti, da se četiri puta u godini od kamata služe zadušnice za njegove roditelje, njega i njegovu suprugu u crkvi u Jošanima. U zadružnoj kući u Karlovcu ostavio je četiri dućanske prostorije pravoslavnoj crkvi u Karlovcu, da se za godišnji prihod tih prostorija služe četiri put u

godini zadušnice za nj, za njegovu suprugu i za njegova brata Stanka.

Nadalje je osnovao još ove zaklade:

1. jednu od 4000 forinti, da se kamati daju ovdješnjim siromašnim djevojkama grčko-istočne vjere kao miraz prigodom udaje.

2. jednu od 10.000 forinti, da se kamati daju mladim ovdješnjim ljudima grčko-istočne vjere, koji kane otvoriti trgovinu i koje predloži ovdješna crkveno-školska pravoslavna općina.

3. jednu zakladu od 10.000 forinti, da se polovica kamata podijeli na badnjak sirotinji grčko-istočne vjere, a polovica sirotinji ostalih vjeroispovijesti.

4. jednu zakladu od 2000 for., da se kamati daju kao nagrada učitelju (učiteljicama) grčko-istočne vjere, naročito za poučavanje u pojanju i u čitanju crkvenih knjiga.

5. jednu zakladu od 10.000 forinti, da se kamatima iškola mladić njegova roda, koji se odluči posvetiti onomu duhovnomu obredu, po kom može postići episkopsko zvanje.

6. jednu zakladu od 6000 forinti, da se kamati kao stipendija dadu jednomu ovdješnjemu učeniku grčko-istočne vjere.

7. jednu zakladu od 2000 forinti, da se kamati kao nagrada podijele svake godine ovomjesnomu parohu.

8. jednu zakladu od 6000 forinti, da se kamati kao stipendija daju dvima mladićima gornjo karlovačke episkopije, koji će učiti bogosloviju.

9. jednu zakladu od 3000 forinti, od koje kad naraste na 6000 forinti, imat će se kamati davati najsiromašnijim svećeničkim udovicama u gornjo karlovačkoj biskupiji.

10. jednu zakladu od 3000 forinti, da se kamatima nagrađuju ovdješnji vatrogasci, koji kod požara nastradaju.

Konačno je ostavio 2000 forinti Matici srpskoj, 2000 forinti pravoslavnoj crkvi u Senju, 3000 forinti za kapelu na pravoslavnom groblju u Karlovcu itd.

5. FILIP REINER,
veletržac u Karlovcu.

Filip Reiner rodio se u Humpolcu u Češkoj godine 1826. od siromašnih roditelja. U Hrvatsku je došao kao dječak od 13 godina. Trgovinu je izučio u Sisku, a služio je kao trgovački pomoćnik u Daruvaru, Osijeku i napokon u Karlovcu.

Sl. 61. **Filip Reiner,**
veletržac.

Godine 1852. utemeljio je u družtvu sa jednim svojim drugom samostalnu trgovinu na mjestu, gdje je kasnije bila sagrađena »zadružna kuća« (Bundeshaus). Od godine 1858. vodio je trgovinu sam za se pod firmom »Filipa Reinera«, koja i sada postoji, i to na Baniji, a kasnije u karlovačkom predgrađu.

Filip Reiner mnogo se je zanimao za napredak i procvat grada Karlovca. On se je gradu Karlovcu priljubio kao rođeni njegov sin, podupirao je zborom i tvorom svaki plemeniti podhvat u gradu Karlovcu. On je bio jedan od prvih članova utemeljitela vatrogasnoga karlovačkoga društva, a isto tako i nekadašnjega streljačkoga društva, kojemu društvu bio je i predsjednikom više godina.

Radi njegova požrtvovnoga rada za dobrobit grada Karlovca odlikovalo ga je ponovno puta karlovačko građanstvo, te ga je izabralo u gradsko zastupstvo. Kao gradski zastupnik vršio je revno i savjesno i čast odbornika sirotinjskoga povjerenstva.

Čitave decenije bio je na čelu mojsijevačke bogoštovne općine kotara karlovačkoga. Za ovu općinu stekao si je upravo besmrtnih zasluga, njegovom baš zaslugom podignut bi u Karlovcu mojsijevački hram. Ova je zgrada jedna od najljepših u Karlovcu, te je u istinu pravi nakit grada Karlovca. Mnogo si je zasluga stekao, što je on baš najviše radio o tom, da se karlovački Mojsijevci izjednače u narodnom pitanju sa Hrvatima. Baš stoga je mnogo radio o tom, da se napusti posebna konfesionalna mojsijevačka škola u Karlovcu, jer je bio uvijek toga uvjerenja, da će pučka škola, osnovana na narodnoj podlozi, mojsijevačku djecu najjače privesti u kolo Hrvata i da će zatrti nesnosne konfesionalne razlike i protivštine kod karlovačkih Mojsijevaca.

Osobito se je isticao velikom svojom darežljivošću napram siromasima. On je bio članom mnogih zagrebačkih, a gotovo sviju karlovačkih dobrotvornih i u opće korisnih društava.

Premda nije svršio nikada trgovačke škole, bio je ipak vrlo vješt trgovac, bio je vrlo dobro upućen u knjigovodstvo i verziran u bankovnim i financijalnim poslovima. Baš radi toga ga izabraše upraviteljem filialke zagrebačke eskomptne banke u Karlovcu, koju je čast on mnogo godina vršio na najveće zadovoljstvo sviju stranaka. Više je godina bio i zastupnikom zagrebačkoga paromlina u Karlovcu. Općio je mnogo i sa hrvatskim književnicima, osobito ga je prijateljstvo vezalo sa pjesnikom »Osvetnika« Fra Grgom Martićem, koji ga je također u velike štovao.

U Karlovcu je odgojio i vrlo čestitu porodicu sa svojom suprugom Terezijom, rođenom Löwy. Jedan mu je sin odvjetnik

u Karlovcu i gradski zastupnik, drugi veletržac u Karlovcu i veleindustrijalac u Zagrebu, a treći mu je sin inžinir. Čestitu njegovu suprugu poznaje vrlo dobro sirotinja u Karlovcu. Ona je već mnogo godina blagajnicom društva sv. Vjekoslava, t. j. društva za potporu siromašne školske djece.

Spomenuti valja jošte, da je osnovao posebnu zakladu od 10.000 for., od koje se zaklade kamatima imade nagrađivati karlovački rabin, u koliko ga ne bi mogla plaćati karlovačka bogoštovna općina mojsijevačka.

Umr'o je ovaj čestiti karlovački građanin godine 1898.

---

6. Dr. IVAN KRAPAC,

posvećeni biskup biogradski i smederevački, kanonik zagrebački, arciđakon kalnički, vitez reda željezne krune III. razreda itd.

Rodio se 19 lipnja 1843. u Karlovcu od oca Nikole, koji je bio ovdje krojač. Pučku trorazrednu školu svršio je u Karlovcu koncem školske god. 1853./4. Godine 1854./5. upisao se je u karlovačku gimnaziju. U prvom gimn. razredu izgubi oca, te mu postade skrbnikom karlovački trgovac Antun Ćuk. Školske godine 1857./8. svršio je četvrti gimn. razred. Ovdje su mu bili učitelji Franjevci otac Barnabas Paljuk (ravnatelj), o. Eugenije Kaim, o. Florius Frank, o. Bernardo Osredkar, o. Viktor Mihajlović, o. Jakov Meško, a u prva tri razreda Herubin Horvatić (ravnatelj).

U peti se razred upiše na Rijeci školske godine 1858./9. Ondje je svojim kratkotrajnim učiteljevanjem probudio Fran Kurelac u mladeži ljubav do hrvatskoga jezika. Imao je ondje nekoliko svojih vatrenih i revnih učenika, a kasnijih književnika, kao Dr. Ivana Dežmana, Budu Budisavljevića Prijedorskoga, Ivana Fiamina, Matiju Baštijana itd. Ma da i nije bio Dr. Ivan Krapac učenik pokojnoga Frana Kurelca, ipak je njegovo sjeme preko starijih drugova palo i na Krapčevu dušu, te i njega zagrijalo ljubavlju k narodu i jeziku hrvatskomu. Ovdje je Krapac svršio peti i šesti gimn. razred. Nakon svršenoga šestoga gimn. razreda prede godine 1860. u zagrebačko sjemenište, gdje ostade do godine 1866. Svećenikom

bio je zaređen 22. srpnja 1866. i malo iza toga postade kapelanom u Sisku. U Sisku ostade do godine 1869., koje je godine i upravljao župom u Sisku. Iste je godine bio premješten u Zagreb kao prvi kapelan sv. Marka, gdje ostade do konca godine 1870. Dne 26. prosinca 1870. postade župnikom u Sveti-

Sl. 62. **Dr. Ivan Krapac.**

cama nedaleko Karlovca (gdje su nekada Pavlinci svoj samostan imali). Ovdje si je znao steći svojim radom opće priznanje i ljubav u narodu i poštovanje među drugovima. Nije stoga čudo, da je bio imenovan 15. svibnja 1877. podarcidakonom lipnič-

koga kotara. Godine 1878. postade župnikom u Bregima kod Ivanića. Mjeseca rujna 1880. postade župnik u župi sv. Petra u Zagrebu i ravnatelj nadbiskupskoga orfanotrofija. Još iste godine bio je imenovan bilježnikom nadbiskupskoga ženidbenoga suda. Godine 1883. mjeseca listopada postade arkivarom, protokolistom i registratorom nadbiskupske pisarne. Godine 1887. izabran je bio zastupnikom narodnim u sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Osim toga biran je tri puta gradskim zastupnikom u gradsko zastupstvo zagrebačko. Dne 19. lipnja 1890. imenovan je kanonikom. Godine 1896. položio je u Pešti doktorat iz crkvenoga i rimskoga prava, ter je bio promoviran na čast doktora »canona«. Ne mnogo iza toga imenovan bi prosidonalnim eksaminatorom za pravničku struku i arciđakonom kalničkim. Dne 7. srpnja 1896. imenovan je bio po Njegovu Veličanstvu biskupom biogradskim i smederevačkim. Iste je godine dobio i red željezne krune III. razreda.

Odje god je bio biskup Krapac, svagdje je ostavio za sobom najbolji glas radina i savjesna čovjeka. Osobito si je znao steći ljubavi kod sirotinje. On se je držao uvijek one: »Neka ne znade ljevica, što daje desnica!« Mnogu je već sirotinjsku suzu svojim obilnim darom otr'o i mnogu je sirotinju utješio! Kao dobri sin nije zaboravio nikada ni rodnoga svoga grada Karlovca. Nedavno je primio pokroviteljstvo nad karlovačkim vatrogasnim društvom i sjetio se društva lijepim darom.

---

7. RADOSLAV LOPAŠIĆ.

Radoslav Lopašić rodio se je u Karlovcu 20. svibnja 1835. od oca Mirka, tadanjega gradskoga suca karlovačkoga i majke Magdalene, rođene Dobrilović. Kao nejako dijete izgubi godine 1838. oca, a godine 1843. i majku. Tako ostade u osmoj svojoj godini bez oca i majke. Odgajao ga je polubrat (od prve žene očeve) Ladislav.

Za rana već je dolazio u karlovačku čitaonicu, gdje je upoznao sve odličnije ljude, koji su u ono vrijeme riječ vodili.

Ovdje se je oduševljavao za ilirske davorije, ter ih i sam rado pjevao.

Godine 1847. stupi u karlovačku gimnaziju. Godina 1848. dojmila se jako i mlađane duše Lopašićeve. Ove godine pošao mu stariji brat u rat u Italiju i ondje poginuo na bojnom polju. Nakon svršenoga drugoga razreda obolje i proboravi godinu dana na porodičnom imanju Hrčiću kraj Bosiljeva. U to vrijeme počeo je čitati knjige. Najradije je čitao »Razgovor ugodni naroda slovinskoga« od Andrije Kačića. Već onda se je namjerio na Valvazorovo djelo: »Ehre des Herzogthums Krain«, te je i ovu knjigu vrlo rado čitao. Od srpskih pisaca najvolio je čitati Obradovićeva djela, osobito njegovo djelo »Život i priključenija D. Obradovića«.

Nakon jednogodišnjega boravka u Hrčiću prijeđe u zagrebačku gimnaziju. Nu i tu mu je bolest mnogo smetala u naucima. Nakon dovršenih gimnazijskih nauka upiše se godine 1856. u pravoslovnu akademiju u Zagrebu. Ali ne ostade ondje, već se odmah poslije upisa vrati kući na imanje u Hrčić. Ovdje se je bavio gospodarstvom, a samo kano za odmor i knjigom.

Sada se je počeo Rade baviti pitanjima o prošlosti svoga rodnoga kraja i grada Karlovca. Stade sabirati stara pisma i poče dopisivati sa povjesničarom Ivanom Kukuljevićem Sakcinskim.

U bosiljevačkoj općini znao si je toliku ljubav steći, da ga je ondje narod godine 1860. izabrao svojim načelnikom. Nu ove časti nije dugo vršio. Napisao je neki člančić u Nar. novine o gladi u bosiljevačkoj općini, pa je bio stoga po nalogu bana svrgnut sa časti načelničke. On se je toga radi potužio tadanjemu velikomu županu zagrebačkomu Ivanu Kukuljeviću Sakcinskomu. Kukuljević mu pomogne, te bude izabran u zagrebačkoj županijskoj skupštini 14. veljače 1861. za pristava severinskoga kotara, gdje je bio sucem Dr. Josip Vranyczany, Radin dobar prijatelj.

Kada je umr'o godine 1866. kotarski sudac severinski Dr. Josip Vranyczany, postade Lopašić njegovim nasljednikom. Postavši Lopašić kotarskim sucem u Severinu, brinuo se je baš očinski za svoj kotar, osobito se je brinuo za pučke škole. Kao sucu bila su mu otvorena vrata u razne arkive, pa je on

sve spomenike svoga kotara košto i susjednih kotara već onda sabrao.

Sada je počeo Lopašić raditi književno. Prve njegove radnje »O karlovačkim generalima« i »O postanku Krajine« izašle su godine 1861. u »Karlovačkom vjesniku«. Godine 1863. i 1864.

Sl. 63. **Spomenik Radoslava Lopašića u Karlovcu.**

izašle su u »Glasonoši« njegove pomanje radnje, kao »O Tomi Erdödu banu«, »O porazu Udbinskom«, »Smrt Herberta Auersperga«, »Tomo Mikloušić, pisac hrvatski«, »Bitka kod Siska godine 1492.« i »General Lenković u Klisu«. Godine 1865. izađe u Leptiru njegova radnja »Zrinski i Frankopan na stratištu«.

Njegova sasvim samostalna radnja »Cetin« izašla je u »Književniku« 1866.

Godine 1871. bi imenovan Lopašić podbilježnikom županije zagrebačke, te se preseli u Zagreb. U kolu književnika prionu on još marljivije uz knjigu. Godine 1874. izađe u »Viencu« njegov člančić »Severin«, a 1875. člančić »Grad Karlovac«. Od god. 1876.—1883. napisao je više članaka u »Viencu« o gradovima, mjestima i rodovima oko Kupe i Une, kao: »Bosiljevo«, »Dubovac«, »Ogulin«, »Barilović«, »Lipa«, »Kamensko«, »Bihać«, »Žumberak«, »Jastrebarsko«, »Križanić-Turanj«, »Novigrad na Dobri« itd.

Godine 1877. izabran bi Rade Lopašić u odbor »Matice hrvatske« kao gospodarski potpredsjednik i ostade kao takav do svoje smrti. Godine 1879. izdade »Matica hrvatska« njegovu prelijepu knjigu »Karlovac. Povjest i mjestopis grada i okolice«, u koju knjigu je mnogo truda i mara uložio. Za ovo djelo odlikova ga njegov rodni grad Karlovac začasnim građanstvom. Ovu je knjigu Lopašić napisao prigodom tristogodišnjice postanka grada Karlovca.

Godine 1889. proslavi Radoslav Lopašić dvjestogodišnjicu oslobođenja Like i Slavonije knjigom »Dva hrvatska junaka — Marko Mesić i Luka Ibrišimović«, koju izdade »Matica hrvatska«. Godine 1890. izdade »Matica hrvatska« vrlo lijepu i poučnu knjigu Lopašićevu: »Bihać i bihaćka krajina«.

Dok je ovako revno radio za »Maticu hrvatsku«, nije zaboravio ni na Jugoslavensku akademiju. Od godine 1884.—1889. izdade akademija tri debele knjige njegove pod naslovom: »Spomenici hrvatske Krajine« (I. knjiga od god. 1473.—1610, II. knjiga od godine 1610.—1693. i III. knjiga od godine 1693. —1780. sa dodatkom). Ovo je danas najznamenitija zbirka za povjest hrvatske Krajine. Akademija ga za zasluge njegove za znanost imenova godine 1883. svojim članom dopisnikom.

Osim toga je Lopašić izdao u akademijskim starinama svoje priloge »za povjest urote Petra Zrinskoga i Franje Frankopana«, »za povjest Hrvatske u 16. i 17. vijeku«, »o tržačkim Frankopanima«, »o protestantima u Hrvatskoj«, »o povjesti Slavonije u 17. vijeku«, »o hrv. gardama na dvorovima u Draždanima i Potsdamu« itd.

Koncem mjeseca veljače 1891. bi Lopašić umirovljen, a 25. travnja 1893. umre u Zagrebu. Iza njegove smrti našla se je velika književna ostavština dosele još neštampana. Akademija izdade njegovu knjigu »Hrvatski urbari« istom poslije smrti njegove. Ti urbari sižu od godine 1436. do pod kraj 17. vijeka.

U njegovoj književnoj ostavštini nalaze se ove njegove radnje: »Hrvatski spomenici« (od godine 1280.—1600.), »Poslanice hrvatske 15. i 16. vijeka«, »Habsburški spomenici (od godine 1517.—1600.)«, »Hrvatski spomenici 17. vijeka«, »Pisma zagrebačkim biskupom upravljena u 17. vijeku«, »Spomenici grčko-istočne crkve u Hrvatskoj i Slavoniji«.

Poslije njegove smrti izdala je »Matica hrvatska« lijepu njegovu knjigu »Oko Kupe i Korane. Mjestopisne i povjesne crtice«, koju je popunio Emilij Laszowski.

Kada ogledamo ovaj književni rad Lopašićev, pa kada se sjetimo, da je bio opterećen i svojim službenim poslovima, moramo priznati, da je Lopašić za kratka svoga života zaista mnogo napisao. Njegov rad nam je tim miliji, što ga je napisao iz čiste rodoljubive pobude.

Grad Karlovac podigao je u najnovije vrijeme svomu zaslužnomu sinu dostojan spomenik, koji se nalazi na najljepšem mjestu šetališta.

---

8. Dr. MILIVOJ ŠREPEL.

Rodio se 8. studenoga 1862. u Karlovcu, gdje mu je otac bio gradski blagajnik. Gimnaziju učio u Karlovcu (od I.—IV. razreda) i u Zagrebu (od V.—VIII. razreda). Sveučilište polazio u Zagrebu, gdje je položio ispit za srednješkolskoga učitelja 1884. i doktorat filozofije 1886. Kao gimnazijski učitelj službovao je u Zagrebu, dok ne bi imenovan 21. listopada 1889. izvanrednim, a malo kasnije i redovitim sveučilišnim profesorom za latinski jezik i književnost na kr. sveučilištu u Zagrebu.

Dr. Milivoj Šrepel jest bez sumnje jedan od najdarovitijih i najradinijih Hrvata, koji su se u novije vrijeme istakli. Već

od svoje dvadesete godine bavio se ozbiljno knjigom. Svoj književni rad započeo je u Viencu, a svoj znanstveni rad svojom raspravom u izvješťaju kr. zagrebačke gimnazije 1886. »Akcenat i metar junačkih naših pjesama«.

Ma da je i bio Šrepel profesor latinskoga jezika, ali njegov naučni rad bio je namijenjen podjednako i proučavanju latinske knjige i jezika, košto i proučavanju hrvatske, pače i opće slavenske knjige i njihovih jezika.

Od godine 1887. svake godine izdao je po jednu ili više znanstvenih radnja, tako: Godine 1887.: »Kornelije Tacit«. Iste je godine izdao »Odabrane pjesme Zmaja Jovana Jovanovića« s uvodom; godine 1888. »O pomještanju vremena i načina u glavnim rečenicama latinskoga jezika« i »O cilju i metodi latinske sintakse«; godine 1889. »Tacitova manja djela«, god. 1890. »Analogija u sintaksi gramatičkih padeža latinskoga i hrvatskoga jezika«, »Latinski izvor i ocjena Kašićeve gramatike«, »Apulejeva priča Amor i Psiche«, »Skup Marina Držića prema Plautovoj Aulularji«. U ovoj radnji htjede pokazati, kako je Držić izradio ovu komediju prema ovoj latinskoj. Kasnije se je dokazalo, da je »Skup« izrađen prema jednoj talijanskoj komediji. Iste je godine napisao i uvod u odabrane pripovijetke Nikole Tordinca i uvod u Preradovićeve Izabrane pjesme, što ih je izdala »Matica hrvatska«. Godine 1891. napisao je »O postanju latinskoga *b* imperfekta i *b* futura«, »O najstarijoj lirskoj i epskoj poeziji latinskoj s komparativnoga gledišta«, ter popularnu radnju »Pjesnički prvaci u prvoj polovini XIX. stoljeća«.

Godine 1892. stade se baviti ozbiljno hrvatskim latinistima. Ove je godine izdao ove svoje radnje: »O Patricijevoj poetici« i »O Vrazovoj kritici«. Godine 1893. izdade radnje: »Ivan Bolica Kotoranin, latinski pjesnik« i »O latinskoj poeziji Junija Restija«. Iste je godine otpočeo izdanjem Bogovićevih pjesama (od 1893.—1895.), preveo je Institucije rimskoga prava i napisao »Povjest rimske satire«.

Radi zasluga njegovih za znanost imenova ga Jugoslavenska akademija 12. prosinca 1893. svojim pravim članom u razredu historičko-filologičkom, gdje brzo postade i predstojnik ovoga razreda i odabran bude u razne odbore, kao u odbor za izdavanje starih pisaca hrvatskih, u odbor za sabiranje spomenika tradicionalne literature i u odbor za galeriju slika.

Od ovoga vremena posvećuje on vrlo mnogo vremena i rada Jugoslavenskoj akademiji. God. 1894. napisao je knjigu »O ruskim pripovjedačima«, godine 1895. napisao radnje »O Aristotelu« i »Stay prema Lukreciju«. Godine 1896. priredio je izda-

Sl. 64. **Dr. Milivoj Šrepel.**

nje Gundulićeva djela »Suze sina razmetnoga«, a godine 1897. piše o Ciceronu i izdaje Građu za povjest hrvatske književnosti. Godine 1898. napisao je knjigu: »Rimska književnost i latinski jezik«, a god. 1899. rasprave: »Humanista Šižgorić«, »Hrvat prvi

gramatik talijanskoga jezika, Puškin i hrvatska književnost, te radnje, kao: O životu i radu Antuna Nemčića, Uvod u odabrana Puškinova djela, Klasična filologija, Preporod u Italiji u 15. i 16. stoljeću. Godine 1900. napisao rasprave: »Sigetski junak u povjesti hrvatskoga pjesništva« i »Prešernov utjecaj na Stanka Vraza«, a godine 1901. svoju studiju o Marku Maruliću.

Pored ovoga zaista opsežnoga znanstvenoga rada pisao je vrlo mnogo i u Vienac, osobito do godine 1893. (razne književne obznane). Nije stoga čudo, da je toli ogromni rad Šrepelov počeo zlo djelovati na tjelesno njegovo zdravlje. Šrepel počeo je poboljevati već godine 1901. Stoga od ovoga vremena manje radi. Uređivao je i nadalje »Gradu za povjest hrvatske književnosti«, što je izdaje Jugoslavenska akademija. Posljednja njegova radnja, što ju je sam napisao, bila je ocjena o Markovićevoj estetici (u XII. knjizi Nast. vjesnika).

Za zasluge, što ih je Šrepel stekao u opće za slavensku znanost i knjigu, imenova ga imper. akademija nauka u Petrogradu svojim članom dopisnikom. Kao sveučilišni profesor obavljao je školske godine 1896./7. čast dekansku na mudroslovnom fakultetu.

Strven napokon bolju podlegao je dugotrajnoj bolesti i umr'o u Zagrebu 23. veljače 1905.

Šrepel je ostavio iza sebe najljepšu uspomenu u hrvatskom narodu kao čovjek, kao profesor, kao rodoljub i kao naučnjak. Grad Karlovac može se ponositi ovim svojim odličnim sinom.

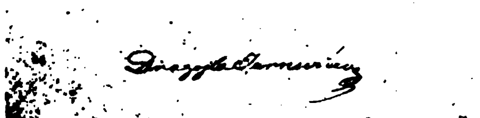
9. DRAGOJLA JARNEVIĆEVA.

Dragojla Jarnevićeva rodila se u Karlovcu 4. siječnja 1812. Roditelji njeni imali su kuću u današnjoj Zagrebačkoj ulici, nedaleko kupskoga mosta.

Rano joj umre otac, a mati joj ostade udova sa šestero nejake djece. Po običaju tadanjem dade je u školu, koja je odisala njemačkim duhom. Stoga je rano posegla za

njemačkim knjigama. Baveći se knjigom i uklanjajući se svijetu, doskora obolje. Godine 1839. potraži lijeka u Štajerskom Gracu. Ovdje jednom opazi Dragojla Jarnevićeva na nutarnjoj stijeni zvonika na gradskom brijegu Schlossbergu ove hrvatske stihove: »Zdrav mi svaki bratac bio, — Koj je godjer roda moga, — Kom' je jezik ovaj mio, — Koji me je razumio, — Sva mu sreća došla od Boga!« Ti se stihovi dojmiše u stranom svijetu

Sl. 65. **Dragojla Jarnevićeva.**

duboko duše Dragojline i ona propjeva svoje prve stihove na hrvatskom jeziku, ter ih napisa pod gore navedene retke. Ovi su stihovi glasili: »Ilirkinja 'e ovdi jedna, — Koja jezik ovaj razmi, — Premda ona tebe ne zna, — Vendar joj je kruto drago, — Da je našla ove riječi, — Kojim srce svoje liječi!« Ilirkinja iz Karlovca.

Kada je ovaj odziv na gornje stihove pročitao pjesnik Ivan Trnski, koji je u ono vrijeme boravio u Gracu i koji je one stihove napisao, stade se propitkivati za tu Ilirkinju iz Karlovca, dok ne dozna za nju. Trnski se je u ovo vrijeme bavio već hrv. pjesništvom, pa doznavši, da se Jarnevićeva bavi njemačkim pjesništvom, stade je nagovarati, da se posveti hrvatskoj knjizi, stade joj nabavljati hrvatske knjige, gramatike i rječnike i ona zaista propjeva još godine 1839. hrv. jezikom u »Danici« br. 31. pjesmu »Želja za domovinom«.

Iz Graca otiđe iste godine Jarnevićeva u Trst, a odavle u Mljetke. Iz Trsta se javi pjesmom »Domovini« (1839.), a iz Mljetaka pjesmama »Cvijetak prijateljstva« i »Kraj jeseni« (1839.)

U ovim je gradovima poučavala žensku djecu, dapače neka grofica htjede s njome ugovor sklopiti na 6 godina, da joj odgoji kćeri, a neki je engleski lord nagovarao, da pođe s njegovim kćerima najprije u Aleksandriju, a onda u Englesku. Nu slabo je zdravlje prisili, da se je vratila godine 1840. u Karlovac, gdje je živjela kod majke ili pak polazila svoga brata Josipa, koji je bio župnik.

U to vrijeme izašle su njene pjesme: »Moje cvijeće« (1840.), »Molba na proljeće«, »Moj sanak« i »Cvijet za njegovu sliku« (1842.) i pripovijetke: »Domorodne povijesti« (1842.)

Kada su joj mati i brat Josip umrli, proda ona i njene sestre kuću i svoj posjed u Karlovcu i stade opet poučavati odličnije djevojke karlovačke. U ovo vrijeme izdala je pjesme: »Nova žetva« i »Vještica« (1843.), »Moj ljubovnik« (1845.) i »Banu Jelačiću« (1850.), pa pripovijetke: »Prevareni zaručnici« (1853.), »Prijateljice« i »Sudbina« (1854.), »Prsten« i »Ljepota djevojka« (1858.), »Plemić i seljan« (1860.), »Marija Margareta« (1862.), »Tuđe spletke« (1864.), »U vojničkoj Krajini«, »Pepelari«, »Ljubav i prijateljstvo« i roman »Dva pira« te drame »Veronika Desinićeva« i »Marija, kraljica ugarska«, obje u 5 čina i pisane stihovima.

Dragojlu Jarnevićevu posjećivali su u Karlovcu razni hrvatski književnici i odličnici, kao barun Kušlan, Žužel, dubovački kapelan Adolfo Veber itd.

Zadnje je godine svoga života sprovela uza svoju nećakinju suprugu karlovačkoga pekara Cesarca, koju je i odgojila.

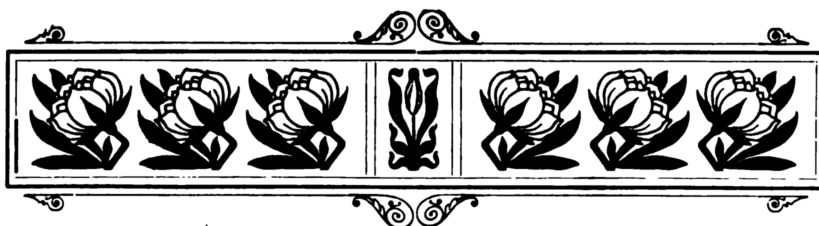
U kući ljubila je red, čistoću i štedljivost, a bijaše vješta svakomu kućnomu poslu.

Knjizi se je hrvatskoj posvetila svom dušom. Bolje je uspjela u pripovijetkama no u pjesmama. Cijelim svojim književnim radom nastojala je prodičiti i unaprijediti svoj narod i svoju domovinu.

Umrla je u Karlovcu 12. ožujka 1875. u 63. godini života. Ona je bila jedina Hrvatica, koja je u ono doba sastavljala samonikle plodove lijepe knjige.

Svoja djela objelodanila je u Nevenu, Leptiru, Glasonoši, Naše gore listu, Dragoljubu i Hrvatskom Sokolu. Osim toga napisala je ona više pedagoško-didaktičnih članaka u Slav. Pedagogu i Napretku i ostavila u rukopisu crticu »Moje učiteljevanje«, veselu igru »Bojazljivi Francek« u 2 čina i niz od preko 80 pjesama raznoga sadržaja.

XIV. Jezik, knjiga i umjetnosti u Karlovcu.

1. O JEZIKU i PISMU KARLOVAČKOM.

Jezik, kojim su govorili u 16. vijeku stanovnici današnjega proširenoga grada Karlovca, košto pokazuju listine, štampane u Lopašićevoj knjizi »Karlovac«, a napisane u Dubovcu, Gazi i Mekušju (od godina 1550., 1557., 1560. i 1563.), bio je čakavski dialekat ikavskoga izgovora, koji se nije mnogo razlikovao od današnjega čakavskoga narječja, koje se govori u Primorju napose u Vinodolu. Pismom su se služili glagolskim, i to hrvatskom uglatom glagolicom, kakovom su pisane crkvene knjige u biskupiji senjskoj, krčkoj i u opće hrvatske primorske listine.

U 17. i 18. vijeku mijenjao se je taj jezik time, što je primao neke osobine kajkavskoga narječja, košto se vidi iz listina u Lopašićevoj knjizi »Karlovac« od godina 1648., 1684. i 1705., napisanih u gradu Karlovcu. U 17. vijeku napuštaju po malo Karlovčani glagolsko pismo i poprimaju latinsko pismo.

Razlog, što su Karlovčani u svoj stari dialekat čakavski poprimali osobina kajkavskih, imademo tražiti u tome, što se je

poslije turskih navala u Karlovac doselilo dosta porodica iz susjedne Kranjske i što se je u Hrvatskoj u ono vrijeme u opće više i radije pisalo kajkavštinom no čakavštinom.

Dialekat međutim, kojim se govori u gradu Karlovcu, nije posve jednak danas dialektu, kojim se govori u Hrnetiću, Jelsi, Zagradu, Vučjaku, Drežniku, Švarči, Turnju i Kamenskom.

Ova su sela sačuvala jači karakter čakavski u svom govoru no Karlovčani, i to ne samo u oblicima nego i u naglasu. Imade još i danas riječi i oblika, u kojima se u gore pomenutim selima naglasuje posljednji slog, što je bez sumnje osobina čakavska, dočim što takova ne nalazimo u gradu Karlovcu.

Pomenuta sela govore danas smjesom čakavsko-kajkavskoga narječja, u kojoj je čakavština jača od kajkavštine, samo upitnu zamjenicu ne kažu »ča« nego »kaj«, a u Karlovcu govore smjesom čakavsko-kajkavskoga narječja, u kojoj je kajkavština jača od čakavštine.

Potanko sam obrazložio jezične osobine grada Karlovca i njegovih sela u svojoj radnji: »Jezične osobine u kotaru karlovačkom«, koju je radnju štampala Jugoslavenska akademija u Zagrebu u 146. i 148. knjizi Rada.

Narodne pripovijetke, pripovijedane posve točno u karlovačkom današnjem narječju, štampao sam u II. knjizi svojih narodnih pripovijedaka godine 1901.

Današnje narječje karlovačkih sela malo ne posve je jednako narječju stativskomu, kojim su ispripovijedane pripovijetke narodne štampane 1886. na Rijeci u I. knjizi mojih narodnih pripovijedaka.

Pored ovoga glavnoga narječja govori se u Karlovcu i štokavskim narječjem. Tim narječjem govore ljudi školovani i pravoslavni doseljenici.

Od hrvatskih književnika pisali su svoja djela narječjem, koje se govorilo u karlovačkom kotaru, pjesnik i ban hrvatski Petar grof Zrinski (živio od 1621.—1671.), koji je naučio ovo narječje, boraveći dulje vremena u Ozlju, Karlovcu i na Švarči, i poznati panslavista Juraj Križanić (živio u 17. vijeku), koji se je rodio u Otoku, t. j. u današnjem Mekušju, te je naučio ovo narječje već kod kuće.

Nadalje su pisali ovim narječjem jošte Franjo Krsto Frankopan († 1671.) u svojoj knjizi »Gartlic za čas

kratiti« i njegova sestra i supruga Petra grofa Žrinskoga Katarina u molitveniku: »Putni tovaruš iz nimškoga na hrvatski jezik istolmačen.

Svi ovi književnici (osobito Juraj Križanić) mijenjali su karlovačko narječje amo tamo i prema drugim hrvatskim narječjima, da im knjiga dobije općenitiji karakter.

---

2. KNJIŽEVNOST u KARLOVCU.

TISKARE.

1. Prva tiskara otvorena bi u Karlovcu početkom devetnaestoga vijeka. Otvorio ju je Gašpar Weitz, jedan od potomaka Ivana Weitza, koji je otvorio početkom osamnaestoga vijeka tiskaru u Zagrebu. Prije toga vremena štampali su Karlovčani svoje knjige vani, naročito u Zagrebu. Ova je tiskara postojala kao vlasništvo Gašpara Weitza do godine 1822. Ove ju je godine prodao Ivanu Nep. Prettneru.

2. Državna tiskara osnovana bi za francuske vlade godine 1809. Poznata je bila pod naslovom »civil i militarsko knjig pritiskanje«. Postojala je do godine 1813.

3. Tiskara Ivana Prettnera i kasnije tiskara nasljednika Ivana Prettnera (posljednjega vlasnika Adolfa Prettnera) od godine 1822. do godine 1889. Ova je tiskara izdavala od godine 1826.—1884. koledar u njemačkom jeziku, tako zvani »Karlstädter Schreib Kalender« sa obilnim katkada posve lijepim literarnim prilogom, više puta i sa ilustracijama, te više godina list »Pilger« u njem. jeziku. Bilo je u ovom listu i hrvatskih pjesama.

4. Tiskara Abela Lukšića, koja bi osnovana godine 1861. U Karlovcu ostade samo par godina, iz Karlovca se preseli u Beč (1865.)

5. Tiskara Dragutina Hauptfelda, koji otvori u Karlovcu tiskaru godine 1889. Ova tiskara radi i danas.

6. Tiskara P. L. Weisera, koji otvori u Karlovcu tiskaru

godine 1900. i ostade ovdje do godine 1902., koje se je godine preselila u Zagreb.

7. Tiskara M. Fogine, koji je već prije imao maleni tiskarski stroj, ali tiskaru uredi pravo istom godine 1903.

KNIŽARE.

1. Prva uređena knjižara u Karlovcu bila je Ivana Gilardi-a, osnovana oko godine 1840. Gilardi je bio vlasnikom ove knjižare po prilici do godine 1864.

Sl. 66. **Tiskara i knjigovežnica M. Fogine.**

2. Iza Gilardia uredio je godine 1864. novu knjižaru Gustav Ascherfeld, koji je bio vlasnikom ove knjižare do godine 1878.

3. Poslije Ascherfelda otvori knjižaru Ivan Sagan (1878.), i to najprije u Ljekarničkoj ulici u kući Tuškanovoj, kasnije u vlastitoj kući na Jelačićevu trgu. Ova knjižara postoji i danas.

4. Godine 1886. otvori knjižaru Jakov Reich, koju preuze već godine 1888. brat njegov Lisander Reich.

Isprva je bila ova knjižara smještena kod sjevero-istočnoga ulaza u tvrđu na početku Rakovačke ulice, u današnjoj kući Lachovoj, prije Zimmermannovoj. Kada je ovu kuću godine 1897. kupio

Sl. 67. Knjižara i knjigovežnica Ivana Sagana.

sadanji vlasnik od Jakova Zimmermanna, dotično od njegovih baštinika, preselio se je Reich u kuću gđe Ritonke na uglu Magistratske i Rakovačke ulice. Ova knjižara postoji i danas.

KNJIGOVEŽNICE.

1. Prvu knjigovežnicu otvorio je brat knjigotiskara Ivana Prettnera Albert Prettner već oko god. 1830. i ova je knjigovežnica potrajala do godine 1894., koje godine preuze je M. Fogina.

2. Kada je Gilardi osnovao u Karlovcu prvu knjižaru (oko 1840.), osnovao je podjedno i knjigovežnicu, koja je potrajala do godine 1864.

3. Poslije Gilardija uredio je uz knjižaru i knjigovežnicu i Ascherfeld. Ova je knjigovežnica potrajala do godine 1878.

4. Godine 1878. osnova uz knjižaru knjigovežnicu i Ivan Sagan, koja još i danas postoji.

5. Godine 1886. osnova uz knjižaru i knjigovežnicu Jakov Reich, koju preuze ujedno sa knjižarom u svoje ruke godine 1888. njegov brat Lisander Reich. Ova knjigovežnica postoji i danas.

6. Godine 1894. otvori knjigovežnicu M. Fogina, uz koju uredi godine 1903. knjigotiskaru. Ova knjigovežnica postoji i danas.

KNJIŽEVNICI:

A) Od početka do godine 1860.

1. Prvi književnik karlovački je Juraj Križanić (iz 17. vijeka) iz Otoka (danas Mekušja) u području današnje općine grada Karlovca. Istaknuo se je u Rimu kao književnik. Glavni svoj rad književni napisao je u zatočništvu u Sibiriji u gradu Tobolsku. Na glas je izašao kao prvi propagator ideje književnoga panslavizma.

2. Petar grof Zrinski (od 1621.—1671.) na glasu junak i vojskovođa, ban hrvatski. Istaknuo se je osobito svojim epom »Opsidom sigetskom« u 15. pjevanja Ovo je djelo slobodni prijevod originala madžarskoga, što ga je napisao brat njegov Nikola.

3. Katarina grofica Zrinski izdala je molitvenik god. 1661. »Putni tovaruš iz nimškoga na hrvatski jezik istolmačen«.

4. Franjo Krsto Frankopan († 1671.) napisao zbirku što izvornih, što prevedenih iz talijanskoga jezika pjesama, što ih je napisao nadvojvoda Leopold Vilim, sin cara Ferdinanda II., što pak narodnih pod naslovom »Gartlic (vrtić) za čas kratiti«.

5. Josip Šipuš, karlovački trgovac. Živio je u drugoj polovici 18. i početkom 19. vijeka. Napisao je knjigu: »Temelj žitne tergovine polag narave i dogodjajev. U Zagrebu, u biskupskoj štampariji 1796. u osmini, strana 116.

6. Lukijan Mušicki rodio se 1777. u Temerinu u Bačkoj, umr'o je kao karlovački vladika 1837. u Karlovcu. Kao pjesnik istaknuo se odama, u kojima se je povodio za latinskim pjesnikom Horacijem (u klasičnim metrima). Pjevao je srpski i slavenosrpski.

7. Krisostom Fogh bio je franjevac u Karlovcu, profesor matematike i fizike na gimnaziji i na liceju (za francuske vlade), neko vrijeme ravnatelj karlovačke gimnazije (od 1810.—1834). Izdao je godine 1817. u Karlovcu djelce »Theoria de virga stereometrica tum cylindrica seu quadrata tum cubica auctore Chrysostomo Fogh, definitore et philosophiae lectore«. Umr'o je u Zagrebu 26. X. 1834. u 57. godini života, a pokopan je na Dubovcu.

8. Mirko (Imbro) Lopašić († 1838.) Obavljao je u Karlovcu razne službe, bio je neko vrijeme gradskim kapetanom, a zadnjih godina svoga života (od 1836—1838.) gradski sudac. Pisao je karlovačkim narječjem. Bio je prigodni pjesnik. Od njegovih duševnih proizvoda su štampani ovi: 1. Pisma velikome Francie Maressalu od Marmond. Ispevana po jednom Karlovčanu 1810. (prigodom Marmontova boravka u Karlovcu 2. rujna 1810.) 2. Preporod grada Karlovca dana 20. Velikomašnjaka u letu 1813. doživljen. 3. Pisma na čast velikog bojnovodje njih izvišenosti g. Pavla Radivojevića vu Karlovcu gradu 1813. ispevana. 4. Pisma, koju ispiva gradjanin Karlovčan narodnomu domu svoje svitlosti cesarske Franje I. na dan 12. miseca Veljače 1816. 5. Pisma njih. veličanstvu cesaru i kralju Ferencu na dan 1. studena 1822. vu Karlovcu alduvana. 6. Pozdrav Hrvatov karlovačkih svomu velikomu domorodcu g. biskupu zagrebačkomu Maksimilijanu Vrhovcu u Karlovcu dana 5. klasna 1823. učinjen (govor). 7. Preuzviš. i prečast. gosp. Aleksandru

od Alagović velikom pastiru cèrk., opatu b. d. M. od Topusko p. n. u Karlovcu na 25. Sèrpna 1830. po Karlovčanih. 8 Njeni uzvišenosti g. Francu baronu Vlašiću na dan 23. Rožnjaka kao u vlast bansku u Zagrebu vpeljavanja 1832.

9. Dr. Juraj Nabiač, prisjednik sudb. stola zagrebačke županije i prvi fizik grada Karlovca. Živio je u prvoj polovici 19. vijeka. Istaknuo se je kao elegantni latinski pjesnik, osobito pjesmom 1822. prigodom spojenja Hrvatske ovkraj Save sa materom zemljom.

10. Daniel Rastić (od 1794.—1853) za onda kadet u Karlovcu, a poslije junak na glasu i general u Gospiću, štampao je u Karlovcu u štampariji kod Gašpara Weitza 1811. knjigu: »Regulament zaderžavanja muštranja i manovre pišakah, od 1. Kolovoza 1791.« u osmini str. 565. Kod izrađivanja ove knjige pomagali su Rastiću i neki njegovi drugovi. Godine 1852. postao je barunom.

11. Šporer (Špor) Juraj Matija, rođen u Karlovcu od nekadanjega francuskoga maira Josipa Šporera. Već kao medicinar u Beču pokušao je godine 1817. izdavati u Beču »Hrvatske novine«, pri kojih bili bi mu pomagali Antun Mihanović i Dr. Aleksander Praunsperger. Kada se je povratio kući u Karlovac, izdao je pod pseudonimom Matića Jurja uz pripomoć Mirka Ivaniševića godine 1823 »Almanak ilirski za god. 1823.« Kasnije se je nastanio na Rijeci kao liječnik, te je svoja djela štampao što u Zagrebu, kao tragediju u 5 čina »Kastriota Skenderberg« 1849, što na Rijeci, kao dramu u 5 čina »Car Murat II. i republika dubrovačka« 1861., glumu u 3 čina »Liek za obijestnu ženu« 1857. i tragediju »Edipos« 1858. (sve kod Ercole Rezze), što u Trstu, kao »U slavu Jelačiću banu«. Umr'o je na Rijeci 1883.

12. Franjo Julije Fras bio je ravnatelj (nadzornik) škola karlovačke vojne krajine od 1822.—1844 i član raznih učenih društava. Napisao je knjigu: »Vollständige Topographie der Karlstädter Militärgrenze« 1835.

13. Mirko (Imbro) Antolić bio je učiteljem i ravnateljem u maloj realci (tako zvanoj Hauptschule) u Rakovcu u prvoj polovici 19. vijeka. Napisao je više knjiga, kao: 1. Uebersetzung der im zweiten Theile der für die 3. und 4. Klasse an Normal- und Hauptschulen in der k. k. Staaten vorgeschrie-

benen deutschen Sprachlehre über die Regeln der Rechtschreibung als Beispiel vorkomenden Wörter (Mali njemačko-hrvatski rječnik za djecu). Karlstadt bei I. N. Prettner 1838. u osmini str. 34. III. izdanje 1847. str. 46.. 2. Abecedar za detcu 1847., 3. Mali katekizam s pridavkom od četirih poslednjih i s dodanjem svetog sakramenta pokore i oltara. Za potrebu dece u elementarnim ili početnim školam Senjske biskupie. U Karlovcu kod Prettnera 1848. u osmini str. 31., 4. Male pripovesti za vježbanje u hèrvatskom čitanju (s nemačkoga preveo). U Karlovcu kod I. N. Prettnera 1848. u osmini str. 49. II. izdanje u Zagrebu 1851. i 5. Slovnica nemačkoga jezika.

14. Ignjat Čivić Rohrski, c. i kr. kapetan a kasnije general, napisao je u Karlovcu knjigu: »Basne i kratke pripovesti (s kamenorezi). U Karlovcu kod I. N. Prettnera 1844. u osmini str. 370.

15. Janko grof Drašković (od 1770.—1856.), poznati rodoljub i mecena ilirske književnosti, izdao je u Karlovcu svoju brošuru: »Dissertacija aliti razgovor, darovan gospodi poklisarom zakonskim. U Karlovcu 1832.«

16. Kundek Josip bio je svećenik, neko vrijeme i u Karlovcu, kasnije pošao kao misionar u Ameriku, gdje je i umr'o. U Karlovcu izdao je godine 1832. knjižicu; »Reč jezika narodnoga« kod I. N. Prettnera.

17. M. Radić izdao je u Karlovcu tiskom: »Dnevnik predstavljanjih teatralnih u Karlovcu pod ravniteljstvom narodnog podpirateljnog karlovačkoga družtva«. 1840.

18. Martin Nedić, franjevac iz Bosne i poznati hrvatski pisac, izdao je u Karlovcu godine 1840. svoju knjižicu: »Prigovor izmedj vila«, a već godine 1835. svoje djelce: »Razgovor, koga vile ilirkinje imadoše u pramaletje godine 1835.«

19. Janko Pavlešić, onda dubovački župnik, a kasnije zagrebački biskup, izdao je štampom: »Prigodni govor, kada preuzv. g. Josip Šrott posv. biskup biogradski temeljni kamen sirotišta i bolnice karlovačke blagosivao je«. U Karlovcu pri Ivanu Prettneru 1844. u četvrtini str. 6.

20. Ivan Mažuranić (od 1814.—1896.), onda odvjetnik i sirotinjski otac u Karlovcu (od 1840. –1848.), kasnije ban hrvatski. U Karlovcu napisa svoja najbolja djela, popuni Gundulićeva Osmana 14. i 15. pjevanje i napisa svoje remek djelo

ep »Smrt Smail age Čengića«. U Karlovcu kod I. Prettnera izdade štampom god. 1848. svoj politički spis: »Hrvati Magjarom. Odgovor na proglase njihove od ožujka mieseca i travnja 1848.« u osmini str. 20.

21. Pavao Stoós (od 1806.—1862.), poznati hrvatski pjesnik, izdao je u Karlovcu kod I. N. Prettnera 1848. pjesmu: »Vila iz kupske stiene Josipu Jelačiću banu«.

22. Pored djela pomenutih književnika izašla su u karlovačkim tiskarama Gašpara Weitza, u državnoj tiskari za francuske uprave i u tiskari Ivana N. Prettnera još ova djela, kojima nijesu pisci zabilježeni:

a) Dekret carski, kojim se naredjuje, da austrijanski obćeni zakonik gradjanski od 1820. i u karlovačkom okružju držati se ima. Na čit. listu.

b) Katekizmus u svih francuskog cesarstva cirkvah upeljan. U Karlovcu 1812. u civil- i militarskom knjig pritiskanju.

c) Molitvena knjižica, vu kojoj zadèržavaju se molitve juterne i večerne s vnogemi litaniami i molitvami tak za žive kak za mèrtve kruto hasnovitemi i takajše s pridanemi Normalskemi i drugemi popevkami i molitvami, koje pri sv. maši navadne su. Vu Karlovcu pri I. N. Prettneru 1829. u maloj dvanaestini str. 260. (drugo izdanje), prvo izdanje u Zagrebu 1820.

d) Rat škanjca sa orlovi, pesma staroga sliepca Čire. U Karlovcu 1814. u osmini str. 5. II. izdanje 1815. u dvanaestini.

e) Šoštar karlovački, koledar, između god. 1855.—1860.

f) Viža za duše u vicah moliti. U Karlovcu 1827. u dvanaestini str. 9.

g) Zavjetek popevkih duhovneh, med kojemi nahadjaju se osebne popevke za pobožne putnike marianske. U Karlovcu pri I. N. Prettneru u dvanaestini str. 118. Jedno izdanje u Zagrebu.

h) Življenja utvèrdjenost (Lebensversicherung) na jednom arku njemački i hrvatski. U Karlovcu 1833.

i) Pokojnom počitanejšem Mirku Lopašiću već sl. županiah st. sudb. prisedniku i slobodnog kr. varaša Karlovca začastnomu sudcu pri ukopnoj misi pevano 31. Prosinca 1838. U Karlovcu kod I. Prettnera 1838. u četvrtini.

j) Razstanak s presvetl. sl. žup. varaždinske gosp. Mirkom Lentulajom novonaimenovanim administratorom sl. kr. menb.

suda i društva čitaonice karlovačke predsednikom, a po društvu rečene čitaonice. U Karlovcu kod Prettnera 1845. u četvrtini.

k) Sprachübungen in der deutschen und kroatischen Sprache nebst einen deutsch-kroatischen Wörterbuche. — Karlstadt 1823. bei Prettner u osmini str. 260.

B) Od godine 1860.—1886.

U ovo doba otvori pored stare Prettnerove tiskare novu tiskaru Karlovčanin Abel Lukšić, te stade oko sebe skupljati hrvatske književnike.

1. Abel Lukšić rodio se je u Karlovcu 1828. od imućnih roditelja. Isprva se je posvetio vojništvu, te je sudjelovao u raznim bitkama u Ugarskoj godine 1848. Kasnije je prešao k financiji za činovnika, ali kako je bio nemirna duha, napusti brzo službu, te se stade upuštati u razna poduzeća, dok napokon ne otvori sasma novo uređenu tiskaru u Karlovcu god. 1861. Sada započe on pravo svoj književni rad. Započe izdavati »Glasonošu«. Godine 1861. izađe 21 broj u četvrtini, a godine 1862. 70 brojeva u četvrtini, a od 71.—104. na čitavom arku. U takovom je obliku »Glasonoša« i dalje izlazio. Glavni radnik kod Glasonoše bio je mladi pjesnik i klerik Josip Eugen Tomić, koji je kasnije (1863.) istupio iz sjemeništa i sam preuzeo uredništvo Glasonoše. Pored Tomića pisali su u Glasonošu jošte Ivan Trnski (pjesme Kriesnice), Jovan Sundečić, Radoslav Lopašić, Dr. Ivančević (pod imenom Ivan Čević, osobito zagonetke) itd. Godine 1865. preseli se Lukšić u Beč, gdje je i dalje izdavao Glasonošu i osnovao novi list »Slavische Blätter«. Oba dva lista je uređivao mladi pjesnik August Šenoa, te je u Glasonoši priopćio i prvu svoju povjesnicu Zlatni krst i novelu Turopoljski top. Glasonoša prestade izlaziti godine 1865. Sa listom Slavische Blätter nastojao je Lukšić upoznati strani svijet naročito Nijemce sa Slavenstvom. Šenoa je u tom listu referirao o hrv. literaturi i prevodio narodne pjesme košto i neke pjesme Vrazove i Preradovićeve.

Već prije je Abel Lukšić izdavao u Zagrebu kod Lj. Gaja (1861.): »Obće poslovne novine za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju« u četvrtini 9 brojeva. Još iste godine (1861.), pošto je u

Karlovcu osnovao svoju tiskaru, izdavao je u Karlovcu: »Obće koristni poslovni list« u četvrtini godine 1861. 11 brojeva, a godine 1862. 35 brojeva. Nadalje je godine 1862. izdao dva broja, a godine 1863. tri broja lista: »Slovo i slika, mjesečni list za procjene i oglase na polju knjižtva i slikarstva« u četvrtini. Nadalje je Lukšić u Karlovcu o svom trošku izdao još ove knjige: 1. »Prorok, pučki koledar. Ljetopis za godinu 1863. sa slikama«, u četvrtini str. XXXII. i 54. 2. »Vilinski darovi. Zabavno-poučna knjiga za domaće krugove. Prvi četverogodiš-

Sl. 68. **Abel Lukšić čita Glasonošu.**

nji svezak« u četvrtini str. 68. 3. »Maminovac listonošin ili poštarski pametar za godinu 1863.« u osmini str. 12. 4. »Narodna knjižnica sv. I. Sbirka životopisah slavnih jugoslavenskih muževah. Životopis Ivana Mažuranića« u osmini str. 19. — sv. II. »Vršidba od Jovana Sundečića« u osmini str. 24. — sv. III. »Sveobće izložbe za obrtnost i ratarstvo, napisao Dr. Josip Vranjican« u osmini str. 152. U Zagrebu je izdavao neko vrijeme list: »Agramer Nachrichten«.

Iz svega se vidi, da je Abel Lukšić mnogo poduzeo i mnogo htio učiniti za napredak hrvatske knjige, nu žalibože nije uspio, kako je želio. Mi smo mu ipak zahvalni i na onom, što je učinio. U njegovoj kući u Karlovcu i Beču sakupljali su se rado književnici i umjetnici i hrvatski i slavenski. Glasoviti ruski guslač Srečenski i češka pjevačica Zadrobil bili su njegovi gosti.

Lukšić je vrlo mnogo putovao svijetom, proputovao je malo ne cijelu Evropu, bio je u Aziji i Africi. Na tom putu pribavio si je veliko iskustvo, naučio devet evropskih jezika, govorio i pisao upravo klasički francuskim i njemačkim jezikom. Odlikovan je bio više puta. Godine 1848. bio je odlikovan ratnom kolajnom. Prigodom svjetske izložbe u Beču godine 1873. bio je namješten kod hrvatskoga odsjeka, te je tom zgodom bio odlikovan zlatnim križem sa krunom. Od ruske carice dobio je počasni prsten sa briljantima prigodom deputacije 1867.

Za bugarskoga kneza Aleksandra Battenberga živio je u Sofiji u Bugarskoj i ondje bio glavni urednik kneževa organa. Knez Aleksander Battenberg zavolio ga je na toliko, da je bio čestim kneževim gostom.

Podupirao je svaki književni pothvat, tako je bio utemeljitelj »Matice hrvatske« i »Jugoslavenske akademije« u Zagrebu, a bijaše i članom »Konkordije«, društva književnika i novinara u Beču.

Tečajem vremena potrošio je svoj imetak, te je pod zadnje morao i stradati. U Karlovac je češće došao. Podulje je boravio u Karlovcu dvije godine prije svoje smrti. Već se onda tužio, da teško diše i govorio, da ide na Rievieru, jer da mu ondje najvećma prija zrak. Umr'o je na Rijeci 16. kolovoza 1901. u 73. godini života. Mrtvo njegovo tijelo bilo je prevezeno iz Rijeke u Karlovac, te pokopano 21. kolovoza 1901. u porodičnoj grobnici u Dubovcu.

Oženio se je tri puta. Prvi put za Ivanu pl. Bedeković, drugi put za udovu Cvijić, a treći put za Anu Karal, koja ga je i preživjela. Iz prvoga braka imao je kćer Marijanu, glumicu u Kölnu, i sina Pierra, parobrodarskoga kapetana u Biogradu. Iz drugoga braka imao je sina Aimé-a, koji služi kod američkanske ratne marine i kćeri Abelinu i Alisu.

2. Đuro Klarić rodio se 6. travnja 1838. u Sisku. Kao dječarac došao je u Karlovac, gdje je izučio trgovinu kod udove Radešićke. Kada je taj trgovački posao prešao u ruke Jefte Vukovića, ostade Klarić i kod njega u službi. Da vidi svijeta, otiđe, kada je izučio trgovinu, u Trst, gdje se nije bavio samo trgovinom, već je učio razne jezike i proučavao, koliko mu je vrijeme dopuštalo, razne znanosti.

Sl. 69. Đuro Klarić.

Nakon dviju godina vrati se opet u Karlovac i stupi u službu kod Šimuna Vidalia. Godine 1863. preuze trgovinu »k Slunjaninu« na svoj račun. Malo iza toga (24. travnja 1864.) oženi se za Karlovčanku, gospođicu Tereziju Anzićevu. Godine 1868. napusti trgovinu u Karlovcu, te se preseli u Zagreb, gdje je postao činovnikom novoustrojene tvornice duhana.

Godine 1872. bio je pozvan u Rumunjsku, da tamo sudjeluje kod uvađanja monopola duhana. Ovdje je doskora svojim trudom i znanjem postigao čast ravnatelja u Jašu i Bukareštu. Godine 1884. prijeđe k novo uređenomu turskomu monopolu duhana, gdje je bio 15 godina ravnateljem glavne tvornice duhana u Carigradu; sada je tehničkim savjetnikom glavnoga ravnateljstva istoga monopola u Carigradu.

Iz sretnoga braka imade Klarić četvero djece, jednoga sina i tri kćeri. Dvije kćeri su mu udate, jedna u Bukareštu, a druga u Beču, sin mu je ulanski časnik u austrijskoj vojsci, dočim mu je najmlađa kćerka još neudata i živi sa roditeljima u Carigradu.

Đuro Klarić odlikovan je viteškim redom Franje Josipa I., komanderskim redom Međidije, kolajnom za znanje i umjetnost turskoga carstva i redom rumunjske krune. On je u Carigradu općenito poznat kao vrli rodoljub, on je potpredsjednik austro-ugarskoga dobrotvornoga društva, predsjednik austro-ugarske škole i predsjednik dalmatinskoga dobrotvornoga društva.

Književne radnje Đure Klarića poznate su u Karlovcu, Zagrebu i širom domovine. Već u šezdesetim godinama priopćivao je svoje pjesme u »Danici ilirskoj« i u »Naše gore listu«, u kojem je bila štampana 1861. njegova pjesma »Karlovačko pjevačko društvo pod Ozljem«. Surađivao je u tadanjim karlovačkim listovima, kao u Karlovačkom vjesniku, što su ga uređivali D. Acurti i Š. Vabković i koji je izlazio godine 1861. u tiskari Prettnerovoj u osmini u 52 broja str. 208. Isto je tako pisao u Lukšićeva »Glasonošu« i u obnovljeni »Karlovački vjesnik«, što ga je počeo na novo izdavati i uređivati pučki učitelj Ljudevit Tomšić, kada je A. Lukšić otišao u Beč, u Prettnerovoj tiskari. U Tomšićevu je vjesniku bila malo ne u svakom broju po koja pjesma ili članak iz Klarićeva pera. Kada je prestao izlaziti Tomšićev »Karlovački vjesnik« (1865.), počeo je Klarić sam izdavati »Putnika« sa »Vilom«, ali jednomu i drugomu nije bilo dugoga života. Godina 1867. i 1868. izdavao je Klarić ilustrovani »Slavjanski jug« u osmini, koji je doživio samo tri sveska, jer je morao radi premalenoga broja pretplatnika prestati izlaziti. Svoje je pjesme sabrao u zbirku pod naslovom »Našinke«, od kojih je prva sveska izašla u Prettnerovoj tiskari u Karlovcu godine 1867., a druga sveska u Gajevoj

tiskari u Zagrebu godine 1868. Od čestitara »Srce«, što ga je Klarić namislio izdati u tri sveske po 100 čestitaka u svakoj svesci, izašla je samo prva sveska sa 100 raznih čestitaka. Njegov melodramski pjesmotvor »Pjesnik i glazbenik«, štampan kod Prettnera, bio je u svoje vrijeme vrlo cijenjen.

Sijaset pjesama i političkih članaka iz Klarićeva pera imade u raznim hrvatskim listovima od godine 1860.—1872., t. j. do godine, koje je ostavio domovinu. Iz Bukarešta i Carigrada pisao je po koju pjesmu za Tomšićev »Bršljan« i po koji članak u razne novine. Posljednja mu je radnja, koju je napisao u Carigradu, »Potres u Carigradu 10. srpnja 1894.«, a štampana je u Zagrebu u Albrechtovoj tiskari.

3. Stjepan Ljuboje Lopašić rodio se u Karlovcu od oca Mirka Lopašića i majke Magdalene, rođene Dobrilović. Mirko Lopašić bio je dva puta oženjen. Njegov pjesnički i književnički dar kano da je prešao na njegovu djecu iz drugoga braka, na Stjepka i Radoslava. Stjepko bio je vrlo genialan čovjek, samo se nije mogao nigdje smiriti ni podati ovećoj radnji. Od njega imade vrlo mnogo pjesama, mnoge su se izgubile ili se danas ne zna, u koga se nalaze.

Prve pjesme Stjepkove izađoše u Lukšićevu »Glasonoši«, u Krešićevu »Naše gore listu« i u »Viencu«. Znade se, da je Stjepko ispjevao i jednu romantičnu dramu. Sam Stjepko izdao je godine 1862. »Leptir«, za koji mu je priredio Preradović svoje »Prve ljude«. Preradović volio je osobito Stjepka, a tako i drugi hrvatski književnici, kao Dr. Lj. Gaj, Ivan Kukuljević itd. Karlovački umjetnik Vjekoslav Karas naslikao je Stjepka u naravnoj veličini. Ova je slika vrlo dobro uspjela, te se takmi u umjetničkoj izradbi sa Karasovom slikom Omer paše.

Stjepko Lopašić službovao je u Karlovcu kod gradskoga poglavarstva kao bilježnik i konceptualni činovnik, dok ne bude naredbom bana Šokčevića 1862. otpušten iz gradske službe. Iz Karlovca pošao je na porodično imanje Hrčić kraj Bosiljeva, gdje je proboravio preko 13 godina. Od Rijeke do Karlovca poznavalo ga sve, a poznate su bile i njegove prigodne pjesme, kao ona o »Krpelj brdu«, koja je išla u sto prijepisa od ruke do ruke i koja je poznata pod imenom »Milkin grob«. Umr'o je u Karlovcu 1879.

Primjer njegove poezije neka bude pjesma »Milkin grob«.

Milkin grob.

Na Krpelju, kršnom brdu,
Na kamenu stoji tvrdu,
Stoji stari Tovunj grad,
Više njega klisurina,
Niže ponor i pećina,
Tam' romoni vodopad.

Ide Milka, da dočeka
Svoga draga s nedaleka,
I obiđe gradski rt:
Da se ljubi na sastanku,
Da se vjeri na rastanku,
Rastat će ih samo smrt!

Na Krpelju, kršnom brdu — vodopad (v. 1—6.)
Ide Milka sama često
Na ljubavno ono mjesto
I nazivlje: »Dragi moj!
Vrati mi se, skoro vrati!
Bojim se, da sazna mati
Za posljedni cjelov Tvoj«.

Na Krpelju i t. d. (v. 1—6)
Ide Milka suze roni,
Bijeli list u ruci poni:
»Nevjerniče, tako ti!?
Jurve sad on drugu ljubi:
Proklet bio, grom ga ubi!«
I iščezne — Milke ni . . . . .

Na Krpelju, kršnom brdu,
Na kamenu stoji tvrdu,
Stoji stari Tovunj-grad:
Nema više klisurine
Ni ponora ni pećine,
Ravnica je tuda sad.
Došo Mađar sina*), mjeri,

*) sinat = zielen (Bosiljevo).

Željeznicu tuda peri,
Naš mu radi kao rob:
Digne lagun klisurinu,
Strovali ju u nizinu
I zakopa — Milkin grob.

Spjevao Stjepko Lopašić.

4. Edo Zvonimir Asanger rodio se 1837. u Karcu od oca tesara. Nakon dovršenih gimnazijskih nauka bude nljen u Josefinsku liječničku akademiju. Nu medicina mu : prijala, ali tim više učenje slavenskih jezika i literatura, te ıcuskoga i talijanskoga jezika. Godine 1859. stupi kao dovoljac u pukovniju nadvojvode Sigismunda i kao takav dobi ›itki kod Magente srebrnu kolajnu za hrabrost. Poslije rata je nekoliko godina sa svojom pukovnijom u Zlatnom gu, gdje je marljivo proučavao češku, poljsku i francusku raturu i općio mnogo s češkim književnicima. Nu baš to govo učenje i literarno općenje nije bilo ni najmanje po ji njegovim poglavarima, pa se je on stoga kao c. kr. nanik naužio dosta gorkih dana. Napokon bi otpušten od ske.

Iz Zlatnoga Praga vrati se Asanger kući u Karlovac, gdje dobio pisarsko mjesto kod gradskoga poglavarstva, ali ga godom prve reorganizacije gradskoga poglavarstva izgubi. ovoga dana, pa sve do svoje smrti, koja ga zateče 18. trav- 1875. u 38. godini života, radio je Asanger u pisarni cojnoga karlovačkoga odvjetnika Dra. Vjekoslava Gvozdarića.

Asanger bio je čovjek vrlo darovit i vrlo naobražen. Isprva pojavi pod imenom »Asan age« već godine 1858. u Narodı novinama, gdje je prevodio Puškinove pjesme. Kad se je tio iz Praga u Karlovac, izdao je godine 1863. štampom kod ttnera knjigu: Hrvatski glumac. Sbirku pomanjih inojezičnih ma. Svezak I. Dva pobratima. Crvena i modra kesa. Otac i . Prevodio je iz raznih slavenskih jezika i iz francuskoga povijetke, te ih priopćio u »Glasonoši«, »Naše gore listu« i iencu«. Posljednja književna njegova radnja bila je prijevod rgenevljeve pripovijetke »Otci i djeca«, štampane u »Viençu« '3. Asanger je marljivo proučavao hrvatski jezik i boraveći

među narodom poput Kurelca, pomno je bilježio riječi i fraze. Velikih si je zasluga stekao i oko dobrovoljačkih kazališnih predstava u Karlovcu.

5. Dragojla Lopašić, rođena Waldherr, rodila se 7. siječnja 1838. u Beču, gdje je polazila pučku, višu djevojačku i učiteljsku školu. Godine 1855. položila je ispit za učiteljicu glavnih škola u Beču.

Do godine 1858. bila je privatnom učiteljicom u Beču. Nu ove se godine preseliše njeni roditelji u Zagreb i ona s njima. Ovdje stade marljivo učiti hrv. jezik, te položi na muškoj učiteljskoj školi god. 1860. ispit iz hrvatskoga jezika. God. 1864. otvorila je u Zagrebu privatnu školu, u kojoj je poučavala djevojke u francuskom i njemačkom jeziku te ženskom ručnom radu. Ovu školu napusti godine 1872., kada je dobila mjesto učiteljice na novootvorenom razredu za ženski ručni rad u Karlovcu, iz koga se razreda postepeno razvi viša djevojačka škola. Na višoj djevojačkoj školi službovala je do godine 1895., koje bi godine umirovljena. Danas živi u Karlovcu kao udova Slobodina Lopašića, arkivara kr. županije zagrebačke.

Književni svoj rad započe knjigom: »Praktični način za brzo i lahko učenje francuskoga jezika, polag glasovitog načina Dr. Ahna. Dio I.« U Zagrebu kod D. Albrechta 1863. u osmini str. 198. Drugo izdanje ove knjige izađe u Karlovcu 1877. Godine 1882. prevela je iz francuskoga pripovijetku za odrasliju mladež »Romain Kalbris« od Hectora Malota, a godine 1884. »Maleni rječnik (Vocabalaire français)« od Karla Plötza. Osim toga prevela je nekoliko manjih priča za mladež, koje su izašle u raznim listovima.

Spomenuti valja, da je Lopašićka kao učiteljica ženskoga ručnoga rada izvela i umjetničke slike, kao godine 1864. sliku, koja predstavlja, kako se Nikola Zrinski i njegovi junaci u Sigetu zaprisižu. Ova je slika bila odlikovana na prvoj hrv. izložbi u Zagrebu 1864. srebrenom kolajnom. Vrlo je dobro uspjela i slika, koja prikazuje biskupa Strossmayera kao utemeljitelja Jugoslavenske akademije (iz god. 1873.). Obje slike kupio je biskup Strossmayer; ovu drugu poklonio je samostanu milosrdnica u Đakovu, gdje se još i sada nalazi.

6. Herubin Horvatić rodio se 4. studenoga 1826. u Varaždinu. Bio je redovnik franjevac i dulje vremena gimn.

profesor i ravnatelj u Karlovcu. Umr'o je 18. ožujka 1872. u Karlovcu. Bavio se je mnogo knjigom. Između ostaloga napisao je u izvještaju karlovačke gimnazije 1857.: »Kurzgefasste Geschichte des Karlstädter Gymnasiums«.

7. Ignjat Bartulić rodio se u Jasenovcu 11. siječnja 1830. Službovao je kao srednjoškolski učitelj u Osijeku i Senju, a kao ravnatelj u Požegi i Karlovcu (od 1868.—1882.) Umr'o je 1891. Napisao je više znanstvenih i pedagoških rasprava, tako: Niz članaka iz meteorologije u Nevenu, Gospodarskom listu i Sedmici. Nekoliko narodnih pjesama u raznim periodičkim listovima. — Malu fizikalnu raspravu u izvještaju senjske gimnazije 1859. (na njem. jeziku). — Raspravu iz meteorologije u Književniku 1864. — Prirodoznanstvenu raspravu u izvještaju kr. požeške gimnazije 1866. — Fizikalnu raspravu u programu kr. karlovačke gimnazije 1870. — Niz članaka iz astronomije u Viencu 1870. — Pedagogijsku raspravu u izvještaju kr. karlovačke gimnazije 1871. — Pedagogijsku raspravu u izvještaju kr. karlovačke gimnazije 1873. — Matematičnu raspravu u izvještaju kr. karlovačke gimnazije 1875.— Malu raspravu o hrvatskim glagolima VI. razreda u izvještaju kr. karlovačke gimnazije 1879. — Pitanje gimnazijalno 1879. (u Obzoru). U rukopisu se našlo: Prijevod Hoferove fizike za niže razrede gimnazije s osobitim obzirom na ludžbu i Bockov »der Mensch« (prijevod).

8. Nikola Živković rodio se u Meminskoj u Hrvatskoj 18. prosinca 1839. Bio je pravoslavni vjeroučitelj najprije (1862./3.) u pučkoj školi u Crkvenom boku, a kasnije na realci i realnoj gimnaziji u Rakovcu do godine 1894. Sada je mitropolita u Doljnjoj Tuzli u Bosni. Napisao je dvije školske knjige: Liturgiku ili nauku o bogosluženju sv. pravoslavne crkve i istoriju hrišćanske crkve. Obje su knjige štampane ćirilicom.

9. Josip Jagunić, iz Prilipja kraj Jaske u Hrvatskoj (živio od 1831.—1891.), bio svećenik i srednjoškolski učitelj u Rakovcu, Vinkovcima i Karlovcu. Napisao malen članak u izvještaju karlovačke gimnazije 1881.: Pravopis etimologički, eufonički i hrvatske školske knjige.

10. Kurelac Fran (od 1810.—1874.), poznati hrvatski filolog, izdao je u Karlovcu kod Prettnera pjesmu: »Čestitanje Karlovčanom prilikom nove godine 1860. od prijateljah i prija-

teljic umjetnosti glumačke u Karlovcu igrajućih«, 1860. u četvrtini str. 7. i knjigu »Recimo koju« u kojoj sabra svoje misli o jeziku hrvatskom.

11. Dr. Eugen Kvaternik, poznati hrv. političar, izdao je godine 1862. kod Abela Lukšića knjižicu: »Njekoliko riečih mojim nazlobnikom i ozloglasiteljem« u osmini str. 16.

12. Aleksander Fabković (od 7. V. 1827. — 6. V. 1905., pisao se Skender Vabković), onda pučki učitelj u Karlovcu, uređivao i izdavao sa D. Acurtiem god. 1861. »Karlovački viestnik«. Osim toga je preveo i izdao iste godine Bezdykova Drotara, veselu igru u tri čina. Od godine 1861.—1864. uređivao je u Karlovcu »Večernji list«.

13. Ivan Trnski (rodio se 1819., sada jošte živi), poznati hrv. pjesnik i književnik, štampao je kod Abela Lukšića u Karlovcu svoje pjesme: »Kriesnice. Milošte dragoj nesudjenoj« u šesnaestini str. 116. Osim toga pisao je mnogo u Lukšićeva Glasonošu.

14. Medo Pucić (Orsato Pozza od 1821.—1882.), poznati pjesnik i učenjak, potomak stare grofovske dubrovačke porodice, izdao je u Karlovcu kod A. Lukšića »Pjesme« 1862. u osmini str. 227.

15. Jovan Sundečić, poznati pjesnik i književnik, štampao je u Karlovcu kod A. Lukšića 1863. prijevod Alfierove tragedije »Saul«.

16. Martin Sekulić († 1905.) bio je mnogo godina profesor u c. kr. realci u Rakovcu, član dopisnik Jugoslavenske akademije, član pedagoško-književnoga zbora u Zagrebu i narodni zastupnik u zemaljskom saboru kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Napisao je u Radu Jugosl. akademije ove radnje: Fluorescencija i calescencija (knj. 15.), Polarna zora kao učinak zemaljske munjine (knj. 20.), Iztraživanje sunčane duge (knj. 23.), Fizika atoma i molekula (knj. 26.), Burnjak. Izumio i proračunao M. S. (knj. 27.), Uzrok munjotvornoj sili (knj. 41., 50. i 58.), O ledenoj dobi sjeverne polutke naše zemlje (br. 64.) U izvještaju rakovačke realke 1878. napisao je raspravu: Elementarni nauk o harmoničnom titranju.

17. Đuro Šebišanović profesor rakovačke i ravnatelj zemunske realke (do 1886.). Napisao je III. i IV. knjigu Životinja, što ih je izdalo društvo sv. Jeronima i u izvješću rakovačke

realke 1878. raspravu: O porieklu naše domaće ili pitome zvjeradi (canida) i takovih glodavaca (glires).

18. Mijo Brašnić bio je učiteljem u rakovačkoj realci a kasnije u vinkovačkoj gimnaziji. U izvještaju c. kr. realke rakovačke 1874. napisao je raspravu »Županije u današnjoj Hrvatskoj, Slavoniji i vojnoj Krajini od 1102.—1301.

19. Rudolf Zemljić bio je učiteljem na kr. gimnaziji karlovačkoj, a kasnije na zagrebačkoj. Napisao je u izvještaju kr. gimnazije karlovačke 1877. raspravu: Mahnitost careva iz obitelji Julijo Klaudijeve, opisana na caru Neronu.

20. Josip Vitanović službovao je kao srednjoškolski učitelj u Rakovcu, Osijeku i Zagrebu, a kao ravnatelj u Osijeku i Vukovaru. Danas živi u Zagrebu. Kao učitelj c. kr. realke u Rakovcu napisao je u izvještaju ovoga zavoda 1869. raspravu: »Kratak nacrt pravca i značaja književnosti njemačke poslije smrti Schillerove (1805)«.

21. Joh. Max Hintervaldner napisao je kao profesor c. kr. realke u Rakovcu u izvještaju istoga zavoda godine 1869. i 1870. ove rasprave: »Das Wichtigste über Lebensweise, Anatomie, Verbreitung und Vorkommen der Falter nebst praktischen Anleitungen zur rationellen Erwerbung, Behandlung und Aufbewahrung derselben«, — »Über Sprachunterricht, insbesonders über die Zwecke und Förderungen des grammatischen«, — Beitrag zur Flora Karlstadts, Beitrag zur Flora Petrinjas, Beitrag zur Insecten Fauna Karlstadts.

22. Ostoja Mraković bio je kratko vrijeme učiteljem na realci u Rakovcu, gdje je i umr'o. Napisao je u izvještaju istoga zavoda raspravu: »O izofantah plohe« 1875.

23. Nikola Begović rodio se 1. prosinca 1821. u selu Begovićima, koje onda potpadaše pod drugu bansku Krajinu. Učio je škole u Kostajnici, Sunji i Plaškom, gdje je bio u episkopskom klerikalnom učilištu osposobljen za učitelja. Godine 1842. i 1843. bio je učitelj srpske osnovne škole u Kostajnici. Godine 1844. bio je rukopoložen za đakona, a godine 1845. proizveden za svećenika. Kao takav službovao je u Petrinji, zatim u Perni, a od godine 1862. u Karlovcu, gdje je i umr'o 20. travnja 1895.

Kao književnik radio je mnogo. Napisao je više priloga za istoriju narodne crkve, zatim više popularnih članaka o srpskoj

pravoslavnoj crkvi, srpske crkvene besjede, radio je i na polju lijepe knjige originalno i u prijevodima, pjevao je pjesme, bavio se pitanjima leksikografskim i etnografskim. Jedno od glavnih njegovih djela je djelo »Život i običaji Srba graničara««.

24. Ivan Žibrat rodio se 18. svibnja 1828. u Samoboru u Hrvatskoj. Bio je mnogo godina redovnik franjevac i više godina gimn. vjeroučitelj u Karlovcu. Umr'o je 15. lipnja 1905. Napisao je u izvještaju karlovačke gimnazije 1869. lijep članak: »Giacopone da Todi i njegovo doba«.

25. Ljudevit Tomšić rodio se godine 1843. u Vinici na međi Kranjske i Hrvatske. Već kao dječak pisao je kratke slovenske pripovijetke u list »Školski prijatelj«, što ga je izdavao poznati slovenski rodoljub A. Einspiler. Oca je izgubio godine 1856., pa se je stoga i teško školao. Kao učenik niže gimnazije u Ljubljani pokrenuo je među svojim drugovima list »Vneti Slovenec«, a kasnije litografisanu »Torbicu«, u koju su pisali učenici cijele gimnazije. Baš ovaj list »Torbica« bijaše razlogom, da su Tomšića isključili iz IV. gimn. razreda kao mladića opasna po mir i red. Za Tomšića zauzeše se tada odlični muževi, kao otac slovenskoga naroda Dr. Janes Bleiweis, pa mu bi dozvoljeno, da na istoj gimnaziji položi ispit za IV. razred na njemačkom jeziku.

Nakon položena ispita za IV. gimn. razred pošao je Tomšić u Zagreb, gdje je stupio u zagrebačku preparandiju godine 1863. i koju je svršio sa odličnim uspjehom godine 1865. Da je mogao Tomšić u Zagrebu živjeti, bio je suradnikom »Narodnih novina« i morao se je mnogo baviti privatnim poučavanjem. U Zagrebu izdavao je kao učiteljski pripravnik svoju »Torbicu«, u koju su pisali hrvatski, slovenski i srpski đaci. Kada je svršio učiteljsku školu, postao je pučkim učiteljem u Karlovcu. Ovdje je pokrenuo godine 1865. list »Karlovački vjesnik«, ali taj se list nije mogao održati. Pod istim je naslovom već prije njega izdavao takav list u Karlovcu njegov predšasnik, pučki učitelj Skender Vabković, u društvu sa D. Acurtijem. Kada nije tim listom uspio, pokrenuo je omladinski list »Zlatni orasi«. Kao omladinski pisac i urednik omladinskih listova stekao si je Tomšić najviše zasluga, najbolje nam to potvrđuje njegov »Bršljan«, što ga je uređivao punih 16 godina u Zagrebu.

Od ostalih njegovih omladinskih spisa spomena su vrijedna ova djela: Metodička mjera za puk i djecu (3 izdanja), Djetinji vrtić (3 izdanja). Sv. braća Ćiril i Metod kao uspomena na godišnjicu Metodove smrti, Naša zemlja ili dvanaest razgovora sa djecom, Darak marljivoj djeci, Početnica hrvatske povjesti (3 izdanja), Izvorne pripovijesti sa slikama (2 sveska), Lov na lavove, Zabavno-poučne crtice.

Uz omladinsku knjigu brinuo se je Tomšić i za puk. Go-

Sl. 70. **Ljudevit Tomšić.**

dine 1877. osnovao je u Zagrebu »Pučke novine«, časopis za gospodarstvo, obrt i narod. Ove su novine izlazile tri godine.

Kako je bio Tomšić marljiv, naučio je i stenografiju, te je bio od godine 1879. član stenografičkoga bureau-a u hrv. saboru. Osim toga bijaše tajnik kod prvih učiteljskih skupština i tajnik učiteljskoga društva za grad Zagreb i okolinu.

Shrvan svakovrsnim radom umr'o je u Zagrebu 26. travnja 1902. u 59. godini života.

26. Ernest Kramberger rodio se je u Slatini u Slavoniji 23. siječnja 1843. Službovao je kao srednjoškolski učitelj u Osijeku, Požegi i Karlovcu, a kao ravnatelj u Bjelovaru i Gospiću. Napisao je u Karlovcu: Ob uplivu muzike i poezije na naša osjećanja, čuvstva i naobraženje, u izvještaju kr. karlovačke gimnazije 1874. — U kojem odnošaju bijaše Ciceron prema Pompeju i Cezaru? u izvještaju kr. karlovačke gimnazije 1878. — Humoreske: Uprošnjak, — Doktor Medicinović 1881. i Žablja republika 1882. u Viencu, zatim humoreske: »Grbavo i traljavo i Smetenjaci u Narodnim novinama 1882. — Članke povjesne u Viencu 1880. i 1881.: Požega, Virovitica, Orahovica i Lipik. Nadalje je napisao u geografskom njemačkom listu »Globus« (Braumschweig) etnografske oveće rasprave, kao: Die Karstflüsse in der Umgebung von Ogulin, Streifereien durch Slavonien, Pakrac und Lipik im Westen des Požeganer Comitats i Daruvar im Westen des Požeganer Comitats.

Danas još marljivo radi na književnom polju. Sada žive u Zagrebu kao umirovljeni gimn. ravnatelj.

27. Josip Podgoršek rodio se u Ponikvama u Štajerskoj 25. kolovoza 1845. Službovao je kao srednjoškolski učitelj u Celju, Ljubljani, Mitrovici, Rakovcu, Zemunu i Zagrebu. Sada živi u Zagrebu kao umirovljeni profesor. Napisao je knjigu: Oblici njemačkoga jezika (Karlovac 1891.). Osim toga napisao je više članaka o metodi naučanja hrv. oblika i ocjenio Marnove njem. vježbenice (u Hrv. učitelju i Napretku).

28. Marko Mikšić rodio se u Turnju u Hrvatskoj 8. svibnja 1847. Službovao je kao srednjoškolski učitelj u Petrinji i Rakovcu (Karlovcu). Danas žive kao umirovljeni profesor u Zagrebu. Napisao je: Nešto o pokraćenoj množidbi i djelidbi cijelih brojeva 1875. — Nešto o determinantih (u Hrv. učitelju 1878.). — Povjest descriptivne geometrije (Hrv. učitelj 1879.). — Metoda o naučanju descriptivne geometrije (Hrv. učitelj 1880.). — Geom. mat. ekskurzije 1879. — Sistem desc. geometrije (Zagreb 1880.). — Grafično računstvo (Zagreb 1881.). — Bilješke meteorološke 1882., 1883. i 1884. u Karlovcu (Rakovcu) te 1885. i 1886. u Petrinji. — O uspostavi brodarenja na Kupi (Nar. novine). — O uzrocih svibanjskih mrazova (Nar. novine). —

Upliva li mjesec na vrijeme? (Nar. novine). U obrtniku napisao: Na što treba paziti, osnivajuć obrtnu školu? — Pletnja košara. — O graditeljstvu. — Rad s pilom izrezačom (1885.) — Prilozi k radu s pilom izrezačom. — O kukuruzi. — O glinenom posudju (1886.). — I novcem se prenašaju kužne bolesti. — Uzajamnost gradj. učione i više obrtne škole. — Obrtni red prema obrtnoj naobrazbi nekad i sada (1887.). — Nešto o kolendaru (Balkan 1886.) — O začetku i naravi sanje (Balkan 1887.) — Nove vrsti geom.-sfer. mjesta (Petrinja 1886.). — U novije vrijeme napisao: U Nast. vjesniku: Poređenje piramide i čuna (knj. II.). — Napomena o kosokutnom sferičnom trokutu (knj. IV.), — Metoda u mjerstvenom risanju i u opisnom mjerstvu na milenijskoj izložbi u Budimpešti 1896. (knj. V.) — Prilog k napomeni o kosokutnom sferičnom trokutu (knj. V.). — U Nar. novinama: Rijeka kao svjetska luka i ugarsko-hrvatski trgovački emporij (1890). — Mjesne i prirodne prilike grada Karlovca i okolice (1889.). — Značaj toka rijeka (1893.). — U Agramer Zeitung-u: Die Grenzbahn (1894) — Die Auswanderung nach Amerika (1902.) — Ein Ausflug nach Dugaresa (1896.) — Das Karlstädter Koranabad (1893., 1896. i 1898.) — Preveo je Mengerovo: »Mjerstveno likoslovlje« i napisao Četveromjesne logaritmičke tablice (1901.) Osim toga imade njegovih dopisa u Nar. novinama, Agramerzeitungu, Vijestima društva hrv. inžinira i arhitekta u Zagrebu, Svjetlu itd.

29. Rudolf Krušnjak rodio se u Varaždinu 17. travnja 1848., a umr'o u Dugojresi 1889. Službovao je kao srednjoškolski učitelj na Rijeci, u Zagrebu i Karlovcu (Rakovcu). Napisao je u izvještaju kr. realke zagrebačke: O vulkanizmu (1875.) i u izvještaju kr. gimnazije karlovačke: O fosforescenciji bilja (1876.)

30. Davorin Trstenjak rodio se na Krčevinama u Štajerskoj 8. studenoga 1848. Gimnaziju je učio u Varaždinu, a učiteljsku školu u Zagrebu. Godine 1872. postade učiteljem u pučkoj školi karlovačkoj. Godine 1873. postade ravnateljem novo osnovane više djevojačke škole u Karlovcu, gdje ostade do godine 1889., dok nije postao ravnateljem više pučke škole u Kostajnici, odavle bi premješten prije nekoliko godina u višu pučku školu u Gospiću u istom svojstvu. Svoj književni rad započeo je u listu »Pučkom prijatelju«, što ga je izdavao Dragutin Jagić. Iz članaka, što su u ovom listu izašli, postala je

prva njegova knjiga »Zdravoslovlje«, t. j. nauk, kako mora naš seljak živjeti, djecu odgajati, kuću graditi itd. Godine 1880. izađoše njegove »Putne uspomene«, t. j. putopisne slike sa puta po Hrvatskoj, Kranjskoj, Štajerskoj i Italiji. Iste je godine izdao i knjigu »Dobra kućanica«, koja je prevedena kasnije i na bugarski jezik. Godine 1882. napisao je pripovijest za mladež »Savka i Stanko«, što ju je izdao Hrvatski pedagoško-književni zbor u Zagrebu. Isti je zbor izdao godine 1883. njegovo djelo »Školski vrt na selu«, a godine 1885. djelo: »U radu je spas«. Godine 1887. napisao je djelo: »Rane i melem«, crtice iz života, koje je izdala Matica hrvatska. Toliko je radio u Karlovcu.

Ali i kada je otišao Trstenjak iz Karlovca, radio je marljivo na književnom polju. Godine 1891. izdao je knjigu: »Dobar kućanik«, kao dopunjak svojoj knjizi: »Dobra kućanica«. Iste još godine izdao je djelo: »Mladi učitelj«. Društvo sv. Jeronima izdalo je 4 sveske njegovih »Ptica«. Godine 1895. izdao je Hrvatski pedagoško-književni zbor njegovo djelo: »Ljubičice«, crtice za odraslu mladež, a godine 1896. izdala je knjižara F. Supana u Zagrebu njegovu knjigu »Igre«, koja je prevedena na bugarski jezik«.

Godine 1897. izdao je opet Hrvatski pedagoško-književni zbor njegovo djelo: »Život i rad Ivana Filipovića«. Pored toga je napisao još više djela, kao: »Slike iz Švicarske« (nagradila Matica hrvatska), »Prirodopisna obuka u pučkoj školi«, »Posljedice dobra i zla«, »Srčike«, crtice za mladež itd. Osim toga napisao je Trstenjak više raznih članaka u Vienac, Napredak, Smilje i u druge listove i školska izvješća.

31. Srećko Jurandić rodio se na Rijeci 21. studenoga 1852. Kao srednjoškolski učitelj službovao je u Požegi, Bjelovaru, Karlovcu (Rakovcu) i Rijeci (Sušaku), sada službuje u Zagrebu. Napisao je godine 1883. u izvještaju karlovačke gimnazije raspravu: Kratak nacrt povjesti rimske književnosti.

32. Severin Brozović rodio se na Rijeci 8. siječnja 1854., umr'o 14. srpnja 1886. Službovao je kao srednjoškolski učitelj na Rijeci, u Osijeku, Požegi, Bjelovaru, Zagrebu, Karlovcu i Rakovcu. Napisao je rasprave: »Marko Polo i njegovo putovanje« u izvještaju kr. realne gimnazije bjelovarske 1879. — »Nešto ob uplivu zemljopisnoga položaja na razvoj ljudski« u

izvještaju kr. karlovačke gimnazije (1882.). — »Čemu da učimo povjest?« u izvještaju kr. realne gimnazije u Rakovcu (1886.).

33. Nikola Prica rodio se u Korenici u Hrvatskoj 7. prosinca 1855., a umro u Karlovcu 17. studenoga 1903. Službovao je kao srednjoškolski učitelj u Petrinji, Zemunu i Rakovcu (Karlovcu). Napisao je u izvještaju kr. realne gimnazije u Rakovcu raspravu: O odnošaju između molekularne težine i gustoće plinova (para) 1883. Prije smrti priredio je hrvatsko izdanje Woldřichove Zoologije za više razrede sa prijateljem prof. Mojom Medićem, koja je knjiga izašla vladinom nakladom.

34. Janko Tomić rodio se u Zaboku u hrv. Zagorju 28. travnja 1842. Gimnaziju je učio na Rijeci, u Karlovcu i Zagrebu, gdje je svršio i učiteljsku školu godine 1865. Godine 1867. položi ispit za učitelja građanskih škola (viših pučkik škola). Nakon dovršene učiteljske škole bio je odmah namješten kao učitelj na pučkoj školi u Karlovcu. Kada je bila otvorena u Karlovcu viša djevojačka škola, bio je on ovdje imenovan učiteljem za jezikoslovno-povjesnu skupinu. Umirovljen je bio god. 1895. Književno je počeo raditi, kad je došao u Karlovac. Već godine 1866. izda knjigu »Torbicu«, zbirku omanjih pripovijedaka. Kasnije napisao mnogo toga, kao: »Hrvati«, crtice iz hrvatske povjesti«, »Mali zemljopis Hrvatske«, »Sijelo za zabavu i pouku« (tri knjige), »Pripovijesti iz grčke povjesti«, »Pripovijesti za mladež« itd. Mnogo je truda uložio u svoju knjigu: »Hrvatska stilistika«, koju je izdao godine 1875. Umr'o je u Karlovcu 18. listopada 1902.

35. Ivan Steklasa rodio se u sv. Rupertu u Kranjskoj 10. listopada 1846. Služio je kao srednjoškolski učitelj u Karlovcu (Rakovcu), Požegi i Zagrebu. Napisao je: Car Klaudij II. i njegovo doba, u izvještaju kr. karlovačke gimnazije (1872.) — Putovanje Przevalskoga u središnjoj Aziji, u izvještaju kr. karlovačke gimnazije 1879. — Kralj Dmitar Zvonimir prema Karantencem za investiturne borbe, u izvještaju kr. realne gimnazije u Rakovcu 1884. — Sjevero-istočna morska putovanja sjevernim ledenim morem s osobitim obzirom na Nordenskjöldovo 1878.—1880., u izvještaju kr. realne gimnazije u Rakovcu 1885. Zemljopis i statistiku austro-ugarske monarkije (nakladom kr. zemalj. vlade). Danas živi kao profesor u Zagrebu.

36. Alfred Orešković rodom iz Karlovca, bio je srednjoškolski učitelj u Osijeku. Štampao je godine 1883. svoj prijevod pripovijetke Alphonsa de Lamartinea »Graziella« i napisao pripovijetku iz novijega vremena karlovačkoga »Dubovačka kraljica« (u Pozoru).

C) Od godine 1886. do danas.

1. Dr. Milan Nemičić rodio se je u Petrinji 2. svibnja 1844. Srednju školu učio je u Karlovcu i Zagrebu, gdje je svršio gimnaziju 1862. Od godine 1862.—1867. polazio je medicinske nauke na nekadanjoj c. kr. Josefinskoj akademiji u Beču, gdje je bio 18. travnja 1868. promoviran na čast doktora medicine. Dne 1. svibnja 1868 nastupi službu c. kr. pravoga nadliječnika, a godine 1873. postade pukovnijskim liječnikom. Godine 1878 bijaše prigodom okupacije Bosne i Hercegovine mobilizovan, ter je sudjelovao u tri okršaja, i to kod Izačića, Bihaća i u Pećimu. Godine 1879. prešao je iz vojničke službe u građansku u Vojnoj Krajini, i to u svojstvu c. kr. glavnoga okružnoga liječnika za okružje ogulinsko-slunjsko. God. 1883. izabran bi (29. kolovoza) gradskim fizikom za grad Karlovac. U tom je svojstvu službovao do godine 1904., koje je godine bio umirovljen. Sada živi u Karlovcu. Od godine 1894. član je kr. zemaljskoga zdravstvenoga vijeća, te mu pripada kao takovu naslov »kr. zemaljskoga zdravstvenoga savjetnika«.

Godine 1886. bio je u Parizu i proučavao ondje u Pasteurovu zavodu način liječenja preventivnoga i ljedžbenoga postupka protiv ljudske bjesnoće. — Kao gradski fizik obavljao je tečajem više od 10 godina i službu gradskoga bolničkoga primariusa. Za njegova fizikata sagrađen je paviljon za zarazne bolesti, adaptovana kuća pokojnoga Janka Modrušana, da se mogu bolje odijeliti bolesnici, nabavljen raskužni stroj, uređena mrtvačnica i park za šetnju bolesnika.

Literarni rad Dra. Nemičića rasijan je po raznim njemačkim medicinskim listovima i u »Vjesniku«, što ga izdaje zbor liječnika u Zagrebu. Od ovih spomenut ćemo samo neke, kao: Izvještaj proučavanja njegova o bjesnoći kod Pasteura u Parizu (u Vjesniku 1886.), — Die Enzyme in ihrer Wirkung auf pathogene Pflanzenzellen (Virulente Bakterien, — u Wiener Allge-

e medicinische Zeitung 1891.): članak »O liječenju trbušne line« (u Vjesniku).

Najveću i neprolaznu zaslugu stekao si je Dr. Nemičić za tsku medicinsku literaturu svojim djelom: »Ljekarski rječnik, ačko-latinsko-hrvatski«, koji je izašao 1898. nakladom kr. ljske vlade u Zagrebu i koji je danas već posvema rasan.

Sl. 71. Dr. Milan Nemičić.

2. Glibonjski Đorđe rodio se 28. listopada 1840. u boru u Bačkoj, gdje je polazio osnovnu školu i dva razrealke. Zatim je polazio četiri razreda u novosadskoj gimi i dva razreda učiteljske škole u Somboru (od 1857.—1859.) ine 1859. bi postavljen pomoćnim učiteljem na srpskoj vnoj školi u Somboru, odakle prijeđe godine 1860. u n svojstvu na osnovnu školu u Stari Bečej u Bačkoj.

Ovdje postade pravim učiteljem, te ostade ovdje do godine 1876. Za revno svoje službovanje dobio je godine 1867. i 1869. svaki put nagradu od 100 forinti; godine 1870. bi poslan od srpskoga narodno-crkvenoga sabora u Karlovcima u Draždane, da prouči višu pedagogiju i da prouči ustrojstvo njemačkih pučkih, građanskih i učiteljskih škola, te je radi toga proputovao malo ne cijelu Njemačku.

Godine 1865. napisao je pozorišnu igru za djecu »Zlo dete«, koja se je iste godine predstavljala u Starom Bečeju. Godine 1876. bude postavljen za učitelja više djevojačke škole u Novom Sadu, gdje ostade do godine 1881. Ove godine bi postavljen od narodno crkvenoga školskoga savjela profesorom u srpskoj učiteljskoj školi u Karlovcu, gdje je službovao do godine 1901., koje bi godine umirovljen.

Osim pomenutoga djela napisao je jošte: »Gimnastičke igre«, koje je djelo nagradila Matica srpska. Nadalje je preveo s njemačkoga jezika knjigu »Vaspitačica« (1880.) i napisao »Pripovetke za decu« (1895.) i djelo »o konju« (1884.), te više članaka u školske listove.

Godine 1866. postao je članom Matice srpske, a godine 1880. i članom književnoga odjela iste Matice. Danas živi u Karlovcu.

3. Manojlo Grbić rodio se je 19. prosinca 1844. u Širokoj Kuli u Lici. Gimnaziju je svršio u Srijemskim Karlovcima, a bogosloviju u Plaškom. Kao učitelj srpske osnovne škole u Karlovcu bio je rukopoložen 16. lipnja 1868. za đakona i zatim za svećenika. God. 1870. izabrala ga je karlovačka eparhijska skupština za člana eparhijske uprave. God. 1875. postade katihetom i profesorom u srpskoj učiteljskoj školi u Karlovcu. Za revnu i uspješnu njegovu crkvenu i školsku službu odlikovan je bio godine 1882. crvenim pojasom, a priznavao mu je njegov trud i narod, birajući ga od godine 1890. za poslanika na srpski narodno crkveni sabor. Godine 1892. odlikovan bi počasnim naslovom protojereja, a srpska crkveno-školska općina u Karlovcu izabrala ga svojim predsjednikom. Umr'o je na veliki petak 1898.

Kao srpski književnik istaknuo se svojim djelom »Karlovačko vladičanstvo«, koje je izašlo u tri knjige od 1891.—1893. u Karlovcu.

4. Franjo Valla rodio se u Glini u Hrvatskoj 1848. žbovao je kao srednjoškolski učitelj 31 godinu u Rakovcu rlovcu). Napisao je u izvještaju rakovačke realke članke: što o povjestničkom životu historije (1876.) i Velika realka u ovcu, njen život i djelovanje od 1863.—1881. (1882.) Zatim apisao: »Ocjenu Pechanove povjesti hrvatske književnosti r. učitelj 1884.); — Srednji vijek, 4 sveske, i to godine 1891., 3., 1894. i 1896.; — Novi vijek, 2 sveske, i to godine 1899. 00. nakladom Matice hrvatske i Francusku revoluciju 1901.

5. Vladan Arsenijević rodio se 22. siječnja 1848. u oj Vojnoj Krajini banatskoj u mjestu Deliblatu. Umr'o je studenoga 1900. u Karlovcu kao profesor srpske učiteljske e. Gimnaziju je učio u Požunu i u Novom Sadu, a sveuči- u Budimpešti, gdje je proučavao prirodne znanosti. Služ- ti je počeo na gradskoj realci u Novom Sadu, gdje je služ- ao od 1871.—1875. Iza toga bi izabran profesorom srpske eljske škole u Karlovcu, gdje je službovao do svoje smrti.

Kao književnik radio je Arsenijević mnogo. Isprva je pre- lo pripovijetke, novele itd. iz ruskoga i njemačkoga jezika. nije je radio na pedagoškoj i stručnoj literaturi. Napisao je: ologiju za učiteljske i više djevojačke škole«, »Botaniku po le Bari« i »Zoologiju po Oskaru Šmitu«. Nu najviše je radio sakupljanja riječi, kojih je nakupio preko 50.000. Sakuplja- građu za ovaj svoj veliki rječnik, nakupovao si je silu ga. Pred smrt svoju poklonio je svu svoju biblioteku Matici koj, učiteljskoj školi u Karlovcu i srpskoj velikoj gimnaziji lovom Sadu. Silnu onu građu za rječnik pokloni Srpskoj kr. lemiji nauka u Biogradu.

6. Mijo Vamberger rodio se u Dragotincima u Šta- koj 18. rujna 1851. Službuje kao srednjoškolski učitelj 26 ina u Karlovcu (Rakovcu). Zavolio je osobito stenografiju. tom polju počeo već književno raditi kao sveučilišni đak , 1877. svojim člancima u Jugoslavenskom stenografu, kao: atsko sveučilište i stenografija, Stenografija i mišljenje, Ste- rafija, pazljivost i pamćenje, Stenografija i pedagogija, pa enskim jezikom pisanim člankom: Kozmopolitizem in ljubezen domovine. Godine 1881. ocijenio je II. izdanje Magdićeve ge »Hrvatska stenografija« u Hrv. učitelju.

Kada je počeo godine 1895. opet izlaziti Jugoslavenski stenograf i glasnik, napisao je Vamberger u nj opet nekoliko članaka, kao: O početku i razvitku stenografije u Hrvatskoj, Školstvo u Hrvatskoj, Kultura kod Hrvata i Slovenaca, Hrvatski salon, Ivan pl. Zajc, Hrvatsko kazalište, Jugoslavenska akademija i ocijenio III. izdanje Magdićeve »Hrv. Stenografije« te radnju Franje Novaka: Začetne okrajšave v slovenskem debatnem pismu«. U Magdićevu Stenografu ocijenio je jednu Novakovu radnju (1897.) i napisao članke: Senefelder i Gabelsberger (1899.) i Berlinski zaključci (1903.)

Osim ovih stenografskih radnja napisao je jošte u izvještaju karlovačke gimnazije 1880. pedagošku radnju: Pabirci iz Kantove i Spencerove pedagogije. U Viencu godine 1898. je izašla njegova studija o slovenskom pjesniku A. Aškrcu i crtica »Bez imena u grob«.

7. Vladimir Krasić rodio se godine 1851. u Salki, u Hrvatskoj, u malenom seocu kraj samostana Grabovca. Isprva se učio u samom ovom samostanu, nu budući da je bio darovit mladić, spremi se i položi prijamni ispit za učiteljsku školu u Pakracu. Ovu školu svrši s odličnim uspjehom godine 1876. Iste još godine bijaše izabran za učitelja vježbaonice kod srpske učiteljske škole u Karlovcu, gdje je ostao sve do svoje smrti. Književno je počeo raditi u Karlovcu. U raznim srpskim listovima napisao je mnogo pedagoških članaka i više djela različita sadržaja, kao: Opis manastira Orahovice, prilog k istoriji srpske crkve (1885.), Gimnastika za mušku i žensku decu u srpskim osnovnim školama (1881.), Narodne pripovetke, Srpske narodne pesme, starijeg i novijeg vremena (1880.) itd.

Kao književnik bio je općenito priznat i cijenjen. Matica srpska štampala je neke njegove radove u svome »ljetopisu«. Umr'o je u Karlovcu od sušiçe 22. ožujka 1891.

8. Vjekoslav Dominković rodio se u Moroviću u Srijemu 1852. Malu je realku svršio u Mitrovici, a učiteljsku školu u Zemunu. Od godine 1872.—1875. slušao je nauke na pedagogiju u Beču i dva semestra pedagogiju i filozofiju na sveučilištu. U Beču je položio i ispit za učitelja građanskih škola. Službovao je kao pučki učitelj u Mitrovici i Petrovaradinu (kao podučitelj), zatim kao građanski učitelj na mitrovačkoj realci i na građanskoj školi u Petrovaradinu, gdje je postao i

ravnateljem 1883. Odavde dođe u Karlovac 1889. kao ravnatelj više djevojačke škole. Piše o hrvatskom školstvu u »Allg. deutsche Lehrerzeitung« i u »Ung. päd. Revue«. Prije je pisao u časopise »Ung. Schulbote» i u »Paedagogium«. Od hrv. listova piše u »Napredak« i »Školu«. Osim toga napisao je knjigu: »Građani i škola«.

9. Ivan Fiucek rodio se u Zagrebu 7. veljače 1842. Bio je bogoslov u Zagrebu, nu kao bogoslov četvrte godine istupi iz sjemeništa, pa je polazio dvogodišnji tečaj u zagrebačkoj realci, da se usposobi za realnoga učitelja. Kasnije položi ispit za učitelja građanske škole i ispit za opć. bilježnika. Kao učitelj službovao je u Kravarskom, Šćitarjevu i od godine 1878.—1895., t. j. do svoje smrti, na višoj djevojačkoj školi u Karlovcu. Za mladež je napisao: Grad Zagaj ili bog svojih ne zapušta.

10. Dr. Antun Kovačić rodio se 22. srpnja 1854. u Mariji Gorici, u selu hrvatskoga Zagorja, od oca seljaka. Godine 1868. stupi u zagrebačku gimnaziju, dobivši kao siromašan učenik stan i hranu u franjevačkom samostanu. Sedmi i osmi razred gimnazije svrši u sjemeništu, te položi ispit zrelosti kao eksternista na zagrebačkoj gimnaziji godine 1876. U zagrebačkom sjemeništu započeo je svoj književni rad. Godine 1874. u Viencu izašla je njegova pjesma »Na Sutli«, godine 1875. pjesma »Zorana«, a godine 1876. pjesme »Noli turbare circulos meos«, »Junak Žeravina« i »Hrvoje Hrvatić«.

Nakon položena ispita zrelosti upisao se je u pravni fakultet na zagrebačkom sveučilištu (1876.) Od sada se je Kovačić sam školao, pišući u odvjetničkim pisarnama u Zagrebu. Godine 1878. oženio se je sa učiteljskom pripravnicom Milkom Hajdinovom. U ovo je doba napisao pripovijetku iz đačkoga života: »Ljubljanska katastrofa«, štampanu u almanaku đačkoga društva »Hrvatski dom«, zatim roman »Baruničina ljubav«, štampan prvi put u Vijencu 1878., a drugi put na Sušaku.

Godine 1879. štampao je u sušačkoj Slobodi svoje: »Listove iz Bombaja«, satiru na političke prilike onoga vremena. Iste je godine izašla u almanaku »Hrvatski dom« njegova pjesma »Metamorfoza«. Godine 1879. štampao je u almanaku »Hrvatska« pripovijetke: »Seoski učitelj« i »Ladanjske sekte«. Iste je godine izdao travestiju (parodiju) na Mažuranićev ep Čengić age pod naslovom »Smrt babe Čegićkinje«.

Godine 1881. postao je odvjetnički perovođa u Karlovcu u pisarni Dra. Ivana Banjavčića, a kasnije u Zagrebu u pisarni Dra. Lavoslava Šrama. Godine 1882. štampao je u Sušaku svoj roman »Fiškal«. Godine 1886. štampao je u »Balkanu« svoju humoresku »Zanovjetalo«, a malo kasnije svoj satirički roman »Među žabari«, u kojem opisuje život malograđana. Budući da su tadanji Karlovčani sadržaj ovoga romana na sebe protegli, obustavio je daljnje izdavanje ovoga romana.

Godine 1887. položio je doktorat prava, a godinu dana kasnije dobio je pravo odvjetovanja u Glini. Godine 1888. izdao je u Viencu svoj najveći i najbolji roman »U registraturi«. Osim ovih njegovih djela nalaze se u Viencu od 1882.—1888. mnoge njegove pjesme, kao: Lirski zvuci, Na raskršću, Mučenik, Sveznalica, Nekad i sada, Dvoličnikom, Kameleonu, Ana Cesargradska, Gajbija, Zadnja riječ, Rđavom kljusetu, Uzvišenoj majci, Roman protuhe i uspjela crtica »Smetanje posjeda«.

Godine 1889. obolio je od pošaline, te je iste godine (11. prosinca) umr'o u Stenjevcu. Iza smrti ostavio je u rukopisu neke svoje radnje, kao: pripovijetke Crvenkapa, Demagog, Matematičar, Tri Sofije i Mrtvi živim mrtvacima (satira) te dramu Doktor od knjiga (većinom nedovršene).

11. Ljudevit Rossi rodio se je u Senju u Hrvatskoj godine 1850. Gimnaziju je učio u Karlovcu. Neko je vrijeme bio brzojavnim činovnikom na Rijeci, koje je mjesto napustio i posvetio se vojništvu. Danas je kr. domobranski satnik u Karlovcu. Napisao je u Viencu više članaka, kao: Jadransko more 1872., — Hrvatsko primorje s bilinskoga gledišta 1877., — Slike iz prirode 1877. i 1878., — Božića pećina 1878., — Na kordunu 1879. — Matica hrvatska izdala je u svojoj knjizi »Novovjeki izumi« njegovu radnju »Ubojito oružje« 1883. U »Spomenici hrv. planinarskoga društva« izašla je njegova radnja: »Dr. Josip Calasancij Šloser, životopisna crta« 1884. U almanaku »Velebitu« (2. knjizi), što su ga izdali hrv. sveučilišni slušatelji u Beču godine 1876., izašla je njegova radnja: »Svjetlucanje mora«. U »Hrvatskom planinaru« napisao je radnje: Uzlaz na Rudilisac i Ozeblin u Krbavi 1900. i Nekoji manje poznati uzlazi u južnoj Hrvatskoj 1900. Kritike i književne obznane pisao je u »Glasnik hrv. naravoslovnoga društva« 1886. Napokon sabrao je u svoj hebarij 15000 raznovrsnih biljka u 150

maka u formatu velikoga arka večinom iz Hrvatske, a nešto z drugih krajeva Evrope.

12. Ivan Krst. Cerovski rodio se 1852. u Zagrebu, je je svršio sve škole i godine 1874. bio zaređen za svećen. Kapelanom je bio $4^1/_2$ godine u Dolnjoj Zelini kod glasovitoga gospodara i pučkoga pisca Dragutina Stražimira, a godinu u zagorskim Selima. Godine 1881. postao je župnikom u Hrnetiću, a 1892. podarcidakonom karlovačkoga kotara ujedno nadbiskupskim povjerenikom kod ispita iz rimo-katolika vjere u kr. realnoj gimnaziji i učiteljskoj školi u Karlovcu; lajem 12 godina bio je predsjednikom karlovačke gospodarske podružnice. Ove godine slavi dvadeset i pet godišnjicu svoga župnikovanja u Hrnetiću, pa je stoga pristupio kao član utemeljitelj svima karlovačkim društvima. Napisao je 1889. knjigu: »Zbirka korisnih pouka u kućanstvu i gospodarstvu«, koju je društvo sv. Jeronima u Zagrebu izdalo i nagradilo.

13. Dušan Lopašić rodio se 10. studenoga 1852. u Karlovcu od oca Slobodina, za onda gradskoga činovnika u Karlovcu, i od majke Magdalene, rođene Mišćin. U školu poče ići u Karlovcu godine 1860, a godine 1862. ode u Zagreb, gdje je gimnaziju dovršio g. 1873. Godine 1874. upiše se kao eksterni slušatelj u šumarsko-gospodarski zavod u Križevcima, gdje je bio i predsjednikom đačkoga književnoga društva »Lug«. Godine 1874. poče u Viencu objelodanjivati August Šenoa njegove prinose, a malo kasnije poče Lopašić objelodanjivati svoje prinose i u sušačkoj Slobodi. Godine 1879. izda sa bratom Antunom Kovačićem i Nikolom Kokotovićem almanak »Hrvatska«. Godine 1881. stupi u uredništvo »Slobode« na Sušaku. Međutim izašle su ove njegove knjige: Tisuć i jedna noć (prijevod), Zimzelen (pripovijetke za našu mladež), Jaglaci (pripovijetke za hrvatsku mladež), Lipino cvijeće (pripovijetke za mladež I. i II. dio). U primorskoj tiskari izdao je Gavro Grünhut njegov prijevod Turgenevljeva »Dima«. Godine 1884. započe u Prettnerovoj tiskari izdavati tjednik »Svjetlo«, koji je iste godine 4. veljače morao obustaviti. Sada izdaje tjednik »Glasonošu«. Godine 1892. priredio je povjest društva »Zore«, što ju je tiskom izdao tiskar Hauptfeld. Lopašić je napisao i za kazalište: »Dolazak Hrvata«, »Osnutak grada Karlovca«, »Po-

kršćenje Hrvata« i u slavu Mihanovićevu »Liepa naša domovina«. Ovi su igrokazi bili i prikazivani u Karlovcu.

Lopašić se je najviše bavio novinarstvom. Njegovih prinosa književnih, kao pjesama, novela, kritika, esseya, podlistaka, političkih i gospodarstvenih članaka imade skoro po svim našim novinama, kao u Slobodi (sušačkoj), Hrvatskoj lipi, Vragoderu, Srijemskom Hrvatu, Hrvatskoj, Viencu, Hrvatskoj domovini, Svjetlu itd.

U Srijemskom Hrvatu objelodanio je i svoj roman »Dva prijatelja« i »Uspomene na Ivana Perkovca«. U Slobodi su izašla njegova »Apokrifna pisma« i »Karlovačke arabeske«. U Svjetlu su izašle njegove »Uspomene na Dra. Antu Starčevića«, »Uspomene na Frana Folnegovića« i »Oko lujzinske ceste«. U Hrvatskoj domovini izašle su njegove »Političke pjesme u prozi«. U Hrvatskoj su izašla njegova »Pisma iz pakla«.

Od novela pored onih, što su izašle u Hrvatskoj Lipi i Viencu, uspjele su mu »Braća«, (u almanaku Hrvatska), Sretna li zlata (u Svjetlu), Žudijska grofica Moroin, Zadnji Gabaji, Kapetan Žerovica itd. Osim toga izašao je i jedan svezak šaljivih pjesama pod naslovom »Koprive«.

O njegovom pjesničkom radu izrekao je svoj sud August Šenoa u Viencu 1874. i 1875., o njegovom novelističkom radu rekao je svoju Jovan Hranilović u beogradskom Kolu, a o novinaru Lopašiću bilo je dosta govora prije dvije godine. kada se je pročulo, da je umr'o.

14. Franjo Josip Cpt. Ivančić rodio se 26. travnja 1854. u Varaždinu u Hrvatskoj. Izdavao je u Karlovcu dva nabožna lista: Dušobrižnik, glasnik za katoličke propovijedi (od 1896.) i Ružičnjak (od 1896.) Osim toga napisao je molitvenik »Slava Bogu a mir ljudem«. Bio je dulje vremena franjevac u Karlovcu, a sada se nalazi u samostanu samoborskom.

15. Petar Radulović rodio se u Tomaševcu godine 1852. Gimnaziju je učio u Karlovcu i u Požunu, gdje je položio ispit zrelosti. Sveučilište polazio je u Gracu i Pragu. Na sveučilištu posvetio se proučavanju pedagoških predmeta. Godine 1875. bi imenovan profesorom na srpskoj učiteljskoj školi u Karlovcu, gdje je doskora postao i upraviteljem. Ovdje je službovao do godine 1902., koje je bio godine umirovljen.

Njegov je rad posvećen a) lijepoj knjizi. Amo idu njegovi ovi: »Lepa Jula«, koje je djelo nagradio tadanji odbor srpske ladine sa 20 dukata, i roman »Bez oca i majke« (1881.), te matski spjev »Ikonija«, koje je djelo Matica srpska prošle line štampala u svom Ljetopisu, b) nauci. Amo idu njegovi ovi: Logika za školu i samouke, naročito za učitelje (2. anje 1893), Psihologija za školu i samouke, naročito za telje (1892.), Didaktika i metodika za učitelje i učiike pripravnike kao i za sve, koji se školom bave (1891.) ska narodna osnovna škola (didaktika i metodika 1879.)

16. Stjepan Senc rodio se 28. srpnja 1855. u Vinkova u Slavoniji. Službovao je kao srednjoškolski učitelj u Vincima, Rakovcu i Zagrebu. Sada je ravnatelj doljnjogradske mnazije u Zagrebu. Napisao je u izvještaju vinkovačke gimna- dvije radnje: »Kako valja čitati na gimnaziji pjesnike?« '8. i »Osvrt na stogodišnji razvitak gimnazije vinkovačke« 0. Troškom Matice hrvatske izašao je njegov prijevod: Destenovih izabranih govora, Plutarchovih Životopisa glasovitih ca i Rimljana i Xenofontovih Izabranih spisa (ovaj posljednji evod izradio je zajedno sa Kuzmićem). Nadalje je sastavio nke: »Svjetska literatura u hrv. prijevodima rimske knjinosti« i »Svjetska literatura u hrv. prijevodima grčke književti«. Osim toga je napisao nekoliko književnih obznana i ocjena. pisao je i školsku knjigu: Latinsku vježbenicu za više razrede.

17. Josip Schneider rodio se u Zagrebu 10. ožujka 6. Službuje u Karlovcu kao pučki učitelj od godine 1875. nas je ravn. učitelj muške pučke škole u Karlovcu. Knjimo je počeo raditi već godine 1875. Napisao je ove radnje: u Škol, prijatelju: O veličini našega planetnoga sustava 1875. k, što ga dišeno 1875., Voda, što ju pijemo 1875; 2. u Hrv. telju: Kruh, što ga jedemo 1878., Kakaovac i čokolada 1879., ćani prah 1879., O vodi zdenčanici 1880., Prva ili početna nljopisna obuka u pučkim školama 1880., Gradska opetovnica ovi obrtni zakon 1885., Može li se ručna radnja uvrstiti du učevne predmete dječačke pučke škole 1885., Mobilizoi učitelj i vladina naredba 1885, Zemljovid u naših školah 6.; 3. u Kršćanskoj školi: Čega bi nam trebalo u zemljonoj obuci (1904.), Zornost u zemljopisnoj obuci (1904. 905.)

18. Rudolf Strohal rodio se u Lokvama u Hrvatskoj 5. travnja 1856. Gimnaziju je svršio s odlikom na Rijeci (1874.), a učiteljski je ispit za srednjoškolskoga učitelja položio godine 1880. Službovao je kao srednjoškolski učitelj u Osijeku, Rijeci i Rakovcu, a kao ravnatelj u Bjelovaru i Rakovcu (Karlovcu) Njegov književni rad je namijenjen: a) znanosti. Amo idu njegove radnje: 1: Kako se pravi aorist u raznim indoevropskim jezicima s osobitim obzirom na aorist slavenski poimence hrvatski (u izvještaju riječke gimnazije 1881.), 2. Osobine današnjega riječkoga narječja (u izvještaju riječke gimnazije 1883.), 3. Najstarija hrvatska goticom štampana knjiga, što no se nalazi u knjižnici franjevačkoga samostana na Trsatu kraj Rijeke (u izvještaju riječke gimnazije 1884.), 4. Osobine današnjega stativskoga narječja (i to glasovi, oblici, sintaksa i naglas, u izvještaju kr. realne gimnazije rakovačke 1887., 1888., 1889., 1890. i 1891.) 5. Osobine današnjega riječkoga narječja (Rad Jugosl. akademije knj. 124.), 6. Jezične osobine u kotaru karlovačkom (Rad Jugosl. akademije knj. 146. i 148.), 7. Osobine današnjega lokvarskoga narječja (Rad Jugosl. akademije knj. 152), 8. Osobine današnjega delničkoga narječja (Rad Jugoslav. akademije 153.), 9. Neke dialektične osobine iz trgovišta Vrbovskoga (Nastavni vjes. XI. knj.), 10. Osobine današnjega ravnogorskoga narječja (Rad Jugosl. akademije knj. 162.) i 11. Mrkopaljski dialekat (Nast. vjes. knj. XIV.) — b) školi. Amo idu njegove radnje: 1. Ocjena Divkovićeve staroslovenske gramatike (Hrv. učitelj 1884.), 2. Hrvatska slovnica (1893.) i 3. Relkovićev satir (izdanje od 1894.) — c) Hrv. folklori. Amo idu njegove radnje: 1. Hrvatskih narodnih pripovijedaka knjiga I.: Narodne pripovijetke iz sela Stativa (na Rijeci 1886.), knjiga II.: Narodne pripovijetke iz grada Karlovca, sela Lokava, Delnica i trgovišta Vrbovskoga (U Karlovcu 1901.), knjiga III.: Narodne pripovijetke iz grada Rijeke, trgovišta Mrkoplja i Ravne gore, te sela Broda na Kupi i Oštarija (u Karlovcu 1904.), 2. Narodni ženidbeni običaji u Stativama (Pobratim), 3. Preveo nekoliko narodnih litavskih pripovijedaka iz Schleicherove litavske čitanke (u Bršljanu 1876. i u Pučkim novinama 1877.), 4. Narječja u današnjoj modruško-riječkoj županiji (Nast. vjes. XIII. knj.), 5. Narod hrvatski u današnjoj modruško-riječkoj ili ogulinskoj županiji (1904.) i d) beletristici. Amo idu njegove radnje: origi-

nalne, kao: »Moj prvi majales«, »Velika špilja u Lipi«, »Grozna smrt jednoga Hrvata u Americi«, »Put jednoga hrv. seljaka u Ameriku i natrag«, »Konac djelo krasi«, »Lijepa Jele«. »Ivan Nađen«, »Dobri Ivica« itd., prevedene, kao Tisuća duša, roman u 4 knjige A. Pisemskoga (Nar. novine 1886.), Lessingove drame: Miss Sara Sampson (1893.), Misogyn ili neprijatelj žena (1895.) i Philotas (1895.); — pripovijetke: Woldemar, Stijena, Hanza Heilinga, Lijepa Boresko, Vješnica smrti, Kćerka buntov-

Sl. 72. **R. Strohal.**

nika, Nezaboravno putovanje, Potrebito i suvišno, Čavlar u Parizu, Opsjedanje grada Amazija, Prikaze na putu kroz grad, Gulliverov put u zemlju Liliputanaca, Vjerni Miro, Na bijegu (od M. Jokaja), Šala Potemkinova itd. Osim toga napisao je i uredio koledar: Karlovački šoštar za god. 1905. i 1906.

19. H i n k o pl. D a v i l a rodio se godine 1858. u Krapini. Mladost je sproveo na Skarićevu imanju u Zagorju kod kr.

kot. suca velikotaborskoga Eduarda pl. Halpera Sigetskoga, koji je bio njegov tetak i koji ga je k sebi uzeo kao svoje dijete. Ondje je svršio pučku školu i privatno nižu gimnaziju, a ispite pravio na zagrebačkoj gimnaziji. Nakon toga (1872.) posvetio se ljekarništvu. Ljekarničku je praksu svršio 1875. Godine 1880. pošao je na sveučilište u Gradac, gdje je položio sva tri stroga ispita s odlikom i polučio diplomu i čast magistra pharmacije (1882.). Već od rane mladosti rado je čitao historijske romane Augusta Šenoe, a kasnije romane Šandora Gjalskoga.

Svoj je književni rad započeo feljtonima već u Zagrebu, nu intenzivnije počeo je raditi istom u Karlovcu. Odavle je slao u »Hrvatsku« i »Hrvatsku domovinu« podliske, većinom historičke reminiscensije. Kada je godine 1899. bio ovdje pored starijega lista »Svjetla« osnovan još drugi lokalni list »Karlovački glasnik«, sudjelovao je Hinko pl. Davila mnogo kod njega, ispunjavajući njegove stupce crticama, podliscima i putopisom »Sa puta u Pariz«, koje je djelo i naposeb otisnuto. Ovdje košto i u pomenutim zagrebačkim dnevnicima pisao je pod pseudonimom H. Zagorski. U Karlovcu je zasnovao prvo svoje oveće djelo: »Zagorska ruža« (1899.), historičku pripovijest iz XV. vijeka, zatim djelo: »Teški dani« (1900) historičku pripovijest iz dobe cetinjskoga sabora. Velik dio radnje zbiva se na Dubovcu i u Ozlju. Iste je godine (1900.) izašla u Viencu njegova pripovijest »Mara Polovićeva«, u kojoj je pokazao posljedice iselivanja naroda iz karlovačkoga okoliša u Ameriku Godine 1901. javio se sa pripovijetkom »Na jezerima«, gdje se je pozabavio našim divnim plitvičkim biserom. Iste je godine izašla njegova pripovijest »Na zaselku« u Viencu. Posljednja njegova oveća radnja jest »Igračka valovlja«, pripovijest iz francuskoga doba u Hrvatskoj. Glavna radnja se opet zbiva u Karlovcu. Sada živi kao ljekarnik u Stubici dolnjoj.

20. Dr. Josip Hoholač rodio se u Križevcima 1857. Danas službuje kao kr. kotarski predstojnik u Karlovcu. Napisao je više stručnih rasprava u pravničkom časopisu »Mjesečniku«, što ga izdaje pravničko društvo u Zagrebu. Među ovima su znatnije: 1. Uređenje seljačkoga posjeda i regulacija zadružnih odnošaja u kraljevinama Hrvatskoj, Slavoniji i bivšoj Vojnoj Krajini obzirom na hrv.-ug. pravo i urb. Marija Terezijanski

(1896.), 2. Upravno sudovanje u odnošaju spram građanskom s jedne i kaznenom s druge strane, te za to sudovanje nadležne oblasti (1898.), 3. Potreba nekih reforma kod postupka upravnih oblasti (1898.), 4. Razmatranja ob ugarskom građanskom braku (1899.), 5. Pojam upravne općine, odnošaj ove spram državne vlasti, — vrsti istih, — te njihova organizacija, 6. Odgovara li današnje osposobljenje upravnih činovnika duhu vremena, ako ne, kakovo bi od njih valjalo tražiti osposobljenje (1899) 7. Office national du commerce exterieur (1900.), 8. Upliv forme države na razvoj upravnoga prava, — naposeb razvoj istoga u austro-ugarskoj monarkiji (1900.), 9. Humanistička naobrazba da li je od prijeke potrebe za pravnički stališ (1902), 10. O komasaciji zemljišta (1903.) i 11. Kulturno-socijalni zadaci naših seoskih i gradskih općina (1905.) itd.

21. Dr. Artur Gavazzi rodio se 14. listopada 1861. u Spljetu u Dalmaciji. Službovao kao srednjoškolski učitelj u Zagrebu, Gospiću i Rakovcu, a sada službuje na Sušaku. Piše rasprave geografske na hrvatskom, njemačkom i talijanskom jeziku. Jugoslavenska akademija izdala je ove njegove radnje: Vransko jezero u Dalmaciji (u Radu br. 95.), Konstante srednje dnevne temperature zraka za hrvatske postaje (Rad br. 113.), Temperatura vode u prelaznom sloju Vranskoga jezera (Rad br. 151.), Rijeke u Hrvatskoj, dio prvi: Areal poriječja. Osim toga napisao je španjolsku gramatiku i priredio za škole zemljovid sjeverne i južne Amerike.

22. Janko Leskovar rodio se u Valentinovu kraj Pregrade 12. prosinca 1861. Gimnaziju je polazio u Zagrebu i Karlovcu, a učiteljsku školu u Zagrebu. Kao pučki učitelj (od 1881.) službovao je u Valpovu, Šljivoševcima, Humu (na Sutli), Krapinskim Toplicama, Krapini i Karlovcu (od 1900.) Matica hrvatska izdala je dvije njegove knjige: Propali dvori, pripovijest (1896.) i Sjene ljubavi, pripovijest (1898.) Dionička tiskara u Zagrebu izdala je: »Katastrofu« (dvije pripovijesti pod skupnim imenom). Njegove manje pripovijesti štampane su u Viencu, Nadi, Životu, Domaćem ognjištu i Sijelu.

23. Milena Sajvert Pokupska rodila se u sv. Ivanu Zelini 1862. Godine 1880. svršila je učiteljsku školu u Zagrebu. Svoju službu započela je kao namj. učiteljica na pučkoj školi u

Hrnetiću, gdje je postala i pravom učiteljicom. Započela je književno raditi godine 1882. u Obzoru pod pseudonimom »Pokupska«. Poslije bila je suradnica nekih dalmatinskih listova, kao: »Hrvatske«, »Seljaka« i »Ekonomiste«. Pored toga pisala je u karlovačko »Svjetlo« i u zagrebačke listove »Obzor«, »Vienac« i »Prijatelj naroda«. Istodobno je pisala pripovijetke za koledare »Danicu« i »Bistrički koledar«. U Zadru je izašla njena knjiga »Sedam glavnih grijeha«, a društvo sv. Jeronima u Zagrebu izdalo je njenu pripovijetku »Okove«, u kojoj je obradila narodnu priču o okovima u crkvi sv. Margarete kraj Hrnetića. U najnovije vrijeme prihvatila je Jugoslavenska akademija za svoj zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena njenu radnju: »Hrnetić. Narodni život i običaji«.

24. Dr. David Kovačević rodio se 22. travnja 1864. u Smiljanu u Hrvatskoj. Službovao je kao srednjoškolski učitelj u Zagrebu, Zemunu i Karlovcu. Napisao je ove radnje: Rasprave »o dvanaestercu« (u Viencu), »o hrvatskoj metrici« (u Viencu), — Književna kritika u Francuza (u Viencu), — Ocjena Francuske vježbenice za srednje škole od Dr. J. Adamovića (u Nastavnom vjesniku I. knj.), — Hypolite Taine, književna studija (u Prosvjeti), — Francuske narodne priče (prijevod u Pobratimu), — Neke Coppée-ove pripovijetke (prijevod u Prosvjeti), — Poštuj učitelje (prijevod s talijanskoga u Pobratimu), — Francuski jezik (prijevod u Pobratimu), — Izvještaj o kongresu za moderne jezike na svjetskoj izložbi godine 1900. u Parizu (u izvještaju kr. realne gimnazije zemunske), — Izvadak iz govora na kongresu u memoarima kongresa. Osim toga napisao je više dopisa i omanjih člančića u raznim listovima.

25. Vjekoslav Čop rodio se u Gerovu u Hrvatskoj 1866. Svršio je učiteljsku školu u Zagrebu 1886. Službovao je kao pučki učitelj u Ozlju i Novom (vinodolskom). Ispit za više pučke škole položio je 1895. Od godine 1896. službuje na višoj djevojačkoj školi u Karlovcu. Napisao je knjige za mladež: Ruže i trnje, Priče za mladež i Plemenita osveta.

26. Dr. Ivan Scherzer rodio se u Vinkovcima u Slavoniji 23. rujna 1866. Službovao je kao srednjoškolski učitelj u Požegi i Rakovcu. Godine 1900. prijeđe u Dubrovnik, gdje i danas službuje na c. kr. nautičkoj školi. Osim nekoliko poma-

njih članaka napisao je u Nastavnom vjesniku ove radnje: »M. A. Reljkovićeva: Postanak naravne pravice«, »Bilješke o Reljkovićevu Satiru«, »Joso Krmpotić Ličanin«, »Reforma obuke u njemačkom jeziku«, »A. Kanižlića Sv. Rožalija i Kamen pravi smutnje velike«, »Luka Ilić, Oriovčanin«, »Josip, sin Jakoba od G. Čevapovića«, »P. Kanavelovića: Sveti Ivan, biskup trogirski«, »Nabožna djela I. Đorđića«, »Tumačenje Satira M. A. Reljkovića«, »Bilješke o St. Vrazu«, »I. Kavanjina, Bogatstvo i uboštvo«, »Život M. A. Reljkovića«, »Atribut u junačkim narodnim pjesmama Vukova zbornika«. Jugoslavenska akademija štampala je njegovu radnju: »O Dositeju Obradoviću« (u Radu br. 134) Osim toga je napisao nekoliko književnih obznana.

27. Dr. Aleksander Pisarević rodio se u Irigu u Slavoniji 25. kolovoza 1867. Bio je srednjoškolski učitelj u Rakovcu, Zagrebu i Sarajevu. Neko je vrijeme bio učiteljem madžarskoga jezika na sveučilištu u Zagrebu. Umr'o je u Sarajevu 1904. Preveo je Sofoklovu Elektru i Antigonu (jampskim osmercem), koji je prijevod izašao u srpskom listu »Stražilovu«. Osim toga je preveo Eshilova Prometeja u Ljetopisu Matice srpske (u stihovima). U madžarskom jeziku napisao je raspravu: »Kako je preradio Petar grof Zrinski iz madžarskoga jezika na hrvatski jezik Zrinijadu svoga brata Nikole«. Napokon je napisao više književnih obznana u Nast. vjesniku.

28. Vatroslav Canjuga rodio se 13. travnja 1868. u Koprivnici u Hrvatskoj. Službovao je kao srednjoškolski učitelj u Zagrebu, Rijeci, Bakru, Zemunu i u Karlovcu. Napisao je: 1. »Na obranu električne rasvjete« tiskano u Narodnim novinama. 2. »Električno i plinsko svjetlo« tiskano u Vijestima inžinira i arhitekta u Zagrebu. 3. Micrococus phosphoreus (Nar. novine.) 4. Električne struje u čovječjem tijelu. (Nar. nov.) 5. Napredak u Röntgenovoj tehnici (Nar. nov.) i 6. Nešto o selenu i upliv njegov na razvoj znanosti. (Nar. nov.)

29. Stjepan Lukić rodio se u Brodu na Savi 20. siječnja 1868. Gimnaziju je svršio u Osijeku, a sveučilište (pravo) u Zagrebu. Službovao je kao kr. sudb. pristav u Brodu, Jaski, Novoj gradiški, Mitrovici, Osijeku, Kostajnici i Karlovcu, a sada u Vinkovcima. Kao sveučilišni đak naučio je ruski te prevodio djela znamenitih ruskih književnika. Preveo je od F. M. Dosto-

jevskoga »Zapiske iz mrtvoga doma«, izašlo najprije u Obzoru, a kasnije posebice preštampano. Nadalje preveo roman Šćedrina Saltykova »Gospoda Golovljevi« (izašlo u Viencu), pa roman Mihajlova (Šellera) »Stara gnijezda« (izašlo u Nar. novinama). Nadalje preveo zajedno sa I. Gojtanom »Pučke pripovijesti« od grofa Lava Tolstoja (izdalo sv. Jeronimsko društvo), nadalje je preveo od istoga pisca »Moć tmine« (u Obzoru). Od Vsevoloda Garšina preveo je »crtice«, o kojih je crtica »Zapisci vojnika Ivanova« preštampana iz Vienca u posebnu knjigu. Od kneza Golicyna preveo »Ne ubij« (odgovor na Kreutzerovu sonatu, — izašlo u Viencu, a kasnije preštampano u posebnu knjigu). Osim toga preveo je nekoliko crtica od Turgenjeva, Gogolja i Čehova.

Originalno napisao je nekoliko crtica, kao »Manuscripta« (u Viencu), »Svršetak«, »Žemička«, »Mušica«, »U spise«, »Kakavica« (u Nar. novinama).

30. Dr. David Bogdanović rodio se 14. svibnja 1869. u Brodu na Savi u Slavoniji. Služio je kao srednjoškolski učitelj u Zagrebu, Bjelovaru, Zemunu, Petrinji, Požegi, Osijeku i Karlovcu. Napisao je ove radnje: Poraba vremena za prošlost u istoričnim radnjama Vuka Stef. Karadžića (Nast. vjesnik knj. VII.), Poraba participa i glagolskih adveraba za prošlost u istoričnim radnjama V. St. Karadžića (Nast. vjesnik knj. VIII.), Vrijednost naše narodne poezije za obuku u jeziku materinjem (Hrv. učitelj 1894.), Pisma M. A. Relkovića (Vienac 1896.), Nešto o paklu u hrv. književnosti (Vienac 1900.). Osim toga napisao više književnih obznana u Školskom vjesniku, što izlazi u Sarajevu, i pomanje bilješke u Listku Vienčevu. Preveo je iz talijanskoga od de Amicisa »Prijatelji iz vojničke škole« (Nar. novine 1902.) i za Pobratim članke »Svetovit« (1895.). »Perun« (1895.) i »Torquato Tasso« (1896.). Godine 1903. putovao je Slavonijom, da prouči tamošnja narječja. Posljednja mu je radnja »Crtice iz slavenske mitologije« (u Pobratimu).

31. Stjepan Širola bio je nekoliko godina pučkim učiteljem u Karlovcu. Uređivao je u Karlovcu pedagoški časopis Školu od 1896.—1902., t. j. dok nije iz Karlovca bio premješten u Zagreb. Osim toga izdao je nakladom knjižare Ivana Sagana u Karlovcu više što originalnih što prevedenih knjiga, kao: U domaćem svijetu, slike i pjesmice, — Gusarski dvor, — Otkri-

veno blago, — Novi šaljivdžija, — Novi Robinzon, — Plemenita osveta, — Na bijegu, — Pomorska bitka, — Niama, — Bjegunac, — Novi ljubavni listar, — Čestitar itd. Osim toga uredio je »Karlovački ilustrovani koledar Nadu za godinu 1898.« i napisao »U dokolici« i »Miraz«. U Zagrebu je priredio za pučke škole geografijski atlas.

32. Martin Kuzmić rodio se 1. listopada 1868. u Hrvatskom selu u Hrvatskoj. Službovao je kao srednjoškolski učitelj u Karlovcu i Zagrebu. U Nast. vjesniku je napisao više radnja. kao: Protagora prethodnik Kanta (VIII. knj.), Bilješke o nekim mjestima Ciceronova Lelija (VIII. knj), Platonovi sofizmi u prvoj knjizi Države (VIII. knj.), Sitni sintaktični prilozi (IX. knj.), Horat. Carm I. 1. (IX. knj.), Komentar Aristotelovoj poetici (knj. XI., XII. i XIII.) i više književnih obznana.

33. Ratković Petar rodio se 19. ožujka 1870. u Mašiću u Slavoniji. Bio je gimn. učitelj od 1896.—1904. u Karlovcu (Rakovcu), te je ovdje napisao za Nast. vjesnik književnu obznanu: »Dr. T. Maretić, Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika Zagreb 1899.« (u VIII. knj.).

34. Josip Absac rodio se u Karlovcu 25. ožujka 1867. Pučku je školu učio u Rakovcu, a šest gimn. razreda u Karlovcu. Nakon toga pošao je u bečku višu veterinarsku školu, gdje je svršio prvi tečaj, ali morao je nauke prekinuti radi bolesti.

Godine 1888. stupio je u vojničku službu kod 13. topničke pukovnije u Zagrebu, gdje je postao računarskim podčasnikom I. razreda Poslije svršene vojničke službe postao je vježbenikom kod gradskoga poglavarstva karlovačkoga. Godine 1894. izabran bi na prijedlog tadanjega vladina povjerenika Milousta Smodića po gradskom zastupstvu gradskim oficijalom. Nakon spojenja gradske karlovačke općine sa susjednim općinama švaračkom i banijanskom (1903.) izabran bi Josip Absac ravnateljem gradske pisarne. Kao književnik istaknuo se je Absac knjigom: »Spomenica na dvadeset i pet godišnji obstanak dobrovoljnoga vatrogasnoga društva karlovačkoga«. O njegovim zaslugama za vatrogasno društvo bit će kasnije govora kod ovoga društva.

35. Dr. Vizner Branimir rodio se 30. rujna 1871. u Samoboru u Hrvatskoj. Bio je ovdje nekoliko godina gimn.

učitelj (od 1900.—1904.) Napisao je više pripovijedaka i novela u raznim časopisima. Osim toga napisao je epsku pjesmu »Jeremija« i nekoliko pjesama. Prevodi također iz stranih literatura.

36. Dr. Franjo Zagoda rodio se 23. listopada 1871. u Samoboru u Hrvatskoj. Službovao je kao srednjoškolski vjeroučitelj u Bjelovaru i Karlovcu. Napisao je pored pomanjih članaka u Katoličkom listu rasprave: »Tolstojeva ispovijed« 1902. i »Kršćanska društvena i gospodarska nauka« 1903., a na latinskom jeziku: »De schismate Photiano« (1900.)

37. Dr. Gavro Schwarz rodio se u Nadudvaru u Ugarskoj 13. prosinca 1872. Bio je rabin u Karlovcu, sada je mojsijevački vjeroučitelj za srednje škole u Zagrebu. Napisao je »Povjest Židova« u dvije knjige. Književno radi i na madžarskom i njemačkom jeziku.

38. Zvonimir Turk rodio se 16. prosinca 1875. u Gerovu u Hrvatskoj. Bio je izvrstan učenik kr. realne gimnazije u Rakovcu (Karlovcu). Kao gimnazijalac pisao je pjesme i dobre članke u Pobratim, Svjetlo i druge hrv. listove. Umr'o je kao osmogimnazijalac 29. travnja 1894. I njegova sestra Milica Turk pjevala je pjesme i slala ih u Pobratim i druge hrv. listove. I ona je međutim umrla.

39. Dr. Dragutin Šašel rodio se 31. siječnja 1876. na Baniji kraj Karlovca. Gimnazijske je nauke svršio u Karlovcu, a sveučilište (pravo) u Zagrebu. Napisao je knjižicu: I. Tews »Pučka naobrazba i gospodarski razvoj naroda. Dozvolom pisca preveo Dr. Dragan Šašel«.

40. Josip Ivakić rodio se 18. ožujka 1879. u Vinkovcima u Slavoniji. Sada službuje kao gimn. učitelj u Karlovcu. Napisao je: »Nauk o zavisno složenoj rečenici« (u Nast. vjesniku knj. XIII.) i »Iz našeg sokaka« (novele, pripovijetke i akvareli) 1905.

41. Đuro Kopač rodio se u Zagrebu 19. travnja 1879., sada je tržni nadzornik u Karlovcu. Književno radi, pišući gospodarske članke u Gospodarski list, Obzor i Agramer Tagblatt.

Bilješka: Ne spominju se književnici, koji su u Karlovcu neko vrijeme živjeli, ali nijesu ovdje književno radili.

2. UMJETNOSTI.

a) SLIKARSTVO u KARLOVCU.

Uz glazbu i pjesmu njegovalo se u Karlovcu i slikarstvo. Glavni predstavnik ove umjetnosti bio je Vjekoslav Karas, koji se je rodio u Karlovcu 19. svibnja 1821. od siromašnih roditelja. Otac mu je bio krojač, a imao je osim našega

Sl. 73. **Vjekoslav Karas.**

umjetnika još šestero djece. Škole je učio u Karlovcu do šesnaeste godine. Doskora pokaza osobitu volju za slikarstvo, pomažući slikarima i bojadisarima soba.

Godine 1837. svratio je pozornost općinstva na se, kada je kao samouk izradio uljenim bojama sliku »Cežarova lješina

na lomači« po nekom starom bakrorezu, pa ju je javno na lutriji izigrao. Za njega se stade osobito zanimati umirovljeni pukovnik Franjo Kos od Kosena, rođeni Čeh, i stade razmišljati, kako da ga dadе izobraziti za slikara. Kos upozori hrvatske rodoljube godine 1838. u Danici ilirskoj na Karasov slikarski talenat i umoli biskupa Haulika košto i druge odličnike, da pomognu Karasu.

U povodu toga ustroji se u Karlovcu posebni odbor, u kom su bili Dragutin Klobučarić, Nikola Vranyczany, Antun Čop i Antun Pfeiffinger, pa je taj odbor osigurao Karasu potporu na tri godine, da može učiti slikarstvo u Italiji.

Još prije no je Karas pošao u Italiju, izradio je (1838.) dvije slike, jednu bogorodicu sa spavajućim Isusom, a drugu sa probuđenim.

Godine 1839. otišao je Karas u Italiju, i to najprije u Mljetke a kasnije u Fiorencu. Ovdje su mu bili učitelji glasoviti Dalmatinac Franjo Salghetti-Drioli i Sicilijanac Meli. U Fiorenci bio mu je zagovornikom austrijski poslanik grof Revicki, komu je prerisao Madonu od Lorenza di Credia.

Godine 1841. ostavi Karas Fiorencu, te pođe najprije u Perugiju, zatim u Asissi, Orvietto i najposlije u Rim, da ondje nastavi svoje nauke. Tuj htjede učiti kod slavnoga Overbecka slikarstvo, ali ga ovaj ne uzmognu primiti, pa stoga je polazio ondje školu nekoga holandeškoga slikara, od koga poprimi mrki i tamni način slikanja.

U Rimu ostade do godine 1848. Ondje je izradio više slika, među ostalima i sliku Rimljanke s gitarom, koja se sada nalazi u zagrebačkom muzeju. Ovdje se je mnogo bavio i glazbom, osobito je volio flautu. U Rimu je Karas mnogo stradao.

Godine 1848. povratio se je Karas u Hrvatsku, gdje postade učiteljem risanja u početnim školama u Zagrebu. Ovu je službu napustio godine 1852., te otišao po naputku nekih rodoljuba u Bosnu, da ondje snima okolice, stare spomenike i ikone. U Sarajevu se namjeri na bosanskoga valiju mušira Omer pašu (poturčenoga Hrvata iz Ogulina Mihajla Latasa), koji je kod njega naručio svoju sliku. Ondje je izradio po staroj slici sliku bosanskoga kralja Tomaša, zatim više slika raznih paša i nacrtao je više okoliša.

Nakon svoga povratka u Zagreb izradio je vrlo lijepo sliku Omerpaše, koja je po svoj prilici njegovo najbolje umjetničko djelo i koju mu je poslao u Carigrad.

Što u Zagrebu što u Karlovcu izradio je više slika, od kojih su najpoznatije »Vila oduševljava mladoga Gundulića na pjevanje«, »Oproštaj serežana od porodice«, »Djevojka iz Ogulina«, »Izloženje Mojsijevo na Nilu« (jednom svojina karlovačke čitaonice), »Bogorodica s Isusom« (u karlovačkom magistratu), »Djed i unuk« (po Preradoviću) itd. U svem je ostavio do 40 slika i nacrta.

Pored slikarstva bavio se Karas mnogo i glazbom. On je uglazbio vrlo mnogo pjesama, kao Topalovićevu »Ah slučaju gvozdeni«, Preradovićevu »Laku noć«, Kukuljevićevu »Pred Grobnikom starim« itd.

U Zagrebu i Karlovcu živio je vrlo teško, stoga ga je biskup Strossmayer pozvao, da izradi slike biskupa đakovačkih. Nu toga posla nije dovršio, jer je obolio. Bolest ga prisili, da se je povratio u Karlovac, gdje se je utopio u Korani 5. srpnja 1858.

Pored Vjekoslava Karasa bavili su se slikarstvom u Karlovcu još neki muževi, kao:

Matija Schieder rodio se je 5. veljače 1807. u Kastelruthu u Tirolskoj. Došao je oko 1850. u Hrvatsku, te je naslikao mnogo slika u raznim crkvama u Hrvatskoj, osobito u gorskom kotaru. Godine 1852. nastanio se je trajno u Karlovcu, te je udao jednu od svojih kćerka za karlovačkoga krznara Seljana, a drugu za c. kr. kapetana Vrbanića u Zagrebu. Bavio se osobito historičkim slikama. U Karlovcu se nalaze od njega u crkvi sv. Trojice dvije velike slike, i to: »Marijino uzašašće«, koju je učinio godine 1864. i »Raspeti Isukrst«. U crkvi u Vukmaniću nalazi se njegova slika »sv. Antun,« u crkvi u Velemeriću njegova slika »sv. Rok«, u crkvi na Trsatu njegova slika »40 mučenika«, u crkvi u Krašiću njegove slike »Križni put«, u crkvi u Rečici njegove slike »Križni put«. Umr'o je 20. svibnja 1891. u Karlovcu.

Nu njegova umjetnost ne sastoji samo u ovim slikama, nego imade od njega još nebrojeno malenih kopija, portreta i t. d.

Fridrich Hamerlić živio je mnogo godina u Karlovcu. Poznat je bio radi svojih slika po raznim crkvama u okolišu karlovačkom. Među ostalim slikao je slike po zidovima u crkvi u Kamenskom. Umr'o je u Karlovcu oko god. 1860.

Vatroslav Zupančić rodio se 24. svibnja 1816. u Karlovcu. Pučku je školu polazio samo deset mjeseci, i to u samostanu kod otaca Franjevaca. Razlog, što je tako kratko vrijeme pučku školu polazio, navodio je često puta sam, naime što da ga je u desetom mjesecu njegova polaska škole njegov učitelj otac Nikola odsudio na kazan, da mora u košari punoj kopriva cijeli po dana golonog sjedjeti. Ova mu se kazan tako zamjeri, da ne htjede više škole polaziti. Kasnije je stupio u brijački posao, te je neko vrijeme kao šegrt polazio nedjeljom opetovnicu (šegrtsku školu). Već kao šegrt pokazivao je veliku volju za risanje i slikarstvo, te se je tečajem vremena sve sam u slikarstvu na toliko uvježbao, da je slikao slike svetaca za razne crkve, kao sliku za žrtvenik crkve sv. Margarete (filijalne crkve župe hrnetićke), za crkvu sv. Franje Xaverskoga u gornjoj Švarči, za crkvu sv. Barbare u Karlovcu, za crkvu u Lukovdolu kraj Severina itd. Osim toga imade od njega mnogo svetačkih slika po privatnim kućama u Karlovcu i izvan Karlovca, kao slike Isukrst sa križem, Blažena djevica Marija sa Isukrstom u naručaju, sv. Nikola, sv. Sava itd. Osim toga slikao je rado i stare zgrade i gradine. Jedna od takovih slika je slika 7. u ovoj knjizi. Nadalje rado je razne rezbarije upravo vještački izveo, kao jednu krletku sa starim gradom Dubovcem. Izradio je osim toga lijepe naslove nad dućanima i na grobovima. Od kamena je izradio kip Nikole Zrinskoga, sigetskoga junaka. Napokon bio je vrlo dobar praktični zubar i revan gojitelj raznovrsnih ptica (osobito pjevica). Umr'o je u gradskoj bolnici 1. travnja 1898.

Držim, da je u toga čovjeka bilo mnogo sposobnosti, ali nijesu bile ove sposobnosti odgojivane i njegovane, kako bi valjalo.

Jakov Šašel rodio se 25. srpnja 1832. u župi Kapeli u Koruškoj, gdje mu je otac bio puškarski meštar. Kasnije mu se otac preseli u Ljubljanu. Pučku je školu svršio u Ljubljani, pa je nakon dovršene pučke škole stupio u nauk k ocu. Postavši puškarski kalfa, proputovao je gornju i doljnju Austriju, Ko-

rušku i Tirol i radio je kod najznamenitijih u ono vrijeme puškarskih meštra. Već se je onda bavio mnogo rezbarijom (graveur). Vrativši se kući godine 1852. u Ljubljanu, priključi se misiji pokojnoga o. Knoblochera, pa otiđe s njim u Afriku, gdje je ostao 2 godine. Svoje je doživljaje opisao u knjizi: »Bilder aus dem Oriente, während der Reise in Egypten, Nubien und Sudan in den Jahren 1853. i 1854.« Ova knjiga imade i ilustracije, koje je on sam izradio. Za ovaj svoj putopis bio je odlikovan na izložbi u Zagrebu 1864. i na izložbi u Budimpešti 1896. Budući da se je misija Knoblocherova izjalovila, jer je većina pratilaca oboljela i umrla od žute groznice, vratio se Šašel u domovinu i nastanio se u Novom mjestu kao samostalan meštar. Ovdje je bio neko vrijeme na gimnaziji učitelj risanja.

Iz Novoga se mjesta preseli godine 1857. u Karlovac. Ovdje se upozna sa fra Prokopom, koji se je bavio slikarstvom, te se uza nj usavršivao u ovoj umjetnosti. Pored slikarstva bavio se i svojim zanatom. Jednu krasnu pušku, što ju je u ono vrijeme izradio, poslao je Njegovu Veličanstvu, koje mu je izrazilo svoje priznanje i dalo 500 for. na dar. Za zagrebačku izložbu (1864.) izradio je dvije lijepe puške, za koje je bio odlikovan srebrnom medaljom. Isto tako je bio odlikovan za svoje puške na izložbama u Beču (1873.) i u Budimpešti (1895.) Izumio je također strašilo za tate (Diebsalarm). Slikao je najviše za crkve i rimo-katoličke i pravoslavne, zatim portrete za privatnike. Od većih slika spomena je vrijedna »Grad Karlovac«, »Djed i unuk«, »Dolazak Hrvata« itd. Posljednji portret, što ga je izradio, bio je portret oca gvardijana Aurelija Knafelja. Umr'o je 28. ožujka 1902., ostavivši iza sebe dva sina, Jakova (župnika u Mahičnom) i Janka (župnika u Maruševcu).

H u g o L u k š i ć rodio se u Karlovcu 1864. Slikarstvo je učio u Monakovu od godine 1884.—1887. Danas se bavi samo za zabavu slikarstvom, naročito portretima.

L j u d e v i t R e i c h e r z e r rodio se 16. prosinca 1879. u Varaždinu. Nakon dovršenoga šestoga gimnazijskoga razreda posvetio se je ljekarništvu. Bavio se je mnogo slikarstvom. Od njegovih slika poznate su: »Sajam na Jelačićevu trgu« i »Sajam na marvinskom trgu«. Godine 1903. otputovao je u Ameriku.

---

b) KAZALIŠTE u KARLOVCU,

Prve vijesti o kazalištu u gradu Karlovcu stižu nam iz konca 18. vijeka. Godine 1798. složilo se je prvo društvo diletanta u Karlovcu, te je predstavljalo osobito Kotzebueove drame na njemačkom jeziku u topničkom depozitoriju na šancu. Da li se je štogod i na hrvatskom jeziku predstavljalo, nije nigdje zabilježeno, ali po svoj prilici da nije, jer je bilo jedno kazalište pod okriljem vojnih oblasti, a drugo jer je bilo stanje hrvatske knjige onda vrlo nepovoljno. Ovo je društvo diletanta predstavljalo do godine 1801. Ove se je godine razišlo, jer su se članovi ove kazališne družine povadili među sobom.

Za francuske se vlade u Karlovcu porodi iznova želja u Karlovčanima za kazalištem. U to se je vrijeme ponudio riječki veletržac i karlovački građanin Ljudevit Adamić, koji je poklonio gradu Rijeci staru kazališnu zgradu 17. srpnja 1810., te mu Riječani iz zahvalnosti prozvaše jedan trg i jedan nasip u more njegovim imenom »piazza Adamich« i »molo Adamich«, da će sagraditi o svom trošku u Karlovcu kazališnu zgradu i u njoj veliku gostionu. Karlovčani prihvatiše njegovu ponudu sa velikim veseljem. Adamić htjede sagraditi kazalište na ostancima crkve sv. Josipa na Josipovu trgu (sada Strossmayerovu trgu), te je tražio za gradnju kazališta jošte prostor od 24 hvata širine i 10 hvati duljine prema glavnoj straži (t. j. danas prema bašći c. kr. kadetske škole). Podjedno je Adamić tražio koncesiju na trideset godina pod uvjetom, da bude dozvoljeno u kazališnim prostorijama davati i plesove.

Gradnja je kazališta zapela najprvo o mjesto, gdje se imade kazalište graditi. Magistrat je karlovački mislio, da bi valjalo kazalište graditi na zemljištu trgovca Seidla naprotiv gradske vijećnice (na današnjem posjedu Ravnikarovu), drugi su opet mislili, da bi valjalo kazalište graditi kraj kuće tadanjega posjednika Demetra Musulina (sada Pureblove velike kavane) na promenadi, jer da se ne smije dirati u svetinje crkve sv. Josipa. Budući da su uza sve to zagovarali gradnju kazališta na Josipovu trgu i intendant Vienney i general Delzons, odredi maršal Marmont 9. rujna 1810., da se gradi kazalište karlovačko na Josipovu trgu i da imade pomenuti Adamić kazalište dovršiti u roku od dvije godine i javnosti predati.

Dok su se Karlovčani prepirali o mjesto, gdje će graditi kazalište, počeo je Adamić graditi na Sušaku veliku trokatnu kuću naprotiv mosta preko Rječine ispod trsatskoga brijega. U gradnju ove kuće (koja još danas na Sušaku postoji) uložio je Adamić silne novce, jer je morao mnogo trsatskoga brijega iskrčiti i odvesti u more. Gradnja ove kuće na Sušaku, pa što su trgnule novčane prilike Adamićeve u nazadak, razlogom bi, da nije u opće do gradnje kazališta ni došlo.

Poslije Adamića nije se javio više nitko, da bi o svom trošku gradio kazalište u Karlovcu. Ma da i nijesu imali Karlovčani kazališta, ipak su bili uvijek veliki prijatelji kazališta. Kazališna društva njemačka i talijanska često puta su gostovala u Karlovcu, te ovdje sve do godine 1840. kazališne predstave priređivala.

Kada nijesu mogli Karlovčani osnovati u Karlovcu narodnoga hrvatskoga kazališta, potaknuše baš oni prvi misao, da se takovo osnuje u Zagrebu. U karlovačkoj čitaonici predložio je 1. studenoga 1839. prvi Antun Vakanović, da se kupi Stankovićeva kuća na Markovu trgu u Zagrebu za kazališnu zgradu, i to na 600 akcija po 50 forinti. Karlovčani se sami zadovoljiše, da su počimali osnivati diletantske družine, koje su priređivale predstave najprije u prostorijama karlovačke čitaonice, a kasnije u prostorijama »Zorin doma«.

Od godine 1848. pominju se ovakove diletantske družine. Od godine 1848.—1853. spominju se ovi diletanti: Dadić Nikola, Dr. Dražić Miroslav, Japić Nikola, Ivančević Milan (za djetinje uloge), Dr. Ivančević Nikola (obično šaptalac), Janković Matija, Klešić Abel (za komične uloge), Krčelić Josip, Kunić Jovan, Lopašić Stjepko Ljuboje, Lukšić Josip, Pale Žiga, Šepović Pajo, Šopp Hinko, Traven Nikola, Dr. Vranyczany Josip i gospođe, dotično gospođice: Moritz Mirka, dvije Spleitove, dvije Šoppove, Kravaršćan i Milatović. Kazališne su se cedulje štampale u tiskari Prettnerovoj, a raznosio ih je Tone Bedić.

Od godine 1858.—1862. pripravljali su kazališne predstave ovi diletanti: Asanger Edo Zvonimir (bio je neko vrijeme vojnik u Italiji i u Pragu), Bošković Svetozar, Dr. Dražić Miroslav, Gervais Đuro, Heinrich Albert, Hudela Janko, Dr. Ivančević Nikola, Janković Matija (šaptalac), Katkić Ninko, Klarić Đuro,

Krkljuš Ferdo, Kunić Jovan, Lukšić Abel, Mikić Mijo, Modrušan Janko, Pale Mirko, Petrović Ivo i gospode, dotično gospodice: Moritz Mirka, Vencina Ivana, udata Kunić, pl. Prešern Adela, Ribarić Minka, udata Miličević, Tischauer Vjekoslava, Gast, udata Vukić i Car.

Od godine 1866.—1880. priredivali su kazališne predstave diletanti: Asanger Edo Zvonimir, Bošković Svetozar, Dr. Dražić Miroslav, Fröhlich Josip, Fröhlich Mavro, Frančišković Gustav, Hudela Janko, Janeković Josip, Kappner Kamilo, Kappner Vilim, Keršić Mijo (84. godišnji starac), Klarić Đuro, Korais Dragutin, Kovačić Ivan, Kunić Stevan, Lukšić Blaž ml., Lukšić Melhior, Medur Aleksander, Modrušan Janko, Orešković Alfred, Pabst, Pale Mirko, Pintarić Janko, Ritonia Slavoljub, Roksandić Lavoslav, Saić, Sljepčević Dušan, Stefanović Tomo, Trstenjak Davorin, Todorović Vaso, Wagner Dragutin, Wolf Dragutin i gospode, dotično gospodice: Dražić Julija, Lopašić gđa, Lopašić Danica, udata Polić, Leopoldina Hengl, udata Modrušan, Sofija Beidinger, udata Ritonia i Bošković Sidonija, udata Prpić (kasnije udova pukovnika).

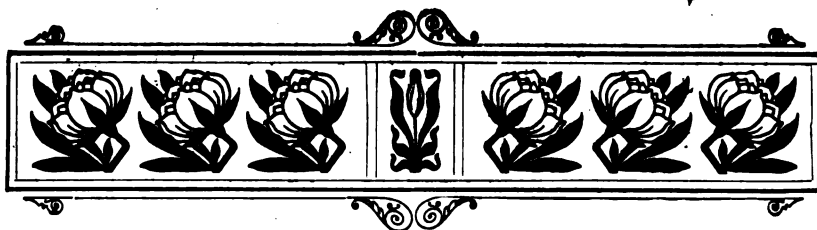
Od godine 1880.—1890. priredivali su kazališne predstave ovi diletanti: Bach Đuro, Benić Josip, Baldi-Moses Kohn, Blagaić Kamilo, Bubaš Đuro, Buneta Dragutin, Hermann Dragutin, Horvat Fr., Mažuranić Srećko, Mencin Josip, Purebl Josip ml., Prašnicki Aleksander, Ribić Josip, Šilovinac V., Šrepel Eugen, Turković Petar, Türk Aurel, Žugčić Janko i gospodice: Kranjčić, Bermann, Skavić, Lopašić, Tuškan Jelka, Leustek, Mihičić, Gaćeša, Horvat P., Orešković A., Radovanić, pl. Vistarini Kamila, Štancer Anka, Jelenc Marija, Čanić J., Žugčić, Domiček Jelka, Sabljak, Bach, Boben, Čilić, Ivančević-Brava.

Od godine 1890.—1900. priredivali su ovi diletanti predstave: Baidinger Ljudevit, Badalić Svetozar (pučki učitelj), Cvetko Franjo, Fischer Dragutin, Fischer Josip, Frankl Pavao (gimn. učitelj), Fürst Dragutin, Haffner Aleksander, Hauptfeld Dragutin, Hermann Filip, Hoffmann Kamilo, Inhof Bartol (gimn. učitelj), Jakolić Mijo, Jugović Stevan, Jünker Bertold, Kaufmann Slavoljub, Korais Nikola, Leibler L., Lukšić Aladar, Lukšić Ljubo, Maraković Milan, Medur Aleksander, Merk Đuro, Miler Ivan, Minichreiter Artur, Netter pl. Ognjan, Poš Slavoljub, Pustak Franjo, Polanzer Eduard, Polanzer Vojko, Schroif Ferdo, Štefa-

nović Miljenko, Šavorn, Šimecki Slavoljub, Širola Stjepan i gospođice: Tomičić-Pinter, Lukšić Dragica, Bajerle Anka, Polanzer Milka, Polanzer Sida, Blauchorn Ženika, Benković Matilda, Kentner Gizela, Jenewein Vjekoslava, Lanović Irma, Gerstman Hermina, Sačer Danica, Vrbanić Ivana, Tončić Marija, Šašel Polonija, Brezarić Anka, Domiček Jelka, Domiček Marija, Losert Marija, Šomek Vjekoslava, Šomek Marija, Jugović Anka, Neumann Hermina i Hrska Marija.

Pored toga dolazile su u Karlovac razne kazališne družine, kao: Ćirićeva, Lazićeva, Protićeva, Femenova, Stojkovićeva, Iličićeva itd, košto i pojedini članovi narodnoga zemaljskoga kazališta u Zagrebu, te ovdje dulje ili kraće vremena priređivale kazališne predstave.

XV. Društva u Karlovcu.

1. KARLOVAČKO »ILIRSKO ČITANJA DRUŠTVO« ili NARODNA ČITAONICA.

Dne 1. ožujka 1838. razaslali su proglas na karlovačko građanstvo Dragutin Klobučarić, Antun Vakanović, Ambroz Vranyczany, Nikola Vranyczany, Mavro Klobučarić, Aleksander Musulin i Antun Accurti, kojim pozivlju sve prijatelje knjige, znanosti i umjetnosti, neka se prikupe u ovo novo društvo.

Obavješćuju o tom svojem naumu i mecenu ilirske knjige grofa Janka Draškovića, koji im na njihovo pismo vlastoručno odgovara i upućuje, da najave svoju nakanu gradskomu magistratu, da izbjegnu kojekakvim neprilikama.

Članarina bila je na godinu 6 forinti i 4 forinta upisnine.

Prvi ravnatelji karlovačke čitaonice bili su: Dragutin Klobučarić, Antun Vakanović i Ambroz Vranyczany, kojima su bili pridodani savjetnici: Nikola Vranyczany, Mavro Klobučarić, Aleksander Musulin i Antun Accurti.

Prvu sjednicu držalo je ovo društvo 12. travnja 1838., u kojoj je bio izabran prvim ravnateljem Dragutin Klobučarić, blagajnikom Nikola Vranyczany, a bilježnikom Ljudevit Mačečević.

Dne 21. lipnja 1838. potvrdio je karlovački magistrat
'o društvo. Ravnatelji čitaonice karlovačke bili su od njena
očetka (1838.) pa do njena raspusta (1897.) historijskim redom

74. Potpis kralja Franje Josipa I. prigodom posjeta narodne čitaonice 1869.

i: Dragutin Klobučarić (od 1838.—1842.), Antun Vakanović
342·), Mirko Lentulaj (predsjednik društva od 1843.—1845.),
ıkso Piškorac (od 1845.—1849.), Blaž Friderik Švagel (pred-

sjednik društva od 1847.—1850.)*), Franjo Šmit (od 1849.—1850.), Nikola Vranyczany (od 1851.—1856.), Janko Gvozdanović (od 1856.—1857.), Aleksander Musulin (od 1857.—1860.), Ivan Vončina (od 1860.—1861.), Antun Živojnović (1861.), Janko Gvozdanović (od 1861.—1862.), Mijo Boben (od 1862.—1864.), Vjenceslav Turković (od 1864.—1865.), Dr. Nikola Ivančević (od 1865.—1866.), Dr. Josip pl. Vranyczany i Dr. Miroslav Dražić (1866.), Antun Živojnović (od 1867.—1868.), Dr. Miroslav Dražić (od 1868.—1871.), Dr. Ivan Šimunić (od 1871.—1872.), Milan barun Vranyczany (od 1872.—1873.), Dr. Nikola Ivančević (od 1873.—1874.), Franjo pl. Türk ml. (od 1874.—1876.), Gustav Findeis (od 1876.—1878.), Josip Purebl, Janko Štancer, Dr. Ivan Banjavčić, Ljudevit Eisenhuth i Nikola Strmac (do 1897.).

Radi velikih zasluga za karlovačku čitaonicu bude Mirko Lentulaj, koji je bio predsjednik čitaonice od 1842.—1845., imenovan pokroviteljem čitaonice.

Godine 1846. spojila se je Narodna čitaonica sa tako zvanom »Karlovačkom dvoranom« (kazinom). Rad toga promjenila su se pravila, koja je odobrilo Njegovo Veličanstvo i putem intimata kr. ugarskoga namjesništva poslalo karlovačkomu magistratu, pred kojim su ova pravila pročitana u sjednici od 11. kolovoza 1846. i pod brojem 1822. ubilježena.

Osobiti zaštitnici Narodne karlovačke čitaonice bili su grof Janko Drašković, podžupan Josip Bunjevac, predsjednik mjenbenoga suda Mirko Lentulaj i Nikola Vranyczany. Grof Janko Drašković dolazio je glavom u skupštine ove čitaonice, ter je mnogo doprinesao i svojim savjetom i svojim ugledom, da se je čitaonica u kratko vrijeme lijepo razvila i opći ugled stekla. U karlovačkoj čitaonici bio je učinjen prvi poticaj za osnutak narodnoga ilirskoga kazališta u Zagrebu, kada je Antun Vakanović predložio 1. studenoga 1839., da se kupi u Zagrebu na Markovu trgu Stankovićeva kuća za kazalište na 600 akcija po 50 forinti. Kada se je radilo o ovom kupu u gradskoj vijećnici zagrebačkoj 27. ožujka 1841., došlo je onamo do trideset Karlovčana, među ovima izaslanici Čitaonice Ambroz Vranyczany i Antun Vakanović.

*) Iznimno zvali se predsjednici, uz koje bio i ravnatelj.

Dne 20. kolovoza 1848. oko 11 sati prije podne posjetio karlovačku Narodnu čitaonicu ban Josip Jelačić. On se je sao vlastoručno u knjigu spomenicu i postao članom Čitaoe. Članovi Čitaonice primiše ga velikim oduševljenjem i poniše mu srebrni pokal. Kad ga htjedoše imenovati počasnim ıjim članom, odgovorio im je, da on želi biti članom, koji ća, a ne počasnim članom.

Sl. 75. **Zgrada „Grad Zagreb".**

Godine 1863. poslala je Čitaonica posebno odaslanstvo u ınicu, da pozdravi biskupa Strossmayera, koji se je ondje azio.

Prigodom svoga boravka godine 1869. u Karlovcu posjeje Njegovo cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo car ralj Franjo Josip I. i Narodnu čitaonicu, gdje je bio dapače

i doručak. Tom je zgodom upisalo Njegovo Veličanstvo vlastoručno u knjigu spomenicu na jednom posebno u tu svrhu kaligrafski urešenom arku svoje ime, a čitaonica je sve moguće učinila, samo da svoga premilostivoga vladara što sajnije i dostojnije podvori.

Čitaonica je karlovačka bila preko pedeset godina središte društvenoga života u Karlovcu, priređujući glazbeno-deklamatorne zabave i plesove. Ona je podavala svojim članovima i obilnu duševnu hranu, držeći raznovrsne političke dnevnike i osnovavši lijepu knjižnicu. Ona je bila napokon i najjači budić svih patriotičnih misli i pobuda.

Tečajem se je vremena ipak preživjela. Razgranjeni kavanarski život, pa razna druga društva u Karlovcu, koja su priređivala zabave i plesove, zadali su ovoj staroj Čitaonici smrtni udarac. Broj članova postajao je svakim danom manji, dok se nije koncem godine 1897. ovo društvo sasma razišlo.

Svoj je lokal imala Čitaonica isprva u kući danas baštinika Bunate na uglu Šebetićeve ulice u ulici sv. Barbare, a kasnije dugo vremena u gradskoj zgradi »grad Zagreb«. Kad je društvo »Zora« podiglo svoju vlastitu zgradu godine 1893., preseli se onamo.

---

2. STRJELAČKO DRUŠTVO u KARLOVCU.

Strjeljačko je društvo u Karlovcu postojalo već početkom 19. vijeka, koje se je razišlo prigodom dolaska Francuza u Karlovac godine 1809. Na novo se je ovakovo društvo ustrojilo u Karlovcu godine 1848. Odmah su se upisala 24 člana utemeljitelja u ovo društvo (11. svibnja 1848.)

Svrha je društvu bila zabava i strijeljanje strjelicama. Još iste godine 1848. izabra ovo društvo svoga nadmeštra i podmeštra strjeljačkoga, zatim tri savjetnika, tajnika, blagajnika i nišanitelja. Strjelačkim nadmeštrom bude izabran Franjo Schmidt, a podmeštrom Stjepan Toth; savjetnicima budu izabrani Ljudevit Kappner, Mirko Ince i August Deutscher, privr. tajnikom

Budimir Jurjević, blagajnikom Franjo Soher, pivar u Dubovcu i nišaniteljem (strjeljačkim učiteljem) Ivan Ludvik. Svi ovi časnici osim posljednjega sačinjavahu odbor, koji je imao pravila sastaviti.

Jezik, kojim se je općilo, bio je hrvatski jezik, samo iznimno mogao se je upotrebljavati i njemački jezik. Godišnji prinos za svakoga člana bio je 4 forinta u srebru. Skupštine su se sastajale isprva u kući blagajnika Franje Sohera u Dubovcu u današnjoj kući Bastijančićevoj, a odborske sjednice prema odredbi strjeljačkoga nadmeštra. Dne 9. srpnja 1848. održi društvo svoju glavnu skupštinu u Dubovcu u kući Franje Sohera i pođe korporativno k službi božjoj. U ovoj skupštini biše

Sl. 76. **Strjeljana.**

primljena društvena pravila, koja bijahu podastrta gradskomu poglavarstvu na odobrenje.

Od godine 1850. priređivalo je ovo društvo svake godine po jednu plesnu zabavu u pokladama. Od godine 1848.—1873. obavljale su se vježbe u strijeljanju iza kuće Franje Sohera na Dubovcu i pucalo se je odozgo dolje. Godine 1854. postao je nadmeštrom Nikola Vranyczany mjesto Franje Schmidta, koji se je preselio u Zagreb.

Doskora se poče ozbiljno misliti, da se podigne na akcije posebni dom za ovo društvo. Prijavilo se je 112 akcionera, akcija stajala 50 forinti. Dakako da nije svih 112 isplatilo svojih akcija, ali zato su neki uzeli i isplatili po dvije i više akcija,

kao: barun Nikola Vranyczany (6 akcija). barun Milan Vranyczany (4 akcije), Franjo Türk ml. (2 akcije), Filip Reiner (2 akcije), Jakov Lach (2 akcije), Janko Modrušan st. (2 akcije), Janko Modrušan ml. (3 akcije), Antun Piretschnig (3 akcije), Ljudevit Kappner (2 akcije), Vjenceslav Turković (2 akcije), Mijo Balaš (5 akcija), Franjo Lach (2 akcije), općina Banija (4 akcije), Ernest Mühlbauer (2 akcije), općina grada Karlovca (20 akcija) i Jakov Zimmermann (2 akcije) itd.

Pristupilo se je gradnji ove zgrade godine 1873. na zemljištu nekadanjega Florijanskoga groblja. Zgradu je sagradio graditelj Ernest Mühlbauer pod nadzorom tadanjega podmeštra Mije Balaša.

Nova je zgrada bila otvorena svečanim načinom 10. kolovoza 1873. Pokroviteljem ovoga društva bio je onda Nikola barun Vranyczany Dobrinović, a podmeštrom trgovac Mijo Balaš. Kod otvorenja zgrade bila su prisutna 92 društvena člana.

Premda je društvo imalo sada svoju posebnu zgradu, nije se ipak dugo održalo. Broj članova je brzo padao, troškovi su rasli, pa se je stoga društvo razišlo godine 1878.

Zgrada je dopala gradsku općinu, koja ju je ustupila neko vrijeme gimnastičkomu društvu »Pokupskom sokolu«, a groblje je upotrebila za školski vrt. Ovaj je školski vrt u novije vrijeme opet napušten. Danas je u ovoj zgradi smještena vojnička glazba.

Ovo je društvo odlikovao svojim posjetom godine 1850. ban barun Josip Jellačić u pratnji pukovnika Antuna baruna Jellačića i Ivana Dragollovicsa, potpukovnika Gaja Rodicha i Nikole Bunievca od Nicolaevića, majora viteza Hartlicha i kapetana Petra Stipanovića, koji su svi svoj posjet vlastoručno zabilježili u društvenu knjigu spomenicu.

---

3. VATROGASNO DRUŠTVO u KARLOVCU.

Grad je Karlovac stradao mnogo od požara. Odmah iza osnutka tvrđave karlovačke dogodila se je nekoliko puta velika vatra. Godine 1585. izgorje u Karlovcu 14 kuća, a godine 1594. izgorje malo ne cijela tvrđava. Jedva što se je

grad malo oporavio od ovoga požara, izgorje opet veći dio grada godine 1604. Veliki se požar dogodi 12. travnja 1692. Ovaj put je buknula vatra u generaliji (bio je tada generalom vojvoda Croy), te je malo ne čitav grad izgorio osim nekoliko kuća kraj današnje vojničke bolnice. U 18. vijeku izgorjelo je predgrađe sa crkvom sv. Barbare godine 1775. Ali i u 19. vi-

Sl. 77. Otilija pl. Türk.

jeku bijahu poveći požari, kao mjeseca rujna 1845. Dne 12. listopada 1866. uništio je požar čitavu sadanju Šebetićevu ulicu, Gundulićevu ulicu i jedan dio ulice sv. Barbare. Jedina crkva sv. Barbare ostala je pošteđena. Godine 1878. izgorje iza vojarne u nutarnjem gradu 42 kuće. Zadnji veliki požar bio je koncem ožujka [29.] 1895., kada je postalo žrtvom požara preko

20 kuća. U kratko od godine 1871.—1896. porodio se je Karlovcu 62 puta požar, ne računajući amo pomanje vatre.

Svi ti mnogobrojni požari ponukaše gradsko zastupstv da je ono sporazumno sa c. kr. mjesnim tvrđavnim zapovje ništvom uredilo red gašenja vatre 22. listopada 1866. Odmah bila je izabrana uprava (ravnateljstvo) od 12. povj renika.

Dne 10. svibnja 1871. nastojanjem tadanjega gradskoga n

Sl. 78. **Ernest Mühlbauer.**

čelnika dra. Ivana Šimunića ustrojio se dobrovoljni vatro gasni zbor po prijedlogu kapetana cjelovačkoga društv Ferdinanda Jergića.

Načelnik dr. Ivan Šimunić izdao je u povodu toga 2 svibnja 1871. poziv na građanstvo, da pristupe u ovo human

*) Već za francuske vlade bio je izdan 28. veljače 1818. vatrogasi red. Glavni posao kod gašenja bio je povjeren vojsci i narodnoj straži.

tarno društvo. Tomu se pozivu građanstvo odazove i izabra privremeni odbor. Dne 3. lipnja 1871. podnesena bijahu pravila karlovačkoga vatrogasnoga društva vladi na odobrenje, koja pravila odobri kr. zemaljska vlada svojim otpisom od 27. lipnja 1871. broj 5522. Koncem srpnja 1871. izabraše prvo zapovjedništvo karlovačkoga vatrogasnoga društva.

U jeseni godine 1871. prispješe nove vatrogasne sprave, u kojima je uvježbao karlovačke vatrogasce cjelovački kapetan Ferdinand Jergić koncem godine 1871.

Sl. 79. Josip Absac.

Prvi vojvoda vatrogasnoga društva bijaše Ernest Mühlbauer, te je ostao na čelu društva do godine 1879. Odlikovao se je osobito kod požara godine 1878.

Dne 1. veljače 1873. priređen bi u dvorani Narodne čitaonice prvi vatrogasni ples. Dne 7. srpnja 1872. istaklo se je prvi put vatrogasno društvo, kad je buknula vatra u kući Radovića na Gazi.

Vatrogasci vježbahu se isprva obično na gombalištu c. kr realke u Rakovcu, dok ne bi godine 1875. podignuta o trošku gradske općine drvena penjačna stijena po graditelju L. Kappneru na mjestu, gdje se i danas nalazi (nedaleko gradskoga kupališta.)

Društvena se blagajna podijelila u dvije blagajne, u glavnu i potpornu. U tjelovježbi je vježbao izvršujuće članove profesor c. kr. realke Loeffler.

Pokrovitelj ovoga društva bio je biskup dr. Josip Juraj Strossmayer.

Dne 11. kolovoza 1875. brojem 14.036. potvrdila je kralj. zemaljska vlada nova društvena pravila.

Dne 8. i 9. rujna 1877. proslavilo je ovo društvo posvetu svoga barjaka. Kumovala je barjaku supruga karlovačkoga veleposjednika Franje pl. Türka, Otilija pl. Türk.

Godine 1879. (4. svibnja) izabran bude mjesto Ernesta Mühlbauera vojvodom Lavoslav Roksandić.

Godine 1881. podignu vatrogasno društvo nadgrobni spomenik svomu osnovatelju dr. Ivanu Šimuniću; posveta spomenika obavljena bi 23. listopada.

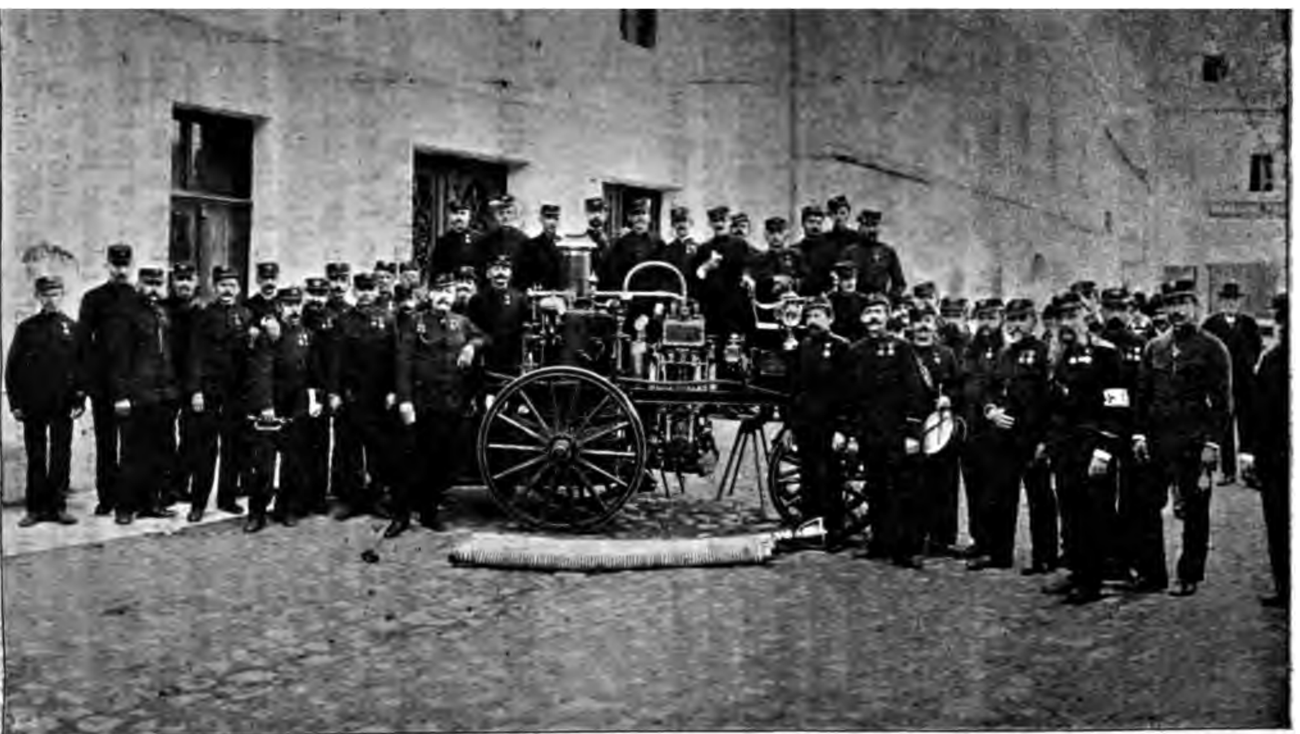
Vatrogasno se društvo osobito istaknu kod požara na Senjskoj cesti 22. svibnja 1881., kad je izgorjelo 5 kuća.

Dne 13. studenoga 1881. obavilo je vatrogasno društvo posvetu spomenika svojemu izvršujućemu članu, književniku i pjesniku slovenskomu i gimnazijskomu profesoru Valentinu Mandelcu, kojemu je spomenik podigao slovenski narod.

Dne 9. srpnja 1882. bude izabran kapetanom vatrogasnoga društva tadanji gradski načelnik Janko Štancer, koga zamjeni 2. rujna 1883. gradski mjernik Alfred Kappner u ovoj časti. Alfred Kappner vršio je tu zadaću do 3. svibnja 1885. Dne 4. svibnja 1885. bude izabran kapetanom posjednik Antun Benić

Godine 1886. (1. i 2. svibnja) bio je veći požar u Lađarskoj ulici. Vatra je nastala u kući Ferde Križmana i raširila se na susjedne kuće do željezničkoga mosta. Tom je zgodom izgorjelo u svem 7 kuća.

Dne 4. svibnja 1886. izabran bi kapetanom ovoga društva Ivan Veber. Godine 1887. povisilo je gradsko poglavarstvo svoju subvenciju ovomu društvu od 380 for. na 500 for. na

Sl 80 **Dobrovoljno vatrogasno društvo u Karlovcu.**

godinu. Ivan Veber se zahvali na časti kapetana 3. svibnja 1889. Budući da se nijesu mogli članovi društva složiti u izboru novoga kapetana, stoga je vodio upravu društva potkapetan Aleksander Međur od 4. svibnja do 15. rujna 1889. U vanrednoj sjednici od 15. rujna 1889. izabran bi društvenim kapetanom svjetloslikar Hinko Krapek, koji je tu čast obavljao do 3. svibnja 1897.

Dne 4. i 5. svibnja 1896. proslavilo je ovo društvo dvadeset i pet godišnjicu svoga opstanka svečanim načinom.

Od 4. svibnja 1897. do danas je kapetanom društvenim ravnatelj gradske pisarne Josip Absac.

Pod vještim vodstvom sadanjega zapovjednika (kapetana) Josipa Absaca oživjelo je na novo ovo društvo. U njegovo su vrijeme nabavljena najmodernija gasila.

Rad zasluga njegovih za karlovačko vatrogasno društvo izabra ga ono svojim začasnim članom, a radi njegovih zasluga u opće za vatrogastvo izabra ga i vatrogasno društvo u Krapini svojim začasnim članom, dočim ga hrvatsko-slavonska vatrogasna zajednica u Zagrebu izabra svojim odbornikom.

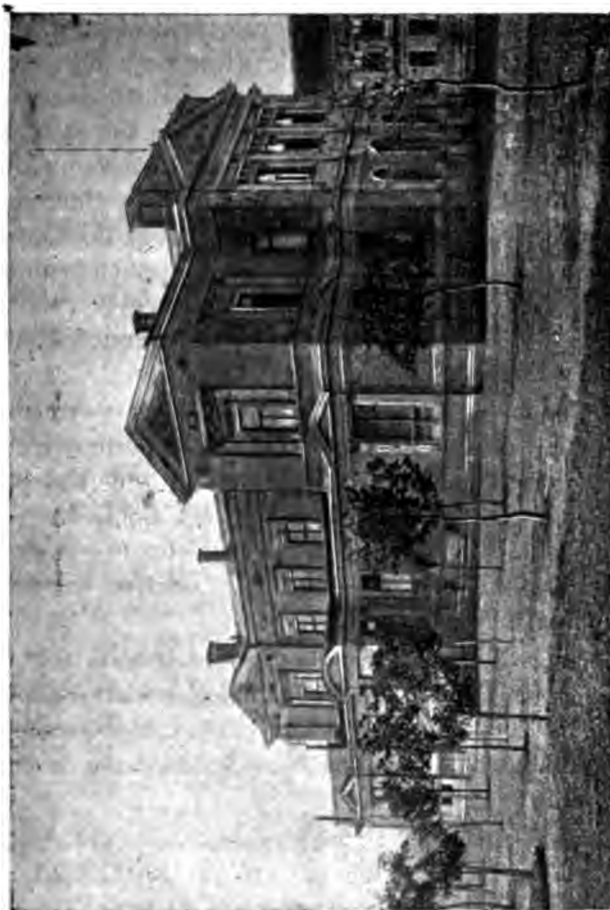
---

4. PRVO HRVATSKO PJEVAČKO DRUŠTVO »ZORA«.

Današnje pjevačko društvo »Zora« razvijalo se je polagano, dok se je složilo u uređeno društvo. Početak društva možemo tražiti u umjetnom pjevanju, što su ga izvađali neki mladi ljudi u stanu Dragojla baruna Kušlana Zabłatskoga već godine 1854. svake nedjelje po tri puta od 7. do 9. ure u večer. Pjevali su se umjetni četveropjevi, a podučavao je društvo i nadzirao njegove pokuse karlovački kapelnik Oton Hauska.

Kada se je godine 1858. vratio iz Beča u Karlovac Janko Modrušan, koji je bio ondje član glasovitoga pjevačkoga društva (Wiener Männer Gesang Verein), sakupio je oko sebe prijatelje pjevanja. Sastajali su se u gostioni Šulcovoj u Šimunićevoj ulici i vježbali se. Ovo je društvo doskora omiljelo veoma karlovačkomu općinstvu.

Društvo izradilo je i pravila prema pravilima bečkoga pje-
koga društva, koja su i od oblasti potvrđena bila. Prvim
isjednikom ovoga pjevačkoga društva bio je izabran velepo-
lnik Antun Čop, a tehničkim ravnateljem kapelnik Oton
ıska. Društvo je članovima priređivalo kvartalne koncerte.
m toga je društvo sudjelovalo kod svih javnih svečanosti.

Sl. 81. »Zorin-dom«.

Doskora se društvo uvjeri, da ne zadovoljavaju društvena
rila, pa stoga izradi nova pravila društva karlovačkih pjevača,
ı su imala 16 točaka i koja su potvrđena bila od namjes-
:oga vijeća kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije 9. svib-
1861.

Godine 1864. zamoli društvo Narodne čitaonice karlovačke pjevačko društvo, da sudjeluje kod zabava, što ih kani prirediti općinstvu. Jačim životom započe raditi ovo društvo istom godine 1866., kada je Đuro Klarić pozvao pjevače 15. siječnja u gostionu k »Slozi«. Dne 28. siječnja 1866. sazvana bi glavna skupština, u kojoj je bio izabran upravni odbor, a predsjednikom Antun Čop. Prvi put stupi društvo u javnost zabavom dne 29. travnja 1866. Osim toga sudjelovalo je društvo i kod svečanosti proslave tristogodišnjice Nikole Zrinjskoga Sigetskoga dne 7. i 8. rujna 1866. Godine 1867. izabran bi društvenim predsjednikom mjesto Antuna Čopa, koji se je na toj časti zahvalio, mladi Janko Modrušan, koji osta predsjednikom samo do 5. kolovoza 1867. Mjesto njega bude izabran predsjednikom karlovački trgovac Mirko Palle. Prigodom svečanoga dočeka plašćanskoga vladike Lukijana Nikolajevića u mjesecu rujnu 1867. sudjelovalo je i ovo pjevačko društvo kod ove svečanosti. Dne 3. studenoga 1867. priredi ovo društvo javni koncerat u korist postradalih Ličana.

Za godinu 1868. izabran bi predsjednikom društvenim veleposjednik Vjenceslav Turković. Od ove se godine zove ovo pjevačko društvo »Zora«. Dne 31. svibnja 1868. bi posvećen vrlo svečanim načinom društveni barjak. 25. lipnja 1868. izabran bi novi predsjednik Ninko Katkić i zaključeno bi, da se uvedu novi društveni znakovi. Iste godine izabra društvo svojim pokroviteljem biskupa Ivana Kralja.

Dne 13. ožujka 1869. sudjelovala je »Zora« kod dočeka Njegova Veličanstva našega premilostivoga kralja Franje Josipa I. u gradu Karlovcu. Dne 17. prosinca 1869. sudjelovala je »Zora« kod koncerta, što ga je priredila Narodna čitaonica u korist pogorelaca u Glini.

Za godinu 1870. izabran bi predsjednikom tadanji gradski fizik Dr. Miroslav Dražić. Dne 19. ožujka 1870. priredi »Zora« u slavu imendana Njegove preuzvišenosti biskupa Josipa Jurja Strossmayera kao svoga počasnoga člana koncerat. O uskrsu priredi »Zora« izlet u Sisak.

»Zora« si je međutim pribavila i protivnika naročito u gradskom kapetanu Rudolfu Fabianiu. On je tako daleko pošao, da je ishodio raspust toga društva 2. lipnja 1870. Nu na molbu

društvenih članova, upravljenu na novoga bana Bedekovića, bude opet uspostavljeno društvo »Zora« 17. travnja 1871.

Za godinu 1872. izabran bi predsjednikom Petar M. A. Lukšić. Prigodom otkrića spomenika vladiki Lukijanu Mušickomu pjevala je »Zora« 17. kolovoza 1873. na dubovačkom pravoslavnom groblju. Dne 7. i 8. rujna 1873. posjeti pjevačko zagrebačko društvo »Kolo« svoje drugove, društvo »Zoru«. Godine 1874. izabran bi predsjednikom Lavoslav Rokšandić. Ove je godine sudjelovala »Zora« kod svečanoga otvorenja sveučilišta. Tom su se zgodom sastala pjevačka hrvatska društva u Zagrebu, i položen bi temelj današnjemu pjevačkomu savezu.

Dne 21. travnja 1875. pjevala je »Zora« pjesmu tužaljku na grobu hrvatskoga književnika i otadžbenika Ede Zvonimira Asangera. 1875. izabran bi predsjednikom »Zore« gostioničar Ivan Vukić. Dne 14. kolovoza 1875. priredila je »Zora« koncerat u korist raje u Bosni i Hercegovini. Dana 12. i 13. rujna 1875. sudjelovaše »Zora« kod posvete barjaka pjevačkoga društva »Jeke« u Samoboru, a 7. rujna priredila je koncerat u proslavu 25godišnjice biskupovanja Josipa Jurja Strossmayera. 22. studenoga priredi u prostorijama Narodne čitaonice Concert soiree.

Kada je bilo godine 1876. osnovano u Karlovcu društvo sv. Vjekoslava za potporu uboge školske mladeži, priredi i »Zora« koncerat u korist ovoga društva. Dne 9. listopada 1876. sudjelovala je »Zora« kod svečanosti proslave 800 godišnjice krunisanja kralja Dmitra Zvonimira.

25. veljače 1877. izabran bi predsjednikom društva Dragutin Turković, pošto je već od rujna 1876. sve poslove vodio Đuro Bach, kada se je naime prvanji predsjednik Ivan Vukić zahvalio. 12. svibnja sudjelovala je »Zora« kod svečanoga dočeka Njeg. cesarsko kraljevske visosti nadvojvode Albrechta, koji je toga dana u Karlovac prispio. Iste je godine sudjelovala »Zora« kod posvete barjaka pjevačkoga društva »Vile« u Varaždinu. Dne 8. i 9. rujna 1877. prisustvovala je »Zora« svečanosti posvete barjaka vatrogasnoga društva u Karlovcu.

Dne 25. veljače 1878 umre prvi pokrovitelj i dobrotvor društva »Zore« biskup Ivan Kralj. Prigodom njegova pokopa u Zagrebu otpjevala je »Zora« dvije pjesme. 13. i 14. srpnja 1878. sudjelovala je »Zora« kod proslave 300godišnjice opstanka grada Karlovca. Iste je godine »Zora« sudjelovala kod svečanosti

u proslavu prijelaza austrijske vojske u Bosnu. 16. kolovoza izabran bi predsjednikom društva Dragutin pl. Marković, podžupanijski perovođa. 31. kolovoza sudjelovala je »Zora« kod svečanoga dočeka nadbiskupa i kardinala Josipa Mihalovića.

Dne 24. travnja 1879. sudjelovala je »Zora« kod svečanosti u spomen dvadeset i pet godišnjice vjenčanja Njihovih Veličanstva kralja i kraljice u korist poplavom postradalih Posavaca i Potisaca. Kod ove svečanosti pjevala je i gđa Leonija Brückl, rođ. Boben. Iste je godine društvo učinilo izlet u Kraljevicu, Senj i na otok Krk.

Dne 25. siječnja 1880. izabran bi novim predsjednikom Davorin Trstenjak, ravnatelj djevojačke škole. Ove je godine učinilo društvo izlet u Ljubljanu (16. svibnja) i prisustvovalo 7., 8. i 9. rujna Vrazovoj svečanosti. Dne 8. prosinca priredi koncerat u korist za potresom postradale Zagrepčane.

Dne 8. siječnja 1882. izabran bi predsjednikom prof. Ernest Kramberger. Dne 2. veljače priredi društvo koncerat u slavu hrvatskoga skladatelja Ivana pl. Zajca, kojemu je prisustvovao svečar sa porodicom, te kojom ga zgodom društvo odlikova i počasnom diplomom. 26. ožujka priredi šaljivi koncerat u Jaski, učini izlet u Metliku i sudjelovalo kod slave 20godišnjice pjevačkoga društva »Kola« u Zagrebu te napokon kod posvete veličajne prvostolne crkve u Đakovu.

Godine 1883. u mjesecu lipnju priredila je »Zora« uz pripomoć zagrebačkih glumaca nekoliko kazališnih predstava. Osobito je dobro uspio koncerat s plesom 31. prosinca 1883, kod kojega se prikazivao »San i java Kraljevića Marka« u živim slikama. Poslije prof. Krambergera bio je društvenim predsjednikom Dr. Antun Jordan, a iza njega Janko Modrušan.

Dne 1. i 2. lipnja 1884. slavila je »Zora« 25godišnjicu svoga opstanka. Kod ove slave prisutna su bila 24 vanjska društva i do četiri stotine pjevača. Glazbena je zabava bila poslije podne 1. lipnja, kod koje je bilo do 3000 ljudi.

Čim je stupio u društvo »Zoru« sadanji predsjednik »Zore« Vilim Reiner, nastahu u njem sasma novi dani. On je smišljao, kako će što bolje zabaviti karlovačko općinstvo. On je pozivao razne umjetnike, da zabave Karlovčane. Godine 1885. učini »Zora« izlet na Plitvička jezera.

13. svibnja 1885. izabran bi Vilim Reiner predsjednikom ovoga društva te ostade takovim do danas. U sjednici od 6. kolovoza 1885. prerađena su društvena pravila, koja su na odobrenje poslana kr. zemaljskoj vladi. Godine 1885. izabra si »Zora« i novoga pokrovitelja Vladimira baruna Vranyczany-a Dobrinovića, veleposjednika u Ladreču, a rođena Karlovčanina.

14. ožujka 1886. predloži predsjednik Reiner, da si društvo osnuje svoj posebni hram. Nova pravila bila su potvrđena otpisom kr. zemaljske vlade od 29. rujna 1887. br. 52.728.

Dne 14. siječnja 1888. priredi »Zora« u društvu s Narodnom čitaonicom sjajan koncerat u proslavu tristogodišnjice poroda hrv. pjesnika Ivana Franjina Gundulića.

Sl. 82. **Vilim Reiner.**

12. rujna 1888. poklonilo se je društvo »Zora« Njegovu c. kr. apoštolskom Veličanstvu Franji Josipu I. u Bjelovaru prigodom vojničkih vježba. Tom je zgodom izjavilo Njegovo Veličanstvo svoje priznanje predsjedniku Reineru. Godine 1888. osnovan je gospojinski zbor »Zore«. Dne 2. prosinca 1888. priredila je »Zora« u proslavu četrdesetgodišnjice sretnoga vladanja Njegova c. kr. apoštolskoga Veličanstva sjajan koncerat u korist zavoda za odgoj gluhonijeme djece u Zagrebu.

Dne 1. srpnja 1889. sudjelovala je »Zora« kod dočeka bana grofa Khuen Hedervarija, a 9. veljače 1889. prisustvovala

je »Zora« zadušnicama za blagopokojnoga kraljevića Rudolfa. Godine 1890. stupio je pred javnost ženski zbor »Zore«.

»Zora« je ishodila, da je glasoviti Slavjanski sa svojom pjevačkom družinom dne 12. ožujka 1890. koncertovao u Karlovcu. Iste je godine »Zora« sudjelovala kod otkrića spomenika pjesniku Andriji Kačiću Miošiću u Makarskoj. Iste je godine učinila »Zora« takoder izlet u Ljubljanu, Bled i Postojnu. U Ljubljani dočeka »Zoru« odbor Čitaonice na čelu sa Dr. Bleiweisom. Ove je godine bio odlikovan društveni predsjednik Vilim Reiner crnogorskim redom Danilovim IV. stepena.

Dne 2. veljače 1891. u sjednici Saveza hrv. pjevačkih društava izabran bi predsjednik društva »Zore« Vilim Reiner potpredsjednikom centralnoga odbora »Saveza hrv. pjevačkih društava«. Dne 17. lipnja 1891. sudjelovala je »Zora« uz ostala društva kod dočeka afrikanskoga putnika Požežanina Dragutina Lermana, kada je u Karlovcu posjetio neke svoje znance. Isto je tako »Zora« dočekala na kolodvoru braću Dalmatince 24. kolovoza 1891., kada su se Karlovcem provezli na »jubilarnu izložbu« u Zagreb. 27. rujna 1891. sudjelovala je »Zora« kod otkrića spomenika preporoditelju hrv. knjige Dru. Ljudevitu Gaju.

Godine 1892. pristupilo se ozbiljno k gradnji »Zorin-doma« i gradnja bi povjerena graditelju Đuri Carnelutti-u za 37.000 forinti. Dne 1. svibnja 1892. bio je položen svečanim načinom temeljni kamen. Trošak za izgradnju »Zorin-doma« prekoračio je znatno pogođenu svotu, ter je prekoračio i svotu od 60.000 forinti.

»Zorin dom« bi otvoren 27. studenoga 1892. svečanim načinom. Na ovu svečanost bila su pozvana sva pjevačka hrv. društva i prijatelji »Zore«.

Zgrada »Zorin-doma« zadovoljava današnje prilike karlovačke u svakom pogledu. Društvo »Zora« napreduje svakim danom bolje pod vrlim svojim predsjednikom Vilimom Reinerom. Nema svečanosti javne u Karlovcu, kod koje ona ne bi prisustvovala i koje ne bi ona uveličala.

5. OBRTNIČKO-RADNIČKO DRUŠTVO »NADA« u KARLOVCU.

Jedno od najradinijih i najkorisnijih društava u Karlovcu jest svakako Obrtničko-radničko društvo »Nada«. Ovo društvo nije staro, istom mu imade 18 godina. Dana 14. kolovoza 1887. sastalo se do 46 karlovačkih obrtnika u Jelačićevoj bašći, te su

Sl. 83. »Nadin-dom«.

ozbiljno progovorili o osnutku društva, kakovo je sada društvo »Nada«. Odmah je bio izabran privremeni odbor, i to predsjednikom August Frančišković, potpredsjednikom Lavoslav Štefan, blagajnikom Nikola Barešić, blagajničkim zamjenikom Marko Horvat i odbornicima Ivan Duić,

Ova je gospodarska podružnica počela odmah ozbiljno raditi i pomagati u gospodarstvu seljake, osobito članove. Članovi su dobivali od nje raznovrsnoga sjemenja, mlade bikove i junice za odgoj, raznovrsne voćke itd.

Da pokaže gospodarska podružnica i uspjeh svoga rada, priredivala je i izložbe, tako je priredila:

1. u kući baruna Dragana Vranyczany-a od 20.—24. kolovoza 1880. izložbu raznovrsnoga žita. Izloženo je bilo 208 izložaka od 70 izložitelja.

2. od 22.—30. listopada 1881. izložbu povrća i raznovrsnoga žitnoga sjemenja. Izloženo je bilo 305 izložaka od 90 izložitelja itd.

Najbolje izloške nagradila je dukatima.

Predsjednici podružnice bili su: 1. Mažuranić Vladimir, podžupan, 2. Kovačević Stjepan, podžupan, 3. Cerovski Ivan Kr., župnik u Hrnetiću, 4. Labaš pl. Ladislav, kr. kot. predstojnik, 5. Winkler Aleksander, kr. kot. predstojnik, 6. Vukovac Dragutin, kr. kot. predstojnik i 7. Dolački Aleksa, župnik kod sv. Petra na Mrežnici.

Ova je gospodarska podružnica imala isprva oko 200 članova, kasnije je broj sve više rasao, dok nije pod konac dostigao i broj od 750 članova. To je baš i razlogom, da su se pojedine općine odlučile odijeliti od ove gospodarske podružnice i namislile osnovati svoje posebne gospodarske podružnice.

KARLOVAČKA OBRTNIČKO-GOSPODARSKA IZLOŽBA GODINE 1884.

Početkom mjeseca ožujka 1884. osnova se centralni odbor u gradu Karlovcu, da priredi još iste godine u Karlovcu obrtničko gospodarsku izložbu. Predsjednikom odbora bio je Dr. Ivan Banjavčić.

Nakon što se je odbor valjano spremio, odredi, da će se izložba otvoriti u prostorijama »Narodne čitaonice« (u zgradi

Grad Zagreb). U ovom su poslu poduprle ovaj odbor oblasti, napose karlovačko gradsko poglavarstvo, kr. podžupanija karlovačka, upravna općina švaračka i banijanska, košto i razni karlovački mogućnici, osobito Njegova jasnost knez Thurn-Taxis i karlovačka štedionica. Mjeseca lipnja 1884. dozvoli kr. zemaljska vlada, da se ova izložba može još iste godine prirediti. Stoga bi zaključeno, da se ista otvori od 28. rujna do 15. listopada.

Izložba bi podijeljena u tri odjela: 1. obrtnički, 2. gospodarski i 3. odio za ženski ručni rad.

Dne 28. rujna u 10 sati pošla je posebna deputacija od 7 lica, koju je predvodio Dr. Ivan Banjavčić do gradskoga načelnika Janka Štancera, koji je bio i pokrovitelj ove izložbe, i po izaslanika kr. zemaljske vlade košto i po izaslanike trgovačke komore iz Zagreba. Vladin izaslanik bio je Josip Eugen Tomić, a izaslanici trgovačke komore iz Zagreba bili su Grahor, Krešić, Devide i Winkler.

Kad su ovi odličnici sa deputacijom došli u prostorije Narodne čitaonice, gdje je bila ova izložba, proglasi predsjednik Dr. Ivan Banjavčić izložbu otvorenom i tom zgodom zahvali se Njegovu Veličanstvu našemu premilostivomu kralju. Na što je zasvirala gradska glazba carevku, a iza toga otpjevalo je pjevačko društvo »Zora« jednu pjesmu.

Na ovoj izložbi bilo je izloženo: 1. razno povrće, žitarice i sjemenje, 2. razno voće, 3. pčelarske košnice, med i razni predmeti iz voska, 4. slaštice i raznovrsna pića, 5. željezna roba i kotlovi, 6. predmeti od kože i razne krznarske radnje, 7. krojačke radnje, 8. ženske ručne radnje, 9. ure, 10. kola, 11. vlasuljarski predmeti, 12. peći, opeke i staklo, 13. slike i risarije, 14. nađevene ptice i sisavci, 15. rezbarski i stolarski radovi i 16. sapun.

Porota je dosudila: 1. za najljepše povrće, žitarice i sjemenje 7 nagrada, dotično priznanja. Prvu je nagradu (priznanje) dobio Davorin Trstenjak za prekrasno i mnogovrsno povrće u školskom vrtu.

2. za najbolje voće 11 nagrada, dotično priznanja. Prvu je nagradu (priznanje) dobio Josip Volf iz Draganića za prekrasne, fine i raznovrsne jabuke.

3. za pčelarenje, med i vosak 4 nagrade, dotično priznanja. Prvu je nagradu (priznanje) dobio školski vrt više djevojačke škole u Karlovcu.

4. za najbolje slaštice i raznovrsna pića 6 nagrada, dotično priznanja. Prvu je nagradu (priznanje) dobio c. kr. kapetan Nikola Družak za izvrsno i vrlo fino vino, graševinu od 1883.

5. za najbolju željeznu robu i kotlove 7 nagrada, dotično priznanja. Prvu je nagradu (priznanje) dobio Jakov Šašel za lijepe puške i za vrlo shodna strašila protiv tatova.

6. za najbolje predmete od kože i razne krznarske radnje 11 nagrada, dotično priznanja. Prvu je nagradu (priznanje) dobio Vilim Brajković za prekrasne torbe i kovčege.

7. za najbolje krojačke radnje 2 nagrade, dotično priznanja. Prvu je nagradu (priznanje) dobila Rozalija Plavetić za krojačku robu.

8. za najbolje ženske ručne radnje 58 nagrada, dotično priznanja. Prvu je nagradu (priznanje) dobila učiteljica više djevojačke škole Dragojla Lopašić.

9. za najbolje ure 1 nagradu, dotično priznanje, Tomi Horvatinčiću, uraru, za krasnu i dobro sastavljenu uru sa slikom »Dolazak Hrvata na jug« i sa glazbom, »Frankopanka«.

10. za najbolji kolarski, kovački, tapetarski i ličilački posao 3 nagrade, dotično priznanja. Prvu je nagradu (priznanje) dobio Nikola Brajković za prekrasni kolarski posao.

11. za najbolji vlasuljarski posao 2 nagrade, dotično priznanja. Prvu je nagradu (priznanje) dobio Slavoljub Maretić za vrlo krasne razne vlasuljarske predmete.

12. za najbolje peći, opeke i staklo 3 nagrade, dotično priznanja. Prvu je nagradu (priznanje) dobio Vjenceslav Turković za unapređivanje industrije pećarske i glinene struke.

13. za najbolje slike i risarije 1 nagradu (priznanje) Ružici Schönwaldovoj za slikarije na drvu.

14. za najbolje nađevene ptice i sisavce 1 nagradu (priznanje) ravnatelju više djevojačke škole Davorinu Trstenjaku.

15. za najbolje rezbarije, tokarije, stolarije, užarije i ščetke 15 nagrada, dotično priznanja. Prvu je nagradu (priznanje) dobio Josip Adžija za razne krasne rezbarske radnje.

16. za najbolji sapun 2 nagrade, dotično priznanja. Prvu je nagradu (priznanje) dobio Antun Bunjata za vrlo krasan domaći sapun.

Izložba je bila zaključena svečano dne 19. listopada. Tom je zgodom držao ravnatelj djevojačke škole Davorin Trstenjak praktično predavanje o umnom pčelarenju. Osim toga bile su razdijeljene izložiteljima nagrade i diplome.

---

7. DRUŠTVO ZA TJELOVJEŽBU »POKUPSKI SOKOL«.

Ovo je društvo osnovano godine 1885. Prvi društveni predsjednik bio je sekundarni liječnik gradske bolnice Dr. Ljudevit Harazim.

Prvu je skupštinu imalo društvo 6. lipnja 1885., u kojoj bi izabran privremeni odbor i predložena biše društvena pravila.

Dne 10. srpnja 1885. imao je odbor prvu sjednicu, gdje se je odredilo glede odijela društvenih članova.

Grad Karlovac ustupi društvu svoju zgradu, nekadanju Strjeljanu, (sada je u njoj smještena glazba 96. c. kr. pukovnije) na deset godina, da se mogu u njoj društveni članovi vježbati. Učiteljem gimnastike bude izabran Aleksander Bahorić.

Društvo se je stalo lijepo razvijati, svojim članovima priređivalo je plesne zabave, na koje je bila pozivana i ostala publika.

Godine 1887. zahvali se predsjednik (starješina) Dr. Ljudevit Harazim na časti, a izabran bude mjesto njega takovim prof. Mijo Vamberger.

Iste si godine nabavi društvo svoj društveni barjak. Ove je godine položio iz gimnastike privr. društveni učitelj A. Bahorić učiteljski ispit pred povjerenstvom u Zagrebu sa veoma dobrim uspjehom.

Dne 20. svibnja 1888. pođe društvo u Metliku na poziv Dolenskoga pevskoga društva u Rudolfovu. Iste je godine prisu-

stvovalo ovo društvo kod proslave 25godišnjice Ljubljanskoga Sokola u Ljubljani.

Godine 1889. izabran bi nakon odlaska Aleksandra Bahovića iz Karlovca društvenim učiteljem (prednjakom) Škandalski. Ove godine bude izabran veleposjednik i veletržac na Rijeci Slovenac Josip Gorup prvim začasnim članom «Pokupskoga Sokola«.

Dne 9. i 10. lipnja 1889. prisustvovalo je 20 članova »Pokupskoga Sokola« kod proslave razvića barjaka Dolenjskoga Sokola u Novom Mestu.

Iste se je godine prof. Mijo Vamberger zahvalio na predsjedništvu (starješinstvu), a mjesto njega bio je izabran starješinom kr. poštanski i brzojavni činovnik Aleksander Omčikus (18. lipnja).

Dne 7. i 8. rujna 1890. zastupano je bilo društvo kod ustanovne svečanosti Celjskoga Sokola po posebnoj deputaciji.

Godine 1891. izabran bi prednjakom (vođom) gimn. učitelj Franjo Bučar. Iste je godine bilo društvo zastupano po svom vođi na II. Svesokolskom sastanku u Pragu.

Od godine 1892. do godine 1902. prestalo je ovo društvo djelovati. Mjeseca travnja 1902. započe iznova svoj rad. Izabran bi odmah privremeni društveni odbor sa predsjednikom Drom. Božom Vinkovićem, odvjetnikom i narodnim zastupnikom u saboru kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Za gombalačku dvoranu izabrana bi gombaonica u višoj djevojačkoj školi, koju u tu svrhu ustupi gradsko poglavarstvo i zastupstvo ovomu društvu.

Prvu glavnu skupštinu držalo je obnovljeno ovo društvo 4. lipnja 1902. U toj skupštini bi izabran novi upravni odbor sa predsjednikom (starješinom) Drom. Božom Vinkovićem, a vođom je bio izabran Slavoljub Reputin.

Istodobno su predložena kr. zemaljskoj vladi nova pravila, koja su i odobrena bila. Novim učiteljem tjelovježbe bude izabran godine 1903. Ferdo Fezerinac. Isti bude dozvolom kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, postavljen i učiteljem gimnastike za mladež kr. realne gimnazije u Karlovcu, a malo kasnije i za pripravnice srpske učiteljske škole.

Obnovljeno društvo »Pokupski Sokol« radi sada neumorno, vježbe se obavljaju redovito, a i javne su produkcije u tjelovježbi zavedene, od kojih je vrlo dobro uspjela posljednja 29. lipnja 1905. Nabavljeno je i više novih, posve modernih sprava.

Spomenuti još valja, da imade društvo »Pokupski Sokol« u najnovije vrijeme i svoju podružnicu u Stativama, kojom upravlja tamošnji pučki učitelj i revni član »Pokupskoga Sokola«, Mijo Blašković. Stativska podružnica imade i svoje prostorije.

Evo ovako obnovljeni »Pokupski Sokol« radi požrtvovno i uspješno na korist ljudskoga zdravlja, pri čem si je nesumnjivo najveću zaslugu stekao njegov sadanji starješina Dr. Božo Vinković.

---

8. DRUŠTVO ZA POLJEPŠANJE GRADA KARLOVCA.

Kada su se u drugim gradovima počela osnivati društva za poljepšanje naših gradova, nikla je i u duši naše vrle sugrađanke gospođe Terezije Reiner godine 1886. misao, da se i u gradu Karlovcu osnuje slično društvo. Ovu je misao osobito zagovarao umir. pukovnik Josip Adžija, koji se je nastanio u Karlovcu.

Kada je ta misao zaokupila veći broj karlovačkih građana, pozva tadanji upravitelj karlovačkoga magistrata Viktor Uzorinac posebnim dopisom sve prijatelje te misli dne 2. ožujka 1886. na dogovor. Na taj dogovor bili su pozvani: Adžija, Aleman, Dr. Banjavčić, Dane Banjanin st., Badovinac, Barako Kosta, Beck, Brückl, Crnković, Eisenhuth, Janko Modrušan, Paulić, Purebl, Reiner Filip, Roksandić, pl. Türk ml., barun Dragan Vranyczany i Žugčić Stjepan.

Na tom dogovoru zaključiše prisutni, da će osnovati društvo za poljepšanje grada Karlovca. Na ovom dogovoru bio je i izabran odbor, da što prije sastavi pravila društvena. Pravila je sastavio gradski inžinir Alfred Kapner, koja su bila kr. ze-

maljskoj vladi na odobrenje poslana. Kr. ih zemaljska vlada potvrdi otpisom od 15. travnja 1886.

Dne 16. lipnja 1886. držana je prva glavna skupština ovoga društva, koja izabra upravni odbor, predsjednikom umir. pukovnika Josipa Adžiju, I. potpredsjednikom Ivana Brückla, II. potpredsjednikom Gustava Findeisa, blagajnikom Lavoslava Roksandića, a tajnikom Josipa Paulića. Osim toga bili su u odbor izabrani: Čop, Kosta Barako, Beck, Balaš, Eisenhuth, Jušeg, Dr. Gvozdanović, Jelenc, Dr. Jordan, Kappner, Rašić, Šašel, Purebl, Reiner, Trontl i pl. Türk.

Najrevniji su bili odmah u prvom početku predsjednik Adžija i tajnik Paulić.

Započelo se je sa poljepšanjem grada na šetalištu, i to na najživahnijem dijelu od Velike Kavane do Zorin-doma. Ovdje se je nasadilo raznoga cvijeća, raznovrsnoga stabalja, osobito razne vrsti crnogorice i na sred šetališta namjestilo se kip Flore, a nedaleko od nje meteorološku kućicu. Kasnije bi kip Flore premješten bliže prema Zorin-domu, a meteorološka kućica pred Lachovu kuću (prije Zimmermannovu) pred Rakovačkom ulicom.

Osim toga je društvo nasadilo lijepe nasade pred kućama Bergerovom i Reinerovom pred ulazom u Rakovačku ulicu, zatim nasadilo je vrt oko kapelice sv. Križa na Rakovačkoj cesti. Nasadilo je lijepe nasade uz put, koji vodi na gradsko kupalište, na Zrinjskom trgu, uz Kupu itd. Velike si je zasluge steklo ovo društvo oko poljepšanja staroga grada Dubovca, posadivši uz staru (Karolinsku) cestu pa uz put, koji vodi do stare gradine od stare ceste lijepe nasade, a uz samu gradinu nasade crnogorice. Isto tako uredilo je društvo put, koji vodi od Lujzinske ceste mimo crkve Majke božje Snježne do stare gradine. U novije je vrijeme posadilo društvo i lijepi drvored uz Lujzinsku cestu do Borlina.

Godine 1895. poklonio je u korist ovoga društva barun Dragan Vranyczany svoj vrt na Riječkoj cesti. Na ovom mjestu sagrađen je o gradskom trošku krasan staklenik i uređen stan vrtlara. Društvo je stoga izabralo baruna Dragana Vranyczanya svojim prvim počasnim članom.

Društvo si je steklo zasluga i time, što je smjestilo na svim hladovitim mjestima u gradu i izvan grada klupe.

Društveni predsjednici bili su od početka društva ovi: umirovljeni pukovnik Josip Adžija od 1886.—1894., 2. umiljeni major Nikola Strmac od 1894.—1896., 3. ravnatelj više vojačke škole Vjekoslav Dominković od 1896.—1897., 4. odnik Dr. Edo Lukinić od 1898.—1902., 5. trgovac Melhior šić od 1902.—1904. i 6. umirovljeni pukovnik Petar Vuković 1904. do danas.

HRVATSKO UČITELJSKO DRUŠTVO GRADA KARLOVCA i OKOLICE.

Ovo je društvo osnovano godine 1875. i nastalo je iz pododbora centralnoga odbora za priređivanje II. opće učiske skupštine, koja se je obdržavala u Petrinji (1874.)

Na čelu ovoga pododbora bili su karlovački učitelj Davorin tenjak i rakovački ravn. učitelj Tomo Jergović. Ova dvojica vaše 7. svibnja 1875. učiteljstvo iz Karlovca, iz Vojne Krajine rlovačke podžupanije na sastanak. U ovom sastanku sastaviše štvena pravila i odabraše odbor, komu je bio na čelu tadaprofesor c. kr. rakovačke realke Dr. Petar Tomić.

Svrha je društva, da širi opću i strukovnu naobrazbu svočlanova, da promiče interese škole i učiteljstva grada Karca i okolice i da širi među narod dobre i valjane knjige.

Da se ova svrha polučiti može, drži se svake godine vna skupština, drže se sastanci i uzdržaje se društvena ižnica.

Društveni članovi jesu četverovrsni, i to:

1. začasni. Takovim može biti samo onaj, koga izabere vna skupština radi vanrednih zasluga, što si ih je stekao za društvo ili u opće za školstvo.

2. utemeljitelji. Takovim može postati svaki neporo čovjek, koji plati jednom za uvijek 20 kruna na jednom ili iva godišnja obroka po 10 kruna.

3. pravi. Takovim postaje svaki učitelj i učiteljica grada lovca i okolice bio u službi ili u miru, ako plati jednu krunu snine i svake godine jednu krunu članarine.

4. podupiratelji. Takovim može postati svaki neporočan čovjek, koji doprinosi novčani prinos u društvene svrhe po volji.

Začasni članovi, utemeljitelji i pravi članovi imadu odlučni glas u glavnoj skupštini i u svim društvenim sastancima, a podupiratelji imadu samo pravo savjeta.

Društvom upravlja u glavnoj skupštini izabrani odbor od osam lica, i to predsjednik, potpredsjednik, tajnik, blagajnik, knjižničar i tri odbornika. Poslije profesora Dr. Petra Tomića bili su društveni predsjednici uvijek pučki učitelji.

Članovi mogu dobiti zajam do 100 kruna.

Na sastancima se vode rasprave, koje se tiču škole, i drže se predavanja. U glavnoj se skupštini drže pored ostalih redovnih posala predavanja i rasprave o školi.

Društvo je izradilo nova pravila, koja su bila prihvaćena u glavnoj skupštini, držanoj u Karlovcu 5. listopada 1894. i koja je pravila potvrdila kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, otpisom od 20. listopada 1895. br. 33.928.

Društvo u svakom pogledu lijepo napreduje i zadovoljava posvema svojoj svrsi.

Godine 1900. proslavilo je ovo društvo svečanim načinom dvadeset i pet godišnjicu svoga opstanka, te je tom zgodom izdalo i svoju spomenicu.

Od osnutka svoga do danas držalo je ovo društvo svake godine glavnu skupštinu i proljetni sastanak, na kojima su pretresivana razna pedagoška i staleška pitanja. Čitano je u svem 37 rasprava i držano više stručnih predavanja.

---

10. TRGOVAČKO TAMBURAŠKO DRUŠTVO »HRVATSKA«.

Ovo je društvo započelo svoj rad 12. lipnja 1886. Svrha je društvu njegovanje domaćega glazbenoga instrumenta »tamburice«. Zborovođom bio je izabran učitelj glazbene škole u Karlovcu Franjo Forštik, koji je imao članove društvene vježbati u tamburici.

Društvo je lijepo napredovalo tako, da je moglo prirediti već 2. listopada 1886. koncerat. Dne 23. siječnja 1887. održalo je društvo svoju glavnu skupštinu. 2. travnja 1887. priredi društvo i drugi koncerat s plesom.

U glavnoj skupštini od 2. siječnja 1888. zaključeno bi, da se društvo u buduće zove »Tamburaško društvo Hrvatska« i da se ispusti iz naslova društva riječ »trgovačko«. Nu kasnije se je od toga opet odustalo. U jeseni godine 1888. učini društvo izlet na Rijeku i Sušak. Godine 1889. uveden bi i gospođinski zbor u ovo društvo. Društvo je redovno svake godine po nekoliko koncerata priređivalo, neke sa plesom.

Godine 1891. sudjelovalo je društvo kod sastanka svih tamburaških zborova u Zagrebu (8. rujna). Izlete pravilo je društvo sada sve to češće. Odsele je društvo priređivalo ne samo koncerte sa plesom nego je i sudjelovalo kod zabava ostalih karlovačkih društava i kod svečanih zgoda.

Društvo stalo se osobito lijepo razvijati godine 1893. tako, da je moglo pomagati i druga tamburaška hrvatska društva. Godine 1897. stade ovo društvo padati, t. j. broj članova postajao je od dana do dana manji, dok nije samo od sebe prestalo. Danas to društvo postoji još samo po imenu svomu.

Predsjednici društveni bili su: Lavoslav Roksandić, kavanar, Ljudevit Eisenhuth, nadinžinir, Dr. Stanko Tkalac, kr. javni bilježnik i odvjetnik, Josip Vrbanić, ljekarnik i Vladimir Purebl, trgovac.

---

11. BICIKLISTIČKO DRUŠTVO »NAPRED«.

Ovo je društvo osnovano u Karlovcu godine 1890. Svrha je bila ovomu društvu, da promiče biciklistički šport. Društvo je isprva lijepo napredovalo i imalo je nekoliko biciklističkih utrka.

Prvim predsjednikom društva bio je svjetloslikar karlovački Hinko Krapek, koji je bio i pravi organizator društva. Pod njim je društvo lijepo napredovalo. Iza njegova odlaska iz Karlovca

postao je društvenim predsjednikom Dragutin Herman. Ovoga zamjeni u toj časti karlovački odvjetnik Dr. Božo Vinković, a ovoga opet Mijo Balaš ml.

Ovo društvo nije imalo dugoga života. Oduševljenje, koje je bilo isprva za biciklistički šport, pomalo je stalo jenjati i stoga se je društvo god. 1901. samo od sebe razišlo.

12. KARLOVAČKO DRUŠTVO ZA ZAŠTITU ŽIVOTINJA.

Ovo je društvo započelo svoj rad godine 1894. Pravila su društvena odobrena 29. kolovoza 1894.

Svrha je društvu, da štiti životinje osobito domaće od zlostavljanja i da nastoji o tom, da se sa životinjom postupa dobro i blago. Nadalje svrha je društvu, da nastoji o rasplođivanju ptica po šetalištima, perivojima i gajevima u području grada Karlovca i okolice, i to ptica, koje su korisne po gospodarstvo, u kratko da podigne ptičarstvo.

Društvo je započelo odmah ozbiljno raditi, a zamolilo je i gradsku općinu košto i okolne općine, da ga u njegovu nastojanju podupru.

Među prvim radovima ovoga društva nalazimo, da je pometalo na raznim mjestima kućice, u kojima se hrane ptice. Društvo je odabralo svoje pouzdanike, koji imadu zadaću osobito prigodom vašara, da pripaze na postupak sa životinjama.

Predsjednikom društva jest trgovac Julijo Ivančić, koji se ozbiljno brine za napredak i procvat društva.

13. SRPSKO PJEVAČKO DRUŠTVO u KARLOVCU.

Svrha je ovomu društvu, da njeguje i širi srpsku pjesmu i pravoslavno crkveno pojanje.

Društvo imade svoga sveca pokrovitelja ili zaštitnika u sv. velikom mučeniku Đurđu, kojemu u slavu pjeva 23. travnja na

liturgiji, a na večer toga dana priređuje svojim članovima prijateljsko veče, kojom se prilikom reže krsni kolač.

Članom društvenim može biti svatko, tko je navršio 18. godinu života i neporočna je značaja. Članovi se dijele na: a) pjevače, b) pomagače, c) osnivače i d) počasne. Pomagač je onaj član, koji plaća godišnji prinos od 4 krune, osnivač je onaj član, koji plati svotu od 60 kruna. Počasnim članom može biti samo onaj, koga društvo izabere takovim poradi osobitih zasluga po društvo.

Pjevači su dužni marljivo i točno polaziti pjevanje, te sudjelovati kod svih društvenih produkcija. Tko ne zadovoljava ovim dužnostima, globi se svaki put sa 10 filira.

Imovina društvena sastoji u: a) prinosima članova, b) darovima, c) čistom dobitku od zabava, što ih priređuje društvo u svoju korist, d) kamatima glavnice i e) pjevačkim globama.

Društvom upravlja odbor, koji odabire glavna skupština. Odbor sačinjavaju: predsjednik, šest odbornika i dva zamjenika, od kojih barem četvorica moraju biti pjevači. Odbor se bira na godinu dana. Ženske se ne mogu birati u odbor. Predsjednika bira skupština, dočim odbor odabire iz svoje sredine tajnika, blagajnika i arhivara. Predsjednika zamjenjuje u slučaju bolesti ili druge zapreke najstariji po godinama odbornik.

Odbor odabire dva društvena člana, koji sa zborovođom (učiteljem pjevanja) sačinjavaju tako zvani »tehnički odbor«. Ovomu je zadaća, da određuje programe za zabave, izlete itd., u opće da određuje, kada, što i gdje će se pjevati. Članovi tehničkoga odbora biraju se između pjevača. Tehnički odbor stvara zaključke u sporazumku sa upravnim odborom.

Društvo se obvezuje, da će svake godine prirediti svojim članovima dvije zabave, na koje mogu doći pjevači besplatno, a ostali članovi uz eventualno primjereno snižene cijene.

Društveni su znak srpske narodne gusle unakrst sa krstom.

Pravila ovoga društva potvrdila je kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, godine 1899. broj 47.070.

---

14. DRUŠTVO ZA POTPORU SIROMAŠNIH UČENIKA KRALJ. VELIKE REALNE GIMNAZIJE u KARLOVCU.

Budući da je današnja kr. velika realna gimnazija u Karlovcu nastala od prvotna dva zavoda, i to iz c. kr. velike realke u Rakovcu i kr. velike gimnazije u Karlovcu, košto je to razloženo u poglavlju V. u posebnom članku, stoga su postojala i dva društva za potporu siromašnih učenika, i to jedno društvo za potporu siromašnih učenika kr. velike gimnazije u Karlovcu, a drugo za potporu siromašnih učenika c. kr. velike realke u Rakovcu. Prvo je osnovano bilo godine 1867., a drugo godine 1874.

Kada su se ova dva zavoda spojila u jedan, u današnju kr. veliku realnu gimnaziju, nijesu se ova dva društva spojila u jedno, već su i nadalje postojala svako za sebe. Dugo se je o tom radilo, da se spoje, što je napokon i učinjeno godine 1905.

Članovi jednoga i drugoga društva bili su dvovrsni, utemeljiteljni i prinosnici. U društvu za potporu siromašnih učenika kr. gimnazije karlovačke plaćali su utemeljiteljni članovi jednom za uvijek 20 forinti (40 kruna), a u društvu za potporu siromašnih učenika c. kr. realke rakovačke 5 forinti (10 kruna), dočim su članovi prinosnici plaćali u prvom društvu 2 forinta (4 krune) na godinu, a u drugom društvu 1 for. (2 krune) na godinu.

U zajedničkom društvu, koje je nastalo 1905. spojidbom gore pomenutih starijih društava, plaća član utemeljitelj 40 kruna jednom za uvijek, a članovi prinosnici 2 krune na godinu. Članovi utemeljitelji ovih starijih društava priznaju se kao takovi i u novom društvu.

Po posljednjem iskazu blagajničkom od 1. lipnja 1905. imalo je društvo za potporu siromašnih učenika kr. gimnazije karlovačke svotu od . . . . 13.628 K 66 fil.,
a društvo za potporu siromašnih učenika c. kr. realke rakovačke svotu od . . . . 13.510 K 78 fil.

Oba društva zajedno svotu od 27.139 K 44 fil.

Ova je svota prešla sada u vlasništvo novoga društva.

Društvo podupire učenike: 1. knjigama, 2. odijelom, 3. obućom, 4. lijekovima i 5. iznimno novcem, po prilici u ukupnom iznosu oko 1000 kruna na godinu.

Društvo priređuje svake godine o pokladama ples, koji je poznat pod imenom »realnoga plesa«, u korist društvene blagajne.

---

15. GOSPOJINSKO DRUŠTVO SV. VJEKOSLAVA ZA POTPORU SIROMAŠNE DJECE PUČKIH ŠKOLA u KARLOVCU.

Davno se je već osjećala potreba ovakova društva u Karlovcu. Pitanje o osnutku ovakova društva pokrenuo je ponovno puta pokojni sada pučki učitelj u Karlovcu Janko Tomić. Napokon zauzeše se svojski učiteljski zborovi djevojačke i dječačke pučke škole u Karlovcu, dok mu i ne udariše temelj 29. svibnja 1874.

Malo iza toga osnova se gospojinski odbor, koji stade ozbiljno i revno raditi oko napretka i procvata ovoga društva. Predsjednice ovoga društva bile su Ivana Turković, grofica Salis-Sevis, Terezija barunica Vranyczany i Adela Vrbanić, a blagajnica Terezija Reiner. Sve ove odlične gospođe zajedno sa gospođama odbornicama vršile su preuzete časti sa najvećom ljubavi i požrtvovnosti.

Društvo priređuje svake godine u oči božićnih blagdana tako zvano božićno drvce sa zgodnom predstavom. Tom zgodom nadari društvo ubogu školsku mladež sa odijelom, obućom i jelom. Ali i tečajem školske godine brine se društvo za ubogu školsku mladež. Nabavlja joj knjige i sav školski potrebiti pribor, a najsiromašniju djecu, osobito onu, koja daleko stanuje, prehranjuje o podne u zimsko doba u toploj sobi.

Svake godine, na dan sv. Vjekoslava kao zaštitnika školske mladeži, t. j. 21. lipnja, drži društvo svoju glavnu skupštinu.

Društveni je dohodak popriječno na godinu oko 3800 kruna. Za odijelo, obuću, prehranu, knjige i ostali školski pribor troši društvo na godinu popriječno oko 1500 kruna. Društveni je imetak iznašao koncem školske godine 1904./5. glavnicu od 31.479 kruna 54 filira.

Sl. 85. **Ivana Turković.**

16. DRUŠTVO SVETOGA SAVE u KARLOVCU.

Svrha je ovoga društva, da podupire siromašne i valjane učenike i učenice pravoslavne vjere, koji polaze karlovačke škole. Ovu svrhu vrši ovo društvo, dijeleći učenicima i učenicama školske knjige, odijelo i novčane potpore.

Članom ovoga društva može biti svaki Srbin i Srpkinja u Austro-ugarskoj monarkiji, koji je navršio 20. godinu života i koji je inače neporočan.

Članovi su društva dvovrsni, i to: a) utemeljitelji, koji plate u jedan put ili u pet godina 30 forinti (60 kruna) i b) redovni članovi, koji se obvežu, da će plaćati godišnji prinos od 2 for. (4 krune).

Sredstva, kojima dolazi ovo društvo do svoje svrhe, jesu:

a) svi prilozi članova utemeljitelja,

b) svi prilozi redovnih članova,

c) čist prihod od svetosavskih besjeda i drugih zabava, koje društvo priređuje,

d) dobrovoljni prilozi članova i nečlanova i

e) razni zapisi.

Od ovih prihoda može društvo samo jednu petinu potrošiti za potporu učenika i učenica, dočim će se ostalo ulagati u društveni fond, od koga se kamati mogu potrošiti u rečenu svrhu.

Društvom upravlja odbor, koji se sastoji od predsjednika, potpredsjednika, blagajnika, perovođe i pet odbornika. Ovaj odbor bira glavna skupština na godinu dana; predsjednika i potpredsjednika bira skupština tajno, ceduljama, dočim ostali članovi odbora mogu biti birani aklamacijom, ako to zahtijeva većina prisutnih članova.

Odbor polaže račun o svom radu glavnoj skupštini, koja odabire svaki put po tri lica, da pregledaju društvene račune. Glavna se skupština sazivlje svake godine prve nedjelje mjeseca listopada.

Pravila ovoga društva odobrila je kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, 14. lipnja 1893. br. 23.714.

---

17. POGREBNO DRUŠTVO SIROMAŠNE ZADRUGE u KARLOVCU.

Ovo je društvo osnovano oko godine 1880. Nova društvena pravila potvrdila je kr. zemaljska vlada, odjel za nutarnje poslove, svojim otpisom od 18. studenoga 1898. br. 48.290.

Svrha je ovomu društvu, da potpomaže novčanom potporom svoje teško oboljele članove, a u slučaju njihove smrti ili smrti njihovih zakonitih žena i udova da olakoti namirenje pogrebnih troškova stalnom novčanom pripomoći i podavanjem svijeća oko odra te mrtvačkih kola za ukop.

Ovo društvo preuzimlje na zahtjev nečlanova i uz plaću uređenje mrtvačkoga odra, čuvanje mrtvaca i priredbu sprovoda i pokopa. Društvenim članom može postati svaki samostalan i neporočan stanovnik grada Karlovca i okoliša bez razlike dobe i vjere, ako plati upisninu od 15 forinti na jednom ili u dva obroka tečajem dotične godine. Godišnji prinos je od oženjena člana 2 for. 40 novč. (4 K 80 fil.), a od neoženjena ili udovca 1 for. 20 novč. (2 K 40 fil.). Pored redovitih članova ima i članova utemeljiteljnih, koji plate jednom za uvijek 50 forinti (100 kruna). Utemeljiteljni članovi dobivaju prigodom smrti svoje ili svoje zakonite supruge sve ono, što i drugi redoviti članovi.

Svi su redoviti članovi dužni korporativno prisustvovati kod pogreba preminuloga društvenoga člana. Isto tako imadu prisustvovati i poslove pogrebne obavljati i kod plaćenoga pogreba.

Na čelu je društva predsjednik, kojega zamjenjuje u slučaju bolesti potpredsjednik, a upravlja društvom odbor od 12 lica i perovođe.

Društvo je u novije vrijeme lijepo uznapredovalo. Nabavilo vrlo lijepa pogrebna kola i svu opremu za mrtvački odar, te zadovoljava svim opravdanim zahtjevima. Kod pogreba su članovi uniformirani, a isto tako i konji, koji voze mrtvačka kola.

---

18. PODRUŽNICA HRVATSKOGA TRGOVAČKOGA DRUŠTVA »MERKUR«.

Hrvatsko trgovačko društvo »Merkur« razvija svoju djelatnost u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, a sjedište mu je u glavnomu gradu Zagrebu. Društvu je svrha:

a) nastojati oko strukovne i opće duševne naobrazbe svo- članova;

b) promicati interese trgovačkoga staleša;

c) posredovati kod namještenja trgovačkoga osoblja;

d) osnovati i uzdržavati blagajnu za podupiranje bolesnih skudnih članova;

e) osjeguravati društvene članove proti nezgodi;

f) osjeguravati društvene članove za slučaj starosti i invá- teta, njihove udove za slučaj obudovljenja i siročad za slučaj roćenja;

g) prirеđivati javne zabave u korist promicanja društvenih lataka i

h) izdavati vlastito društveno glasilo.

Pravila ovoga društva potvrdila je kr. zemaljska vlada, odio unutarnje poslove, otpisom od 28. prosinca 1903. broj 846.

Podružnica društva »Merkur« ustrojila se u Karlovcu 8. si- nja 1899. Prvi privremeni starješina (predsjednik) bio je ovoj lružnici trgovac Đuro Gašparović, te ostade takovim do 23. čnja 1901. Njega zamjeni u toj časti knjigovođa karlovačke dionice Vjekoslav Dutzman, koji ostade predsjednikom ovoj lružnici do 24. studenoga 1901. Njegovim bi nasljednikom bran trgovac Rudolf Jelenc, koji ostade predsjednikom do siječnja 1903. Ovoga bi dana izabran predsjednikom karlo- ške podružnice društva »Merkur« trgovac Nikola Šašek, koji tu it još i sada obavlja.

Članovi društva jesu: a) začasni, b) dobrotvori, c) ute- ljitelji, d) podupiratelji, e) prinosnici i f) redoviti.

Začasni su članovi oni, koje glavna skupština na prijedlog bora kao takove izabere radi osobitih zasluga, što su ih kli za promicanje društvenih interesa.

Članovi dobrotvori su oni, koji uplate u društvenu bla- nu na jedan put najmanje 300 kruna.

Članovi utemeljitelji su oni, koji na jedanput ili tečajem ne godine uplate u društvenu blagajnu 150 kruna.

Podupirateljni članovi potpomažu društvo godišnjim prino- s od 16 kruna.

Članovi prinosnici plaćaju u društvenu blagajnu godišnje kune, te ne imaju drugih ni prava ni dužnosti, osim što mogu

pripadati mirovinskoj zakladi, koja će se ustrojiti posebnim štatutom.

Članovi navedeni pod a—e mogu biti pripadnici svakoga staleša.

Redoviti članovi mogu biti samo trgovački pomoćnici, činovnici novčanih i industrijalnih zavoda, namještenici i namještenice u trgovačkim poduzećima i trgovačko-strukovno osoblje inih poduzeća.

Redoviti članovi imadu odmah položiti upisninu od 2 K.

Redoviti se članovi dijele u dvije skupine, i to:

a) I. skupinu, u koju spadaju oni članovi, koji u smislu zak. čl. XIV. 1891. nijesu obvezani na pristup k okružnoj blagajni, te

b) II. skupinu, u koju spadaju na upitni ustup obvezani članovi, no ovima je slobodno pristupiti i skupini I.

Članarina je za članove I. skupine 36 kruna na godinu, a za članove II. skupine 24 krune na godinu.

---

19. DRUŠTVO »CHEVRA-KADIŠA« (SVETO DRUŠTVO) u KARLOVCU.

Ovo izraelitičko društvo imade posve religiozno-humanitarni karakter i stoji pod vrhovnim nadzorom izraelitičke bogoštovne općine.

Društvo je osnovano u novije vrijeme. Kr. zemaljska vlada odjel za unutarnje poslove, otpisom od 26. svibnja 1891. broj 1732. potvrdila je društvena pravila. Svrha je ovoga društva: a) podupirati siromašne, b) pribivati kod bolesnih, c) pokapati umrle izraelićane, d) čuvati onaj dio oficijelne službe božje, koji je namijenjen spasu duša i e) upravljati zakladama.

Čim koji član društva oboli, dužnost je svakoga člana društva, da posjeti bolesnika i tako ga utješi.

Kada je društvenomu predsjedniku najavljeno, da je kod bolesnika nastupila agonija, imade predsjednik poslati više članova bolesniku. Ako bi agonija dulje potrajala, odredi pred-

sjednik stražu obvezatnim redom, i to po danu po jednoga, a po noći po dva društvena člana, koji imadu ostati kod bolesnika ili u njegovoj blizini.

Što se imade učiniti članu ovoga društva, imade se učiniti isto i članovima njegove porodice, t. j. supruzi i sinovima od 13. do 24. godine, a kćerima od 12. godine do udaje.

Kada član umre, imade društvo podići mrtvaca, odrediti mu stražu, oprati ga po vjerozakonskom obredu, obući ga i položiti u lijes. Nadalje imade odrediti vrijeme sprovoda i mjesto za grob. Napokon imade se pobrinuti za pogrebni obred, za red kod sprovoda i pokopa, te za sve, što je potrebno kod sprovoda. Sve to učini društvo siromašnim članovima badava, a bogatim na račun porodice.

Ako se imade mrtvac iz zdravstvenih razloga odmah prenesti u mrtvačnicu, imadu nadzirati prijenos mrtvaca društveni organi i ondje čuvati mrtvaca (po 2 čovjeka), dok se ne pokopa.

Vrijeme za pogreb mrtvaca dojavljuje svim društvenim članovima društveni sluga, koji tom zgodom nosi uza se društvenu škrabicu za milodare.

Porodica mrtvaca može podići pokojniku na groblju kamenit spomenik prema religioznim zahtjevima izraelitičke vjere. Društvo se imade brinuti, da se moli 4 puta u godini za pokoj duše mrtvaca prigodom službe božje u tako zvanoj »haskari«, obdržavanoj u hramu.

Društvo imade nadalje upravljati njemu povjerenim zakladama.

Članom društva može postati svaki izraelićanin (mojsijevac), koji stanuje u području karlovačke izraelitičke bogoštovne općine i koji imade u njoj pravo glasa, ako uplati po odboru društvenom određenu mu prema imućtvenim prilikama upisninu od 10—50 kruna i ako se izjavi pripravnim uplaćivati redovite četvrtgodišnje prinose od 2 K 50 fil.

Siromasi se opraštaju od upisnine i četvrtgodišnjih prinosa, ako se obvežu, da će obavljati službe, dvoreći bolesnike i čuvajući mrtvace.

Društvom upravlja društveni odbor, koji izabire glavna akupština. Odbor imade 6 članova te 2 revizora. Predsjednika društvenoga izabire također glavna akupština. Svi se funkcionari izabiru na tri godine.

Predsjednikom je društvenim bio od postanka ovoga društva karlovački trgovac Mihael Breyer do 11. ožujka 1883., t. j. dok nije umr'o. Iza njega bio je predsjednikom trgovac Makso Blauhorn do 1. travnja 1888. Od ovoga dana do danas jest predsjednik ovoga društva trgovac Dragutin Beck.

---

20. DRUŠTVO GRAĐANSKE ČITAONICE u KARLOVCU.

Ponukom umirovljenoga kr. kot. predsjednika Jaroslava Riedla, Ivana Sabljaka, Filipa Dubravčića i Ljudevita Tuškana sastalo se više karlovačkih građana i činovnika na dogovor glede osnutka nove građanske čitaonice. Već kod prvoga sastanka konstituirao se je privremeni odbor, kojemu je bila zadaća, da sastavi društvena pravila, i to predsjednikom bi izabran Jaroslav Riedl, potpredsjednikom Ivan Sabljak, tajnikom Ljudevit Tuškan, a blagajnikom Juraj Petrak.

Kada su bila pravila sastavljena, sazvao je privremeni predsjednik Jaroslav Riedl glavnu skupštinu na 18. prosinca 1905. u kuću svratištara Ljudevita Šroifa u svratištu »Central«.

Na ovoj su se skupštini pravila pretresla i prihvatila, te izabran ponovno isti odbor, komu je predsjednikom izabran ponovno Jaroslav Riedl.

Sada imade ova čitaonica dvije lijepe sobe u svratištu »Central«. Ona drži sve domaće listove i više stranih, u svemu 35 listova. Članarina jest u mjesečnim obrocima 60 filira i 1 kruna upisnine, dočim je utemeljiteljni prinos jednom za uvijek 50 kruna.

Koncem godine 1905. brojila je ova čitaonica 122 člana. U slučaju da se ovo društvo raziđe, imade se sva društvena imovina predati gradskomu poglavarstvu u Karlovcu u pohranu sve dotle, dok se opet ne osnuje slična građanska čitaonica u Karlovcu.

Bilješka. O veteranskom se društvu govori u poglavlju VI. u članku 3.

21. CEHOVI u KARLOVCU.

Pored trgovine cvao je u Karlovcu, košto je spomenuto u XII. poglavlju, i obrt. Već za rana poče̓e se udruživati pojedine vrsti obrtnika u bratstva (društva), tako zvane cehove. U Karlovcu poznati su bili ovi cehovi:

1. Lađarski ceh. Ovaj je ceh osnovan u 17. vijeku, a zvao se je »bratstvo sv. Nikole«. Godine 1706. dobili su za taj naziv i posebnu povlast papinskom bulom. Još početkom 19. vijeka zvao se je ovaj ceh plemenitim za razliku od ostalih karlovačkih cehova.

2. Lončarski ceh (na Gazi). Ovaj ceh bit će tako star kao i Lađarski, a možda još i stariji, a zvao se je »bratstvo tijela Isusova«. Ovaj je ceh potvrdio papa Kliment IX. 1668.

3. Tesarski ceh (drvodelni) uređen bi carskim patentom od godine 1693., spojio se posvema sa velikim cehom godine 1896.

4. Kovački ili ognjeni ceh uređen bi istim carskim patentom, a karlovački general knez Hanibal Porcia potvrdio je 3. svibnja 1709. za ovaj ceh povlastice, što ih imađaše kovački ceh u Zagrebu. Spojio se sa velikim cehom god. 1896.

5. Radnički ceh uređen bi također istim carskim patentom.

6. Zidarski ceh uređen bi istim carskim patentom.

7. Zlatarski ceh složio se u bratstvo u 18. vijeku.

8. Sabljarski ceh nastade također u 18. vijeku.

9) Krojački ceh postojao je kao posebno bratstvo već u prvoj polovici 18. vijeka.

10. Postolarski ceh nije mlađi od krojačkoga, te se i on spominje već u 18. vijeku kao posebno bratstvo.

11. Veliki ceh bio je zajednički ceh svih pomenutih cehova, uređen je bio posebnom poveljom carice i kraljice Marije Terezije od 21. rujna 1767., premda je u istinu već postojao od godine 1696., košto pokazuje popis imena (imenik članova ovoga ceha). Ovaj je ceh bio za cijelu karlovačku vojnu Krajinu sa sjedištem i središtem u Karlovcu. Ovaj ceh prestade godine 1778., kada je grad Karlovac bio u upravi odijeljen od

ostale vojne Krajine. Nadalje je postojao u Karlovcu ovaj ceh posebice za grad Karlovac, a posebice za ostalu vojnu Krajinu, i držao se i nadalje svih točaka (20) povelje carice i kraljice Marije Terezije. Dobio sam na ogled sliku ovoga ceha iz 18.

Sl. 86. **Barjak rakovačke podružnice Otočkoga ceha.**

vijeka. S jedne strane slike narisano je oruđe tesarsko i odozdo potpisani Michael Schummann von Eerfurt aus Preussen i Ernst Seidler aus Sachsen, a s druge strane slike narisano je oruđe zidarsko i odozdo potpisani: Josepf Heinz aus Brün in Mähren,

Paul Leischoss von Siglos in Ungarn, Anton Kunert von Leusen in Böhmen, Vinzenz Salzer von Sombor in Ungarn, Konrad Huhn von Frankfurt am Main i Johann Händl von Ofen in Ungarn«. Podno slike s jedne i druge strane nalaze se ova imena (tiskana) »Marcus v. Herchelich, Herbert, Vater«.

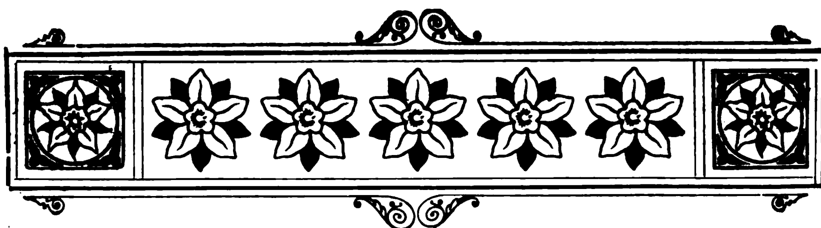
12. Opančarski ceh nešto je mlađi od ostalih cehova, postojao je kao poseban ceh do godine 1896., kada se je spojio sa velikim cehom

13. Pekarski ceh. Godine 1828. (29. veljače) spojio je kralj Franjo I. posebnom poveljom broj $\frac{2931.}{147.}$, koja imade kraljevski pečat, dimnjačare, kovače, tesare, kamenare, zidare, vodare, cestare i krovce u jedan ceh u Karlovcu, te odredio 29 articula ili točaka, kojih su se morali držati. Povelja je pisana latinskim jezikom.

Kralj Ferdinand I. na prijedlog tadanjega generala banske, varaždinske i karlovačke Krajine i podjedno bana hrvatskoga feldmaršalleitnanta Vlašića dozvoli posebni ceh za otočku krajišku pješačku pukovniju br. 2. posebnom poveljom od 8. lipnja 1838, pod koji je ceh potpadala i švaračka kumpanija. Dne 16. veljače 1852. dozvoljena bi podružnica ovoga ceha u Rakovcu. Povelja imade 21 artikul ili točku, pisana je njemačkim jezikom.

Svi ovi cehovi imali su i svoje posebne barjake.

XVI. Zdravstveni zavodi i uredbe.

1. GRADSKA JAVNA BOLNICA.

Karlovčani imali su jednokatnu gradsku bolnicu na Dubovcu, na današnjem rimo katoličkom groblju, gdje je danas mrtvačnica i kapela Svih Svetih, već početkom 19. vijeka. Nu ova bolnica nije zadovoljavala ni najprimitivnijim zdravstvenim zahtjevima. Stoga se je u prvoj polovici 19. vijeka ponovno puta naglasivala potreba nove bolnice i ubožnice.

Novomu ovomu potrebitomu zavodu udari temelj karlovački građanin Nikola Šebetić, koji je oporukom ostavio sav svoj imetak u svrhu, da se na njegovu zemljištu, što no leži uz Lujzinsku cestu, podigne gradska bolnica i ubožnica. Nikola Šebetić je umr'o godine 1845 i povjerio karlovačkoj čitaonici, da izvrši njegovu posljednju volju.

Gradnjom se je nove bolnice započelo godine 1846. tim više, što se je našlo u Karlovcu osim Nikole Šebetića dobrotvora, koji pokloniše u tu svrhu dosta velike svote. Odmah u prvi mah pokloniše najmanje po sto forinti ovi karlovački rodoljubi: Accurti Antun, Assanger Josip, Barako Vasilije, Burgstaller, pl. Bunjevac Josip, Davila Hinko (200 for.), Duquenois Vjekoslav (1000 for.), Fabek Andrija, Gaspari Josip, Hackl Dra-

gutin (200 for.), pl. Haraminčić, biskup zagrebački Juraj Haulik (500 for.), Kunić i Malivuk, Lukšić Petar, Martinić Pompej, Milauz Ivan, Miličević Mihajlo, Musulin B. (200 for.), Mühlbauer Vinko, Pavlešić Janko (župnik dubovački, kasnije biskup zagrebački), Pfeifinger Antun, Piškorec J. i Makso (300 for.), Pavletić Antun, Radaković Vaso, Reichherzer Ivan (150 for.), Resmann Petar, Savinšek Andrija (200 for.), Seidl udova Elisa

Sl. 87. Gradska javna bolnica.

(200 for.), Simić Ivan st., Smendrovac Josip, Sladović Matija, posvećeni biskup zagrebački Schrott (400 for.), Trifić Gabrijel (200 for.), Tot Stjepan, Tschopp (Čop) Antun (300 for.), Türk Franjo (300 for.), Tuškan, zagrebački kanonik, Weiss Armin, Vidale Šimun, Vranyczany Ambroz ml. (300 for.), Vranyczany Ambroz st., ceh pekarski, veliki ceh i zidarski ceh

Osim toga vrlo mnogi darovaše razne manje svote ispod 100 forinti.

Tako se je odmah u prvi mah sakupila svota od 19.243 forinta 40 novč.

Ovom svotom izgradiše Karlovčani godine 1846. današnju bolnicu na jedan kat. Cijela je gradnja stajala 20.703 forinta 15 novč.

Sada je bila zgrada gotova, ali nije bilo nikakova namještaja za nju, a novaca nije bilo. Stoga se složi gospojinski odbor, koji sakupi raznih ručnih radova, bijuterija i slika, pa priredi ples sa tombolom u korist bolničkoga namještaja. Na čelu odbora bile su gospođe Petronila Bernardić, supruga gradonačelnika, Josipa Šoštarić, supruga protustavnika kr. tridesetnice i Jelena Musulin, supruga trgovca. Rukovodio je poslove ove zabave Antun Pfeifinger kao blagajnik bolničkoga odbora.

Predmeta za tombolu bilo je 226, a čisti prihod ove zabave bio je 1668 for. 31 novč. Ovom se je svotom nabavio najpotrebitiji namještaj. Osim toga sakupile su pomenute gospođe 67 plahti, 6 vanjkušnjica, 102 ručnika, 1 stolnjak, 5 ubrusa, 4 pokrivala, 2 strunjače, 3 slamnjače, 5 vanjkuša i 1 posvema opremljeni krevet.

Godine 1847. ostavio je oporukom Mirko pl Haraminčić, vlastelin novigradski, 4200 for. karlovačkomu magistratu pod uvjetom, da se kamati uručuju upravi bolnice svake godine i da se na stanovnike novigradske uzimlje obzir kod primanja u bolnicu.

Iste je godine ostavio karlovačkoj bolnici 200 for. Vatroslav Jarnević. Godine 1848. dade i novo ustrojena karlovačka štedionica u tu svrhu svoj prinos od 200 for.

Međutim su pridolazili još uvijek novi prinosi karlovačkoj bolnici i ubožnici. Naknadno darovaše barem po 100 forinti ovi rodoljubi: Martinić Liberat (600 for.), Magdić Mate, Pleiweiss Valentin (6 potpuno opremljenih kreveta), Tschopp (Čop) Antun (1000 for.), Nehroni Jotras (300 for.), lutrija 1859. trudom Dra. Ivančevića 881 for. 65 novč., Dr. Nikola Ivančević, Piršelt Jakov (587 for. 51 novč.), Resmann Matija (105 for.), odbor bolničkoga plesa 1863. (250 for.), Vranyczany Ambroz, Oliva Lovro, župnik iz Broda (155 for. 22 novč.), Mihalić Mirko, odbor bolničkoga plesa 1862. (373 for.), 1864. (220 for.), 1865. (340 for.),

1868. (311 for. 67 novč.), 1869. (263 for.), Valjak Terezija (525 for.), Musulin Aleksander (180 for.), Vranić Franjo (210 for.), bolnički ples 1870. (320 for. 55 novč.), 1871. (337 for. 60 novč.), Unguari (500 for.), Brava Makso (128 for. 30 novč.), Burgstaller Pavao (500 for.), Türk Franjo ml. (160 for), Ladjević Gjoko (200 for.), Ladjević Lazar, bolnički ples 1872. (363 for. 90 novč.), gradska općina (400 for.)*), bolnički ples 1873. (373 for. 52 novč.), gradska općina (362 for. 30 novč.)*), bolnički ples 1874. (383 for.), Meder Eduard (220 for.), gradska općina (442 for. 20 novč.)*), bolnički ples 1875. (372 for.), gradska bivša štedionica (1757 for. 50 novč., svoj dobitak), gradska općina (368 for. 11 novč.)*), Boroević (150 for.), gradska općina (379 for. 40 novč.)*), bolnički ples 1876. (274 for. 58 novč.), barun Vranyczany Nikola (5000 for.), bolnički ples 1877. (168 for.), gradska općina (314 for. 60 novč.)*), bolnički ples 1878. (151 for. 25 novč.), biskup Kralj Ivan, bolnički ples 1879. (230 for.), Mileusnić Kata (200 for.), gradska općina (284 for. 50 novč. i 458 for. 30 novč.)*), Njegovo Veličanstvo car i kralj Franjo Josip I. (400 for. god. 1880.), kardinal Mihajlović, knjeginja Thurn-Taxis, bolnički ples 1881. (317 for. 50 novč.), Türk Franjo st. (300 for.), gospojinski odbor 1881. kod tombole (1068 for. 30 novč.), gradska općina (287 for. 52 novč.)*), Ivana Resmann (125 for.), kazališne predstave (650 for), bolnički ples 1882. (286 for. 60 novč.), 1883. (296 for. 40 novč.), gradska općina (286 for. 60 novč.)*), Barako Kosta, gradska općina (2000 for.), Vončina Ivan (500 for.), gradska općina (250 for. 60 novč.)*), bolnički ples 1884. (262 for. 42 novč.), Smat Ana (106 for.), Piričnigg Antun (200 for.), Türk Franjo st. (564 for. 50 novč. za deset kreveta), Turković Vjenceslav (282 for. 25 novč. za pet kreveta), Resmann Petar, gradska općina (341 for. 90 novč.)*), Banjanin Dane (282 for. 25 novč. za pet kreveta), mlada gospoda, prihod od plesa 14. I. 1885. (153 for. 17 novč.) itd.

Pored ovih prinosa bilo je prinosa manjih od 2—100 for. vrlo mnogo.

Tima je prinosima narasla glavnica bolnice opet na toliko, da se je stalo pomišljati na dogradnju drugoga kata. Ova dogradnja bude izvedena godine 1883.

Ovako dograđena bolnica bila je svečanim načinom blagoslovljena 6. prosinca 1884. u prisutnosti Dr. Kallivode Fal-

*) Toliko je nosila psetarina.

kensteinskoga, odsječnoga savjetnika kr. zemaljske vlade i zemaljskoga praliječnika, Janka Štancera, bolničkoga ravnatelja, Janka Modrušana, bolničkoga podravnatelja, Franje Türka st., Franje Türka ml., Vjenceslava Turkovića, Ivana Mašeka, župnika dubovačkoga, Dra. Milana Nemičića, gradskoga fizika, Dra. Josipa Havlička, grad. bolničkoga liječnika, Dra. Ivana Banjavčića, Daniela Banjanina, Gjoke Ladjevića, Stjepana Kovačevića, podžupana, itd., itd.

Naknadno je otkupljen susjedni posjed Janka Modrušana, Tahije i Tominca, gdje su naknadno sagrađene i pregrađene zgrade razizemne za kužne bolesti.

Danas imade karlovačka bolnica krasnu dvokatnu zgradu i tri razizemne zgrade. Uz zgradu se nalazi prostrano dvorište i krasan vrt.

Bolnicom i ubožnicom karlovačkom upravlja posebno ravnateljstvo, koje odabiru utemeljiteljni članovi bolnice.

Prvi je privremeni odbor sastojao od članova: Piškorca Maksimilijana, gradskoga suca (kao ravnatelja), Hackla E. I., Türka Franje, Daville Hinka, Modrušana Janka, Kunića Andrije, Musulina Mihajla, Josipa Bišćana, Antuna Bišćana, Stjepana Tota, Mihajla Keršića, Antuna Tschoppa (Čopa) kao protustavnika i Antuna Pfeifingera kao blagajnika.

U mjesecu veljači 1846. bi izabrano i prvo ravnateljstvo. Izabrani su bili: Antun Pfeifinger kao ravnatelj, Franjo Amon, Đuro Badovinac, I. C. Kovačić, Josip Bišćan, Ivan Reichherzer, Ivan Lukinić i Petar Resmann kao blagajnik.

Od strane karlovačke čitaonice pridijeljeni su bili Janko Pavletić i Ivan Mažuranić (kasniji ban hrvatski i glasoviti pjesnik, koji je baš tada ispjevao svoj ep Smrt Smail-age Čengića).

Kada je bila 1. studenoga 1846. posvećena i blagoslovljena po župniku dubovačkom Janku Pavlešiću zgrada i kapela, počeli se odmah primati u bolnicu i ubožnicu bolesnici i ubogari.

Utemeljiteljnim članom bolnice postao je svatko, tko je platio 50 forinti.

Danas imade bolnica jednoga primarnoga i jednoga sekundarnoga liječnika, te upravitelja bolnice i dva pisara.

Nadalje imade 9 lica za podvorbu bolesnika (među njima 7 časnih sestara milosrdnica), a za ostalu službu 7 sestara, 4 sluge, 4 služavke i 1 stolar.

Svake godine se izmijeni preko 2000 bolesnika u ovoj bolnici.

Pored ove gradske javne bolnice postoji već od osnutka grada Karlovca i vojnička c. kr. bolnica u istočnom dijelu tvrđe. Tečajem vremena bila je pregrađivana, dok nije dobila današnji oblik. Danas imade ova zgrada dva kata i zadovoljava potpunoma svojoj svrsi.

---

2. KUPALIŠTA u KARLOVCU.

a) GRADSKO KUPALIŠTE NA KORANI u KARLOVCU.

Poglavarstvo kr. i slobodnoga grada Karlovca podiglo je prije nekoliko godina o gradskom trošku kupalište na rijeci Korani. Gradska općina nije štedjela ni novaca ni truda, samo da bude ovo kupalište sagrađeno prema svim modernim zahtjevima. Trud i trošak gradske općine nije bio badava, jer možemo mirne duše reći, da je gradsko kupalište na Korani ponos i dika grada Karlovca. Malo imade velikih gradova, puno većih no je naš Karlovac, koji se mogu ponositi sličnim kupalištima.

Rijeka je Korana zdrava i ljekovita voda. Razni su kemički stručnjaci svojim analizama dokazali, da imade u Korani joda i željeza, i to baš u tolikoj mjeri, koliko je najzgodnije, da djeljuje uspješno na zdravlje čovjeka, koji se u njoj kuplje.

Gradsko kupalište ne pruža samo jamstvo čovjeku, koji se ovdje kuplje, da se kuplje u zdravoj i ljekovitoj vodi, ono mu pruža još i sve drugo, što si čovjek samo poželjeti može, kad se okupa. Nalazi se ondje i elegantna reštauracija tik uz obalu Korane. Ova je zgrada sagrađena u švajcarskom slogu, osobito se ističe njena veranda. Sa verande prekrasan je pogled na cijelu obližnju karlovačku okolicu. Nadalje spomena je vrijedan ondje prekrasan park. U ovom parku naići ćeš na najraznovrsnije drveće, osobito mnogo imade u njem crnogorice. Da je taj park toli lijepo, ukusno i upravo bogato uređen, naj-

veća zasluga ide prvanjega gradskoga načelnika Josipa Vrbanića. Uz park nalazi se i kuglana, u kojoj se mogu kupališni gosti po miloj volji zabavljati.

Mi od srca želimo dobar uspjeh gradskomu kupalištu na Korani i želimo, da se potpunoma ispune one nade, što ih je

Sl. 88. Gradsko kupalište na Korani u Karlovcu.

gojilo gradsko poglavarstvo karlovačko, kad je u to poduzeće uložilo toliku glavnicu. To će biti po našem mnijenju istom onda posve moguće, kad gradska općina provede valjanu kanalizaciju grada, jer će se tada grad preporoditi novim životom

abit će svojim prirodnim krasotama i strance, da u nj zalaze la se u njem nastane.

Košto već rekosmo, najviše si je zasluga stekao oko uređja gradskoga kupališta prvanji načelnik grada Karlovca, Jo- Vrbanić.

Sl. 89. Gradsko kupalište na Korani u Karlovcu.

Josip Vrbanić rodio se od ugledne porodice u Zagrebu 4., gdje mu je otac bio odvjetnikom. Škole je polazio u Zabu. Kasnije se je posvetio ljekarništvu, nu ipak je uz to prino nastavio gimnazijske nauke i položio ispit zrelosti na rebačkoj gimnaziji. Nakon položena ispita zrelosti pošao je

na sveučilište u Beč, gdje je također stekao akademički stepen magistra pharmacije i podjedno udovoljio svojoj vojnoj dužnosti kao jednogodišnji dobrovoljac. Svršivši nauke, povrati se u domovinu i stupi kao magister pharmacije prije 25. godina u ljekarnu Franje Šesta (nekada Mederovu). Godine 1892. uze ovu ljekarnu u zakup, a iza smrti Franje Šesta postade kupoprodajnim ugovorom vlasnikom ljekarne »k Crnomu orlu«.

Sl. 90. **Josip Vrbanić.**

Dne 25. studenoga 1895. izabra ga karlovačko gradsko zastupstvo svojim načelnikom, koju je čast obavljao do 1. ožujka 1903. Nema dvojbe, da je Vrbanić pokazao kao gradski načelnik uvijek mnogo dobre volje, da podigne grad Karlovac, koji ga je odlikovao i izabrao svojim načelnikom.

b) VOJNIČKO KUPALIŠTE NA KORANI u RAKOVCU.

Da se udovolji vojničkim propisima od godine 1873., prema kojima se imade, gdje to dozvoljavaju mjesne prilike, upriličiti za vojnike kupalište, sklopljen bi na temelju odluke vojnoga zapovjedništva u Zagrebu od 24. lipnja 1873. M. I. broj 5711. između građevnoga ravnateljstva u Karlovcu i švaračke općine ugovor. U smislu ovoga ugovora ustupljuje švaračka općina besplatno vojnomu eraru uz Koranu prostor, što no se nalazi po prilici 500 koračaja iznad turbinskoga mlina, na mjestu, gdje su se jednom ubijali (vješali) veliki zločinci, da si može ondje podići kupalište za vojnike, tako zvanu »Garnisonsschwimmschule«, uz uvjet, da u redu drži put, koji vodi od glavne ceste do kupališta i da plati možebitne štete vlasnicima, koje bi oni kao susjedi mogli pretrpjeti.

Kupalište bi podignuto godine 1874. Podignuta bi drvena baraka na pilotima, koja je imala 15 kabina, gdje su se posjetioci kupališta mogli svući, jednu splav 16 metara dugačku i 35 metara široku, jedan bazen za neplivače i jednu kolibu za stražu podjedno blagajnu. Budući da se nije ovo kupalište osjeguralo protiv poplava, stoga se je morala cijela građa u jeseni prevesti u vojno skladište na Zrinskom trgu i u proljeću opet namjestiti.

Budući da je ovakovo premještanje i neprestano namještanje kupališta bilo odviše skupo, podignuti biše naknadno piloti nad najviši vodostaj i prošireno bi kupalište na 36 kabina, te podignuta suša na mjestu, u koju se imade smjestiti preko zime sve ono, što je povodnji izloženo. Ali uza sve to pokazuje ovo kupalište deficit, jer je godišnji trošak na kupalište oko 900 K, a primitak jedva 700 kruna. Stoga se sada radi o tom, da se uredi na ovom mjestu posve moderno, trajno kupalište poput gradskoga kupališta.

U ovom se kupalištu svake godine poučava poprilično 260 vojnika i 30—40 civilista u plivanju uz pristojbu od 4 K.

Poprilično posjeti ovo kupalište na godinu 6500 ljudi, koji plaćaju i 5000, koji ne plaćaju. Za svako kupanje plaćaju vojnici i časnici 6 filira bez rublja, 10 filira sa rubljem, a ostali 10 filira bez rublja, a 20 filira sa rubljem. Pored toga mogu se tranke pretplatiti ili na mjesec dana ili za cijelu godinu.

Budući da za sada ne imade posebnih odjela za muškarce, a posebnih za ženske, stoga se prije podne u ovom kupalištu kupaju gospođe, a poslije podne muškarci.

Cijelo vrijeme, dok se u ovom kupalištu može kupati, određeni su za nadzor kod kupališta: 1. jedan poručnik kao upravitelj, 2. jedan podčasnik kao blagajnik, 3. tri podčasnika kao učitelji plivanja i 4. dva infanterista kao podvornici. Za svoj trud dobiva momčad malenu nagradu.

Nesreće se već davno ovdje nijesu nikakve dogodile, premda je ovdje voda vrlo duboka, jer se od strane vojne uprave sve radi, da bude publika kod kupanja posve sigurna.

---

3. LJEKARNE.

a) LJEKARNA »K CRNOM ORLU« u KARLOVCU.

Ova se ljekarna nalazi u tvrđavi na uglu trga Jelačićeva i Ljekarničke ulice. Ova je ljekarna najstarija u gradu Karlovcu. Ona postoji od početka 18. vijeka. Imade u ljekarni i pomagala, koja potječu još iz 17. vijeka, tako jedan mužar, u kom su se tukli lijekovi, imade natpis: »Mathias Landmann hat mich (ge)gossen. Klagenfurt 1692.«

Vlasnici su ove ljekarne bili u 18. i početkom 19. vijeka N. Šimunić i kasnije Matija Šimunić. Od Matije Šimunića kupio je ovu ljekarnu Matija Meder, koji ju je namr'o Eduardu Mederu. Ovaj ju je ostavio svome magistru farmacije Franji Šestu godine 1865. U njegovim rukama ostade do njegove smrti 1894. Od njegovih baštinika je kupi sadanji vlasnik Josip Vrbanić.

Sadanju zgradu, u kojoj se nalazi ljekarna, sagradio je godine 1856. ljekarnik Eduard Meder. Ljekarna imade realno pravo.

Pripovijeda se još i danas u Karlovcu, da je supruga Starijega Šimunića (?) došla jedne zimske nedjelje svečano odjevena iz crkve i da je, kako je bila gladna, uzela iz lonca jedan-

krumpir, ali da ga nije mogla progutnuti i odmah da se je srušila mrtva na zemlju. U onom su je svečanom odijelu i pokopali. Budući da je bio još onda običaj, da su mrtvace kod sprovoda otkrivene nosili, opazio je grobar, da imade ova gospođa o vratu skupocjeni biser. U noći otkopa grob i otvori lijes, te stade sa mrtve skidati biser. Budući da nije mogao bisera skinuti, stade mrtvoj okretati glavu i vrat i pri tom joj porinu onaj krumpir iz vrata i gospođa ožive. Grobar se uplaši i pobjegne, a ona se nekako izvuče iz groba i pođe ravno kući. Dugo je trebala uvjeravati ljude, da nije mrtva i da joj dadu u hladnoj zimskoj noći skrovište.

Sl. 91. **Ljekarna »k crnom orlu« u Karlovcu.**

Ljekarna je ova vrlo lijepo uređena i odgovara posvema modernim zahtjevima.

Firma »k crnom orlu« potječe još iz dobe, kada je bila u Karlovcu vojnička uprava.

---

b) LJEKARNA »k ZLATNOM LAVU«.

Ova se ljekarna nalazi u zagrebačkoj ulici, nedaleko kupskoga mosta u nekadanjoj kući Ristovićevoj (kasnije Skendrovićevoj), a sada Milovana Oparnice iz Vojnića.

Ova će ljekarna biti dosta stara. Godine 1828. postojala je i njen vlasnik bio je neki Hrska. Ljekarna imade realno pravo košto i sve starije ljekarne. Iza Hrske bio je mnogo godina vlasnikom ove ljekarne Valčić. Od Valčića ju je kupio Hamerschmied. U njegovim je rukama bila do godine 1873., kada ju je kupio ljekarnik Gustav Findeis. Prije nekoliko godina kupio je ovu ljekarnu od Findeisa sadanji njen vlasnik Lavoslav Stepan.

---

c) LJEKARNA »K SV. ĆIRILU i METODU« NA BANIJI.

Ova je ljekarna osnovana godine 1862. Dozvolu, da istu osnuje, dobio je sada pokojni A. E. Katkić. Katkić je 19 godina upravljao ovom ljekarnom, dok se nije (godine 1881.) preselio u Zagreb, gdje je i danas njegova udova vlasnica ljekarne »k sv. Mariji« na Kaptolu.

Katkić je prodao ovu ljekarnu godine 1881. nekomu Nijemcu Schmidingeru. Ali ovaj se doskora uvjeri, da mu posao nikako ne ide, pa je stoga nakon tri mjeseca prodao istu ljekarnu ljekarniku Brodskomu iz Križevaca. Ovaj nije dugo uživao ove ljekarne, jer mu je kr. zemaljska vlada ljekarnu zatvo-

a, i to s razloga, što se ljekarna bez dozvole kr. zemaljske ade prodati ili prenijeti na drugo lice ne može, a on takove ozvole niti je molio niti dobio. Toga radi raspisan bi natječaj

Sl. 92. Ljekarna »k sv. Ćirilu i Metodu« na Baniji.

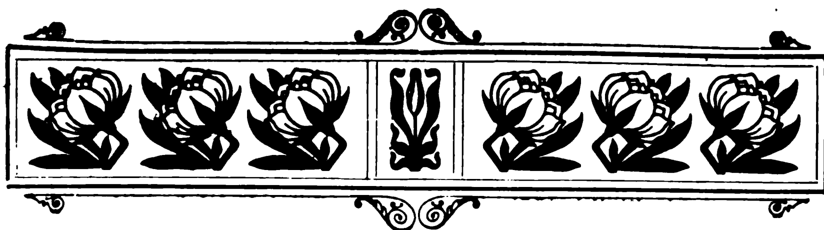
ı ovu ljekarnu. Natjecala su se trojica, ljekarnik iz Jaske Hržić, ·karnik Brodski, koji je ovu ljekarnu već kupio, i svršeni magister farmacije Simeon pl. Sladoević. Od ove trojice dobio ju

je Simeon pl. Sladoević. Sladoević upravljao je ovom ljekarnom do godine 1887. Putem koncesije prodao ju je ove godine Dru. Adolfu Fodoru, liječniku u Varaždinskim toplicama, gdje mu je i otac bio ljekarnikom.

Budući da je bio Dr. Fodor slab i boležljiv, a osim toga mu je i supruga umrla, prisiljen bijaše, da ovu ljekarnu napusti. On ju je putem koncesije kr. zemaljske vlade prodao sadašnjemu vlasniku Gustavu Modrušanu, koji ju je preuzeo godine 1889. (1. ožujka). Modrušan je svojom marljivošću i požrtvovnošću podigao ovu ljekarnu na dobar glas.

Spomenuti valja jošte, da ova ljekarna, kada je dobio Katkić koncesiju, da je otvori, nije bila u ovoj kući, u kojoj se danas nalazi, nego u kući preko ceste, u današnjoj kući Milihramovoj. Godine 1864. bila je naime na Baniji velika vatra, te su sve kuće na desnoj strani do današnje kuće Kolačevićeve izgorjele. Istom kada su nove kuće posagrađene, premjestio je Katkić svoju ljekarnu u kuću, u kojoj se danas nalazi i koja je danas vlasništvo Gustava Modrušana.

XVII. Novčani zavodi.

1. KARLOVAČKA ŠTEDIONICA.

Dugo se je osjećala u Karlovcu potreba novčanoga zavoda. Istom godine 1872. bi ovakav novčani zavod u Karlovcu utemeljen pod imenom »Karlovačka štedionica«.

Inicijativa poteče od modrušpotočkoga vlastelina i veleposjednika Matije pl. Sladovića i tadanjega karlovačkoga načelnika Dra. Ivana Šimunića.

Prvotna pravila biše promijenjena godine 1886. prema novomu trgovačkomu zakonu.

Prvim predsjednikom ovoga novčanoga zavoda bio je izabran godine 1872. barun Milan Vranyczany, potpredsjednikom Janko Modrušan, a knjigovođom Antun Maljevac.

Prvotna dionička glavnica iznosila je 30.000 forinti, a godine 1875. povišena je bila na 50.000 forinti.

Nakon godine dana umr'o je (1873.) prvi knjigovođa Antun Maljevac, a malo kasnije (godine 1874.) zahvalio se je na svojoj časti i prvi predsjednik Milan barun Vranyczany,

Godine 1875. izabran bi predsjednikom Karlovačke štedionice Franjo pl. Türk, koji to časno mjesto još i danas zaprema.

Godine 1878. izabran je bio Janko Modrušan upravljajućim ravnateljem, a godine 1896. Dragutin Hermann drugim ravnateljem. Nakon smrti Janka Modrušana godine 1901. ostade Dragutin Hermann jedinim ravnateljem, ter ovu službu i danas vrši.

Godine 1897. slavila je Karlovačka štedionica dvadeset i pet godišnjicu svoga opstanka. Iz izvještaja, što ga je ovom zgodom objelodanila, razabire se veliki napredak ovoga našega domaćega zavoda. Godišnji promet, što ga je imao ovaj zavod prve godine u iznosu od 900.000 forinti, narasao je do godine 1897. na $18^1/_2$ milijuna forinti, a po posljednjem iskazu od godine 1904. narasao je dapače na 57 milijuna kruna. Štedni ulošci iznosili su prve godine 140.000 forinti, a sada su narasli glasom iskaza za godinu 1904. na $3^1/_2$ milijuna kruna. Dionice, koje su prvotno isplaćene bile sa 200 kruna, vrijede danas 650 kruna.

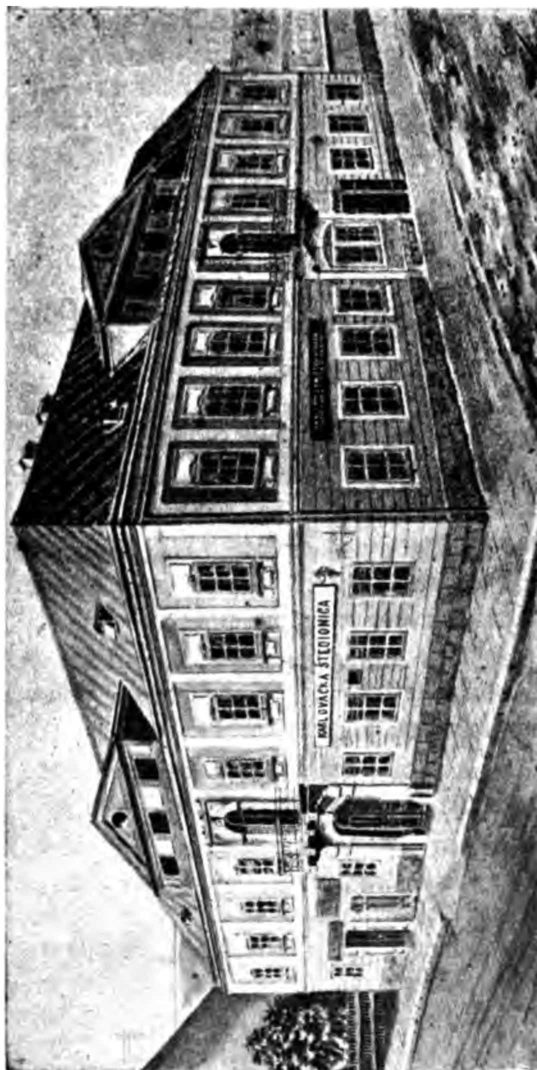
U svem se dakle vidi veliki napredak ovoga novčanoga zavoda, pa stoga i uživa Karlovačka štedionica ne samo lijepi glas širom naše domovine nego i izvan granica naše domovine.

Ali Karlovačka štedionica ne samo da potpomaže trgovinu i okolno seljačtvo, već je vrlo mnogo uradila i u humanitarne svrhe. Prigodom proslave svoga dvadeset i pet godišnjega opstanka osnovala je zakladu od 2000 kruna, od koje se zaklade dopituju kamati svake godine kao nagrada služinčetu, koje najdulje i najvjernije služi istoga gospodara u gradu Karlovcu. Osim toga svake godine daje u razne dobrotvorne svrhe i raznim humanitarnim zavodima i društvima poveće svote, te je u to ime izdala od postanka svoga do danas preko 32.000 kruna

Od prvotnih utemeljitelja ovoga novčanoga zavoda (od godine 1872.) živu danas samo četvorica, i to Franjo pl. Türk ml., Mijo Balaš, Makso Heinrich i Petar M. A. Lukšić.

Karlovačka se je štedionica isprva nastanila u Sljepčevićevoj kući na uglu ulice sv. Barbare i Šebetićeve. Kada je kupila sadanju svoju zgradu od Kovačića, u kojoj je bio smješten ured nadzorništva c. kr. poveljenoga društva lujzinske ceste do godine 1876., pa kada se je to društvo razišlo i lujzinska se cesta predala državnomu eraru, smjestila se je u svoju zgradu.

Zgrada Karlovačke štedionice jest jedna od najljepših i najsolidnije građenih kuća u Karlovcu. Kuću ovu sagradio je maire francuskoga karlovačkoga municipaliteta Josip Šporer oko

Sl. 93. »Karlovačka štedionica«.

godine 1812. Kuća se ova nalazi na najprometnijem mjestu, gdje se stječu tri ceste, riječka, senjska i preko marvinskoga trga rakovačka, a s druge je strane Zrinjski trg i zagrebačka

cesta. Zgradu je ovu sagradio pomenuti Josip Šporer na mjestu, gdje je bila stara karlovačka mitnica (Mauthhaus).

Danas jesu članovi ravnateljstva: Franjo pl. Türk (predsjednik), Ljudevit Eisenhuth, Makso Heinrich, Gašo Dević, Dušan Sljepčević, Ivan Turković i Rudolf Jelenc. Članovi nadzornoga vijeća jesu: Mijo Balaš, Samuel Kramer i Petar M. A. Lukšić. Činovnici jesu: Dragutin Hermann (ravnatelj), Vjekoslav Dutzmann (knjigovođa), Slavo Balaš i Aladar Lukšić.

2. PUČKA ŠTEDIONICA u KARLOVCU.

U Karlovcu osjećala se je potreba, da se pored Karlovačke štedionice osnuje još jedna štedionica. Toj potrebi doskočilo se je godine 1895., kada se je utemeljila Pučka štedionica.

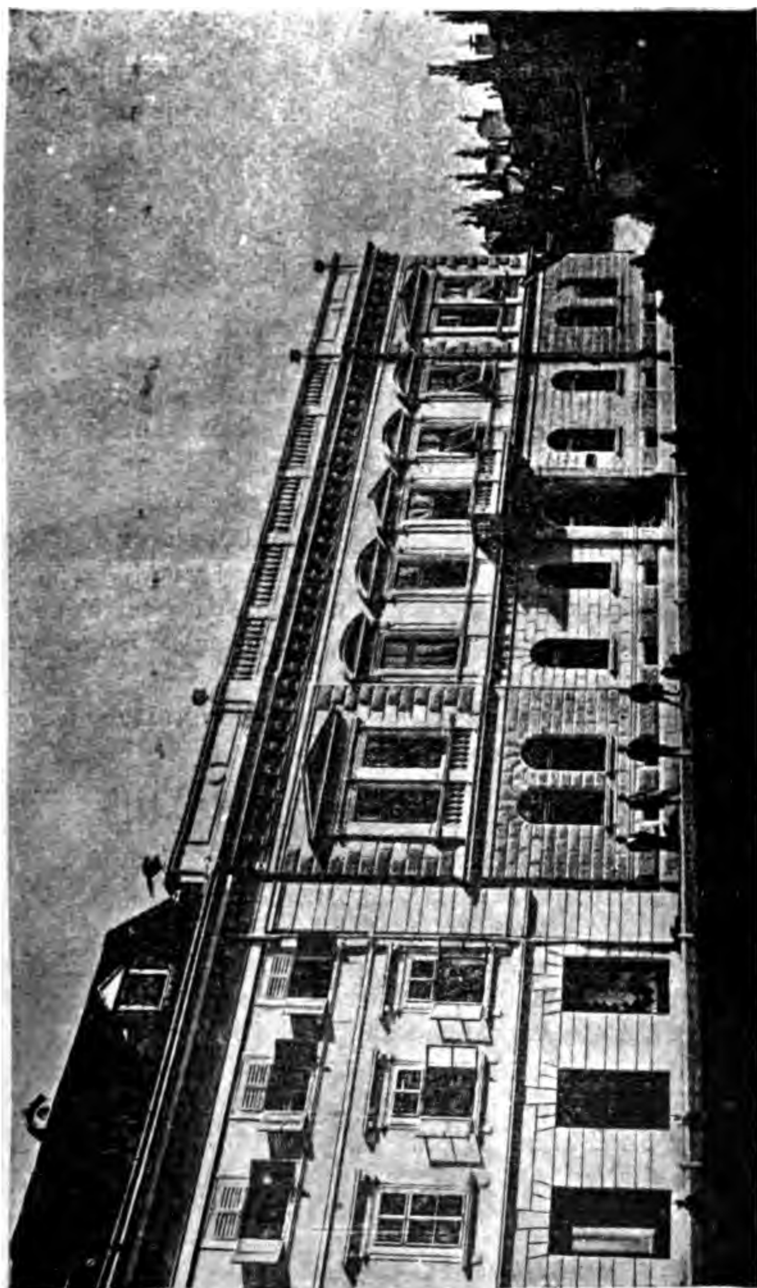
Pučka se je štedionica smjestila u lijepoj novo sagrađenoj palači karlovačkoga veletršca i veleposjednika Vilima Reinera na ulazu u tvrđu sa sjevero zapadne strane.

Štedionica ova unovčuje mjenice, prima štedne uloške, daje zajmove na hipoteke i dragocijenosti, kupuje i prodaje svakovrsne vrijednosne papire i srećke.

Dionička glavnica jeste 125.000 kruna ili 2500 dionica po 50 kruna. Godišnja je dividenda 4 K po dionici.

Predsjednikom štedionice je: Vilim Reiner, a članovi ravnateljstva jesu: Josip Jerusalem, Alfred Kappner, Edmund Kolmar, Dr. Gustav Kornitzer, Dr. Stjepan pl. Miletić, Gustav Modrušan, Nikola Šimecki, Josip Vrbanić, Julije Weiss (iz Karlovca) i Julije Weiss (iz Zagreba). U Nadzornom vijeću jesu: Vatroslav Farkaš, Dragutin Ravnikar, Melhior Lukšić i Robert Reiss.

Činovnici jesu: Mirko Steiner (ravnatelj), Milivoj Oršanić (blagajnik), Većeslav Žalud i Ivan Ribić.

Sl. 94. Pučka štedionica u Karlovcu.

3. KARLOVAČKA POMOĆNICA.

Da se i ljudima, koji raspolažu sa manjom uštednjom, pruži prilika, da mogu koristonosno ulagati svoje pomanje prištednje, osnovano je u Karlovcu novčano društvo pod imenom »Karlovačka pomoćnica« godine 1872.

Članovi istoga društva ulažu svakoga tjedna od 1 do 20 kruna tečajem jedne periode, koja traje pet godina ili 260 tjedana. Članovi mogu uloženi novac uz vrlo povoljne uvjete uvijek podignuti. Nakon svršene periode, t. j. nakon pet godina, dijeli se dobitak razmjerno prema ulošku među članove. Član, koji je novac pozajmio i plaćao 6% kamata, po odbitku njegova dobitka, tako zvane dividende, ne plaća kamata više no 2% od pozajmljena novca, koji se kamati troše na razne potrepštine (na tako zvani upravni trošak).

Karlovačka pomoćnica djeluje vrlo blagotvorno u gradu Karlovcu. Mnogi si u Karlovačkoj pomoćnici uštedi lijepu svoticu, koju si možda ne bi nikada uštedio, da nije Karlovačke pomoćnice i da se nije obvezao ondje svoj nedjeljni prinos plaćati.

Svoje društvene prostorije imade ovo društvo u zgradi karlovačkoga magistrata prizemno.

Ravnatelj ovoga društva je trgovac Ivan Lach, podravnatelj trgovac Kamilo Badovinac, a odbornici: Samuel Arvaj, trgovac, Matija Dejak, pekar, Makso Herlinger, trgovac, Dragutin Hauptfeld, knjigotiskar, Josip Kovačić, gostioničar, Aleksander Međur, gostioničar, Janko Medunić, gostioničar, Josip Mohović, brijač, Eugen Pavlović, činovnik karlovačke građanske pivovare, Nikola Preč, mesar, Dragan Ravnikar, trgovac i Milan Žugčić, pekar. Knjigovođa društveni jest Mijo pl. Philippović.

Godine 1904. iznosili su ulošci članova 458.532 krune, a dobitak članova iznosio je 36 165 kruna 78 filira, upravni trošak iznosio je 6.453 krune 67 filira.

---

4. ŠTEDNA i PRIPOMOĆNA ZADRUGA NA BANIJI.

Ova je zadruga započela svoje djelovanje 1. rujna 1882. Ova zadruga prima gotov novac od svojih članova, te ga ulaže na kamate, pak odatle kao i od novca nabavljena zajedničkom vjeresijom uzajmljuje svojim članovima potrebit novac uz što povoljnije uvjete.

Svaki član dužan je uplatiti najmanje jedan dioni uložak od 50 forinti (100 K). Dioni uložak može se uplatiti na jednom ili u nedjeljnim obrocima u najmanjem iznosu od 1 krune.

Pravila ove zadruge unesena su u registar za društvene tvrtke odlukom kr. sudbenoga stola u Zagrebu od 1. rujna 1883. broj 8.158.

Sada imade ova zadruga 600 članova sa 2 do 200 dionih uložaka.

Prvi upravljajući odbor ove zadruge (1882.) imao je ove članove: Stjepana Kovačevića, tada podžupana u Karlovcu, kao predsjednika, Janka Adlešića kao potpredsjednika, Antuna Benića, Dragutina Huzinu, Tomu Markuša, Ivana Našića, Nikolu Stanisavljevića, Nikolu Skendrovića, Đuru Skendrovića, Ljudevita Sladovića i Đuru Klipu kao knjigovođu.

Sadanji odbor ima ove članove: Gustava Modrušana kao predsjednika, Nikolu Šimeckoga kao potpredsjednika, Josipa Cara st., Matiju Dejaka, Franju Ferkovića, Franju Jakičića, Ignaca Kordiša, Ferdu Milihrama, Andriju Petrunića, Janka Ratkaja, Josipa Skendrovića, Janka Zajca i Đuru Klipu kao knjigovođu. U nadzornom su vijeću: Franjo Dejak, Slavoljub Sladović i Nikola Vuksan.

Dioni ulošci iznosili su koncem godine 1904. svotu od 391.464 krune.

---

5. SRPSKA KREDITNA BANKA i ŠTEDIONICA.

Godine 1899. osnovali su Srbi u Karlovcu »Srpsku kreditnu zadrugu«. Kada je ovaj zavod pokazao dosta snage i života, osnovali su Srbi 1903. zavod sa širim djelokrugom

pod imenom »Srpska kreditna banka i štedionica« i to na dionice.

Taj si je zavod u kratko vrijeme stekao povjerenje i ugled koli kod vjerovnika toli kod dužnika.

Ukupni promet godine 1904. bio je 6,654.458 K 70 fil, dividenda akcionarima bila je 7%, u dobrotvorne svrhe i za nagradu činovnicima razdijeljeno je za ovu godinu 357 K 39 fil. Temeljna je glavnica 100.000 kruna.

Ovaj se je novčani zavod smjestio u Sljepčevićevoj kući na uglu Šebetićeve ulice i ulice sv. Barbare preko ulice od kuće Bunetine.

Predsjednikom ovoga zavoda jest veletržac Jovan V. Barako, članovi upravnoga odbora jesu: Emil Gredelj, Nikola Dubaić, Mile Kuga, Branko Lađević, Čeda Miličević i Dušan Miljušević. Članovi nadzornoga vijeća jesu: Milan Miličević (predsjednik), Lazar Bordoški i Jovan Marković.

6. PODRUŽNICA PRVE OPĆE ČINOVNIČKE ZADRUGE u BEČU SA SJEDIŠTEM u KARLOVCU.

Ova je podružnica štedno i predujmovno registrirano društvo s ograničenim jamstvom. Svrha je ovomu društvu, da prima od svojih članova uloške u gotovom novcu, pružajući im tim načinom priliku, da ušteđeni novac koristonosno ulože, i da daje pomoću uložaka i zajedničke vjeresije članovima predujmove uz najpovoljnije uvjete, nadalje da obavlja osjeguarateljne poslove za centralu u Beču i da u opće unapređuje gospodarstvene interese svojih članova.

Ova podružnica započe svoj život 8. lipnja 1876., kojega dana održa prvu svoju skupštinu. U ovoj skupštini bi izabran odbor sa predsjednikom Krstom Šrepelom.

Društvo se je ovo stalo lijepo razvijati, osobito od kada (1879.) mu postade predsjednikom sadanji zaslužni predsjednik Dr. Miroslav vitez Stern.

Ne samo da društvo potpomaže svoje članove u nevolji predujmovima, nego i centrala u Beču učinila je mnogo za svoju podružnicu u Karlovcu. Ona daje stipendije valjanoj djeci siromašnih karlovačkih članova, daje potpore bolesnim članovima, besplatne kupke onima, koji takove trebaju itd.

Po posljednjoj bilanci, koja je zaključena 31. prosinca 1904. bila je društvena aktiva K 14.317·22, dočim je pasiva K 9.404·45 u dionim uloščima, K 4.253 02 u štednim uloščima, a K 659·75 preostade kao čista dobit. Ova se je dobit razdijelila u ime 5% dividende među članove.

Štedni ulošci nose također 5% kamata.

---

7. KARLOVAČKA OKRUŽNA BLAGAJNA ZA POTPORU BOLESNIKA.

Na osnovu zakonskoga članka XIV. iz godine 1891. o podupiranju obrtnih i tvorničkih namještenika u slučaju bolesti kaošto i na osnovu naredbe kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 30. ožujka 1892. br. 15.459., kojom se određuje sjedište i područje okružnih blagajna za potporu bolesnika, osnovana bi u gradu Karlovcu ova okružna blagajna, koja započe svoj rad 1. lipnja 1893. U područje ove okružne blagajne spadaju: grad Karlovac i politički kotari karlovački, jaskanski, pisarovinski, vrginmosni i glinski.

Članom ove okružne blagajne za potporu bolesnika jest bez obzira na spol, dobu i državljanstvo svaki obrtni i tvornički namještenik, koji se nalazi u području ove okružne blagajne.

Svaki je poslodavac dužan po njem namještene i na osiguranje obvezane namještenike za 8 dana, od kada su nastupili zanimanje, kod blagajne najaviti, a u istom roku također prijaviti istup dotičnih namještenika.

Svaki je član dužan uplaćivati svoj nedjeljni prinos, koji se određuje prema njegovoj nadnici (3 filira od jedne krune);

članovi, koji mjesečno dobivaju plaću, mogu svoje prinose mjesečno uplaćivati.

Ako je osigurani član poradi bolesti nesposoban za privredu, ne plaća ni on ni njegov poslodavac nikakih prinosa.

U slučaju bolesti ili nesreće (najdulje za vrijeme od 20 nedjelja) pruža ova okružna blagajna svojim članovima:

1. besplatnu liječničku pomoć (najdulje 20 nedjelja). U slučaju poroda besplatnu primaljsku pomoć i možebitnu liječničku pomoć;

2. lijekove i potrebite sprave za liječenje;

3. hranbinu, ako bolest pravi člana nesposobnim za rad i ako traje preko tri dana;

4. članovima porodice, koji sa osiguranim u zajedničkom kućanstvu živu, liječničku pomoć i lijekove, ako je član u to ime za polovinu povišeni članski prinos doprinosio i

5. u slučaju smrti pogrebnu pripomoć.

Hranbine ne dobiva onaj član, koji oboli vlastitom krivnjom (tučnjavom ili razuzdanim životom).

Okružnom ovom blagajnom upravlja ravnateljstvo, u koje se odabiru $^2/_3$ između osiguranih članova namještenika i $^1/_3$ između osiguranih poslodavaca, koje izabire glavna skupština kaošto izabire ona i nadzorni odbor i obranički sud.

Na čelu ravnateljstva je predsjednik i potpredsjednik.

Svake druge godine istupa $^1/_3$ ravnateljstva, pa onda bira glavna skupština nove članove u ravnateljstvo, a može ponovno izabrati i one, koji su istupili.

Glavna se skupština sastoji:

1. od izaslanika, koji se izabiru između osiguranih članova na šest godina, i to ako broj članova dosiže 300, izabire se 30 izaslanika, ako je broj članova od 300—600, izabire se 45 izaslanika, ako je broj članova od 600—900, izabire se 60 izaslanika, ako je broj članova od 900—1200, izabire se 90 izaslanika; od svakih daljnih 100 članova izabiru se po 3 izaslanika Više od 300 izaslanika ne može se birati.

Izaslanici biraju se glasovnicama u skupštinama, sazvanim po povjerenicima obrtne oblasti.

2. od izaslanika, koji se po poslodavcima na šest godina odabiru.

Zastupnici se poslodavaca izabiru u tolikom broju, da u glavnoj skupštini jednu trećinu glasova.

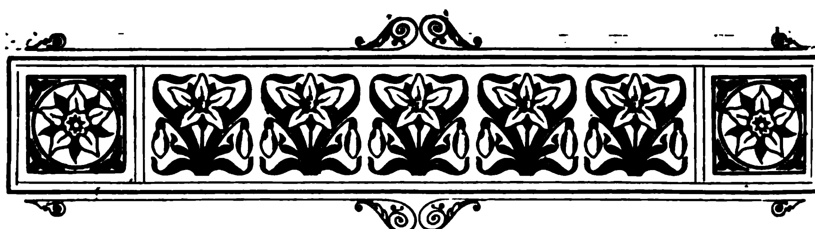
ladzor i kontrolu nad blagajnom vodi u Karlovcu obrtna .. prve molbe.

Do konca godine 1904. izdala je ova okružna blagajna od oga osnutka na hranbinu 35.113 K 60 fil., na bolno opskrbni šak 44.898 K 30 fil., na lijekove 26.796 K 24 fil., na pogrebe)12 K 24 fil., na primaljske nagrade 197 K 09 fil. itd.

Ova okružna blagajna imade i svoje činovništvo, po jednoga igajnika, protustavnika i liječnika. Sada je smještena u Karvcu u Šimunićevoj ulici kuće broj 5.

Godine 1905. imala je ona ovo ravnateljstvo: predsjednika udevita Težaka, potpredsjednika Franju Demšara i članove mateljstva: Franju Bajuka, Dragutina Jaklića, Stevu Jakulića, ına Geilhofera, Ladislava Jovanovića, Dragutina Zimu, Alberta igela, Josipa Kučišca, Dragutina Repaka i Gašpara Strahinšćaka; nadzornom odboru jesu: Rudolf Knobloch, Stjepan Hoffmann, jo Lucijanić, Stjepan Zagorac, Adolf Hermann i Janko Zajc, u obraničkom sudu: Albert Grdešić, Milan Bakšić, Eduard fan, Ivan Grögel, Petar Cindrić, Stjepan Miketinac, Nikola brenić, Janko Tomašić i Petar Dren. Činovnike imade: Ivana ipca kao blagajnika, Franju Schüllera kao protustavnika i a. Ivana Haslingera kao liječnika.

XVIII. Tvornice i mlinovi u Karlovcu.

Prve su tvornice bile osnovane, koliko danas pouzdano znademo, na teritoriju današnjega proširenoga grada Karlovca na Turnju pod upravom slunjskoga pukovnika Kazimira, i to:

1. državna tvornica sukna. U ovoj su tvornici radile djevojke i oni mladići, koji su bili nesposobni za vojničku službu. Ova je tvornica bila podignuta godine 1791. u erarskoj zgradi.

2. državna tvornica koža na mjestu, gdje je danas Sliepčevićev mlin, koji je nedavno posve izgorio. Ova je tvornica bila podignuta godine 1793. Produkcija obiju ovih tvornica upotrebljavala se je lih za krajišku vojsku. Nu obje tvornice prestadoše godine 1799. raditi jedno radi neukosti radnika, a drugo, što si je mogla krajiška vojska iz vana jevtinije nabavljati kožu i sukno.

3. U prvoj polovici 19. vijeka otvorili su neki Karlovčani ako ne tvornice, a ono radionice cigara u Karlovcu, koje su potrajale po prilici do godine 1850. Tako je osnovao ovakovu radionicu cigara neki Malivuk na šetalištu Marije Valerije u današnjoj kući Ravnikarovoj, nadalje je takovu radionicu cigara osnovao u Zagrebačkoj ulici tik do mosta u današnjoj Jandatovoj kući neki Mavrin, a na Baniji u današnjoj Milićevićevoj

kući Dominik Lukšić. U ovo su vrijeme bile i cigare u Karlovcu znatno jevtinije, 100 komada dobrih cigara stajalo je 25 krajcara.

Danas postoje na teritoriju proširenoga grada Karlovca ove tvornice, dotično mlinovi:

---

1. PRVI HRVATSKI MLIN NA ČIGRE u KARLOVCU.

Na lijevoj obali Korane diže se kraj veličanstvenoga koranskoga slapa nedaleko mjesta Rakovca četverokatni mlin na čigre (turbine), a pokraj njega i druge potrebne zgrade kao zgrada za stan ravnateljev i uredske prostorije.

Ovaj je mlin sagradilo neko belgijsko društvo godine 1849., pa ga stoga još i danas zovu »belgijskim mlinom«. Godine 1862. izgorio je ovaj mlin posvema.

Već godine 1859. kupila je taj mlin porodica Pongratzeva. Ona ga je dala godine 1863. iznova sagraditi i sasma moderno urediti.

Mlin imade dvije juval-čigre u jakosti od 240 konjskih sila sa 6 velikih mlinskih kamena i 17 valja. Na godinu može samljeti do 700 vagona pšenice, koja se dovaža većinom iz Banata u vrijednosti od milijun kruna. U mlinu je zaposleno redovno do 40 radnika, koji rade danju i noću. Osim toga imade i više činovnika, kojima je na čelu ravnatelj.

Godine 1869. odlikova svojim visokim posjetom ovaj mlin Njegovo cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo car i kralj Franjo Josip I., kojom zgodom dopratiše kralja 30 konjanika-serežana sa crvenim plaštima.

Većina se brašna izvaža iz ovoga mlina po Hrvatskoj i Slavoniji košto i po ostalim zemljama Austro-ugarske monarkije. Najfinije se brašno izvaža osobito u Englesku i Škotsku ali i u druge evropske države.

Radi svoje solidne i dobre radnje odlikovan je bio ovaj mlin na raznim svjetskim izložbama, kao u Londonu godine

Sl. 95. **Prvi hrvatski mlin na čigre u Karlovcu sa sjevero-zapadne strane.**

Sl. 96. **Prvi hrvatski mlin na čigre u Karlovcu sa jugo-istočne strane.**

1862., u Cjelovcu godine 1865., u Parizu godine 1867., u Beču godine 1873. raznim diplomama priznanicama, a godine 1891. počasnim diplomama na zagrebačkoj izložbi.

Sada je vlasnikom ovoga mlina Gustav vitez Pongratz, koji je poznat u Hrvatskoj kao vlasnik raznih industrijalnih poduzeća. Ravnateljem je ovoga mlina od godine 1886. Dragutin Račić.

Mlin ovaj posjeduje više jutara sjenokoša, koje se protežu od Rakovačke ceste do Korane. Do mlina vodi s Rakovačke ceste sjenovit drvored.

---

2. TURANJSKI MLIN.

Na utoku Mrežnice u Koranu ispod grada Turnja podignuo je karlovački građanin Janko Orašin godine 1838. veliki mlin na istom mjestu, gdje je bila godine 1793. podignuta tvornica koža za krajišku vojsku, koja je ondje postojala do godine 1799.

U rukama porodice Orašinove bio je ovaj mlin do godine 1864. Ove godine kupio ga karlovački veletržac Petar Sljepčević, koji ga je na novo prema modernim zahtjevima uredio godine 1880. U rukama Petra Sljepčevića bio je ovaj mlin do njegove smrti 1896. Ove godine preuze ga u svoje ruke sin Petrov Dušan Sljepčević, koji je bio vlasnikom istoga do godine 1904. Godine 1904. kupilo je od Dušana Sljepčevića ovaj mlin dioničarsko društvo.

Mlin se nalazi na vrlo zgodnom mjestu uz glavnu cestu, koja vodi iz Karlovca u Vojnu Krajinu, a tik njega nalazi se željeznička stanica Mostanje.

Na godinu izmelje preko 250 vagona raznovrsnoga žita. U mlinu je zaposleno do 20 radnika, koji rade danju i noću.*)

---

*) U mjesecu je studenom godine 1905. ovaj mlin posvema izgorio.

Sl. 97. Turanjski mlin.

Sl. 98. Turanjski mlin poslije požara.

Pored ovih mlinova postojali su u Karlovcu još neki mlinovi, tako: 1. Mlin na Korani ispod današnjega gradskoga kupališta i posjeda Krallova, gdje se danas siromašniji slojevi karlovačkoga pučanstva kuplju. Ovaj je mlin bio posjed crkve sv. Barbare. Uživali su ga od godine 1765.—1783. oci Piariste, te im je unosio čistoga prihoda na godinu 309 for. 48 krajcara. Danas se od toga mlina još opažaju samo ostanci slapa.

2. U prvoj polovici 19. vijeka podignu mali mlin sa jednim kotačem karlovački posjednik Wezmar pod Borlom ne daleko Kupe, pribirajući vodu sa Borla. Nu radi razmirica, koje su nastale među Wezmarom i njegovim susjedom Matijom Sladovićem, modrušpotočkim vlastelinom, prestade taj mlin raditi, jer mu je Sladović odvrnuo vodu od mlina.

3. Prije no je Janko Orašin godine 1838. podigao u Turnju veliki mlin, imao je tako zvanu vodenicu, t. j. mlin na lađama, na Korani. Kasnije je kušao sa takovim vodenicama raditi na Korani pomenuti Wezmar, kada nije sa mlinom pod Borlom uspio.

---

3. GRAĐANSKA PIVOVARA i TVORNICA SLADA u KARLOVCU.

Kada su se u raznim gradovima u Austro-ugarskoj monarkiji stale osnivati pivovare, nije ni grad Karlovac zaostao u tom pogledu.

U Karlovcu bila je prva pivovara osnovana već početkom 19. vijeka prigodom gradnje lujzinske ceste. Sredinom 19. vijeka bile su u području današnjega grada Karlovca tri pivovare. Jedna u Dubovcu (u današnjoj kući mesara Bastijančića), druga na Brindlu ispod Švarče (u današnjoj kući Vranićevoj, prije Latingerovoj, gdje je pivu vario neki Schläpperger) i treća u tvrđi u Haulikovoj ulici (u današnjoj kući Koraisovoj), gdje je prvi vario pivu neki Baumüller.

Godine 1854. sagradio je barun Nikola Vranyczany posebnu zgradu za novu pivovaru u Dubovcu, tako zvanu »Perhovo«.

Sl. 99. **Građanska pivovara i tvornica slada u Karlovcu.**

Prvi zakupnik pivovare i podjedno pivovar bio je neki Zisler. Nakon nekoliko godina preuzeo je njegov posao Meretti, a poslije njega Schwarzmayer.

Odmah u prvi mah imala je ova nova pivovara sve, što je općinstvo zahtijevalo. Ovdje su se plesne zabave priređivale osobito u pokladno vrijeme, dapače imala je pivovara i svoj posebni vrtuljak (Ringelspiel).

Kada je Schwarzmayer umr'o, prestade raditi ova pivovara, a nekako istodobno prestadoše raditi i ostale pivovare u Karlovcu.

Porodica Vranyczanyeva pretvori stoga pivovaru u tvornicu peći i raznoga zemljenoga posuđa. Nu budući da se je taj posao slabo isplaćivao, preuzeo je u svoje ruke taj posao karlovački veletržac Vjenceslav Turković. Ali ni on nije uspio, pa je i on taj posao napustio. Iza toga je ova zgrada nekoliko godina bila prazna.

Pokušalo se je prije dvadeset godina urediti ovu zgradu za parnu pilanu raznovrsnoga drva. Nu ni taj posao nije uspio, stoga doskora prestade.

Godine 1896. prekupi ovu zgradu od Vranyczany a pivovar iz Sarajeva Aschenbrener ujedno sa bašćom preko lujzinske ceste, te uredi ovu zgradu sasma prema zahtjevima moderne pivovare i stade opet variti pivu.

On je isprva namamio u Dubovac u svoju pivovaru silu naroda, te mu je posao i vrlo dobro uspjevao. Ali doskora ponestade mu novaca- Stoga stupi u društvo sa Matesom i neko vrijeme glasila je tvrtka ove pivovare »Aschenbrener i Mates«. Nu ni onda nije bilo sreće. Pivovara pala je u dugove i došlo je do javne dražbe. Na javnoj dražbi kupilo je pivovaru društvo dioničara. Ovo društvo radi danas pod imenom »Građanska pivovara i tvornica slada u Karlovcu«.

Dioničari su iznova uredili pivovaru i podigli krasnu terasu za gostove. Posao sada lijepo napreduje, pa imade ne samo nade, da će se pivovara održati nego da će i svoj posao još proširiti. Karlovačka je piva posve dobra; ona se može takmiti ne samo sa zagrebačkom već i sa stranom.

Sl. 100. **Građanska pivovara i tvornica slada u Karlovcu. Pogled sa lujzinske ceste.**

4. HRVATSKA DIONIČKA TVORNICA KOŽA u KARLOVCU.

Ovu je tvornicu podiglo dioničarsko društvo, koje se bavi prerađivanjem kožnih sirovina.

Temeljna je glavnica društva 70.000 kruna, t. j. društvo imade 700 dionica, od kojih svaka vrijedi 100 kruna.

Glavna skupština dioničara izabire na tri godine predsjednika, potpredsjednika i ravnateljstvo iz redova onih dioničara, koji posjeduju najmanje pet dionica. Ravnateljstvo osim predsjednika i potpredsjednika imade deset članova, od kojih mora barem šest stalno boraviti u Karlovcu. Ono si odabire između sebe pročelnika. Glavna skupština odabire na tri godine i nadzorno vijeće od četiri lica, od kojih moraju barem tri stalno boraviti u Karlovcu. Društvena su pravila potvrđena odlukom kr. kotarskoga kao trgovačkoga i mjenbenoga suda u Karlovcu od 30. travnja 1904.

Danas je predsjednikom ovoga društva karlovački trgovac Ivan Lach, članovi ravnateljstva jesu: Daniel Ćorak, Nikola Ćuk, Đuro Gašparović, Ivan Kretić, Dr. Edmund Lukinić, Nikola Makar, Jovan Medić, Gustav Modrušan, Kamilo Badovinac i Josip Tončić, a u nadzornom su vijeću: Josip Car ml., Ivan Mlađan, Maksim Svilar i Ivan Schlacher.

Zgradu za svoju tvornicu kupilo je društvo od gradske općine. Jednom je ta zgrada bila vlasništvo porodice baruna Vranyczanya, ter je ova zgrada isprva služila kao žitnica. Kasnije je gradska općina kupila ovu zgradu za vojarnu. Zgrada leži tik uz Kupu u tako zvanoj Žorovici kraj Dubovca nedaleko lujzinske ceste. Društvo je izvelo u zgradi neke pregradnje i dogradnje.

Kako su u gradu Karlovcu veliki nedjeljni (svakoga petka) i godišnji sajmovi sa raznovrsnom domaćom životinjom, pruža već sam grad Karlovac u obilju kožnih sirovina, pa stoga imade opravdane nade, da će ovo mlado društvo u svom poduzeću posve dobro uspjeti.

Sl. 101. Hrvatska dionička tvornica koža u Karlovcu.

5. TVORNICA RUBENINE ili PLATNENE ROBE NA ŠVARČI.

Kada je prije nekoliko godina kupio zagrebački trgovac R. Severinski od vojnoga (državnoga) erara svoj sadanji posjed na Švarči, odlučio je odmah ondje osnovati tvornicu rubenine ili platnene robe. Nu to nije bilo tako lako, jer su erarske zgrade, koje je Severinski kupio, bile u vrlo lošem stanju. Valjalo ih stoga temeljito popraviti.

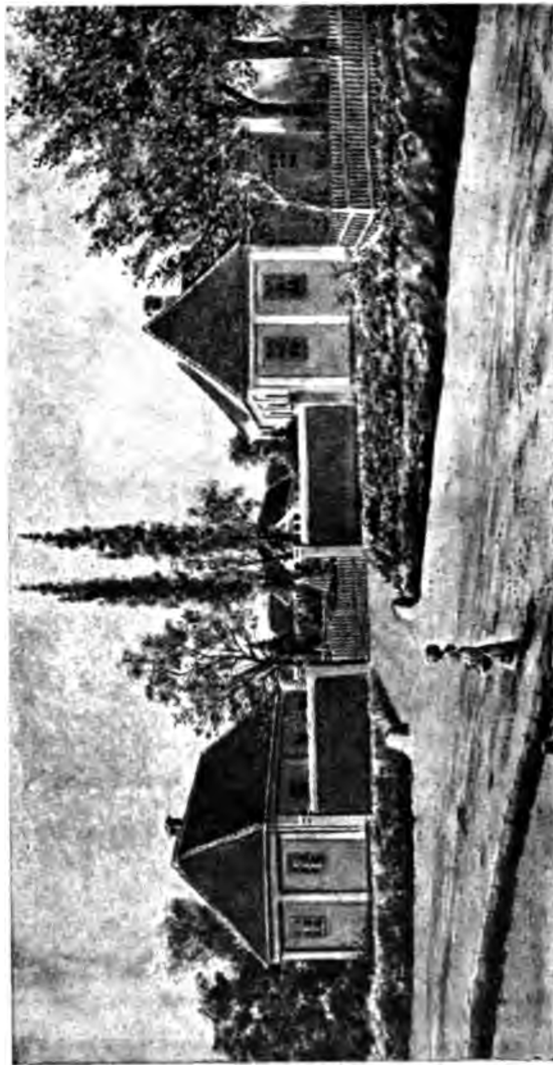
Na popravak zgrada potrošio je Severinski mnogo. Glavnu zgradu, u kojoj je jednom francuski maršal Marmont stanovao, uredio je velegradski i djelomice u narodnom slogu. Od nekadanje barutane učinio je kućnu kapelicu i posvetio ju je sv. Ani. Na dan sv. Ane (26. srpnja) čita se svake godine u ovoj kapelici i sv. misa. U dvorištu među zgradama uredio je mali perivoj i nedavno postavio ondje spomenik biskupu Strossmayeru, što ga je izradio hrvatski umjetnik Rudolf Valdec. Uredio i iščistio je stari zdenac, koji je bio dugo vremena zasmećen i zatrpan.

Kada je ovako uredio ovaj zapušteni posjed, osnova zaista pomenutu tvornicu. Uzdržavajući ovu tvornicu, morao se je boriti sa novim neprilikama. Nije imao dovoljno radnih sila. Muškarci iz Švarče odilaze na zaradu u Ameriku, a ženske su radnice radile zimi, a ljeti su prionule uz svoj seoski posao. To je bio glavni razlog, da je R. Severinski opet ovu tvornicu napustio, pa svoj posao u Zagrebu povećao.

Sada je uredio Severinski svoj posjed u Švarči za stanare. Oranice preudesio je za vinograd i nasadio ondje do 140 raznih vrsti grožđa. Pored toga nasadio je na Švarči do 380 raznih najfinijih vrsti voćaka. Za koju godinu mogao bi biti posjed Severinskoga voćarskom školom za hrv. seljaka.

Karlovčani rado se uspinju na Švarču, da se nauživu svježega i čistoga zraka i krasnoga pogleda na Karlovac i cijelo Pokuplje. U novije vrijeme nema dvojbe, da je Severinski mnogo doprinesao poljepšanju Švarče. Pored spomenika biskupa Strossmayera, što ga je već smjestio u svom perivoju, nakanio je još nekim zaslužnim Hrvatima postaviti spomenike, kao Augustu Šenoi, Vatroslavu Lisinskomu itd.

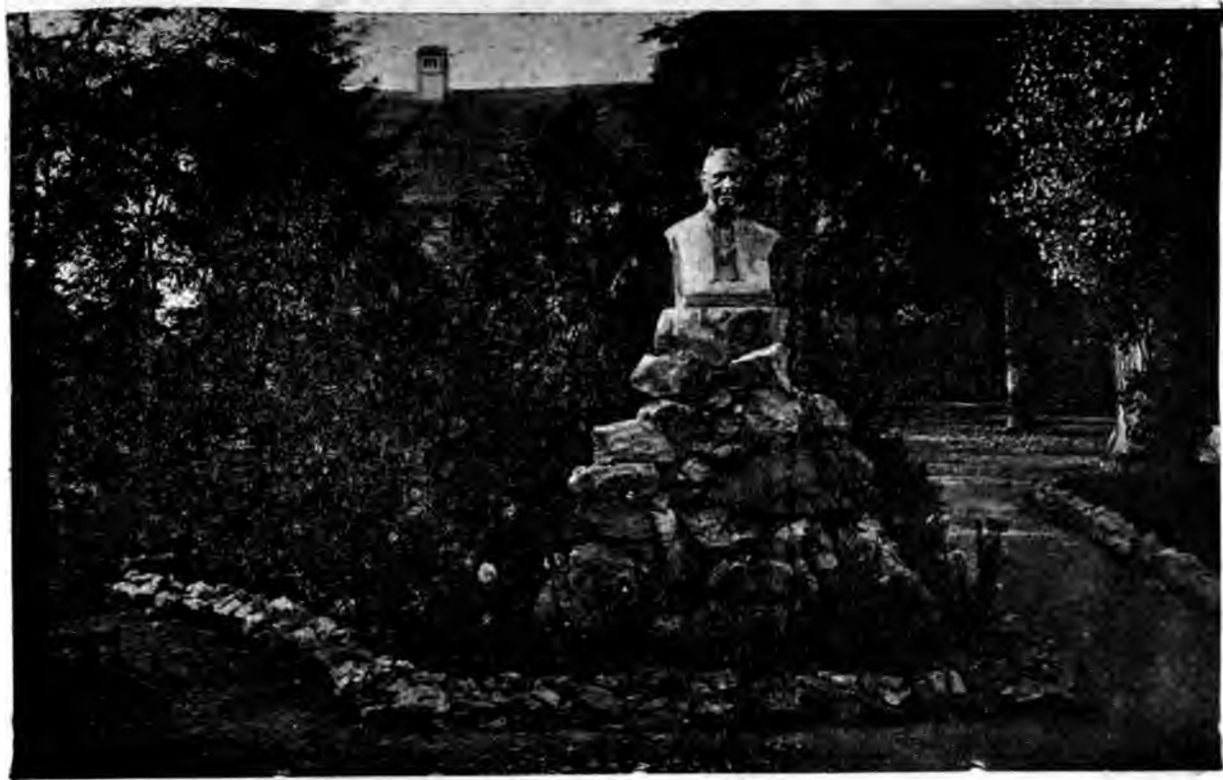
Nema dvojbe, da si je gosp. R. Severinski stekao za Švarču zasluga, učinivši od malo ne ruševina lijepi grad. Pri tom ga nije vodila samo trgovačka korist nego i rodo-

Sl. 102. Tvornica rublja R. Severinskoga na Švarči.

ljublje, da i mlađemu naraštaju sačuva spomenike njegove prošlosti.

Kada nije uspio sa tvornicom, nije klonuo duhom, nego

Sl: 103. Strossmayerov spomenik u perivoju posjeda R. Severinskoga na Švarči.

!. Kapela sv. Ane na posjedu R. Severinskoga na Švarči.

je uredio ove starinske zgrade za stanove. Naše je ipak čvrsto uvjerenje, da su ove zgrade najshodnije za tvornicu, i ako nije uspjela tvornica rubenine, mogla bi uspjeti kakva druga tvornica.

---

6. TVORNICA BATINA FUNKA i HEINRICHA u KARLOVCU.

Ova je tvornica započela svoj rad prije dvadeset godina, i to najprije kultiviranjem kestenovih mladica, a doskora i izrađivanjem tako zvanih »Kongo batina«.

Ove su batine našle vrlo dobru prodaju u raznim evropskim i američkim državama. Posao je tako lijepo napredovao, da su vlasnici tvornice prinuđeni bili sagraditi novu zgradu za isušivanje i izrađivanje batina.

Nova se tvornica nalazi u domobranskoj ulici, na negdašnjoj »gmajni« ili marvinskom trgu.

Izvoz ovih batina bio je u inozemstvo ovaj: u Ameriku 30%, u Njemačku 40%, u Englesku 8%, u Francusku 8%, u Austriju 6%, u Belgiju i Nizozemsku 5%, u Italiju i Španjolsku 3%.

U novije je vrijeme izvoz batina i u ovoj tvornici prilično popustio radi prevelike produkcije batina i konkurencije. Neke su države prestale nabavljati ove batine.

Tvornica je odlikovana bila na milenijskoj izložbi u Budimpešti godine 1896. velikom milenijskom kolajnom kao novo industrijalno poduzeće (koli u hrvatskom odjelu toli i općenito). Nadalje bila je odlikovana i na svjetskoj izložbi u Parizu 1900. velikom srebrnom kolajnom.

Tvornica batina Funka i Heinricha danas je jedna od najljepših zgrada u gradu Karlovcu. Time, što su Funk i Heinrich uredili svoju tvornicu u domobranskoj ulici (staroj Gmajni), udarili su temelj novomu dijelu grada Karlovca, koji se je stao dizati baš od vremena, kada su oni ondje podigli svoju

tvornicu. Već je kupilo nekoliko novčara u neposrednoj blizini ove tvornice od gradske općine gradilišta, na kojima će podići u najkraćem vremenu lijepe zgrade, dapače podići će

Sl. 105. Kuća Maksa Heinricha sa tvornicom batina Funka i Heinricha.

se ondje nová crkva dubovačke župe. Tako bi postao doskora ovdje najljepši predjel našega grada.

7. TVORNICA BATINA BARTOLA POLIĆA u DUBOVCU.

Batine počeo je prvi u Karlovcu producirati neki Akačić. Posao je bio isprva vrlo unosan, jer su prvi producenti štapova u Karlovcu znali potrošiti za radnike i sirove batine do 100.000 forinti na godinu. Danas je zasluga kod štapova znatno reducirana. Razlozi su tomu prije svega, što su radnici, od kako su počeli radnici iz karlovačke okolice putovati na zaradu u Ameriku, znatno poskupili, a drugo, što se sami producenti ili ne će ili ne mogu složiti ni u produkciji ni u prodaji batina. Karlovački trgovci mogli bi ovu granu privrede uvijek održati na stanovitoj visini, jer su batine iz karlovačke okolice na vrlo dobru glasu. Amerikanci traže naročito i uvijek samo karlovačku robu.

Godine 1888. osnovao je Bartol Polić svoju tvornicu batina. Materijal (osobito kesten) dobiva lih iz karlovačke okolice. Godišnji promet njegove tvornice variva od 5—600.000 komada batina. Gotovu robu prodaje većinom u Ameriku ($^4/_5$), a ostalo ($^1/_5$) u Austriju, Njemačku i Holandiju.

Rad oko prigotavljanja batina je dvovrstan: 1. ljetni, kada se batine, dok rastu u šumi, štipaju, i 2. zimski, kada se u tvornici izrađuju. Kod prvoga je posla zabavljeno dnevnice 100 i više radnika, a kod drugoga 15—20 radnika.

Tvornica se batina Bartola Polića nalazi u Dubovcu na raskrižju cesta Lujzinske i Josefinske. Cijela se tvornica sastoji iz velike jednokatne kuće, u kojoj su stanovi, i velike radionice ili tvornice iza kuće. Zasluga ide Bartola Polića, što si je znao svojom solidnom robom steći mušterija u dalekom svijetu tim više, što je uložio veliki kapital u ovu špecijalno karlovačku produkciju.

Bartol Polić kao rođeni Primorac imade lijepe sveze sa raznim velikim trgovačkim kućama u Americi i Evropi, pa imade osnovane nade, da će njegova tvornica od dana do dana sve većma napredovati.

Sl. 106. Tvornica batina Bartola Polića.

8. TVORNICE FRÖHLICHA i BICHLERA.

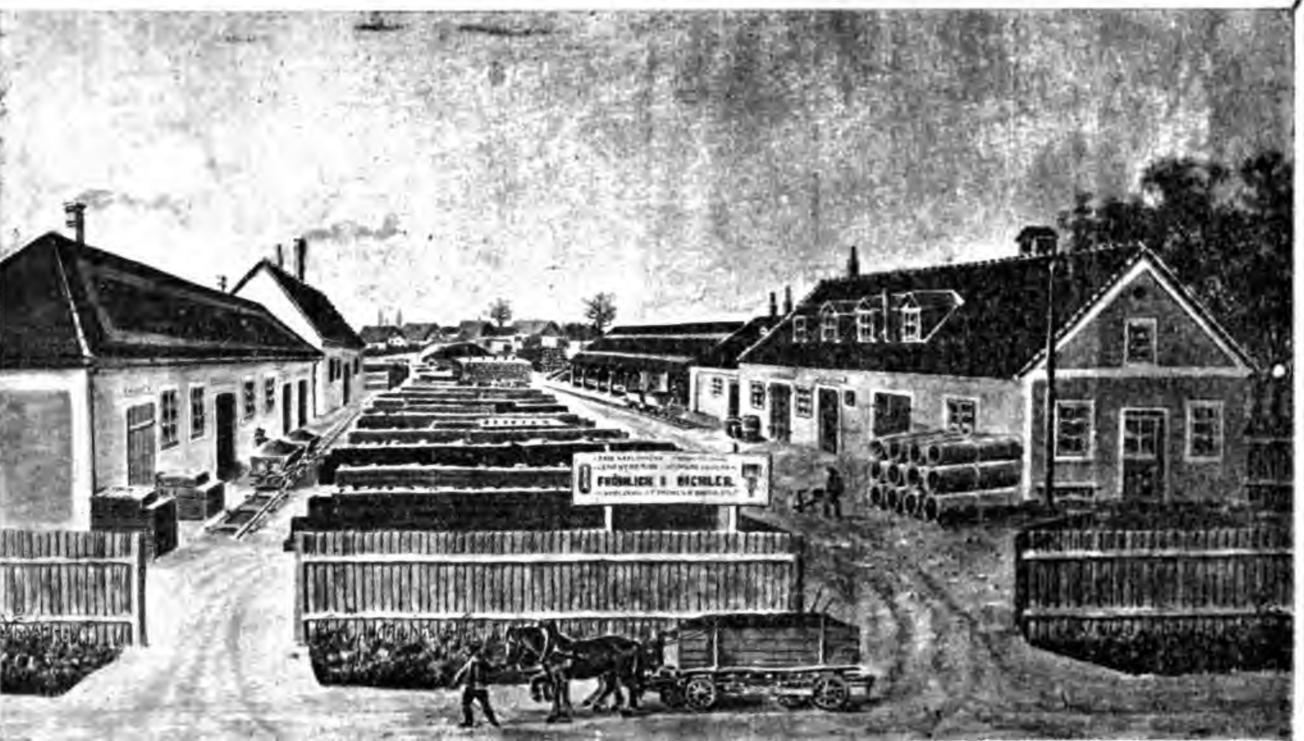
a) TVORNICA CEMENTNE ROBE i UTORNOGA CRIJEPA NA SELCU KRAJ KARLOVCA.

Ova je tvornica osnovana prije par godina. Danas lijepo radi i napreduje. Na godinu proizvađa do milijun komada crijepa i veliku količinu cementnih cijevi, stuba itd. Svoju produkciju razašilje ova tvornica u sve krajeve Hrvatske i Slavonije, dapače i preko granica istih, gdje je dobro poznata sa solidnosti svoje produkcije.

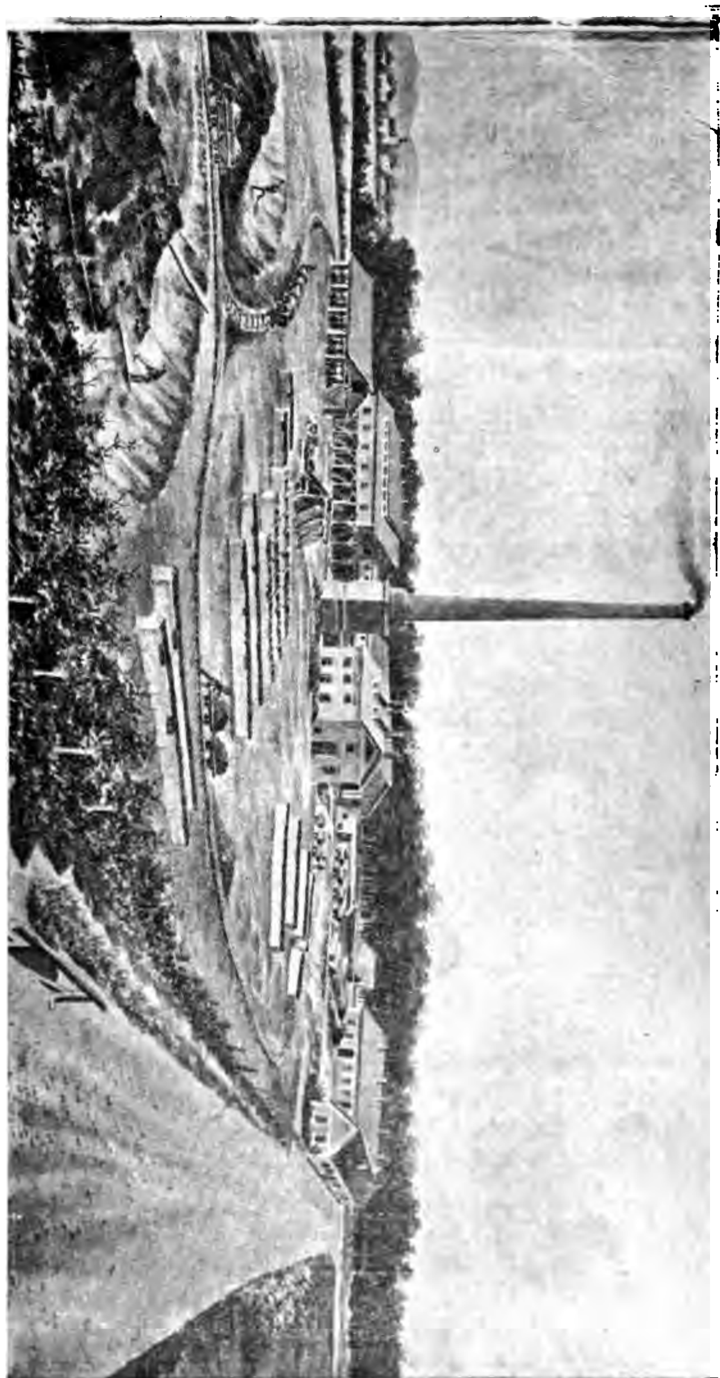
U tvornici je zaposleno dnevice do 50 radnika. Osim toga zaslužuju si ljudi iz okoliša karlovačkoga u ovoj tvornici, dovažajući iz Kupe mulja i pijeska. Tvornica je uređena posvema prema modernim zahtjevima i smještena u pet povećih prostranih zgrada.

b) TVORNICA GLINENE ROBE u »ILOVCU«.

Ova se tvornica nalazi na raskrižju cesta iz Karlovca u Zagreb i iz Karlovca u Ozalj. U ovoj se tvornici proizvađaju obične opeke, koje se rukom izrađuju, i crijep i cijevi, koji se izrađuju strojevima najmodernijega sustava. Ove strojeve tjera stroj od 60 konjskih sila jakosti. Peć je također u ovoj tvornici građena po najmodernijem sustavu, te proizvađa 5—6 milijuna raznovrsnih proizvoda na godinu. Proizvode svoje razašilje ova tvornica u Hrvatsku, Slavoniju, Dalmaciju i Rijeku. Zaposleno je u tvornici do 120 ljudi. Tvornica se je pobrinula i za radnike, uredivši za stanove radnika posebne kuće, a imade i svoju kantinu, koja namiruje najpreče potrebe radnika.

Sl. 107. **Tvornica cementne robe i utornoga crijepa na Selcu.**

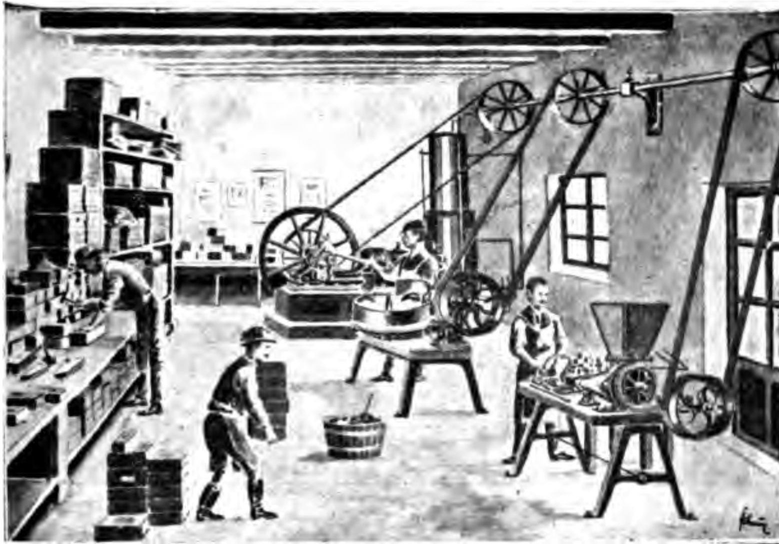

Sl. 108. Tvornica glinene robe u Ilovcu.

9. TVORNICE GUSTAVA HERRNSTEINA u KARLOVCU u ULICI SV. BARBARE broj 15.

a) TVORNICA PJENICA.

Ovu je tvornicu osnovao vlasnik Gustav Herrnstein mjeseca listopada 1900. Svojom je dobrom produkcijom doskora istisnuo iz Karlovca produkciju stranjskih pjenica, kao onu iz Savskoga Marofa i iz Budimpešte.

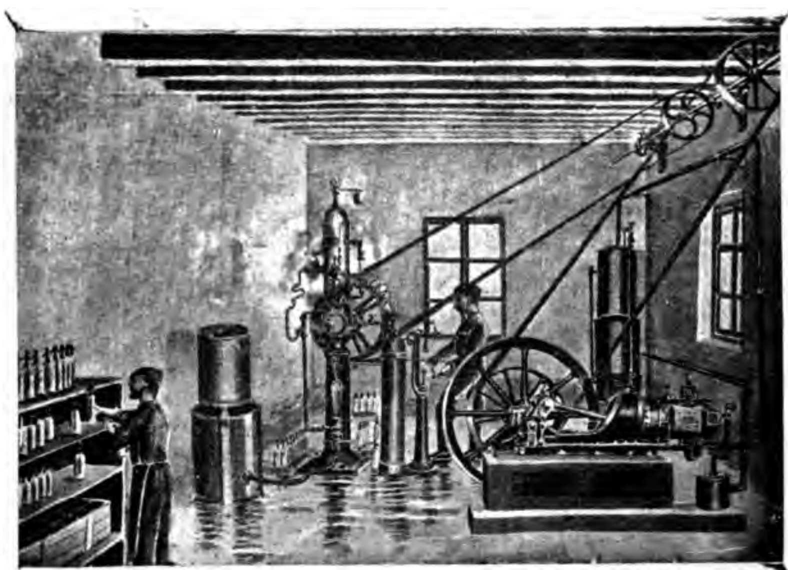
Sl. 109. **Tvornica pjenicá.**

Vlasnik Herrnstein razgranio je svoju produkciju daleko izvan Karlovca; tako se njegove pjenice upotrebljuju na lujzinskoj cesti košto i duž željezničke pruge sve do Rijeke, prema Kranjskoj do Vinice, Černomlja, Metlike, Šemiča i Graca, zatim po cijelom Žumberku, u Zagorju do Krapine, prema Sisku do Sjeničaka i Lasinje i prema jugu do Slunja.

Tvornica sada lijepo napreduje, pa će je vlasnik u najkraćem vremenu i proširiti.

b) TVORNICA SODE VODE I SIRČETA.

Ovu je tvornicu preuzeo vlasnik Gustav Herrnstein od Maksa Fröhlicha godine 1904. Kako je ova tvornica tek u početku, nije za sada raširila svoje produkcije daleko izvan grada Karlovca. Svoju produkciju rasprodaje za sada većinom u Karlovcu.

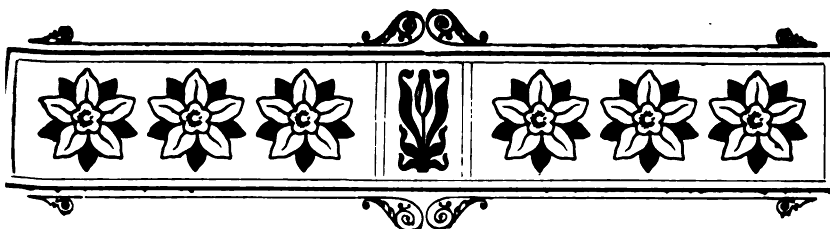

Sl. 110. **Tvornica sode vode i sirčeta.**

Osim pomenutih tvornica postoji još uvijek u Karlovcu tvornica batina Samuela i Hermana Kramera, zatim tvornica soda vode od Gustava Modrušana (na Baniji) i Eugena Pavlovića (na Riječkoj cesti), tvornica octa Filipa Fröhlicha na Baniji i tvornica sapuna Julija Weissa na sajmištu, te tri ciglane.

Napustio je tvornicu batina Kantner (na Riječkoj cesti) i gđa Genrich (u Rakovcu).

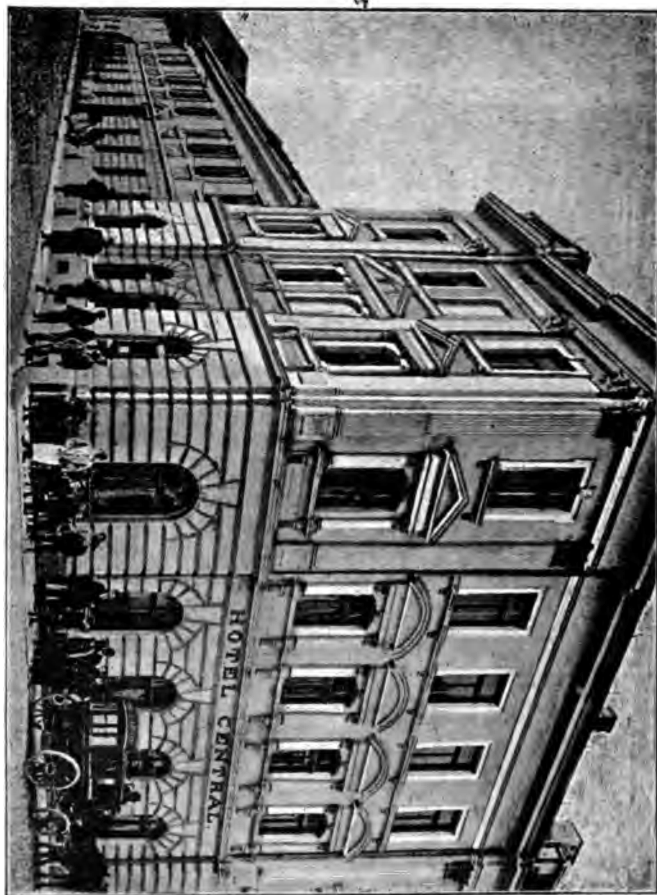
XIX. Karlovačka svratišta i kavane.

1. SVRATIŠTA.

a) HOTEL »CENTRAL«.

Tako se zove najveće i najstarije svratište u gradu Karlovcu. Nu taj je naziv dobilo svratište istom pred 10 godina. Već godine 1779. je ovo svratište postojalo. Nije se doduše zvalo svratište već gostiona, ali pružalo je sve ono, što može pružati svratište u malome gradu. Glavno pročelje ondašnje gostione bijaše u današnju Ljekarničku ulicu prema vojarni. U sred pročelja bijaše malo dvorište. Ta je stara zgrada imala u Haulikovoj ulici tek nekoliko hvati širine, jedva jednu trećinu današnje zgrade. Gostiona se je ova zvala »k orlu«. U ovoj gostioni odsio je kralj Josip II. 3. svibnja 1783. sa generalom Coloredom i sa dva sekretara. Pred ovom gostionom pozdraviše ga građanske i vojne oblasti. Kralj Josip II. dovezao se je ovaj put do banijanskoga mosta kočijom. Kad ga je na banijanskom mostu pozdravio glavni vojnički zapovjednik general grof Samuel Gjulaj, sišao je s kočije i pošao u grad pješke do gostione »k orlu«. Tu je kralj objedovao, a poslije objeda razgledao grad, pohodio kasarne, kancelarije i vojničku bolnicu.

Početkom 19. vijeka bude ova zgrada proširena, te se protegnu u Haulikovu ulicu na cijelom prostoru, što ga imade i danas. Vlasnikom svratišta bio je dugo vremena Mihael Keršić. Ovaj ga ostavi Ivanu Vončini, koji ga proda (1883.) Ivanu Vogleru, koji je bio vlasnik svratišta do godine 1892. Od Voglerovih baštinika kupi svratište i cijelu zgradu Ljudevit Šroif.

Sl. 111. Svratište »Central«.

On dade staru zgradu porušiti te podigne godine 1894. današnju zgradu i prozove ovo svratište »Hotel Centralom«. Sadanji vlasnik Ljudevit Schroif uložio je u ovo svratište silu novaca, da gradu Karlovcu pribavi dostojno svratište. Zgrada je sagrađena na dva kata, imade do 40 soba za putnike, a u

prizemlju imade krasnu dvoranu, koja služi za blagovaonicu. Ne zaostaje ni u čem za svratištima u velegradovima. Da može pružiti gostovima u ljetno doba svježega zraka, kupio je godine 1905. od nasljednika Ivana Vukića gostionu, u kojoj je podigao krasan vrt. Da se može i za kišovita vremena sjediti u vrtu, natkrovio je jedan dio bašće novi vlasnik. U vrtu je podignuta malena pozornica, gdje u ljetno doba glazba svira i gdje se daju kazališne predstave.

Već prije davale su se u ovom svratištu rado zabave, plesovi i kazališne predstave. U novije vrijeme, otkada je uređena lijepa dvorana, imade toga svakim danom više.

---

b) SVRATIŠTE »K GRADU RIJECI«.

Ovo se svratište nalazi izvan tvrde karlovačke, baš gdje se sastaju ceste riječka, senjska, zagrebačka i rakovačka (preko marvinskoga trga, u najnovije vrijeme prozvana »domobranska ulica«).

Zgradu je ovu sagradio godine 1858. karlovački građanin i trgovac Josip Kovačić, te je u njoj otvorio svratište. Kasnije je prešla ova zgrada u vlasništvo Ljudevita Kappnera. Kada su Kovačićevi baštinici prodali ovu zgradu vlastelinu i veleposjedniku modrušpotočkomu Matiji Sladoviću, dao je svratište Sladović u zakup nekomu Remschmidtu, dočim je prije bio zakupnik svratišta Ivan Škorić. Poslije Remschmidta bio je zakupnikom svratišta Ivan Vogler, a iza njega Ivan Schroif, koji poslije smrti svoje (1904) ostavi ovo svratište svomu sinu Ferdinandu Šroifu.

Zgrada leži na vrlo zgodnom mjestu. Zgrada je sagrađena na jedan kat. Pročelje imade u tri ulice. Imade 16 prostranih soba za putnike, u prizemlju jeste lijepa blagovaona i kavana. U zgradi se nalazi i brijačnica. Preko ceste nalazi se promenada, na kojoj je ogradio gostioničar za gostove, koji se u ljetno doba žele naužiti svježega zraka, umjetnu bašću, u kojoj u

večer češće igra vojnička glazba. Ovu bašću je sadanji vlasnik napustio.

Svratište su ovo vrlo zavoljeli stranci, te rado u njem konače. Veliki dostojanstvenici i građanski i vojnički obično se nastanjuju, dok borave u Karlovcu, u ovom svratištu. Ovdje su se nastanili i neki nadvojvode prigodom svoga boravka u Karlovcu, kao nadvojvoda Albrecht, nadvojvoda Vilhelm, nadvojvoda Josip i nadvojvoda Franjo Salvator, košto i hrvatski banovi grof Ladislav Pejačević i grof Dragutin Khuen Hederváry.

Sl. 112. **Svratište k gradu Rijeci.**

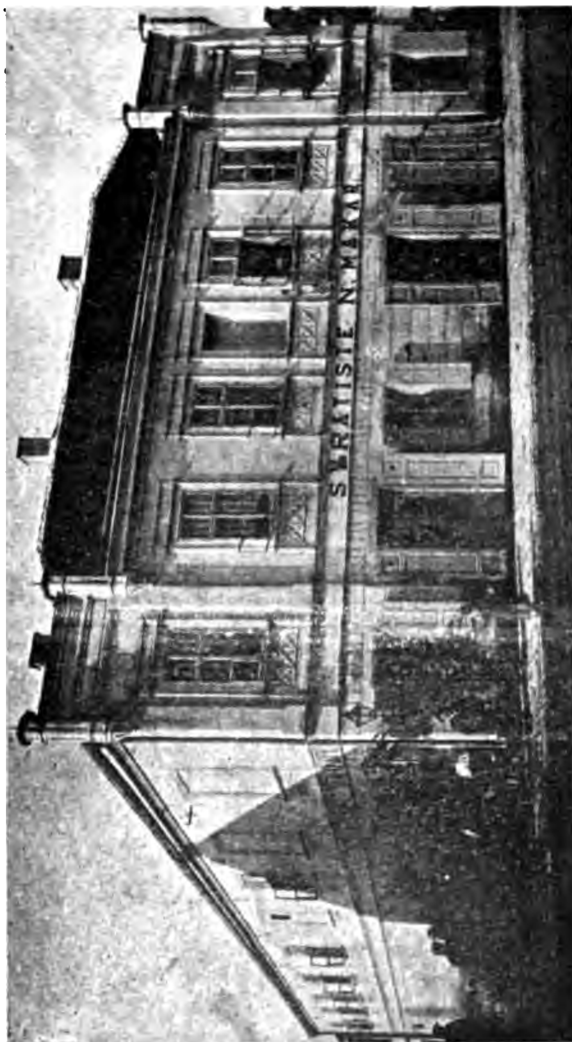
Novi zakupnik svratišta Ferdinand Šroif uredio je ponovno sasvim lijepo svratište, te ono zadovoljava u svakom pogledu svima zahtjevima.

---

c) SVRATIŠTE »MAKAR« NA BANIJI.

Zgrada se ova nalazi u predgrađu karlovačkom na Baniji na glavnoj cesti, koja vodi u Zagreb. S druge strane vodi ulica na kolodvor (za pješake). Zgrada je jednokatna i lijepo građena.

Sagradio je ovu zgradu godine 1847. Ivan Kostelac, po·
:dnik iz Vivodine kraj Metlike. Odmah je ondje otvorio go-
onu, dočim je prvi kat iznajmio vojnomu eraru, koji ovdje
ıjesti Nadopunidbeno okružno zapovjedništvo za grad Karlo-

Sl. 113. Svratište »Makar« na Baniji.

ıc (Ergänzungs-Bezirks-Commando). Ovo ostade ondje do
odine 1865. Ove je godine u prvom katu osnovano za putnike
Svratište Kruni«.

Vivodinski posjednik Ivan Kostelac ostavio je ovu zgradu nakon svoje smrti svomu sinu Ivanu, župniku krašićkomu. Poslije smrti Ivana Kostelca, župnika krašićkoga, postade vlasnicom Marija Lorber, koja je i prva otvorila svratište u ovoj zgradi. Marija Lorber ostavi zgradu i svratište svojoj kćeri Amaliji, udatoj Već, koja je proda sadanjemu vlasniku Nikoli Makaru iz Žumberka.

Svratište imade 13 lijepih i prostranih soba. U prizemlju imade blagovaonicu, a preko dvorišta lijepu bašću i kuglanu.

Bilješka. Košto imade u svim gradovima pored velikih svratišta, koja zadovoljavaju internacionalnim zahtjevima, i malenih svratišta za siromašnije slojeve pučanstva, tako je ovakovih bilo već davno i u Karlovcu. Danas je takovo svratište u Karlovcu udove Margarete Gröbel.

Margareta Gröbel osnovala je svoje svratište za siromašnije slojeve najprije (godine 1888.) u kući Zimmermannovoj iza pravoslavne crkve u Šimunićevoj ulici. Godine 1893. kupila je udova Gröbel kuću na uglu Magistratske ulice i Šimunićeve ulice, gdje imade i sada svoje svratište. Putnici mogu dobiti kod Gröbelice noćište za 40 filira i svaki putnik dobije svoj krevet.

U istom se svratištu može dobiti i hrana, jer je u kući gostiona.

---

2. KAVANE.

a) VELIKA KAVANA NA PROMENADI MARIJE VALERIJE.

Na mjestu, gdje se danas nalazi Velika kavana bijaše prije kuća karlovačkoga trgovca Demetra Musulina. Godine 1874. dao je graditi ovu kuću trgovac **Josip Purebl**, a gradio ju je građevni poduzetnik **Ernest Mühlbauer**.

Kavanu otvori ondje prvi M a r i j a n godine 1875., koji je amo došao iz Beča. Ali Marijan se doskora razbolje i umre još iste godine. Poslije njegove smrti preuze kavanu L a v o s l a v R o k s a n d i ć, koji je podigao glas ove kavane, te bio vlasnikom iste do svoje smrti godine 1889.

Poslije smrti Lavoslava Roksandića vodila je posao u ovoj kavani njegova supruga A n a R o k s a n d i ć sve do god. 1901.

Sl. 114. Velika kavana.

Ove godine preuze kavanu u svoje ruke vlasnik kuće V l a d i m i r P u r e b l, koji je kavanu nanovo uredio tako, da ona zadovoljava svim zahtjevima i većega grada no je Karlovac. Položaj je kavane vrlo zgodan, jer se mogu gosti osobito u ljetno doba rashlađivati u debelom hladu lijepe promenade pred kavanom. Pred ovom kavanom redovno svira i vojnička glazba.

b) KAVANA SECESSION.

Ova je kavana postojala već sredinom 19. vijeka. U ono vrijeme nijesu kavane pružale samo ono, što danas. U kavanama dobivalo se pored kave i raznih jela i raznovrsnoga pića. Kavane bile su u neku ruku i središte društvenog života. U ovoj kavani, koja se je zvala do godine 1854. »Kaiser-Kaffee-Haus«, bila je velika dvorana, u kojoj su se držali plesovi i priređivale kazališne predstave. Dugo je bio ovdje kavanarom neki Tot.

Godine 1864. izgorjela je ova kavana ujedno sa susjednim kućama, i to kućom srpske pravoslavne općine i kućom Dra Sachsa (sada Leonovom). Tada je bila ova kuća vlasništvo Neufelda. Doskora sazida Neufeld opet novu kuću i otvorio je u njoj isprva dućan, u kom su se kože prodavale, i prostorije za novčanu mjenjačnicu (Cambio valute). Nu to ne potraje dugo. Doskora otvori u ovoj kući opet kavanu Ulrich Stupan, a od njega preuze ovu kavanu Bartol Jurjaučić, koji je imao prije kavanu na uglu Rakovačke i magistratske ulice, u prostorijama, u kojima imade danas Lisander Reich svoju knjižaru. Dok je bila ova kavana u rukama Bartola Jurjaučića, zvala se je »Kavana Bartel«. On je bio vlasnikom ove kavane do godine 1895. Od njega je ovu kavanu preuzeo koncem godine 1895. kavanar Stjepan Jug, koji je ovdje bio nešto preko godine dana. Od Juga je ovu kavanu preuzeo sadanji vlasnik kavane Adolf Drugović godine 1897. Za njegova vremena dobila je ova kavana ime »Kavana Secession«.

Ova je kavana na zgodnom mjestu usred tvrđe, na raskrižju Rakovačke i Markezijeve ulice nedaleko samostana otaca Franjevaca, te pruža gostovima sve, što mogu zahtijevati od dobro uređene kavane.

Danas su vlasnice ove kuće kćeri pokojnoga Neufelda, gospođe Dra Šterna u Karlovcu i Grünwalda u Zagrebu.

c) KAVANA »K GRADU RIJECI«.

Kuća, u kojoj se nalazi ova kavana, sagrađena je godine 1858. U istoj se kući nalazi i svratište »k gradu Rijeci«. Zgrada je na vrlo prikladnom mjestu, na raskršću četiriju cesta, riječke, senjske, zagrebačke i rakovačke (sada prozvane »domobranskom ulicom«).

Ovu je kuću sagradio pokojni Josip Kovačić. Kada je on umr'o, prešlo je pravo uživanja na njegovu suprugu, koja se je preudala za Kappnera. Kada je njegov sin Ivan (Žaneto) postao punoljetnim, prodao je ovu zgradu modrušpotočkomu vlastelinu Matiji Sladoviću, čiji pravni baštinici jesu i danas vlasnici ove kuće.

Kavanari bili su ovi: Bartol Škorić, Remschmidt, Vogler, Balzamović, Berger, Heimbach i sadašnja kavanarica Slava Mark.

Od zgode do zgode bila je ova kavana zatvorena, te su se kavanske prostorije upotrebljavale za blagovaonicu svratišta »k gradu Rijeci«.

Kavana je osobito zgodna za strane trgovce, koji dolaze na karlovačke godišnje i nedjeljne (petkom) sajmove.

---

d) KAVANA »REINER« KRAJ KUPSKOGA MOSTA.

Prvim vlasnikom kuće, u kojoj je ova kavana smještena, bio je trgovac iz Gospića Ristović. Odmah iz početka (oko godine 1848.) otvori ovdje kavanu Bartol Škorić. Od Bartola Škorića preuze ovu kavanu Strimer, a poslije njegove smrti vodila je dugo vremena kavanu Strimerova udova, koja se je preudala za Korenčića. Od Korenčićke-Strimerice preuze ovu kavanu Julije Heimbach, a od njega u najnovije vrijeme M. Reiner.

Zgradu, u kojoj se kavana nalazi, kupio je godine 1884. od baštinika Ristovićevih banijanski trgovac i mesar Skendrović, a od njega godine 1905. posjednik iz Vojnića Milovan Opar-

nica. Kavana leži na zgodnom mjestu, imade velike prostorije, većinom prema Kupi. Ova kavana imade uvijek mnogo gosti, osobito petkom i u sajmene dane.

Kada se je Franjica Korenčić - Strimer iselila iz ovoga lokala, držala je neko vrijeme kavanu u svojoj kući u Bedemskoj ulici (u današnjoj većoj kući Mohovićevoj).

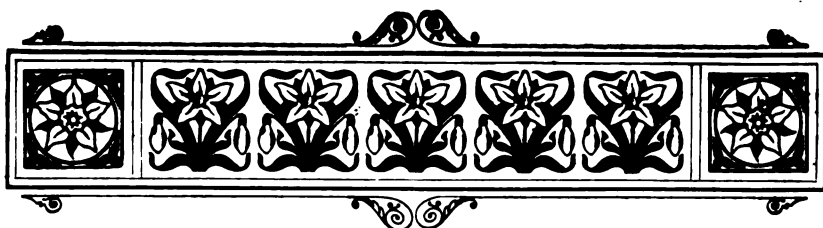

Sl. 115. **Kavana Reiner.**

e) KAVANA BANIJA.

Ova je kavana osnovana godine 1890. u kući trgovca Mije Balaša na Baniji. Do godine 1900. uzimali su ovu kavanu u zakup razni zakupnici, a od godine 1900. vodi se posao pod imenom Mije Balaša st., dočim sam posao tjeraju razni kavanari, sada pod vodstvom Maksa Sterna. Prostorije ove kavane nalaze se u prizemlju rečene Balaševe kuće, u svem su tri sobe, jedna veća i dvije manje. Ova je kavana zgodna za putnike, koji željeznicom putuju u veče ili u jutro. U opće u noćno doba je mnogo živahnije u ovoj kavani no po danu.

XX. Karlovčani svjetski putnici.

Poznato nam je, da je već u 17. vijeku Juraj Križanić, rodom iz Otoka ili današnjega Mekušja, koje danas potpada pod karlovačku gradsku općinu, zanesen narodnosnim pitanjem i idejom sveslavenskom, ostavio Rim kao rimo-katolički svećenik i pošao u Rusiju (u Moskvu), da za svoje ideale radi. Nu ovdje ga ne razumješe, pa stoga ga i poslaše u zatočništvo u Sibiriju, u mjesto Tobolsk, gdje je on proboravio preko dvadeset godina, ne odrekavši se nikada svojih ideala.

U novije se je vrijeme našlo opet oduševljenih Karlovčana, koji su pošli u daleki svijet, želeći proučiti daleke kontinente. Najznamenitiji su ovi:

1. Albert Lukšić rodio se u Karlovcu godine 1841. od oca Blaža Lukšića. Posvetio se trgovačkomu staležu. Došavši do godina, dade se unovačiti u lovačku pukovniju, koja je u ono vrijeme bila u Karlovcu. Kasnije bila je ova pukovnija premještena u Krakov.

U to vrijeme radilo se o tom, da se organizuje dobrovoljna četa, koja bi novoizabranoga cara Meksikanskoga Maksimilijana pratila u Meksiko. U tu je četu dragovoljno pristupio i Albert Lukšić.

Pošavši u pratnji cara Meksikanskoga Maksimilijana iz Evrope u Ameriku, proboravi ondje tri godine. Ondje je bio i odlikovan kolajnom. Kada je bio car Maksimilijan pogubljen u Meksiku, vrati se Albert Lukšić sa ostancima dobrovoljne austrijske čete iz Meksika u domovinu. Prve i potanke podatke o Amerićanima donio je u Karlovac Albert Lukšić.

Sl. 116. **Napoleon Lukšić.**

Iz Karlovca pođe u Budimpeštu, gdje je bio namješten kod jednoga parobrodarskoga društva. Vršeći svoju dužnost, pade u zimi nesretno sa broda u Dunav. Taj pad bio je razlogom njegovoj teškoj bolesti, od koje i umre u Karlovcu (1871.).

2. Napoleon Lukšić rodio se u Karlovcu 16. travnja 1863. od oca Petra Lukšića, trgovca u Karlovcu. Nakon dovr-

šenih potrebnih škola u Karlovcu, postade pitomcem c. kr. pomorske akademije na Rijeci, koju je polazio do godine 1881.

Godine 1881. organizovala je belgijska vlada veliku ekspediciju u Kongo u Afriku pod vodstvom glasovitoga Stanleya. Pokojni vlasnik susjednoga imanja Kaštela grof Artur Nugent nasnubi i Napoleona Lukšića, da se je po primjeru mnogih tadanjih austrijskih časnika prijavio za ovu ekspediciju.

U mjesecu studenom 1881. pođe s nekim Hrvatima, kao sa Kalinom i Lermanom u Brusel, a odavle u Kongo. Boraveći ovdje 5 mjeseci, istaknu se doskora na toliko, da je postao zapovjednikom prvoga parobroda na Kongu i naseobine Manjanga. Ali doskora oboljе ondje na žutoj groznici, ne mogavši podnositi tamošnje podneblje. Od žute groznice umre 1882. Pokopan bi u Africi u Menjangi na Kongu.

3. Janko Mikić rodio se u Karlovcu 28. lipnja 1856. Bio je sestrić Napoleona Lukšića. Srednju je školu svršio u Rakovcu, a trgovačku akademiju u Štajerskom Gracu. Nakon dovršene trgovačke akademije bio je jednogodišnji dobrovoljac i postade c. kr. poručnikom u pričuvi. Kada je doslužio svoju jednogodišnju vojničku službu kao dobrovoljac, namješten bi kao činovnik kod štedionice u Bakru. Iz Bakra bi pozvan za bosansko-hercegovačke okupacije u rat u Bosnu.

Poslije sretno dovršene okupacije bosansko-hercegovačke (1881.), pođe mjesec dana poslije Napoleona Lukšića u Afriku na Kongo. Ovdje je bio sretniji od svoga rođaka Lukšića, jer je lakše odolijevao žutoj groznici, premda je i on od nje bolovao, pa je morao i dva puta poći u Madeiru, da se oporavi. I Janko Mikić istaknuo se doskora na Kongu, pa stoga i postade doskora zapovjednikom naoseobine Rudolfstadt. U Kongu je proboravio pune četiri godine. Nema sumnje, da bi bio ondje ostao i dulje vremena, da nije opet obolio od žute groznice. To pa sudbina Lukšićeva potaknu ga, da se je povratio kući u Karlovac. Ovamo je prispio sasma slomljen tako, da ga jedva prepoznaše njegovi najbliži rođaci. Izgubio je vlasi i obrve, a brada mu se znatno preredi.

Kod kuće u Karlovcu ostao je godinu i po, te se ovdje opet znatno oporavio. Oporaviv se, krenu u jeseni godine 1890. u Ameriku u Houston u Texasu. Ovdje je bio namješten kod

Sl. 117. Janko Mikić.

eznice kao risar u tehničkom odjelu. U Texasu stekao je ičajnost i ostao ovdje tri pune godine, dok teško ne oboli čano. Iz Houstana bi otpravljen u bolnicu za umobolne u stin u Texasu. U ovoj je bolnici proboravio malo ne pune tri godine, t. j. do svoje smrti 28. lipnja 1897. Pokopan bi \ustinu u Texasu.

4. Mirko i Stjepan Seljani. Mirko Seljan rodio se 5. travnja 1871. u Karlovcu od oca Janka, krznara. Pučku ılu kao i nižu gimnaziju svršio je u Karlovcu, a iza toga bi mljen kao pitomac u c. kr. kadetsku školu u Karlovcu. Nu : ne dovrši, već istupi iz nje prije vremena. Iza toga stupi ,ojništvo, odsluži svoje tri godine i postade narednikom. kon dovršene vojničke službe bavio se mnogo tehničkim ıkama, pa je bio stoga i namješten kao tehnički pomagač l radnja na Dunavu, koje su se izvodile kod tako zvanih eljeznih vrata«. Ovdje je služio tri godine. Odavle pođe u ?, gdje je bio namješten kod nekoga građevnoga posla, a line 1898. prijeđe u Petrograd k nekomu francuskomu dru-u, koje je, ondje gradilo most preko Neve. Ovdje se okladi, će najdulje za 105 dana doći pješice bez novčića preko lina u Pariz. Okladu je dobio, jer je došao iz Petrograda u iz pješice za 95 dana, dakle 10 dana prije. Poslije ove oklade odi se u Mirka Seljana želja, da putuje po svijetu. Prije no je odvažio na put u daleki svijet, vrati se u Karlovac, da ıjeti svoju rodbinu. U Karlovcu držao je javno predavanje o ım putu iz Petrograda u Pariz. U Karlovcu zateče svoga ıđega brata Stjepana, koji je baš u to vrijeme odslužio svoju ničku službu kao mornar.

Stjepan Seljan rodio se je 19. kolovoza 1875. u Karlovcu. Rakovcu svršio je šest gimn. razreda i nakon toga prijavio dobrovoljno k c. kr. mornarici. Kao mornar proputovao je ogo svijeta. Nije stoga čudo, da je odmah privolio, kada je služio svoje godine (1899.) i kada mu je brat Mirko pred-io, da pođu u svijet. Dne 26. siječnja 1899. krenuše zaista ı brata bez novčića u džepu, Mirko sa guslama, a Stjepan frulom, pješice iz Karlovca lujzinskom cestom put Rijeke, a ıvle u Trst. Uz put davahu koncerte u povećim mjestima i ahu predavanja o dosadanjim svojim putovanjima. Tako si zasluživahu novaca za daljnji put.

Kada su došli u Trst, obratiše se molbom na razna tamošnja društva, osobito na tamošnje Hrvate i Slovence, da ih podupru novčano, da uzmognu dalje putovati. Ovdje oni zaista lijepu svotu novaca sabraše. S ovim se novcem ukrcaše u parobrod, koji je plovio u Aleksandriju, i ishodiše, da je Mirko dobio kao isluženi narednik voznu kartu za pol cijene, a Stjepan kao isluženi mornar badava, ali je zato morao raditi kao i drugi mornari na parobrodu.

Kada su prispjeli u Aleksandriju, htjedoše isprva krenuti u Aziju, naročito u Indiju i Kinu. Nu budući da su dočuli, da su u Kitajskom carstvu ogorčeni protiv Evropejaca, krenuše pješke preko Port Saida Egiptom put Abesinije. Tu ih potpomagaše francuska ekspedicija Marchande, koja im je dala mnogo potrebitih stvari za daljnje njihovo putovanje.

Kada su došli do abesinske granice, javilo se abesinskomu vladaru, negusu Meneliku II., da dva Evropejca žele ući u njegovu državu. Menelik, koji je čuo, da su oni do njegove granice došli pješice, dozvoli im, da putuju njegovom državom i pozove ih u svoju prijestolnicu. Braća Mirko i Stjepan Seljan izjaviše se u Abesiniji, da su Rusi, jer su čuli, da Menelik ne voli Austrijance.

U ono vrijeme govorila su braća Seljani već nekoliko evropskih jezika, Mirko francuski, ruski i njemački, a Stjepan njemački i talijanski. Pred Menelika ih dovede u Adis-Abebi abesinski ministar Ilg (rođen u Švajcarskoj) i razloži Meneliku, u koju svrhu putuju ova dva Evropejca po svijetu. Kada je Menelik naknadno doznao, da su oni isluženi austrijski vojnici i kada se je uvjerio, da imadu veliko svjetsko iskustvo, imenovao je Mirka upraviteljem jedne svoje pokrajine a Stjepana upraviteljem druge. Oni upravljahu tim pokrajinama tri godine. Od Menelika ne dobivahu za svoju službu nikakove plaće u novcu, dapače oni moradijahu davati Meneliku propisani godišnji porez.

Prigodom svoga boravka u Africi sudjelovala su braća Seljani u ekspediciji grofa Leontijeva. Došavši do rijeke Omo, teškom su mukom prešli ovu rijeku i zapljenili do 1000 koza i 500 ovaca tamošnjim urođenicima košto i slonove kosti. Grof Leontijev imenova Mirka Seljana podguvernerom pokrajine Omo,

a Stjepana njegovim zamjenikom, dapače za godinu dana posta Mirko guvernerom centralne Afrike, a Stjepan podguvernerom.

Centralno afrička plemena uvježbali su braća Seljani i u evropskom oružju. Uvježbane čete predvedoše pred negusa Menelika II., koji ih zato javno pohvali i učini Mirka svojim generalom.

U to vrijeme podigao je Stjepan Seljan nedaleko Menelikove

Sl. 118. Mirko i Stjepan Seljani.

rezidencije čitavu novu naseobinu, koja dobi ime »Seljan ville«.

Jedna od najopasnijih ekspedicija, što su je braća Seljani poduzeli, bila je prema jezeru Viktoriji. Teškim naporom svladaše Seljani ondješnja divlja plemena i podvrgnuše ih vlasti Menelikovoj. Ovdje prozvaše i jedno vrelo kisele vode svojim imenom.

Ovdje su se bavili mnogo lovom. Ubili su više slonova, ali njihove su kljove morali davati negusu Meneliku. Kao nagradu za to dobili su od Menelika zemljišta, šume, blaga itd. Zemljišta su toliko dobili, koliko imadu u Evropi samo veliki veleposjednici.

Kada su dolazili pred Menelika u audienciju, dolazili bi bosonogi (jer i sam Menelik ide bosonog i gologlav), a oko leđa imali bi omotan plašt. Drukčije bili su obučeni poput engleskih vojnika, a na nogama imali su sandale.

Negus Menelik II. po pričanju braće Seljana vrlo je dobar čovjek. On nahrani svaki dan u svom dvoru po nekoliko stotina ljudi. Našim je putnicima bilo isprva teško se priučiti ondješnjemu životu i hrani. Meso se redovno sirovo jede, a vino imadu od meda; žlica, vilica i noževa Abesinci redovno ne imadu kod jela. Najveća čast, koju vladar Menelik iskazuje svojim podanicima, jest, da mu sam metne u usta šaku riže.

Dok su braća Seljani boravili u Abesiniji, vodila je Abesinija neki proces sa Belgijom. Tom je zgodom bio Mirko Seljan izaslan od kralja Menelika kao opunomoćenik Abesinije u Bruselj, da ugovara sa kraljevinom Belgijom. U Bruselju se je već onda upoznao sa kasnijom svojom suprugom. Vraćajući se iz Belgije, navrnu se u Karlovac, da posjeti svoju majku (otac mu je međutim umr'o, dok je on bio u Abesiniji). U Karlovcu ostade samo nekoliko sati, jer se je morao žuriti u Abesiniju.

Međutim je Menelik počeo o tom raditi, da braću Seljane učini pravim svojim podložnicima, dapače htio ih vjenčati sa Abesinkama. Budući da se braća Seljani ne bi smjeli povratiti u Evropu, kad bi postali jednom pravi podanici Menelikovi, napustiše oni dragovoljno Abesiniju i povratiše se u Evropu. Prigodom odlaska braće Seljana iz Abesinije dao je Menelik Mirku Seljanu narukvicu od suhoga zlata. Sada se Mirko oženi sa svojom poznankom iz Bruselja, koja s njime dođe u Karlovac i kupi nedaleko Karlovca u Draganiću lijepo imanje, nadajući se, da će tako odvratiti supruga od daljnjega putovanja po svijetu. Polazeći braća Seljani iz Abesinije, ponesoše sobom razne stvari, kao štitove, odijela, kože itd, koje pokloniše narodnomu muzeju u Zagrebu.

U domovini prirediše braća Seljani nekoliko predavanja u Zagrebu i Karlovcu. Nu dugo ne ostaše u domovini. Navike

svoje, da putuju u daleki svijet, ne mogoše se odreći. Već 25. siječnja 1903. osvanuše opet u Južnoj Americi. Brazilijanska ih vlada stala podupirati u njihovom znanstvenom istraživanju. Ona im daje na raspolaganje momčadi i konja i oni mogu sada sasvim sigurno bez ikakve pogibli poduzimati svoje znanstvene izlete u brazilijanske prašume. Mnogo su već mjesta pretražili, gdje još nije bila nikada ljudska noga, među ostalim pretražiše pomno i rijeku Paraguaj. O tom svom pretraživanju izdali su nedavno u Buenos Aires (1905.) na španjolskom i francuskom jeziku knjigu pod naslovom: »Mirko y Stevo Seljan, El Salto del Guayrâ, traducido al espanol del texto original croata (eslavo) por Serafin Livacich, con ilustraciones, un mapa del viaje, un plano, y una vista panorámica del salto. — La Chute de Guayrá. Traduction française sur le texte espagnol par Charles de la Hitte, avec illustrations, une carte du voyage, un plan et un panorama de la cataracte«.

Sada se spremaju na pretraživanje neke velike rijeke, u kojoj imade po njihovu mnijenju mnogo zlata i srebra. O tom su nedavno mnogo pisali i u »Agramer Tagblattu«. Zagrebački časopis »Prosvjeta« donosi već nekoliko godina odlomke iz putovanja braće Seljana košto i slike iz onih krajeva.

5. Dragutin Tadić rodio se u Karlovcu 26. listopada 1881. od oca trgovca. U Karlovcu svršio je pučku školu i jedan gimn. razred. Iza toga posvetio se trgovini, u kojoj ostade do 1898. Već kao malena dječaka zanimali su ga putopisi, osobito čitao je rado o doživljajima glasovitoga putnika Stanley-a.

Kada je u to vrijeme došao iz Pariza u Karlovac Mirko Seljan i držao javno predavanje, kako je putovao pješice iz Petrograda u Pariz, odluči i on, da pođe pješice u Pariz. Isprva je prevalio pješice po 50 kilometara na dan, ali kasnije sve manje i manje, dok prilično ne sustane u Augsbusgu. Ipak se je još silio do Strassburga, nu dalje nije mogao. Stoga krene iz Strassburga u Pariz željeznicom. U Parizu nije mogao naći zarade, stoga pođe u Nizozemsku, nadajući se, da će se moći ukrcati za nizozemske quyane. Ali ni u tom ne uspje. Stoga se vrati u Francusku u grad Nancy, odakle krenu 10. studenoga 1899. put Algira.

Prispjevši sretno u Algir, otputova za mjesec dana u Saharu, gdje se je projektirala transsaharska željeznica, koja bi

imala spajati sredozemno more sa atlantskim oceanom, presjekavši cijelu Saharu od sjevera prema jugu. — Ovdje stupi 1900. u vojničku ekspediciju collonela Bertranda protiv plemena Touareg u centralnoj Sahari i sudjelovao je kod osvojenja mjesta Insalah u Tuatu.

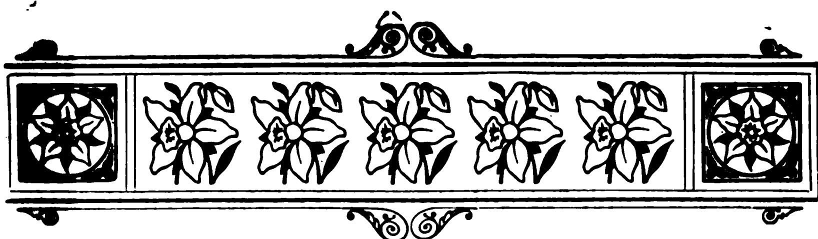
Pod konac iste godine pošao je odavle pješke prema sjevernomu Algiru do grada Sidi-Bel-Abes, a odavle željeznicom u Tunis. Ovdje je posjetio sveti grad Arapa (Berbera) Kairouan i ruševine stare Kartage. U Bizertskoj se luci ukrca kao francuski vojnik za ekspediciju u Kinu. Nu poradi nenadane zapovijedi promijenio je u Singapore-u pravac svoga putovanja, ter se je iskrcao u kraljevini Tonking mjesto u Kini. Ovdje ga zapade zadaća, da je vršio vojničku službu na granicama kineske provincije Kouang-Si. Čitave godine 1901. bio je u raznim okršajima sa Piratima (Pavillon-noir).

Godine 1902. pošao je iz Haipfonga u Saigon (u Kokinkini), gdje je bila trgovačka misija Piyueta, koja je imala putovati rijekom Me-Kong do M. Pak-Choum, da potraži trgovačke sveze sa urođenicima, koji živu uz obale ove rijeke. U ovu je misiju i on stupio. Iz M Pak-Chouma pošla je ova misija preko prašuma indokineskih kroz Louang-Prabang natrag na Haipfong. Ovdje ostavi on ovu misiju i krenu natrag u Francusku radi slaba zdravlja. Na troškove francuske republike boravio je neko vrijeme radi oporavka na otoku Porquerolles.

Godine 1903. (mjeseca veljače) povrati se u Algir, a dva mjeseca iza toga postade zapovjednikom postaje Daya na Atlantu. Mjeseca svibnja 1903. pristupi u misiju Duteliera, koja je imala zadaću, da prevede redovite marokanske vojnike preko francuskoga posjeda, da uspostave red u oazi Figuig, nu do toga ne dođe, jer je bio međutim napadnut algirski guverner i general provincije Oran. Stoga odluči Francuska sama učiniti red.

Koncem godine 1903. pođe Tadić opet u Saharu, gdje je doživio aferu od Elmoungara, kod koje je bio jedan francuski odio vojske malo ne sasma uništen. Godine 1904. došao je opet u Maroko, a odavle u kupatilo Oran, otkale krenu preko Palerma, Mesine i Trsta u domovinu. Sada se sprema na put u centralnu Aziju, napose u Birman, Pamir i Lhasu.

Dodatak.

Sastavljajući ovu knjigu, poslužio sam se ovim pomagalima:

1. Franz Julius Fras, Vollständige Topographie der Carlstädter Militärgrenze, Agram 1835.

2. Fr. Vaníček, Specialgeschichte der Militärgrenze, Wien 1875., 4 Bände.

3. R. Lopašić, Karlovac. Povjest i mjestopis grada i okolice. Zagreb 1879.

4. R. Lopašić, Oko Kupe i Korane. Mjestopisne i povjesne crtice. Zagreb 1895.

5. Manojlo Grbić, Karlovačko vladičanstvo. Karlovac 1891.—1893., 3 sveske.

6. Milan Smrekar, Priručnik za političku upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. Zagreb 1899. i 1900. I. i II. knjiga.

7. Zaslužni Hrvati XIX. vijeka od Matića.

Najviše građe prikupio sam sam, košto će se uvjeriti pomnjivi čitatelj i sam razabrati.

Slike dao sam fotografički snimiti ili risati, osobito one iz starije dobe, a neke sam dobio. Original slike br. 6. naslikao je natporučnik Ernst Šešek.

U knjizi se je potkralo i nekoliko pogrješaka, kao:

Na str. 4. u retku 5. odozgo potpaltin mjesto potpalatin.

Na str. 32 ispravi: Rudolf Leon nije kupio Kaštela direktno od grofa Artura Nugenta već od grofa Pachte, koji je bio posve kratko vrijeme vlasnik Kaštela.

Na str. 81. u retku 2. odozgo Šuler mj. Šuln.

Na str. 99. u retku 17. odozdo Karlovca mj. Karlovcu.

Na str. 106. ispravi: Posljednji direktori (nadzornici) pučkih škola u Karlovačkom generalatu sa sjedištem u Karlovcu bili su: Ivan Sabljak od 1800.—1809., Franjo Jurjević od 1809.—1816., Markušević od 1816.—1822., Franz de Paula Julius Fras od 1822.—1844. itd.

Na str. 120. u retku 18. odozdo gradjanska mjesto građanska.

Na str. 160. u retku 11. odozdo stoga mj. stola.

Na str. 164. u retku 1. odozgo uredjenje seljackih mj. uređenje seljačkih.

Na str. 200. u retku 1. odozgo inžiniri i Budimpeštu, koji su iz nekoliko dana mj. inžiniri iz Budimpešte, koji su i nekoliko dana.

Na str. 205. u retku 10. odozdo trorazredu mj. trorazrednu.

Na str. 212. u retku 1. odozdo Löwy mj. Beck.

Na str. 229. u retku 5. odozgo Knižare mj. Knjižare.

Na str. 258. u retku 17. odozgo Hrvatskoj mj. Ugarskoj.

Na str. 286. u retku 12. odozdo Strjelačko mj. Strjeljačko.

Druge manje pogrješke moći će čitatelj sam ispraviti.

